

نما

نازا
دی
لیکر
لیندو
عدقلانیت

گۆشاریکی فیکری و ئەدەبی و هرزییە لە ھەولیئر دەردەچیت ٥٣

خاوهنى ئیمتیاز ئیسماعیل کوردا
سەرنووسەر ریین رەسول ئیسماعیل

دەستەی نوسەران

جەمال پیرە مەسعود بابایى

ئاوات ئەمەد سولتان

بەرپرسى كارگىرى و دابەشكىرىن... ئومىيد شىركىز مەجرۇم

پايزى ٢٠٢١
ناونىشانى گۆثار: كوردستان-ھەولىئر
Tel: 0750 4481577. 07504786489

لهم زُماره يهدأ

*کلاروْزنه..... تهعرس و تیرور.....

فایل فلسفه

- * هیرمینوتیکای میژویی.....ن: مه سعود بابایی.....۶
 - * نهیلیر کاموو گرفتی خۆکوشن.....ن: ثاوات ئەحمد سولتان.....۲۰
 - * میتولزیا.....ن: ریبین رسول نیسماعیل.....۶
 - * رادیئی دکتور والتر بنیامین.....ن: پیشرو محمد.....۶۷
 - * پیسلام و نویگری - گفتگو له گەل محمد ئەركۈن...: شوان ئەحمد.....۹۲

نمای ۱۰۶- نسیپی نما

- * شورپشی مهرگانی نانی ههزاران.....ن: ئەنودر حوسین-بازگر.....۱۱۴
 - * وس. میروین: له دواھەمین رۆزى جىهاندا.....ئا: جەمال پىرە.....۱۲۱
 - * ورتە ورت.....ئەنودر رەشى عەۋلۇا.....۱۲۵
 - * دەرگەمەيك بە كراوەبى بۇ خۆشويستان.....محسن ئاوارە.....۱۲۹
 - * خويىندەنەوەي سىماي شىعىرى كوردى.....ن: د. يىسماعىل مەحمودى....۱۳۲
 - * شاردارزابى، لەباردى ئىستاتىكا.....و: سەرتىپ اغا واحد بەگ.....۱۵۷

*جگه له کلاروژنه، نووسینه کانی دیکه راو یوچوونی نووسهره کانیان دمردهبرن.

*هەر يابەتىك لەسىز داواي گۇقارى نما نەيت، بلاونا كېرىنەتەوە.

کلخواه

تەعرىب و تىرۇرى!

تەعرىب و تىرۇرۇ توقاىندىن، رەگو رىشەيەكى مىزۇوبىي سەد سالەو بىگە زىاتىرىشى لە دېز بە كوردو ولاٽەكەي ھەيءى، دەمىيەكىشە كورد وەك گەملىكى دابەشكراو دەست و پەنجەي لە گەل ئەو ھەرپەشەو كۆكۈشىيە نەرمىركدووه كە بەرامبەر بە ھاولاتىيە كانى دەكىرىت و خۇراڭرى و بەرگىيىشى بەردەوام بسووه. ئەمە ئىيمە لەباشۇورو رۆزشاتى كوردىستان دەيىينىن تەعرىب و تىرۇرە، بەلام لەبەشەكانى ترىيش خاك و خەلکى كوردىستان لە رۆزھەلات و باكوار بەدەر نەبوون لە تەتريك و تەفريىس و بەتالانبردنى سەرۋەت و سامانەكەيان.

لەو سەد سالەي دواي پەياننامەي سايكس بىكۆش، ولاٽانى داگىركەر مامەلەيەكى وايان لە گەل كورد نەكىردووه تا بىن بە بەشىكى ھاوبەش و خانەخوي لە ولاٽەكانىيان. بەلكو ھەميىشە بە ھاولاتى پلە دوو، يان بە نەتەوەي ژىير دەست سەيريان كردوون و بەتالانبردن و كوشتو بىپە كردىيان بەپىي شەرعى ئايىنى و بالادەستى نەتەوەيىان بە حەللان زاييون و وەك درېنە بەربۇونەتە وىزەي مىللەتەكەمان. لە بەرامبەرييشدا كورد وەك نەتەوەيەكى لەمېشىنەي سەر خاك و ولاٽى خۇي لە بەرگىي بەردەوام بسووه. ئەمە گرنگە ليئەدا باسى بکەين، ئەمەيە تۈرك و فارس عەرەب لەدواي سەد سال ھىشتى لەو تىنە گەيشتۈون كە ئەو خاكەي داگىريان كردووه ھى ئەوان نىيەو لەمۇش بىخەبەرن كە كورد نەتەوەيەكە بەھىچ ھىزىيەك ناتوېتەوە خاودىنى زمان و كەلتۈوري خۆيەتى و ئەم كېشەيەش بە شەرو كوشتارى بىشومارى ئەوان دېز بەئىمە كۆتابىي نايەت.

ئەوەی بۇ گەلانى ناوجە كە گرنگە تەنھا و تەنھا بەيەكەوە ژيان و بەيەكەوە ھەلگەرنە، ئەمەش لەرىگەدى دۆزىنىھە وەي رىگەچارە شىوازىك كە نەتەوەي كوردو پىنكەتە نەتەوەييە كانى دىكەش خۇ بەرپىوه بەرى خۆيان ھېبىت. ئەگەرنا ئەو مىزۇوە خويىنا ويىھەر بەردەۋام دەبىت.

ئەوەي ئىستاش چەكدارانى داعش لە دواى شىكتى گەورەيان و لە دەستدانى پىيگەو ئەوناوجانە كە پىشتەر لەبەردەستىان بۇوە دىز بە پىشىمەرگەو گۈندىنىشىنە كوردەكان دەيکەين درىزكراوەي ئەو مىزۇوە خويىنا ويىھەي و لە ژىر پەردەي تىرۇرۇ توقاتىندن ئەنجامى ئەدەن. بېرىيان چووه كە "زۆرى سەركەش ھەولىيان داوه كورد نەھىلىن"، بەلام مىزۇو شاهىدە كە لە كىيۆھە كانى كوردىستاندا چىان بەسەرەتاتووه خۆيان بەرەو ھەلدەران بىدووە. ئەوەي دەمىيىتەوە ئەوەي لەو بەشهى باشۇورو رۆزئاواش پىويسىتە كورد خۆرى رىيڭ بخاتەوە لەسەر چەپكە گولى سەركەوتىنە كانى پىشۇو لىيى نەخەويت، چونكە ئەوانەي دوزمنايەتى نەتەوە كەمان دەكەن بەردەۋام دەبن و واز لەو سەركەش و سەرەرۆيەيان ناھىيەن. بۆيە بهىزىكەنى سەنگەرەكان و پېچە كىردىنە هىزى پىشىمەرگەو يەكگەتنەوەي تەواوى هىزىكەن بۆتە پىويسىتە كى ھەنۇوكەيى و پىويسىتە كە متەرخەمى لىينە كەيت. لەلايەكى دىكەشەوە دەبى ئەو راستىيە بىزانىن ھاپەيانان تا رۆزى قىامەت لىرە نامىننەوە پشتىوانىيە كانىشىان ھەروا نابىن. بۆيە دەبى خۆمان مشۇورى خۆمان بخۆين و پارىزىگارى لە ھاولاتىان و گۈندىشىغان بىكەين و تا زووشە لەگەل حکومەتى فيدرالى عىراق كىشە سەركەيە كانى وەك ماددە ۱۴۰ و هىزى پىشىمەرگە چارەسەر بىكەين و خۆمان بە شتى لاوهى خەرييە نەكەين. ئەگەرنا ئۆبالي مىزۇوبىي ئەو قۇناغەو دۆزى رەواي كورد لە ئەستۆي ئەو سەركەدايەتىيە ئىستاتى كوردىستان دەبىت، دواجارىش پەشىمانى دادى كەسان نادات و دوزمنانى كوردىش جىاوازى لە نىوان كوردىكەو كوردىكى تر ناكەن.

لەھاى ئېيگەر و ئەلسەنەف

- * هېرىمېنۇتىكاي مىزۇوبىي.....ن: مەسعود بابايى.....٦.....
- * ئەلىپىر كامۇو گرفتى خۆکورشىن.....ن: ئاوات ئەمەد سولتان.....٢٠.....
- * مىتىزلىزىيا.....ن: رىيىن رسۇل ئىسماعىيل.....٤.....
- * رادىيىزى دكتور والىھر بنىامين.....ن: پىلەپەو محمدەمەد.....٦٧.....
- * ئىسلام و نويىگەرى-گفتۇگۇز لەگەل محمدە ئەركەن.....و: شوان ئەمەد.....٩٢.....

هېرەمىنۇتىكايى مىژووپىسى

ھۆمبۈلىت و تىكەيشتنى مىژووپىسى

نوسىنى: مەسعود بابايى

ئەمە كە چۈن دەتوانى بىخىيىتە نىيۇ دنياى زەينىيى دانەرەوە بۆ ويلھۆلم فۇن
ھۆمبۈلىت (1767-1836) ببۇه پرسىyar. بەتاپىيەت لە بىاپى مىژوودا، پرسىيارەكەي
ھۆمبۈلىت ئەمە بۇو كە چۈن دەتوانى دزە بکەيىتە نىيۇ زەينى بکەرانى پۇوداوه
مىژووپىيەكان و بىزانتىت ئاخۇ ھەر لە بىنەرەتلىكە يىشتنى مىژووپىي چۈن دەلۋى؟ لەدىدى

هۆمبولیتەوە، تىگەيشتنى مىژۇوبىي پەنەوازى لىكىنورى (تناظر)ى نىوان ناسكار (subject) و بەناس (object). "لە سۈنگەيەوە كە دانەر خۆى بەشىك لەو مىژۇوەو مىژۇو لەئەختە ئەودا چالاکە، كە وايە گرىدانىكى نىۋەكى لەنیوان رۆحى مىژۇونووس و رۆحى مىژۇوبىدا دىتە بەرھەم. بە لىكىدانەوە ئەو، ئەوەي كە دەبۇ لەنیوان مىژۇونووس چەشنى ناسكار لەتك بەناس لىتى تىبگەين كە ھەر ھەمان بابەتى ناسىنى مىژۇوبىيە."^(۱) وەها رېدۆزەيەك لەھەمبەر چۈنایەتى مەسەلەي مىژۇوبىيەن بۇ نۇونە ناسىنى مىژۇوبىي كە مەبەستى ھۆمبولىتە، لە فەلسەفەي مىژۇوبى ھىگلىشدا دەركەوتىكى دىيارى ھەمە. "لە دىدى ھىگلەوە، مىژۇو تەنیا ھەزمارىتىك لە كەتوارەكان نىيە كە بەدرىيەتى كات رۇويان داوه. ئەو شتە بەدرىيەتى كات بە ناونىشانى كەتوار يان "فاكتە مىژۇوبىيەكان" دەبىنرەت، شتىك نىيە بىيچگە "ئەمەۋىتى" (Identity) ھزرى مەرۆبىي لەگەليانداو تىكەننەوەو ھەلسوكەوتى دەرھەستى مەرۆقە لەتك بەرھەستىتىيە دەركىيەكان- ئەو شتە دەبىتە مايەي جولۇلى مىژۇو- گرىدان و يەكبوون يان سىنتىزى نىوان ناسكارو بەناسە. بە لاي ھىگلەوە، تىكىرای رۇوداوه مىژۇوبىيەكان، "ئەمەۋىتى" ئى دەرھەست (زەين) و بەرھەست (عىن)ە.^(۲) بەگۈرەي ئەوەي گوترا، رۇون دەبىتەوە كە بۆچى فەلسەفەي مىژۇوبى ھىگل بەرددوام گەرمان بە دواي گەيشتن بە سىنتىزىك كە ئازادى دوايىن ويستگەيەتى، رەنگە ھىگلىش بە لايەوە رۇون بىت كە گەيشتن بە دوايىن سىنتىز مەحالە. لەم سۈنگەيەوە سىنتىزى نىوان "ناسكار" و "بەناس" بەرددوام دەوفلىقانەي "تىز" و "ئانتى تىز" ئى لىدەبىتەوەو تىگەيشتن لەم دەوفلىقانە بەرددوامە رەنگە ھەمان تىگەيشتن لە رۆحى مىژۇو بىت كە "ھىگل" تا گەيشتن بە ئازادى بە نەپساوهى دەزانى. "دەزانىن كە لە دىدى ھىگلەوە، فەلسەفەي مىژۇو، فەلسەفەي بۇۋانەوەي ئازادىيە" بەلام ئەم ئەم ئازادىيە لە لاي ھىگل مانايمى ھەمە دەبىن رۇون بىكىتەوە "زاراوهى ئازادى لە دىدى ھىگلەوە مانايمى ھەمە كە مىتابىزىكى ھەمە كە جياوازە لەو واتايىي كە فەيلەسووفانى فەردەنسى ئىمە لەبەرچاوابان گرتۇوە."^(۳) ئەگەر بانەوى ئەم رېدۆزە ھىگلىيە لەمەر ئىپستەمۇزىيەي مىژۇوبىي بەكار بەھىنەن "لە دەمەدا زانستى مىژۇو ئەمەۋىتى و سىنتىزى نىوان ھزرى مىژۇونووس لەتك رۇوداوه مىژۇوبىيەكان يان گىرمانەوە كەتوارە مىژۇوبىيەكانە. وەها تىپوانىنەك لەھەمبەر ئىپستەمۇزىيەي مىژۇوبىي، بۇوەتە مايەي گرنگىپېيدانى ھەندى لە ھەزىقانان و "ئىدوارد ھالت كار" ئى دانەرى كتىبىي "مىژۇو چىيە؟ نۇونەيەك لەو ھەزىقانانەيە". لەم رۇودوھ،

دەتوانى وەها بىنەجىكىرىنىك لەھەمبەر زانستى مىۋىتۇو لەتك ئاۋىتە كىرىدى دوو ئاراستەيىسى راپەكار (مېۋۇنۇس) و بەرھەم (دەقى مېۋۇسى) كە گادامىر بە ناونىشانى "ئاۋىتە بۇنى ئاسۇكان" لىيى دەدۋى، بە ھاوتا بىزانتى".^(٤)

"لە لاي ھىيگل، ناسىنى كەتوارگەلى دەرەكى لە دەرەدە دەرەست نالوى، چونكە ئەگەر كارو كەرەدى زەين نېبوايە، ئەو كەتوارە دەرە كىيانەش نەدەبۇن. دىارە ھىيگل ناسكەر يان بىڭەرى مېۋۇو، نەك مەرقەكان وەك كەسانىكى تاك بە تاك، بەلکو رۆحى مەرقا يەتى - كە بە ناوى "گاپىست" لىيى دەدۋى-دەزانى و دىدىكى كۆمايى بۆ باپەتكە هەمە.^(٥)"

ھۆمبۈلىت دەپېزىتە سەر ئەو راپەيە كە مېۋۇنۇسان بە كارى دەھىيىن، بانگەشە ئەمە دەكەت كە مېۋۇنۇس لە دەم و ساتى كەرەدى تىيىگەيشىندا، چەشنى ھونەرمەند دەست بۆ كارىكى داهىنەرانە دەبات، چونكە دانەر تەنیا وەھى كەۋاھى كاروبارو رۇوداوه تەراو تايىتە كانە دەبى لە گىريدانەدە رۇوداوه كاندا وېنایەكى ھەممەكى بىنا فەرەننى و رۇوداوه تايىتە كان لە كەستە كىكى ھەممەكى دابېزىتە و ئەم ھەرامەيە بە ھونەرمەندى و داهىنەر بىيەنەدەنە.^(٦) تىپوانىنى ئەو لەمەر راپەي مېۋۇسى، ئىچىگار شويندانەر بۇوە گەللى مەسىلەي نويى لە بىرۇھۇشى ھەزقانانى بىياشى مېۋۇو ھېنایە كايەوە، بەرچاوترىنیان "درۆيىن" بۇ كە لەبارە ھېرەمەنۇتىكى مېۋۇسى ھەندى بەرھەمى بلاۋى كەرەدە. "پىيگەي ھۆمبۈلىت ھەندە بەرينە كە گادامىر ئەوى بە گولچىنى گولچارى گەورە رامانىكى ھېرەمەنۇتىكى زانبۇ كە لە سالانىكى دوورودرىيىز بە دەساۋىتى شلايرماخىر پەرودەرىنابۇو.^(٧) ھەلبەت و دراستگەپانى ئەم قىسىمەش كاتىيەك و دىياردە كەۋى كە لە تەھەرە كانى داھاتوودا لىپوانىنى مېۋۇسى گادامىر بۆ مۇزارى ھېرەمەنۇتىكى لە بەرچاو بىگىن.

درۆيىن و ھېرەمەنۇتىك لە مېۋۇودا

يوهان گوستاڤ درۆيىن (1808-1889) لەنیو مېۋۇنۇساني ئالىمانىدا يە كە مىن كەس بۇ كە بە تەكۈزۈر لە كەسانىكى دىكە لەبارە تەرزنانىسى زانستى مېۋۇو، تىيەزىرسە.^(٨) لە دىدى ئەدە، نەيىنى سەركەوتىنى زانستە ئەزمۇنۇيىھە كان لە وشىارىسى تەرزنانانى كارزانانى ئەم زانستە وەشىرە بۇو" كە وايە ئەم پەيمانمايە ناسىنى مېۋۇسى نەك دىاريىكىرىنى ياسا مېۋۇسى كەن، بەلکو بە رىساغەلى دەزانى كە بەسەر

رہوتی لیکوئلینه وہ میژووییہ کاندا زالہ۔ "ھر لہم ثاراسته یہدا، لہ بپیک لہ نووسہ کانیدا، بھلینی دامہ زراندنی تھرزناسییہ کی میژوویی-دھدات کہ لہ بھرگروہی ریسا گشتنی و ھہ مہ کییہ کان بو میتودی گوتهزا میژووییہ کان۔" (۹۰) "ھلبہت دریزین ٹم بھلینی نہ بردہ سہر" بہلام روانگہ کہی لہ مہر مہسلہ کانی تھرزناسی و فہلسہفی میژوو، ئہوی لہ جھرگہی هزرمهندانیک جی کردوہ کہ تیروانینی دڑھپڑھ تیقیستیابن هببو. لہ گھل ٹھوہشدا، لہ کوتاییدا چووہ ٹیرباری روحی پوزہ تیقیستی زالی سہردہ مہ کہیوہ۔ "دریزین بروای بہ سی جوڑہ لیکوئلینه وہو مہ عريفہ هببو. مہ عريفہ تیوریک، مہ عريفہ سروشتی و مہ عريفہ میژوویی. ھر بہ گویرہ ریزیہندی ھر سیک جوڑی مہ عريفہ کہی بہ: گہیشن بہ ناسین، گہیشن بہ بھیانکاری و دھسترا گہیشن بہ پہبردن دھزانی و ھیچ کامی لہوانی دیکہ بہ سہرت نہ دھزانی. لہ دیدی ئہوہو، ھر کام لہم سی زانسته، لہ روانگہی جیاوازہ وہ کھتوار دھخنه روو۔" (۱۰) لہ گھل ٹھوہشدا سہرہ را ھیچ کام لہوانی دیکہ سہرت نین، جہ ختنی ئہو لہ سہر "درکردن" چاو دیہ بہ سہر ئہ مہدا کہ ئاخو بوچی ھر گیز ھیچ گیپانہ وہیہ کی زارہ کی یان نووسراو لہ مہر میژوو، ناتوانی لافی ئہوہ لیبدات بھو شیوہ یہی رپودا وہ کان دھخاتھ روو کہ کتو مت کہ لہ را بردودا رپویان داوه۔ "بہ گوتهی ئہ مرویی ٹیمہ مانان، میژوو بہ ھیچ شیوہ یہک ناتوانی-وابی و نابی میژونوسانیش بھم ئاواتموہ بثین کہ میژوو زانستیکی رپونکارانہ بیت-چونکہ کاری میژونوس نہک زانستی، بھلکو لیکددرہوانہ (رافہی) ہ۔" (۱۱) بہ جوڑہ، بزو پیپستہندی میژوو، ئہو لیپروانینی ھیرمینوتیکی ھلڈہ بثیری. لہ دیدی ئہوادا، تیگہیشن لہ ریگہی لیکوئلینہ وہی میژووییہ وہ، وینیہ یہک لہو شتھی کہ پرووی داوه نادا بھدستہ وہ، بھلکو ئہ مہ نؤڑنکردنہ وہی دھرھستی و را ھی ٹیمہ یہ بزو پیشہات و روودا وہ کان. "خالی کرنگ لہ تیوریہ کانی ئہو دا، ئہ مہیہ کہ لیکوئلینہ وہی میژوویی لہ ھیچ کاتیکدا کوتایی نایت، چونکہ میژوو-کہ بابہتی لیکوئلینہ وہی میژووییہ- ھیچکات ناکہ ویتہ بھردہستی ٹیمہ راستہ و خزو بی بھیان ٹاماڑہ بہ را ھی کاری دیاردہ میژووییہ کان نادریت، کہ وا یہ میژوو ھیچکات ناگاتہ کوتایی و تیگہیشن تو را ھی کردنیشی ھیچ ٹا کامیکی نییہ۔" (۱۲) "ئم بابہتہ، کہ بھردہ و امیتی کی لیکوئلینہ وہی لہ زانسته میژووییہ کانی لہ خویدا ھلکرتووہ، گرنگہ" لہم دیدوہ کہ بروای باوہ داران بھوہی کہ میژوو ھیچکات ٹا کام و کوتایی نییہ، تاراد ھیہ کی زور راستہ۔" (۱۳) لہ دیدی

درۆزىنهوه، قۇناخەكانى تىيگەيشتنى مىۋۇسى بەم شىۋىدە پۇ دەدەن: "يەكەم بېرىپەتلىرى و دەستگەراوی زانىارى و گەواھەكان لەلایەن مىۋۇنۇسانەوه دەنرخىتىرە لە قۇناخى دوودمدا، زانىارى بېرىپەتلىرى كە راڭە دەكىيت".^(٤) ئەگەر مىۋۇنۇس لە قۇناخى يەكەمدا بېينىتىهە، مىۋۇسى ھەلسەنگاندىنى لە بەلگەنامەو گەواھىيەكانەوە دالەنگاندۇوەو وەها ھەلھىنجانىيەكىش ھەمان روانگەمى پۆزەتىقىستەكانە. "لەم رووهە" دەبى مىۋۇنۇس ھەولى رايەلەكىدى سەرسەتلىقى نىوان پىشەتەكان بىدات و ئەمەش تەنبا لە رېگەى راڭەوە دەلوى. لە ھەمانكەندا، وەها مۇاريىك تا بلېيى دژوارو تىيکچۈرۈشە، چونكە لەم كارەدا، مىۋۇنۇس دەبىن تىيىكۈشى تاۋەكەنچىيەك لەنیتو پىشەتەكاندا وەشىراوە مىۋۇنۇسانى دىكە نەياندىيون، ئاشكرا بىكەت.^(٥) بەم پەسەشەوە، كارى مىۋۇنۇس تەنبا دىيارىكىدى و دەستگەرپانى رووداوه كان لەپىگەى بەلگەنامەو گەواھىيەكان نىيە، بەلکو لېكەنەوە راڭەكائىش لە ئەستۆي ئەون، تا تىيىگەت كە ئاخۇ چۆن راپردوو لەواندا دەركەوتۇو. "بەم تىيىبىنیيەنەوە، درۆزىن بەو بەرەنچامە دەگات كە كارى مىۋۇنۇس دەكەويتە مەيدانى ھىرەمەنۆتىكەوەو ئەركى سەرشانى ئەو پەيدىن بە راپردوو و پىتوندىيە كە لەتكەڭ ئاسۆى كاتى ئىستايە.^(٦)

لەم سۆنگەيەوە، درۆزىن يەكەمین كەسە كە "درەكىرىن"ى لە بەرانبەر "شەنوكەو-بەيانكەن" قوت كەدەوە. بە لېكەنەوە ئەو، درەكىرىن تايىبەت بە زانستە رەوشىتى (مرۆبىي)يەكانەوە "شەنوكەو-بەيانكەن" تايىبەتە بە زاستە سروشتىيەكانە. ئەم بۇچۇونە گەنگەيى درۆزىن، كە رۇنراوى ھەلاؤيردىنى تەرزناسىي زانستە سروشتى و مىۋۇسىيەكان بۇو، گەنگەشەيەكى گەنگ بۇو كە دىلتاي فەيلەسۈوف-مىۋۇنۇسى ئەلمانى دانەدۇوى بۇ كەدەوە لە پىيگەى تايىبەتى خۆيدا گىرساندىيەوە.^(٧)

هیّرمینوتیکی دیلتای و ئپیستمولوژیا میزروویی^(۱)

ویلهوم دیلتای (۱۸۳۳-۱۹۱۱) يه کیک له فهیله سووفانی هیّرمینوتیکی سەردەمی کلاسیکەو دوریکى تېجگار گرنگى لە بەرینکردنەوە زانستی هیّرمینوتیکدا گىپراوه. زیاترین پشکى دیلتای لە فەلسەفە، شرقە ئیپستمولوژیکى ئەو لە زانستە مروئییە کانو داکۆكى لە بايەخ و پىگە زانستە مروئییە کانە. تاوتويیکانى ئەو سەرخى دەخسنەسەر ئەو ھۆکارانە لە زانستە مروئییە کاندا ھەن، لە کاتىكدا سەرەدەمی دیلتاي سەروبەندى تاراندى زانستە مروئییە کانو گەشەو پەطاویشتى بیوینە زانستى ئەزمۇونى يان زانستە ئەزمۇونىيە کان بۇو. "كە وايە دیلتاي لە کاردانمۇ بە زالبۇونى زانستە سروشتىيە کان ھەولىدا تا پېشىبارە کانى بەرھەستە كىركدنەوە زانستە مروئییە کان بېھە خسىيەنی و نرخ و ھورمیکى ھاوشيۆھى زانستە سروشتىيە کان بۇ زانستە مروئییە کانىش بېھە خسىيەنی. ئەم مەسەلەيە بۇو كە تىيگەيشتن و ناسىنى لېپاوا، بەرھەستە كى و بېۋاپېنکاراچۇن لە زانستە مروئییە کاندا - بەو شىيەھى كە لە زانستە سروشتىيە کاندا ھەيە - دەلوى؟ دیلتاي پاش رامانىكى زۇر بەم بەرەنجامە گەيشت كە ھۆى بەئاكامگەيشتنى زانستە سروشتىيە کان لە بەرئەوەيە كە ئۇ زانستانە بۇ خۇيان بە پايەو بناخەو تەرزىكى دروست گەيشتونون. لە کاتىكدا زانستە مروئییە کان نە پايەو بەنھەرەتىكى پەتھەيان ھەيمەو نە تەرز (مېتۆد) يكى گونجاويان گرتۇوەتە بەر. بۆيە دیلتاي ئەرك و پەيامى خۆى بەود دەزانى كە زانستە مروئییە کان لە لايەكمە داپېزىتە وە لەلايەكى دىكەوە تەرزۇ و دەرىيە كنانىكى گونجاويان بۇ بېھە خسىيەنی. ھەر بۆيە بۇ گەيشتن بە وەها ئاكامىك، دیلتاي لە سالى ۱۸۸۳ دەستى بەم كارە كردو تا كۆتابىي تەمەنی درىزە بەم كارەيدا. بەرھەمى ئەم ھەولە نەپساوەيە نۇوسىن و چاپ كردنى چەندىن كىتىبى بەنرخە كە بە كىتىبى "پېشە كىيەك بۇ زانستە مروئییە کان" دەست پىدەكتو بە "پېكھاتنى جىهانى میزروویي لە زانستە مروئییە کاندا" كۆتايى دېت.^(۱۸)

دیلتاي لە سەرخىجان لە ھەلاؤيردى نىوان زانستە سروشتى و مروئییە کان بە هیّرمینوتىك گەيشت. ئەو لە هیّرمینوتىكدا، بىنچىنەيەكى ئیپستمولوژىكى سەربە خۆى دەدى و بۇ سەماندىنىشى، كەلى تېكۆشا. دیلتاي لەو باورەدا بۇو كە زانستە مروئییە کان چىھەتىيەكى میزروویيەن ھەيە، لە بەر ئەم ھۆيە بەرەداوام لە دۆخى بۇونبەيىتى (صىورە) دان. "لە گۆشە نىگاىي دیلتايەوە، زانستە مروئیيە کان پەيتاپەيتان و ھاپىتىا و

لەتمك رۆح و کرده‌ي مرۆبیدا پەل دەهاوین. هەر لەبەر ئەمەيە كە ماريفەتى مىزۇويى لە هەمان كاتدا، ماريفەتە بە مرۆقىش. لەسەر ئەم بنەمايە، هەر رەخنەيەك لە كەتواري مرۆبىي لە هەمانكاتدا، بە رەخنەيەكى مىزۇويىش دىتە ئەژمار. كەوايە خودى ئاۋەزىش مىزۇويىه^(١٩) مەسەلەي رەخنەكارىي ناسىنى مىزۇويى ئىچگار جىي سەرنخى دىلتاي بۇوهو لەم پىئناوهدا توانى سى بىنەواشە وەسىرىيەك بىنېت. ئەم سى بىنەواشەيە بىرىتىن لە: تىكراى دىاردەكان و دەركەوتە مرۆبىيە كان بەشىك لە رىچكەبەندى مىزۇوبىن و دەبى ئەوانە بەشىوھى مىزۇويى شەنوكە و بکەيت و ناكىرى بەشىوھى دارپنراو (ئەبىستراكتى، انتزاوعى) پىئناسە بکەي. لە دىدى ئەوهە، تەنانەت مروق خۆيىشى لەبەرگرتەي ئەم رېسایيە و رېستەي بەناوبانگى كانت، "تەواوەتى مروق تەننیا لە مىزۇودايە"، دىدەوەرۇ تىپوانىنى ئەم ھزردىه.

جيھانى مرۆبىي يان مىزۇونووس كۆتكراوى ئاسۇ
فيكىرى و رۆزگارى خۆيەتى. بە درېپىنى ئەمرۆبىي، ئەو
لە ويىشمان (دىسکۆرس) كاتى ئىستادا ھەنتەشى
ھەيدە بېپەھى بەندە.
ناسىنى سەردەمانى جياوازو خەلکانى ھەمەچەشىنە
تەننیا بە بېشتى قولل لە روانگە تاييەتە كانياندا
لواده.^(٢٠)

دىلتاي بەگۆيرەتىيە تاييەتە مىزۇويىە كانى ئەلمانيا لە سەددى نۆزىدە، عمودالىي پەردەلادان لەسەر مىزۇو وەك زانستىيکى پله يەك بۇو. لە مەوداى نیوان سەردەمى شلاير ماخىر تا دىلتاي، مىزۇونووسانىتىكى وەك "درۆيزن و فۇن پانكە" دەزىيان. درۆيزن، ھەروەك باس كرا، مىزۇو بە بەركەوتى دەرھەستى مىزۇونووس و دەق دەزانى و بە ليپوانىنى تاييەتى خۆي لە بلىندەلەكشانى ھىرمىنۇتىكى و ھەر بەو شىوھىي زانيارىي مىزۇويى، شويندانەر بۇو، بەلام "ليۈپۈلد فۇن پانكە" ليپوانىتىكى پۆزەتىيەتىي لەمەر مەعرىفەي مىزۇويى ھەبۇوه لەگەل دەورىيەكى يەكلاڭەرەو كە لە ليپوانىنى رەخنەگانەيدا بە تاييەتى ھەلسەنگاندى سەرچاودو چۈنایەتىي گەيشتن بە پىدرابە مىزۇويىە بروايىكراوو جى متمانەكان لە توېزىنەوە مىزۇويىە كاندا ھەبىوو، برواي بە راقھو شرۆقەي پىدرابە مىزۇويىە كان نەبۇوه ناسىنى خواس (صرف) و پاستەقىنەبى

فاکته میژووییه کانی-بهو شیوه‌یه‌ی رپویان داوه، لا مه بهست بورو^(۲۱) لام رووه و دیلتای، هر له سه‌رتاوه، لامه‌ر مه عريفه‌ی میژوویی، ثاراسته‌ی به لای درؤیزن ده‌شکایه‌وهو لامه‌ر هیرمینوتیک و تیگه‌یشن، ریچکه‌یه‌کی نزیک له شلایر ماخیزی هبو.

دیلتای له‌زیر کاریگه‌ریی میژوویگه‌رایی ئەم چاخه پیوه‌ندیی میژوو و هیرمینوتتیکی شیتمل کرد هوه. کرۆکی با بهتەکه لام میژوونواریی ئەمدا ئەم بولو کە هەموو کەسیک دەقە کانی راپردووهو بەتیگه‌کاریی هەموو شتان لە چوارچیووی پیوه‌درەکانی سه‌رده‌مه‌کەی خۆی تیەدەگات. هر بۆیه، دیلتای دەخوازى لە بەرده‌وامیتیی میژوویی تیبگات و پیش توکمەیی دەق، توکمەیی میژوو و خودى کە توارگەلی میژوویی و پیوه‌ندییه نیوه‌کییه کانیان بە گرنگ له‌قلەم دەداد.

"هر لام پیناوهدا، دیلتای هەولیدا سەرلەنۇی ئیپستەمۇلۇزىي میژوویی و دەسریەك بنیتەوهو هیرمینوتتیکی ئەو لە جىئى بۇونناسى، لېپوانینىكى ئیپستەمۇلۇزىي هەبوو. مرخلىخوشکردن لە تیکتواندنه‌وھى زانستى ئەزمۇونى و تاراندىنى تەواوەتى لېپوانىنى ھېگلى لامه‌ر میژوو، لە سەرددەمى (دیلتای) داولە دیدى ئەفوهو، تاكە پیگەی ھورمبەخشىن بە مەعريفه‌ی میژوویی و بەخشىنى رەھەندى زانستى بەو مەعريفه میژووییه بورو" تا بەشكى زانسته فەرھەنگىيەکان (زانسته میژووییه کان) شکۆيان شان لە شانى زانسته سروشتىيە کان بەدات. دیلتاي چۈنایي تىپ راپەرەندى ئەم کارە لە گەللاه‌کردنى نیوان شەنوكەوى سروشتى تیگه‌یشنى میژوو ھىنایە كايدەو كە لە ئاخنە ئەم باشارەدا ھەم بەستىن بۇ بلىندەلکشانى هیرمینوتتىك رەخساو ھەم شكتى مەعريفه‌ی میژوو گەورەتر بورووه.^(۲۲)

تايىەتمەندىيى ديارى تیگه‌یشن لە دیدى دیلتای، لە دەرۇونناسىدا وەشىرا بورو، لېکۆلەرى زانسته مەرۆيە کانىش دیلتاي ناوى ھەمەكىي میژوو لىدەنا، دەبۇو لە پیگەي ئاخنە فامىن و ھەروەك دەگوتى، راپەللى ھاوسۇزانە لەتكە دانەرۇ ئەھەدە دوابەدۋاي ئەو ھاتۇونەتە گۈرى، بېرىزىتە سەر تیگه‌یشن لە با بهتەکانى ئەم زانستانە. "بەپىچەوانەي رېيازى پۆزەتىقىسى كە جىاوازىي نیوان دنياي سروشتى و دەرۇونى فەرامۆش دەكات، دیلتاي جەخت لە سەر جىاوازىي راشكاوى ئەم دوو پانتايىھە دركى ھۆگەرايانەي رپونكارىي رېيازى پۆزەتىقىسى و ناسىنى پەيپەرانە و ئاخنە گەرايانەي مەرۆيى دەكات."^(۲۳)

دیلتای چهشنبی نوی کانتییه کانی سه رد همه کهی خوی، له زانسته مرؤییه کاندا، له بەرانبەر نیگای کۆمەلایەتى كە مەبەست لەمە روانگى هيڭىلە، تاكا يەتى رەپېش دەخات، كەوايە له زانسته مىنەوی و فەرھەنگىيە کاندا پشکى دەروونناسى، وەك زانست، واتە وەك زانستى پېوەندىدار به كەسىك كە له کۆمەلگە و مىزۇودا دەژى، به بەنھەرتى دەزانى. دیلتاي كە له زىر كارىگەرى "ئىدمۇند هوسرىل" بپوای به بايەتى گرنگى "بەرتەمايى يان نيازدارىتى" (واتە بەنيازبۇنى واتايەك كە جىيى پەيدۈزى "شناسايى، كشف" يە)، "ھەبوو" له و باوەرەدا بۇو كە له رىگەي ھاوسۇزى و تايىيە تەندىيە دەرووننېيە کانى كەسايەتىي مرؤىيى، دەتوانى له نيازو ماناي كردەوە کانى مرۇف له راپردوودا تىبىگەي. دیلتاي دەلى لە هەنگاوى يەكەمى لىپۋانىنى ھېرمىيەتىكى بۆ مىشۇو، دەبى سەرلەبەرى جىهانى كۆمەلایەتى و مرؤىيى ھاوشىوهى دەقىك لە بەرچاو بىگرىن و بەرجەستەي بکەينەوە. لە هەنگاوى دووهدا دەبى راۋەيى پىزمانى بىگرىنەبەر، كەوايە پېوېستىمان به زانىنى خەلکى سەردەمانى راپردوو و رپوداۋە کانى رۇزگارە كەيان ھەيءە. هەلبەت دەبى رپوداۋە لابەلاكان لەسەر بەنەماي ھەمەك راۋە بکەين تا له مانا كانىيان تىبىگەين. لە هەنگاوى سېيەم و كۆتايدا، دەبى لەپېلى لېكدانەوە دەروونناسانە به ھاپىئناۋى لەتك پېشەتە مىزۇوييە کان بىگەين" واتە خۇمان له جىيى كەسايەتىيە مىزۇوييە کان ويتىن بکەين تا دركىك لە جىهانى مرؤىيى ئەوان و دەدەست بھېيىن. "(٢٤)" وەها روانگەيەك بەو مانا يەيە كە تاڭە كەس (لىكۆلەر) له توانستە کانى جىنگۈركىتى خوی لە جىيى كەس يان كەسانى دىكە كە له راپردوودا ھەندى كارو كەردىيەن كردوون، بەرپىشكەو راۋە بېرىتىيە لە تىيگەيىشتەن لە دەركەوتنە کانى ژيان كە لە نېسىياردا نىشته جى و شىكاۋەسسو بۇوە. ئاودەدا تىيگەيىشتىنەك كە له رىگەي گواستنەوە بۆ دەرھەستىتى دەروونىيى كەس يان كەسانى دىكە و ددى ھاتورە، ئەگەرى ناسىنى ئاخنەتەنزا نيان ھەمە كىتى سەردەمانى راپردوو لە چوارچىيە كى پىكىركەندراروو بەردەوام دەرەخسىيەن. دیلتاي هەر لە بەنھەرەتەوە وەك بازوتىكى پەيتا لە فەلسەفەي ژيانى دەرپانى، بەلام ناسىنى ئەم بازوتەتەن يان لە رىگەي لېكدانەوە دەرھەمە كان و نىشانە كانەوە بە لواو دەزانى. لەم گۆشەنىيگايىوە، ھەرۋەها بەرھەستىتى بە راۋەيەك دەزانى و ئەوەشى بە راۋەي مرۇفەوە گرى دەدا. "(٢٥)" دیلتاي ھەلۋەدای خستنەرپوو بەنھواشەو بەنەماگەلى گىشتىي ئېپستەمۇلۇزىك بۆ زانسته مرؤىيە کان بۇو. لە دىدى ئەوەوە، "رېشە لېكترا زاندى تەرزناسانە زانسته مرؤىيە کان لە زانسته سروشتىيە کان وەبارھاتورى جىاوازىي بۇونناسانە بايەتە کانى ئەم دوو بەشە زانستىيە بۇو، چونكە دىاردە سروشتىيە کان كە بايەتى زانسته ئەزمۇونى و سروشتىيە کان پىكىدەھىيىن، لە بارى

بوونهوه، تاقانه و تاکرههندین، به لام دیارده مرؤیی و میززوییه کان خدوویه کی ثاویته بیان همیه. لمه ر مرؤفه وه، ویپای هر دپیویستیی ناسینی تویزاله دهره کییه کانی که سایه تیی نه و (مرؤف) که ده توانی بابه تی زانسته نه زموونییه کان بیت، ده بلو تویزاله ناخه کییه کانی که سایه تیی نه وهش و ببر تویزینه و بخیریت و وها بابه تیک له توانایی و وزدی زانسته نه زموونییه کان به ده ده پنه وازی میتودلوزی تایبیت به خزیه تی.^(۲۶)

دیلتای که بروای به فله سه فهی زیان هه بلو و تیکرای هه لسوکه و ده ره فتارو کرد و

ثافراندن و داهینه رسیه ده ره استی و جهسته رسیه کانی مرؤفی به ناویشانی زیان در ده بی.

به پیچه وانه هیگل له هه مه کیتییه کی کومایی ده دواو هیزیک به ناوی "دروون"ی به چاوساخی زیان ده زانی. نه و زیانی به کوبه ندو چربونه و ده هیزه تاکه که سییه کان ده زانی و به پیچه وانه پوزه تیقیسته کان، که ته نیا نه گه ری ناسینی فورمه ده ره کییه کانی زیانیان به کرده کی ده زانی، بروای به نه گه ری ناسینی زیانی مرؤفه کان هه بلو. " به بروای دیلتای، هر مرؤفیک، هر بهو چه شنه که خوی خاوه نی نه زموونی زیانه کییه، ده توانی به شیوه هیک له شیوه کان له نه زموونی زیانه کیی که سانی دیکه

بیتته ها پیشک و کرده و گوتارو ره فتارو داهینان و ثافراندن کانی پهیدوزی بکات، به ریکه وندیکی دیکه، مرؤفان له ریگه مانا کان و در کردن و گریدانی مانا هاویه شه کان له نیوان مرؤفاندا ده توانن زیانی نه وانیدی بناسن و ئامانجی سه ره کیی زانسته مرؤییه کانیش ناسینی زیانه.^(۲۷) دیلتای له پال ئاوه زمه ندیی مرؤف که به توندی جیی سه رنخی کانت بورو گوته زا کانی تیگه یشن که بهم چه شنه پولینبه ندیی کر دبوون، له ته نیشت نه م ئاوه زمه ندیی سه رنخی له که یفو خوازو ویستی مرؤفیش ده داو له ئاویته کر دنیاندا په بیوری پهیتایی (دینامیک)ی زیانی ناخه کیی مرؤشی ده کرد. له دیدی (دیلتای) یهود "ئاشنایی لم ته ک پر سه ده ره ستیه کان که له میانی ئوانو وه مانا کان و نه زموونه مرؤییه کان له واندا و دهی هاتو وه، له ناسینی زیانی مرؤیدا ئاشکرا ده بن و ده گویز رینه وه ناسینی بهستینه کان و سیستمه فرهه نگی و کومه لایه تییه کان و نه زموون و مانا کانی لیده که ویته وه که له ناسینی زیانی خله لکی دیکه و دیده وه ری (بالانواری- اشراف) به سه ره چوار لایدا ده ریکی کاری گه ری همیه".^(۲۸) دیلتای دژی بانگه شه

جیهانگرده کانی زانسته سروشته کان بُو " که میتّوده پُزدّتیقیستی - رونکارییه کان به کار دهیین. ئهو له باوەردا بُو ئهو جۆر میتّودانه له زانسته مرؤییه کاندا به کار نایهن يان کاراییه کی سنورداریان ههیه ".^(٩) که وابو زانسته مرؤییه کان هیچ چاره‌یه کیان نییه بیچگه له‌وهی سوود له پهیردن و دریگن که پرۆسەکەی له پیگمەی راشه‌یه مرۆفه‌و ددره‌خسیت " چونکه میزرو گهوره‌ترین بەلگەو نوسراویکه که ژیانی مرۆف تییدا دەرکەوتووه. دیلتای له‌گەل ئهوهی بروای به ناشایانیی میتّودی ئەزمۇونى له تیگەیشتەن له جیهانی خولقینراوی دەرھەستى مرؤییه بُو، ئەگەرى گشتگىرکردن و گوزاره ھەمه کییه کان له زانسته مرؤییه کانی بەشیوییه کى گشتى بەرتەك نەددايەوە ھەروەها ھینانه گۇپى گشتگىرکردن له زانسته کانی وەك كۆمەلناسى و ئابورىي بە لاده پەسند بُو، بەلام ئەوانەی بە ياساگەلى گشتى و پەقى نەدەزانى و ياساکانی زانسته ئەزمۇونییه کانی بە جیاواز دەزانى. بە بۆچونى دیلتای، بە لەبەرچاگرتنى ويستو سەرپىشكى له مرۆقدا، ئەگەرى ھینانه ئاراى ياسا نەکۇپ گشتییه کان له مرۆقدا نارەخسى. زانسته كۆمەلایتییه کان تەنیا دەتوانن له پەيجورى شیازاھ کانی راپردو دا بن، بەلام ناتوانن داھاتوو بەيان و پىشىبىننىي بکەن.^(١٠) له نرخاندىنی راھى سەرکەوتىنى دیلتای، له ھینانه ئاراى میتّودلۇزىشىي کى گشتى بۇ زانسته مرؤییه کان، " خالىكى گرنگ راھى سەرکەوتى ئەوه له زالبۇون بەسەر میزۇورەچەيى. میزۇورەچەيى، سەرسەختانه داکۆكىي لە پىزىسيبۈون و میزۇويتىي زانسته مرؤییه کان دەكردو دیلتای ھەولى دەدا مرۆف و بەرھەستىتى زانسته کان پىكەوه شاشت بکاتەوە. دیلتای له پەنا ئەوهدا کە بېتىك له بنهواشە کانی میزۇورەچەيى (بۇ فۇونە دەرکەوتە کانی ژیانى مرۆزىي وەك بېشىك لە پرۆسەي میزۇوييى و پىيۆستىي شەنوكەوی ئەوانە بە زاراوه میزۇوييىه کان، تیگەيشتىنى كەسە کانو سەردەمە جياجيا كان له پوانگە تايىبەتى راھەكارو راشهى راپردوو له چوارچىيە ئاسۆي کاتەكى (زەمەنىي) سەردەمى راھەكار پەسند دەكت، له بارى ھاوېشىي مرۆفە کان له ئەزمۇونە کانی ژيان، کە بۇ خىستەنەرۇو رېساگەلى سەرلەبەر و بەرھەستە کى تیگەيشتەن له ژيانى مرۆزىي تىيەكۆشى. لەم رۇوهە، ئاگاداربۇونى ئىيمە لە ھەمبەر ئەزمۇونە نىۋەكىيە کانى خۆمان-كە ھەر لەسەر ئەم بنهمايە لەھەمبەر ئەزمۇونە کانى مرۆقانى دىكە وشىارىغان بۇ ددرەخسیتى- بە ماناي بەرھەستە كىبۇونى دىياردە تیگەيشتەن. بەم حالەشەوە، رەخنەيك کە لە دیلتاي دەگىريت ئەمەيە کە لە لايەكەوە، میزۇونووس و راشهکار بە بۇنىيەكى میزۇوييى و پىيەندىدار بە بارودۇخ و ئاسۆيە کى میزۇوى (تايىهەت) لەقەلم دەدات و لە لايەكى دىكەوە لە باوەردايە لە پىگەي ھاوسۇزىيە و راشهکار دەتوانى بابەتىيکى توېزىنەوەي

پیوهدیدار به ثاسویه کی دیکه بناسیت. به ریکه وندیکی دیکه، له کاتیکدا که روانگه‌ی تایبه‌تی میژونووس له بهره‌نجامه کانی تویشنه‌وهو تیگه‌یشتني میژروویی شهودا شویندانه‌ره، دیلتای له باوده‌دایه که میژونووس ده‌توانی خوی له باندزوری به‌ستیتیکی میژروویی که تییدا ده‌زی قوتار بکات و له ریگه‌ی هاو‌سوزیه‌وه، ثاسوی کاته‌کیی رابردوو بناسیت. (۳۱)

رده‌خنه‌ی رده‌خنه‌گرانی هیرمینوتیکی فله‌سه‌فی، ودک هایدگه‌رو گادامیر، له دیلتای هر لهم ثاراسته‌یه‌دایه. له دیدی شهوانه‌وه، دیلتای پابه‌ندی که‌ره‌سته لوزیکیه‌یه کانی باوده‌به میژروویه‌تی مروف (هموو شتیک و بز نمونه مروف و میژونووس و رافه‌کار، کومه‌له بونیکی میژوین) نییه، که‌واهه شهوان به‌پیچه‌وانه‌ی دیلتای، نکولی له تیگه‌یشتني یه‌کانگیر له‌تمه که‌تواری میژوین و له جیی شهودا، له هه‌ره‌پیویستی گفت‌گوی میژونووس له‌گه‌ل رابردوو له‌سهر بنه‌مای ثاسوی ویژه‌مانی (دیسکورسیف) ده‌دوین. (۳۲)

گرنگترین روانگه‌کانی دیلتای له هیرمینوتیکدا ده‌توانی ودها گردده‌کوز بکه‌یته‌وه: " دیلتای له‌زیر کاریگه‌ریی شلایر ماخیّر، چاوی له گه‌یشن به تیگه‌یشتني به ته‌وه‌ریتی دهق له ریگه‌ی سورپی هیرمینوتیکی و سه‌رجدان له پیوهدنی هه‌ندک و هه‌مه‌کی پسته‌کان و هه‌مه‌کیتی دهق و رافه‌ی ریزمانی لهم پیناوهدا به گرنگ ده‌زانی. - دیلتایش ودک شلایر ماخیّر، ته‌وه‌ری هیرمینوتیک به دانه‌رته‌وه‌ری ده‌زانی و بروای به پیویستی گه‌یشن به ده‌ره‌هه‌ستیتی دانه‌ر له‌سهر بناخه‌ی راشه‌هه‌یه.

- دیلتای ویرای رافه‌ی ریزمانی و شه‌ده‌بی، سه‌رخیش له به‌ستینه فه‌ره‌نگی، هزری و جیهانبیینی دانه‌ر-که یاریده‌ی تیگه‌یشت له ده‌ره‌هه‌ست و هزری ٹافرینه‌ری به‌ره‌هه‌م ده‌دات-و شه‌م بابه‌ته یه‌کیک له‌حاله جیاوازه‌کانی هیرمینوتیکی شهوده له‌تمه شلایر ماخیّر.

- دیلتای هاو‌شیوه‌ی شلایر ماخیّر، بروای به تیگه‌یشتني به‌ره‌هه‌سته‌کیی دهق-به جه‌ختکردن له‌سهر ناسینی زه‌ینیتی دانه‌ر-هه‌یه‌وه له خستنه‌پووی ریسا تمزنانسانه پیویست و گونجاوه‌کان له زانسته مرؤیه‌کاندا، تیده‌کوشیت.

- دیلتای ثاخن‌فامین و رافه‌ی ده‌روونناسانه له ته‌نیشت رافه‌ی ریزمانی، به کاریکی گرنگ بوناسینی ده‌ره‌هه‌ستیتی دانه‌ری به‌ره‌هه‌م ده‌زانی و قه‌ناعه‌تی به درکی هاو‌سوزانه‌ی هزرگه‌لی دانه‌ر هه‌یه که له بهره‌نجامی فله‌سه‌فه‌ی زیان و شه‌زمون و اتا هاو‌به‌شه‌کانی مرؤفانی سه‌ردده‌مه جیاوازه‌کانه له رپووی مرؤف‌بیونی یه‌کدیبه‌وه.

- دیلتای له هه‌مان کاتدا، برووا به به‌ره‌هه‌سته کیبوونی تیگه‌یشتند و تیزربی "تیگه‌یشتند سه‌رترا" ی هیناوه‌ته کایه‌وه‌وه له باوده‌دایه که رافه‌کار ده‌توانی باشت له

دانه‌ر له واتای دهق تیبگات که ئەم باوەرانه چەندان لەتەك يەکدیدا كۆك نینو ئەمە به يەكىك لە كەموکورىيەكانى پوانگە كانى ئەو دەزئىمىرىدىت. قەناعەتھىنان بە بەرھەستىتىي تىڭەيشتن بى جەختىرىن لەسەر دانەرتەودرى لە راۋەي دەقدا، چەندان بە لواو نايەته بەرچاو".^(۳)

تىپرانىنى هېرىمەنۇتىكىي دىلتاي رەنگىكى تۆخى مىۋۇوېسى ھەيە و بە چاپۇشى لەو رەخانەي كە دەشى لىيى بىگىرىدىت، يارىدە تىڭەيشتنى باشتى لە بۇونو مىتىۋدۇلۇزىي مىۋۇوېسى دەدات.

پەرأويىزەكان

- (۱). شرت، ايون، فلسەھى علوم اجتماعى قارەاي، ترجمە: هادى جليلى، صص ۹۹ - ۱۰۰.
- (۲). صادقى، على، آزادى و تارىخ، تأملاتى در دىالكتيك هگل، ج ۲، آبادان، نشر پرسش، ۱۳۸۶، ص ۱۳۲.
- (۳). هيپوليت، ڙان، مقدمە بر فلسەھى تارىخ هگل، ترجمە: باقر پرها، نشر آگاه، تهران، ۱۳۶۵، ص ۳۵.
- (۴). فى، برايان، پارادایم شناسى علوم انسانى، ترجمە: مرتچى مردىھا، تهران، دانشکده مگالاعت راهبردى، ۱۳۸۳، صص ۲۱۶ - ۲۱۷.
- (۵). صادقى، على، آزادى و تارىخ، تأملاتى در دىالكتيك هگل، صص ۲۷۵ - ۲۷۶.
- (۶). شرت، ايون، فلسەھى علوم اجتماعية قارەاي، ترجمە: هادى جليلى، ص ۱۰۰.
- (۷). واعفى، احمد، درآمدى بر هرمنوتىك، ص ۴۳۷.
- (۸). فروند، ژولين، نظرىيەھاي مربوگ بە علوم انسانى، ترجمە: على محمد كارдан، تهران، نشر دانشگاهى، چاپ دوم، ۱۳۸۳) ص ۵۵.
- (۹). واعفى، احمد، درآمدى بر هرمنوتىك، ص ۱۰۲.
- (۱۰). رېختەگان، محمد رچا، منگق و مېھپ علم هرمنوتىك، ص ۸۶.
- (۱۱). زعفرانچى، ناصر، دربارە هرمنوتىك معاصر در رەيافت ھاي فکرى - فلسفى معاصر در غرب (جلد چهارم) تهران، پژوهشگاه انسانى و مگالاعت فرهنگى، ۱۳۸۷، ص ۱۰۲.
- (۱۲). واعفى، احمد، درآمدى بر هرمنوتىك، صص ۱۷ - ۱۸.
- (۱۳). كار، ادوارد هالت، تارىخ چىست؟ ترجمە حسن كامشاد، تهران، خوارزمى، چاپ پنجم، ۱۳۷۸، ص ۳۴.
- (۱۴). شرت، ايون، فلسەھى علوم اجتماعية قارەاي، ترجمە: هادى جليلى، ص ۱۰۳.
- (۱۵). فروند، ژولين، نظرىيەھاي مربوگ بە علوم انسانى، ترجمە: على محمد كاردان، ص ۵۶.
- (۱۶). رېختەگان، محمد رچا، منگق و مېھپ علم هرمنوتىك، ص ۸۶.
- (۱۷). فروند، ژولين، نظرىيەھاي مربوگ بە علوم انسانى، ترجمە: على محمد كاردان، ص ۵۸.

- (۱۸) . و تاری: "هرمنوتیک ویلهلم دیلتای و نسبت آن با علوم انسانی" ، روح الله نوری، فصلنامه علوم رفتاری، ژماره ۱۵۷.
- (۱۹) . بلاشیر، جوزف، گزیده هرمنوتیک معاصر، ترجمه سعید جهانگیری، آبادان، نشر پرسش، ۱۳۸۰.
- (۲۰) . ادواردز، پل، فلسفه تاریخ، ترجمه بهزاد سالکی، تهران پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵، ص ۲۷۷.
- (۲۱) . کالینگوود، آر. جی. مفهوم کلی تاریخ، ترجمه علی اکبر مهدیان، تهران، اختران، ۱۳۸۵، ص ۱۶۸ - ۱۷۰.
- (۲۲) . د. رجوی، سید ابوالفضل، هرمنوتیک و فهم معرفت تاریخی، ص ۱۲۲.
- (۲۳) . سروش، عبدالکریم، درس هایی در فلسفه علم الاجتماع (روش تفییسر در علوم اجتماعی)، ص ۱۳۹.
- (۲۴) . شرت، ایون، فلسفه علوم اجتماعی قاره‌ای، ترجمه: هادی جلیلی، ص ۱۰۸.
- (۲۵) . _____، رسالت هرمنوتیک در حلقه انتقادی، هرمنوتیک تاریخ، ادبیات و فلسفه، ترجمه مراد فرهادپور صص ۲۳ - ۲۵.
- (۲۶) .. شرت، ایون، فلسفه علوم اجتماعی قاره‌ای، ترجمه: هادی جلیلی، ص ۱۰۶.
- (۲۷) . واعقی، احمد، درآمدی بر هرمنوتیک، صص ۱۰۸ - ۱۰۹.
- (۲۸) . ویلهلم دیلتای، مقدمه بر علوم انسانی، ترجمه منوچهر صانعی درهیبدی، تهران، نشر ققنوس، ۱۳۸۸، صص ۲۲ - ۲۳، صص ۴۶، ۴۹.
- (۲۹) . شهدابی، بابک، پیکهاته و راشه‌ی دق، کتبی ۴، و: مسعود بابایی، سهندمری لیکولینسده‌ی فیکری و شهدابی نما، ههولیر، ۲۰۰۷، تمهیی تاییه به دیلتای، لایه‌رکانی ۴۰ - ۵۰.
- (۳۰) . واعقی، احمد، درآمدی بر هرمنوتیک، صص ۱۴۳ - ۱۴۴.
- (۳۱) . کالینگوود، آر. جی، مفهوم کلی تاریخ، ترجمه علی اکبر مهدیان، تهران، اختران، ۱۳۸۵، صص ۲۲۳ - ۲۲۴ " صص ۲۱۹ - ۲۲۴ "، صص ۹۹ - ۱۰۰.
- (۳۲) . واعقی، احمد، درآمدی بر هرمنوتیک، صص ۱۱۶ - ۱۱۹.
- (۳۳) . همان سه رچاودی پیشوو، لایه‌رکانی ۱۲۴ - ۱۲۶.

ئەلبىر كامۇ و گرفتى خۆكۈشتۈن

ئاوات ئەجمەد سولتان

بەشى يەكەم

ئىوارەيەكىان مىوانى ژمارەيەك خويىنەرى كىتىبەكانم بۇم، گفتۇگۆمان لەبارەى وەرگىپان و فەلسەفەى تەفلاتون و زۆر باھتى دىكەوە كرد. بەشىكى دانىشتنە كە بۇ بىر كەردىنەوەي پۇرچىگەرلەرى و فەلسەفەى بۇونگەرلەرى گۆرا. داوايان لېكىردىم باسى ئەلىپەركامۇ پرسى خۆكۈشتۈنیان بۇ بکەم. مۆلەقى شەۋىيەكىم لى خواستن بۇ دەمەزەردەردىنەوەي زانىارىيەكانم، بەلىنىشىم لى وەرگەرن قىسەكانم لە كۆپىيە دەنگىيە كە بۇ بنوسنەوە. ئەمەي خوارەوە پىتالاچۇنەوەيەكى رېزمانى و ئەدەبىيەنەي ئەو قىسانەيە، لەپاڭ كۆمەلتىك چاكسازىي و زىادو كەمكەندا كە پىرۆزەي گوپىزانەوە لە گوتارى و تراوەوە بۇ گوتارى نوسراو دەيانسەپىنەت. ٢٠٢١ پايىزى

چهند وشهیهک بو دهسپیکردن

(۱)

ئەلبىر كامۇر پىاۋىتكى فرانسەبى بە ئەسل جەزائىرىنى هەتا بلىتى قۆزو شىك بۇو، بەلام بەداخواه تەنها (٤٦ سال) لەناوماندا مایەوە. مەردىنە كەشى لە رۇوداۋىتكى سەيردا بۇو: رۆژىيەكىان مىشىل گالىمار، بىلەكەرەوە كىتىيەكانى بە ئوتومبىلە كەى خۇى كامۇر ھەلددەكىيت، بەلام لە رېگا كۆنترۆلى لەدەست دەردەچىت و خۇى دەكىيەتتى بە درەختىكدا دەسبەجى كامۇر دەمرىت. لە نەخۆشخانە، پېشىن بۇ تەرمە كەى دەكەن، دەبىنن بلىتىيەكى شەمەندەفەر لە گىرفانىدایى، كە وا دىارە لە دواھەمین ساتدا راي گۆرپۈرە دەفەرە كەى بە شەمەندەفەر نە كەردووە.

كامۇر مەردو گەردوون ھىچ باكى بەوە نېبۇو كە كەمتر لە دوو سالە خەللاتى نۆيلى ودرگەرتۇوە، لە بەرامبەرى ژيان و مەردىنى ئەودا ھىچ كاردا نەوەيەك لە گەردوون نېبۇو، جىگە لە بىيىدىنگىيە كى قول، جىگە لە بىتمانايىيە كى كوشىنە. كامۇر لە ژيانى خۆيدا زۆر دىزى خۆكۈشن بۇو، ھەمېشە دووباردى دەكەرددە كە ژيان وېپاى ھەمۇ پۇچىيە كەى، ھېشتا ھەر شايىتە ئەودىيە بىيگۈزەرىنин. بەلام رۇوداۋە كان وەك ئەوە وابۇون كە كامۇر لە دوا ساتدا راي گۆرپۈتتەن خۇى كوشتىتتى.

ئەو سەرەتا دەيويىت بە شەمەندەفەر بىرات، لەناكاو راي گۆرپى و سوارى ئوتومبىلى كەسىتىك بۇو كە زۆر بە سەرسامىيەوە كىتىيەكانى ئەوى چاپ دەكەد. وەك ئەوەي بلىت: بەللى، دواجار بېپارمدا، ھاتۇوم بىكۈزىت. بىشىك ئەم بۆچۈونە راست نىيە، كامۇر بەنيازى خۆكۈشتەن نەبۇوە ھاورىتەشى بىرى لەوە نەكەرەتەوە ھەمان كارى (مېرسۇلت) ئى پالەوانى رۇمانى (نامۇ) ئى كامۇ بىكتەوە. بەلام كە بىر لە پۇچىي ژيان و بۇنى سىيىغۇسىييانەمان لەناویدا، دەكەينەوە ”دەتوانىن ئەو رايەلە شاراۋەيە بىقۇزىنەوە.

ھەمېشە دووبارە دەكەرددە، ژيان بە ھەمۇ بىتمانايىيە كەوە ھېشتا ھەر شايىتە ئەوەي بىيگۈزەرىنин. بە رادەيەك پېيەست بۇو بە ژيانەوە كە دەيويت ھىچ شتىتىك شايىتە ئەوە نىيە لە پىنَاویدا بېرىت، زۆر بە مەتمانەوە ستايىشى گالىلۆي دەكەد بۇ پەشىمانبۇونەوە لە بۆچۈونە زانستىيە زۆر گەنگەكانى، چونكە لاي كامۇ ھى چشتىك

شایسته‌ی ئەوه نیه له پىنائىدا دەسبەردارى ژيانىت بىيت. وىرای پىتاگرىسى زۆرى لەسەر ژيان، جەختىرىنى لەسەر ئەوهى كە نابىت ھەولى خۆكوشتن بەدەين" كەچى خۆى زۆر زوو لىيى چووه دەرەوه.

ئەم رووداوه له مىشكى خۆتاندا بەھىلەنەوه دوايى بەراوردى بکەن بهو تىپوانىنەي كامۇ كە ئىمپۇ چەند جارىك دوبارەي دەكەمەوه: لەرامبەرى كارەكانى تۇدا، بىدەنگىيەكى كوشىنەدەھىيە، لاي گەردونون ژيان توھىچ گرنگىيەكت نىيە. (رسىتە كەم بە زاراوه خۆم دارپاشتۇتهو).

(۲)

كامۇ نەوهى خىزانىيکى ھەزار بۇو، باوکى جوتىيارىيکى فرانسىي بۇو له يەكەمین جەنگى جىهاندا كۆزراو ئەمى لە تەمنى يەك سالىيدا جىھېشىت. دايىكى ژىنلىكى نەخويىندهوارى كەپ بۇو، ھېچ دەنگىيکى نەددەبىست. ژيانى مندالىيکى بچووكى ھەتىيو له خىزانىيکى ھەزارى ولاتىكى ئەفرىقايىدا، خۆى دۆزەخىكە، وىرای ئەوهەش لەگەل دايىكىكدا بىزى، كە تەنها ئەوت ھەيەو ئەۋىش كەپەو ھېچ نابىستىت، نەھامەتىيەكە ئەوهندەي دىكە گەورە دەكات.

(۳)

لاي كامۇ گۈيگۈرانىي دايىكى دەگۈرپىت بۆ گەردوونىيک كە بەرامبەر ھەموو ئازارو ئەشكەنجه كانى مرۆڤ، ھەموو كارو چالاكىيەكانى مرۆڤ كەپ بىباكە، تو لاي گەردوون ھېچ بەھايىه كەت نىيە. بىرۆكە كەي ئەو دەربارەي نارەوايى خۆكوشتن دەرەنجامى ئەزمۇنى تايىيەتى خۆى و بىركىدنوھ فەلسەفەيەكەيەتى: وىرای ھەموو شتىك، ھېشتا ژيان ھەر شایستەي ئەوهىي بىگۈزەرىيەن و خۆكوشتن ھېچ رەوابىيەكى نىيە.

ژيانى مندالىي كامۇ ھەويىنى بىركرىدنەوهى دواترىتى، مندالىيکى بىچارە له بەرامبەر دايىكىكدا كە ھېچ نابىستىت و بىدەنگىيەكى كوشىنەد بالى بەسەر ژيانىاندا كېشاوه،

له کۆتاپیدا ده گۆریت بۆ مرۆڤ لەناو جیهاننیکدا که هیچ جۆره کاردانه وەو ھاوسوژیه کی تىدا نیه، بىدەنگییه کی کوشنده ھەیه بەرامبەر ئازارە کانی ئە.

(٤)

کامۆ فەلسەفەیە کی میتۆدییانە تایبەت بە خۆی نبۇو، ئەو زیاتر ئەدیب بۇو، نەك فەیلەسۆف، خۆشى بەردەوام جەختى لەسەر ئەمە دەکرددە. لە دیانەیە کیدا لەگەل رۆژنامەی ھەوالە ئەدەبییە کاندا، دەلیت من ئەوەندە باوەرم بە ئەقل نیه کە بەشى ئەو بکات باوەر بە بۇنى سیستەمیک بەیتىم. بەشیوەیە کی گشتى ئەو ئەدەبییەک بۇو بېرىك تام و بۇنى فەلسەفییانە لە نوسینە کانىدا ھەبۇو. لەناو دەفتەرە کانىدا رىستەی وەك: من بەپىتى وشە کان بىرە کەمەوە، نەك بەپىتى ھەزەرە کان“ کە لە دارىشتە جۆراوجۆردا دەيانىنин. شیوازى نوسینى کامۆ ئەدەبى بۇو، بەلام پرسىيارە کانى فەلسەفى بۇون. ئەو تەنھا لە ئاستى پرسىيارە کەندا نەدەمایەوە، بەلکو ھەولىشى دەدا وەلەميان باداتەوە. لەكارە کانىدا دادبەزىيە سەر بىرکردنە وەئىيىنى و رەخنە قورسى لىدەگرت. ماركسىزم و ئەو سیستەمانەی كۆمۈنىستانە بىرە کەنۋە، شوئىنى رەخنە گازاندە بۇون لاي ئەو، دلى بە رۆشنگەرلىي و مۆدىرنىزم خۆش نەبۇو. ئەو رەخنە لە ھەموو قوتا باخانە کانى بىرکردنە وە دەگرت و جەختى لەسەر يەك شت دەکرددە: ئەم ژيانە پۈوچە، هیچ مانا يە کى نیه، گەردوون ھىچ گەنگىيەک بە ئىمە نادات. ئىمە لە بەردەم بىدەنگى و فەرامۆشكەرانىيەکى كوشنەدەين.

(٥)

دەتوانىن كۆي تىپوانىنە فەلسەفیيە کانى لەم رىستەيەدا كورت بکەينەوە: مرۆڤ لە گەردوونىيەکى بىسەرەوبەر و بىتامانجدا دەزى. ژيان خۆى ھىچ مانا يە کى نیه! بەشى كۆتاپىي رىستە کەي کامۆ كىيمان بىرە خاتەوە؟ بىگومان! ماودىيە کى زۆر پىش کامۆ شۆپىنەواهەريش باسى لە بىتامانىي ژيان كرددووە. شۆپىنەواهە دەلیت ژيان بەھىچ جۆرىيەك مانا يە، ھىچ مانا يەك بۆ ژيان پەيدا نايىت“ بەلام کامۆ دەلیت ئەو راستە کە ژيان ھىچ مانا يە کى نیه، بەلام ھەركەسىيەك لاي خۆيەوە دەتوانىت مانا يە تايىبەتى خۆى بىدات بە ژيانى خۆى. لە درىيەتى باسە كەدا ئەمە زیاتر ورد دەكەينەوە.

(٦)

ئەودى كامۆى سەرقالىكىدبوو، زياتر ئەزمۇنى راستەخۆر ژيانى تايىھەت بۇو،
ھەمېشە لەوييە هزرە فەلسەفييەكانى خۆى دەربارەدى ماناي ژيان و رووبەر و بووهەدەي
مەرگ ھەلددەھىنچا. زۆر دىرى سزاي لەسىدارەدان بۇو، جەختى دەكىد كە لە ھەمۇر
تاوانەكانى دىكە زياتر ئامادەكارىي پىشوهختو پلاندانانى تىدايە. لاي ئەو سەپاندىنى
ئەو سزايد، قىزەونتىرين تاوانىكە كە مرۆفایەتى دىرى خۆى ئەنجامى دەدات.
جىڭە لەوەش، دىرى ئاراستە ئەقلىانييەكانى بىركدنەوە بۇو. وەك خۇوى ئەدىيەكان
نوسىنەكانى پېن لە وېنەي مەجازىي و مىتافۆر. تىزۋانىنىيىكى تايىھەتى ھەبۇو بۆ ژيان و
بۇون، بەردەوام زەندەقى لەو يىددەنگى و بىباكييە چۈوبۇر كە لە كەردىوندا بەرامبەر
چالاکىيەكانى مرۆڤ ھەيە. پىداگرىي دەكىد لەسەر ئەودى كە ئەودى ھەيە تەنھا ئەم
ژيانەي ئىستايە و دەبىت بە ھەمۇر توانامانەوە ھەمۇر چۈركەكانى بگۈزەرىن، دەبىوت:
من ھەرگىز نامەۋىت بىرلا بىكم كە مەرگ دەروازەيە بەرەو ژيانىكى دىكە، نەخىز وانىيە،
ژيان دەرگايەكى داخراوە. مەدەن رىسىكىنلىكى ھەتا بلىيى دەزارو دىزىيە.

ھەتا دوا تنوڭ بىزى

(١)

لە كارەكانى كامۆدا رووبەر و پرسىيارىيىكى بىنەرەتىيى دەبىنەوە: بۇون چىيە؟
ھەمېشەش جەخت دەكتەوە كە مرۆفەكان، ناتوانى خۆيان لە بەرزىكەنەوە ئەم پرسىيارە
بىزىنەوە، ناتوانى فەراموشى بىكەن. گەرچى خۆى نەك ھەر ھىچ وەلەمىنلىكى بەم پرسىيارە
نەداوەتەوە، بەلكو ھەمېشە ئەودى رەت دەكىدەوە كە ژيان ھىچ جۆرە ئامانىيەكى
مرۆيى و دنيايى ياخود مىتافىزىكى و ئەودنیايى ھەبىت. جەختى دەكىد كە مرۆڤ لە
گەردونىيىكى بىئامانىجى بىسەرەوبەرەو پەلە پىشىوپىدا دەزى.

(٢)

بەرچاوتىرين رېستەمى كامۆ، لە سەرەتاي كتىبى ئەفسانەمى سىيىغۇسدا، كۆتى
تىزۋانىنە فەلسەفييەكانى ئەومان بۇ پوختە دەكتات: تاكە يەك پرسىيارى فەلسەفييەنەي
راستەقىنە ھەيە: پرسى خۆكوشتن! ئەو لە پەتىگاي ئەم پرسىيارەو بىردىكەتەوە لەوەي بۇون

خۆزى مانايمىكى نىيە، ئەوهى دەبىت مەرۆفە كان بەرەنگارى بىنەوەو بەرگەمى بىگرن و لە كەلىدا هەلبەن، بۆشايىھە كە، بىندەنگىيە كى كوشىندهيە، بىباكىيە كى ساماناكە كە دەوري گرتۇون. مەرۆفە هەر وەلمايىك بەو پرسىيارە باداتمۇد، زۆرى پىئناچىت وەك بەردەكەمى سىسييفوس تىل دەبىتەو بۆ ناو دۆللى بىيىمانايمى و دەبىت سەرلەنۈي دەستېكاتەوە.

(٣)

ھەرييەك لە ئىيۇ ئاشنان بەوهى كە زۆرجار ھەرجىستان كردووە بە فيرۇ چووە، رېيك و دك ئەوهى بەردىك بۇوبىت لە لوتكەنى شاخىنكەوە تىل بۇوبىتەو بۆ خوارەوە. چەندجار لە ژيانى خۆتاندا، دواى ھەولۇ ماندووبۇونىيەكى زۆر كەراونەتمۇد بۆ سەرەتاو سەرلەنۈي لە سفرەوە دەستان پىكىركەۋە؟ لە كۆتايىشدا، لە لوتكەنى دواى ھەولۇ ماندووبۇونىيەك كە ھەموو ژيانى خاياندۇوە، مەرۆف خۆي وەك بەردىك تىل دەبىتەو بۆ ناو دۆللى مەرگ. ئەمە پۇوچى و بىيىمانايمى نەبىت چى تە؟ كاتىك دەكەينە ئەم جىڭايە، ئىتىر جىڭايەك بۆ لېكدانەوە ھەلسىنگاندىنى لۆزىكىييانە دەمەننەتەوە؟ كامۇ گۆتمەنى، ئىيە كە ھەموومان لە كۆتايىدا دەمرىن، ئىتىر كەي يان چۆن، ھىچ گەنگىيە كى نامېننەت.

(٤)

تۆ ناتوانىت ئاسودە بىت، ئەگەر بەرداام خەرىيکى كەران بىت بەدواى ئەوددا كە كامەرانى لە چى پىكەتەرەوە. ھەرگىز ناتوانىت بېتىت، ئەگەر ھەر خەرىيکى ئەو بىت بىزانتىت ژيان چ مانايمى كى ھەمە. بېيارى خۆت بىدە: ژيان ھىچ مانايمى كى نىيە، جىگە لە مانايمى كى كەسيانە كە خۆت پىيى دەبەخشىت، بېرۇ ئەو ژيانە بىگۈزەرەنە كە ھى خۆتەو لە كەنل كۆتايىھاتنىدا دەركاي لەسەر دادەخىتەوە ھەرگىز ناكىرىتەوە. ئەمە بېركەدنەوە كامۇيە بەرامبەرى ژيان، لاي ئەو جىاوازىي لەنپىوان ئەم دوو رىستەيدا نىيە: خۆت بىكۈزىت ياخود كۆپىك قاوه بىخۇتەوە. كەواتە چ پىيويست دەكەت يەكەميان ھەلبېزىرىت، يان بۆچى وا رەفتار ناكەيت كە خوارەنەوە قاوهىيەك ئاسودەت دەكەت؟

(٥)

كامۇ ھافان دەدات: ياخى بىن! ياخىبۇون تاكە رېڭايە بۆ مامەلە كردىن لە كەنل جىهانىكدا كە ئازاد نىيە. تۆ دەتوانىت چى بىكەيت؟ كات درەنگە، ھەولۇ بىدە لە ھەموو

پیوسته کانت بهو پیناسه و مانا پوچانه خوت رزگار بکهیت و له ناو کرده‌ی یاخیبووندا، ئازادی خوت ببھیته‌وه. ئەگەر ئەوەت کرد، دەتوانیت "لەسەھۆلەندانی زستاندا ھاوینی خوت بدۇزیته‌وه"، ھەروەها لەوە تىبگەیت کە "پايز خۆی بەھاریکی دیکەیه و ھەر كەلایك بگریت گولیکە بۆ خۆی".

يانى كاتىئىك مانا دەبەخشىت به ژيانى خوت، دەتوانیت به شىوھىيەكى ئاسوودە گوزەران بکەیت. له خوارەوە باسى ئەوە دەكەم كە تەنانەت سىزىفيش لەگەل ئەو نەفەتەدا كە لىيى كراوه دەتوانیت ئاسوودە بىيەت. تەنها ئەوەندەت لەسەرە كە زۆر گرنگىي بەوانىت نەدەيت، خەريکى ژيانى خوت بىت، ئەو كاتە بۆت دەردەكەۋىت كە كامەرانى شتىيەك قابىلى ئەودىيە بە دەستىبەھىنن.

خۆكوشتنى فەلسەفي

(۱)

چەند پرسىيارىيەك دەكەم و دەلامەكەي بۆ خوتان لىيدەگەریم:

أ. ئايا ھەرگىز پرسىارت لە خوت كردووه، بۆچى زۆر جار خراپەكاران بىتارەق بۆ دەردەچن؟ بۆچى چاكەكاران دووجارى نەمامەتىي زۆر دەبنەوه؟ ئەمە چ جۆرە دادپەرەرىتىيەكە!

ب. قەت بىرت لەوە كردىتەوه كە رېنگە ژيان هىيج مانا يەكى نەبىيەت و ھەموو ئەو مانا يەكى پىيى دەبەخشىن، زىاتر وەممە كانى ناو كەللەي خۆمانن؟ ئەوە خورپەو خواستەكانى ناو دلى خۆمانە كە دەيدەينە پال ھەموو شتىيەكى دىكە!

ج. تۆ بلىي پرسەكە بەتەواوەتى بىمانا نەبىيەت و له گەردووندا خەبرىيەكە ئەقلانىيەت و ئاگايى نەبىيەت! كامۇ گوتهنى تەنها بىيەنگىيەكى كوشىنە ھەبىيەت؟

د. ئايا پلانىيەكى گەردوونىيى لە پاشتەوەي پووداوه كانى ناو گەردوون ھەيە؟ بە واتايەكى دى، ئايا خوايدەك لەوييە، پارىزگارىي لە بەها ئاڭكارىيەكان بىكەت و گەردوون بەپىيە بىبات و بىيار لەسەر چارەنسى ئىيە بىدات؟ ھەر لىيەشىوە بىر لە ئەگەرى بۇونى ژيانىيەكى دىكە بکەرەوه.

ھ. ئايا ئەسلى لە شتەكاندا پشىوييە ياخود سىسەتم؟ رېكەوتىنە ياخود رېكەوت؟

(۲)

له رۆژى ۲۲ى تشرىنى يەكەمى سالى ۱۹۲۰دا، ھەوالمان بىست كە محمد عومەر عوسمانى شاعيرى پايز، كۆتايى بە زيانى خۆزى هيئاوه. پىش چەند سالىكىش شاعيرىكى دىكە (عيرفان ئەحمد) لەحالەتى مەستيدا لەگەن پۆلىسيكدا لىيى دەبىت بە دەمەقالى، پۆلىسەكە پالىكى پىوه دەنیت و دەكەۋىتە سەر زەۋىيەكەو بىھۆش دەبىت. دواى سى رۆز مانەوە بە بىھۆشى، لە زىنداھە دەيگۈزىنەوە بۇ نەخۆشخانە لەمۇ دەمرىت. يەكەميان خۆكوشتن لەگەن بۇنى ئىرادددا، دووهەميشيان پۆسىيەكى درىزى خايىند. ئەم دوو نۇونەيە لە خەيالى خۆتاندا بەھىلەنەوە، بۇ ئەوهى دواىيى بىر لەو پۇوچىيە بکەنەوە كە ھەردوكىيان لەناویدا نغۇرۇ بۇون.

(۳)

مەردن و خۆكوشتن دوو پرسى گرنگن لاي کامۆ، بەلام كارەكەي حەممە عومەر تىيگەيىشتىنىكى زۆر ساولىكانەيە لە چەمكە قوللەكەي خۆكوشتنى كامۆبى! ئەو نەك هەر ھانى ئەمچۈرە خۆكوشتنانە نادات، بەلكو زۆريش دىرى دەھەستىتەوە. تو تەنها لەم پىتەيە ورد بېمەرەوە: پايز بەھارىكى دىكەيە، لەۋىدا ھەر گەللىيەك گولىكى دىكەيە. ئەو داوا دەكتەن ھەممو چىركەكانى زيانى خۆمان بىشىن، ھەر ھەمۈمى! تەنناھەنەن چىركەيە كىش بەفيق نەددىن، بە پىداگىرىمەوە پىمانىدەلىت كە ناتوانىن ئاسودە بىن، ئەگەر بەردەوام بېرسىن ئاسودەبىي چىيە؟ ئەگەر بەردەوام بېرسىت زيان چ مانايەكى ھەيە، دەرفەتى ئەودت لە دەست دەچىت بىشىت.

خۆکوشتنى وەك ئەوهى حەمە عومەر لاي كامۆ زۆر ترسنۆكانەيە، ئەو پىيمان دەلىت ئازايىتى ئەوهى كە بەردەوامىي بىدىت بە زيان تا دواھەمین سات، لاي ئەو بېپارى مانهوه بە زىندۇوبيي، زۆر بويغانەترە لەوهى فيشەكتىك بنىتت بەسەرى خۆتهەد. زيان بەلاي كامۆوه وەك كىشانى تابلوئى كە هونھەرىي وەھايە، كاتى پىدەچىت. بۇ ئەوهى تابلوکەت دەست بكمەيت، دەبىت كاتى بۇ تەرخان بكمەيت، ئەو كاتەي كە پىويىستە بۇ زيان تەرخانى بكمەين، سەرانسەرى زيانە.

(٤)

لەگەل ئەوهشدا" ژمارەي ئەوانەي بەم شىوازە زۆر ساويلكەنانەيە خۆيان دەكۈژن زۆر كەمترە لە ژمارەي ئەوانەي بى ئەوهى بە خۆيان بزانن خۆيان كوشتووە. كامۆ باس لە جۆرييىكى دىكەي كۆتايىھىنان بە زيان دەكاتو ناوى دەنیت "خۆکوشتنى فەلسەفيي". پىيمان دەلىت ژمارەيەكى ئىيجىكار زۆرى مرۆفە كان ئەجۇزە خۆکوشتنە ئەنجام دەددەن، تەنانەت بى ئەوهى خۆيان ئاگادار بن لەوهى چى دەكەن. ئەمانە خەلکانىتىكىن لە دەورمان ھەلّدەسۈرپىن و وەك بۇونەورى زىندۇو مامەلە دەكەن، بەلام زۆر دەمىكە كۆتايى بە زيانيان ھاتۇرە لە گروپى زىندۇوەكان چۈنەتە دەرەوە. ئەمە چ مانايمىكى ھەمە ؟ چاودپىي من مەبە بۆت لىك بەدەمەوه، بەلكو خۆت لىيى ورد بېرەوە.

(٥)

كامۆ لە ديوىيىكى كۆمەللايەتىي يان سايكلۆژىيەوە سەيرى كردەوهى خۆکوشتن ناكات، وەھاي نابىنەت كە حالەتىي كى سايكلۆژىيەوە بېھىوابۇن لە زيان دەبىتە هوئى كەسيتىك بېپاريدات كۆتايى بە زيانى خۆي بەھىنەت. نەك ھەر ئەوهندە، بەلكو ئەو جۆرە خۆکوشتنە زۆر ساويلكەنانو نەفامانە دەبىنەت. ئەي چۈن سەيرى دەكات؟ كامۆ پەيوەندىيەك لە نىيوان بېركەرنەوهى مرۆفە كان و كردەوهى خۆکوشتندا دەدۋىزىتەوە، پىيمان دەلىت خۆکوشتن لەناو بېركەرنەوهو جىهانبىنىدايە، كردەوهى كە ھزرىيە، خۆلەناوبرىدن لاي كامۆ خۆرا دەستكىردنە بە ھىياو ئامانجى ساختەو خۆذىزىمەوه لە پرسىيارە بنەرەتتىيەكان.

(٦)

خۆکوشتىنی فەلسەفيي، داخستنى ئەقلە، لەكارختىنی تواناكانى بىركردنەوەيە.
 دەسبەرداربۇونى بەھەرى پرسىياركىدەنە” پەسەندىركەنلى ئەلماھ حازر بەدەستە كانە
 سەبارەت بە مەسىلە سەرەكىيەكانى زيان: ئىمە لەكويۇھاتۇوين و بۇ كۈي دەچىن؟ ئايا
 ئىمە چارەنسىتىكى ديارىكراومان ھەمە كە بەھېچ جۆرىتكە نەتوانىن دەسكارىي بىكەين،
 ياخود خۆمان بىيارى لى دەدەين؟ ئايا فۆرمىيەكى ديارىكراوى دادپەرەرىي لە ئارادىيە؟
 ئايا ئەم جىهانە لەسەر بىناغەي پاداشت و سزا دامەزراوه، بەجۆرىك كە كەس نەتوانىت
 ھەقى ئەوانىت بخوات؟ كاتىيەك دەسبەردارى بىركردنەوە دەبىت، ياخود چىت توانى ئەۋەت
 نامىنیت بىربكەيتەوە، ئەۋەت گورىسىە كەت بەبنمىيچە كەدا ھەلۋاسىيە بۇئەوە لەرپۇرى
 مەعنەوېيەوە خۆتى پىدا ھەلۋاسىت، تۆ كە بىرناكەيتەوە، مانانى ئەۋەت لەناو
 دەبىت. لاي كامۆ بىرنە كەنەوە بىركردنەوە لەناو پىرەوە ساختە كاندا، ئەوانەي وەلەمى
 قەبەو گەورە بۇ پرسىيارە كان دەخەنەپۇو، بى ئەۋەت بىتوانىن ھېچ بىسەلىتىن” ھاوتاى يەكىن.

(٧)

خۆرادەستكىردىن بە ئايىن يەكىكە لە رىتىگا سەرەكىيەكانى خۆکوشتىنی فەلسەفيي! بۇ
 نۇونە كەسانىيەك لەناوماندا ھەن، سەرلەنۈپرسە زانستىيە يەكلايىكراوه كان
 رەتىدە كەنەوە دەگەرېنەوە بۇ ساتە كانى سەرەتاتى بىركردنەوەي مەرۇف: ئايا زەۋى تەختە
 يان خە؟ بۇ كامۆ پرسىيارىيەكى لەمجۇرە هەتا بىلىي گەوجانەيەو ئەوانەي ئەمجۇرە پرسىيارانە
 دەكەن، زۆر دەمېكە لە گروپى زىندۇوە كان چۈونەتە درەوە، گەرچى وەك جوولەو سىما
 رۇوكەشىيەكانى جەستە وەها دىارن كە هيىشتا لەزىياندا بن.

بە بىرپەي كامۆ، تاكە كارىيەك كە ئايىن بىكەت ئەۋەتى مەرۇفە كان لە زيان بىبەرىي
 بىكەت، بۇ ئەۋەتى فەريپىيان بىدات بە زيانىيەكى باشتى لەۋى. بەلام ئەۋەتى ھەمە تەنها ئەم
 زيانەيە، تۆ ئازادىت چى لى دەكەيت. كاتىيەكىش كۆتايىيەت، ھەرچىيە كەت كەدووە،
 ھېچ گەنگىيەكى نامىنیت. زيانى خۆت بىگۈزەرېنە كارت بە خودا نەبىت، بىركردنەوە لە
 خودا ھاوتاىيە لەگەل بىركردنەوە لە مەحال.

تۆ بىروانە، ئىمە چ پىيوىستىيەكمان بە خودا ھەمە تا چاکە و خراپە بىغۇلىقىنیت،
 مەرۇفە كان خۆيان ئەو كارەيان كەدووە، كۆتايىيەكەشى جىگە لە وىرانكىردىنە زيانى خۆيان
 ھىچى دىكە نىيە.

(٨)

هەر بە تەنھا ئايىن نا، هەموو ئايىلۇزىياكان، ھەلچىنى ئومىد لەسەر ئەقلانىيەت و كردهو تايىبەتكانى ژيان، ھيوابۇن بەھى تەكەلۇزىياو زانسى مۆدىرن وەللىمى پرسىارەكان بىداتەو، خۆزىيەو لە ropyوبۇونەوە، وەك ھەولەكمى عىرفان ئەحمدە، لاى كامۇ كردهو خۆكۈشتەن لەسەريان رادەوەستىت. هەموو ئايىلۇزىياكان لاى ئەو مەتسىدارن: ھەركەس باس لە بۇنى مەرۋە بکات لە ropyى دەسەلەت و ئەركى مىزۇوېي سەپاندى شىوازىيەكى ديارىكراوى ژيان، ئەوه بکۈزە، بکۈزىيەكى راستەقىنە، ياخود پەنهان. ئايىلۇزىيا بهىچ جۆرىك ناتوانىت ئاسودەبى ياخود ئاسايىشمان بۆ دابىن بکات، بە پىتچەوانەو وېرانيان دەكات. بۆچى؟ كامۇ زۆر راشكاوانە پىنداگىرى دەكات كە ئايىلۇزىياكان بە تەواوەتلى لەگەل سايکۈلۈزىيە مرۆفەكاندا ناكۆكىن، ئەو ناكۆكىيەش ھىچ ناكات جىگە لە سېينەوە بە كۆمەلى مەرۋە كان. پىويىستىان بەوە ھەيم نۇونە بۆ ئەم بۆچۈونەي كامۇ بەھىنەمەوە؟ لە تەنيشتى خۆتائەوە لە مىزۇوى نزىكتاندا نۇونەي زۆر زەق ھەيد.

(٩)

ئەگەر تۆ ژيانىيەكى ئاسايىت ھەبىت، دەرونىيەكى ھىورو ئارامو بىكىشەت ھەبىت، پىتۋاپىت پىويىستىت بە بىركردنەوە گومان كردن نىيە، ئەگەر خاتىجەمبوبىت لەھەي وەللىمى پرسىارەكان دەست كەوتتەوەو چىتەر پىويىستىت بە بىركردنەوە پرسىارەردن نەماوە. كە گەيشتىتە ئەو باودەھى كەسىك يان كەسانىيەكى دىكە ھەن لەبرى تۆ بىردىكەنەوە پىويىست ناكات خۆت بېنچىنەت، ئەوه لە دىدى كامۇدا تۆ خۆت كوشتووە. ئەو كاتەي ناتوانىت راشكاوانە لەگەل ئەقلى خۆتدا بدۇيتىت، خۆت بىزىتەوە لەو رەوشە ناھەموارە كە ھەموو مرۆفەكان تىيىكەوتۇن، كە لە قۇزىنەكى گەردوونداو بىئەوە كەس دەنگىيان بىيىستىت جىماون، ئەوه بە خىرىيەت بۆ جىهانى ئەوانەي چىتەر بە زىندۇوېي نەماونەتەوە، چونكە بە ويىتى خۆيان دەسبەردارى ژيان بۇن.

(۱۰)

به شیوه‌یه ک له شیوه‌کان لای کامو، پیاده‌کردنی ژیان خوی له خویدا پرۆسنه‌یه کی
به رد هاما می خوکوشتنه. ئایا ئەم قسەیه
پرونه؟ ھەست دەکەم پیویستیی بە
قولبۇونەوە زیاتر ھېبىت. لای کامو،
کریسیی (فزوں) و نائارامیی ھزبىی و
پرسیارکردن و گومان کردن، بالاترین ئاستى
بىرکردنەوە مروپىن، بىگە شوناسى مروقۇبون
خوی لەم ئاستەی بىرکردنەوەدايە،
ھەركاتىكىو لەناو ھەر سىستەمەكى
بىرکردنەوە گۈزەر انكرىندىدا، ئەوانە نەمان،
کردەوە خوکوشتن روویداوه. واتە
دەسبەرداربۇونى پرسیارکردن دەربارە
جەوهەرى ژیان، پازىبۇون بە وەلماھ
ساوپىلکە و ئاسانەکان دەربارە پرسیارە
گەورەکان ھىچ نىيە جىگە لە خوکوشتن.

کامو بىرده‌وام جەخت دەکاتەوە لەسەر ئەۋە بىرکردنەوە ھەولۇدان بۇ لەناوپىردىنى
جەستەيى خود، خوی لەخویدا نكۆلىكىردنە لەۋە ژیان شايىتەي ئەۋە بىت
بىگۈزەرېتىن. ئەمەش دەباتەوە بۇ ھەستكىردن بە پۇچىيى، بەلام ھەستكىردىنىكى
گەوجانە. ئەوانە ئەۋەنلىقى دەكەن ژیان مانايىك و ئامانغىيىكىان پى بېخشىت،
لەوە تىنالەن كە ئەوان بۇ گەردون گرنگ نىن. سەرەنجام كە دەگەنە ئەۋە كىردىكەن
پۇچىن و ماندووبۇون ھىچ لە مەسەلە كە ناكۆپىت. ناتوانى باوەش بىكەن بە ژياندا، ئەو
ژيانە كە تەنها ئەجارەو لە ئىستادا ھەيانە كە لە دەرگای مەرگ چۈونە ژۇورەوە ئىتىر
ھىچى دىكە نىيە. ئەمانە هانا دەبەنە بىر يەكىك لە رېڭاكانى خوکوشتن: يان وەك
شاعيرى پايز كۆتايى بە ژيانيان دەھىتىن، ياخود كلاويىكى سپى دەكەنە سەريان و قەلىك
لە ئەقلیان دەدەن و ئومىدەوار دەبن لە دەنیا يە كى دىكەدا ئەۋەيان بەنسىب بىت كە لىرە
دەستيان نە كەوت.

(۱۱)

مرۆڤەكان به سروشى خۆيان بۇونەوەرى پرسىياركەرن، سەرسام دەبن، واقيان ورپەمىننەت. مرۆڤەھەر به پىناسەى خۆى ئاواھىيە. خۆكوشتن دەسبەرداربۇنى ئەم بەھرىدەيە. ئەمە تىپوانىنى كامؤيە. بەلام لە زيانى رۆزانەدا چى دەبىنن؟ ئەگەر سەيرىيەكى دەورۇپشتىمان بکەين، دەبىنن دەورمان بەو بۇونەوەرانە گىراوه كە دەسبەردارى پرسىياركەدن بۇون و راپى بۇون بەو وەلامە ئاسانانەى پىشكەشيان كراوه، ياخود ھەر ئەسلەن پىويستىيان بە وەلامدانەو نەماوه، چونكە هىچ پرسىيارىيەكىان نىيە. جەستەكان كاردهكەن، جىئىگۈرۈكى دەكەن، مومارسە غەريزىيە و بايۆلۈژىيەكان بەردەوامىيان ھەيە، بەلام ئەقلەكان راوهستاون. كامۇ زۆر راشكاوانە پىيمان دەلىت، كە ئەوانە ھەموويان خۆيان كوشتووە دەسبەردارى مرۆقىتى خۆيان بۇون. ئەو پىيمان دەلىت كە لەناو مرۆقدا دوو لايمەن ھەميشه لە مىملانىدان: ئارەزووە ئەقلەيە كان و ئارەزووە رەمە كىيە كان. زۆربەي مرۆڤەكان حەزيان لە سادەيى و ئاشنايى و پىشكەوەبۇون و وەلامە حازربەدەستەكانە، بەوهش سىدارە بۆ ئەقللى خۆيان ھەلددەخەن و بەشە ھەرە گىنگەكەيى بۇونى خۆيان لەناو دەبەن.

(۱۲)

ئىستا با راشكاوانەتر قىستەنان بۆ بکەم، دەمەويت تووشى خورپان بکەم، ھيوادارم قىستەكانم نېبىتە هوى بىرىنداركەدنى ھەستى هىچ كەسىكتان. تىپوانىن و جىهانبىنلىنى كامۇ پېرىتى لە ئايرونى” ئەوهش پەيوندىي بە چەمكە بىنەرەتىيەكەيەو ھەيە دەربارە پۇوچىي (دواتر باسى ئەم چەمكە دەكەم). ئەو لە بىنەرەتەو ئەوهى پەسەندە كە فەلسەفە لە سەرسامبۇون و واقۇرمانەوە دەستپىتەكەت، پرسىيارى ئەويش بەشىۋەيەكى سەرسورھىيەر، پرسىياركەنە لە بۇون، بەجۆرىيەك خۆى گوتەنى، ناتوانىن لەم پرسىيارە راپكەين: بۇون ماناي چىيە؟ ئاييا بەراستى مانايىكەي ھەيە؟ لە كۆي كارەكانىدا وەلامىكى يەكلايىكەرەوە بۆ ئەم پرسىيارە نادۆزىنەوە، بۆچى؟ چونكە ناتوانىن هىچ ئامانجىكى زانستىي يان مىتافىزىكى بۆ دەستنېشان بکەين. ئەوهى ھەيە، مرۆڤەكان دەيدەنە پالى بۇون. جىهانى سروشت و بۇون زۆر بىباكن بەرامبەر مرۆڤ، زۆر بىيەنگەن، هىچ جۆرە كاردانەوە، گىنگىدان، وەلامىك لەوانەو بەرەو مرۆڤ نىيە.

(۱۳)

پرسیاریک ده کەم بىّ ئەوەی وەلامى بىدەمەوە: هەلۆیستەكەی سۆکرات چۆن دەبىن؟ خۇئەو بە دەستى خۇى ژەھرەكەی خواردەوە، لە كاتىكدا دەرفەت هەبوو بۇ ئەوەي پزگار بېيت. ئايادەتوانىن كامۆيانە سەيرى ئەم هەلۆیستە بىكەين؟ لە كاتىكدا بىر لە وەلامىك دەكەنەوە، ئەم قىسىمەي سۆکرات لەبىرمە كەن كە دەيۈت "كەوجىتىيە زيانىك درىېز بىكەمەوە كە خۇى تەھاوا بورە".

(۱۱)

ھەرچۆنیك بېت، كامۇ لە ئەفسانەي سىسيغۇسدا ھەولۇ دەدات وەلامى پرسىيارى ئەوە بىداتەوە كە بۆچى نابىت خۇى بىكۈزىت! دواتر لە مەرقۇنى ياخىشدا لەسەر پرسىيارى "بۆچى نابىت ئەۋايىت بىكۈزم" راەدەوەستىت. قىسە كىردىن لەبارە دەۋەھەميانەوە لىيەدەگەرپىيم بۇ دەرفەتىيەكى دىكە. بەلام رۇوداوى مردەنە كەيتان بىرەدەھىنەمەوە بۇ ئەوەي دىسانەوە بىرىلى بىكەنەوە: كامۇ خۇى نەكوشت، بەلام بىدەستى ھاۋپى نزىكەكەي كۈزرا. لېرەدا دەلىم: بەخىربىن بۇ ناو جىهانى پۇچىسى!

خۆكوشتن لە باوەرۇ ئايىدىيۇلۇزىدا

(۱)

لاي كامۇ باوترىن جۆرى خۆكوشتن بىتىيە لە پەسەندىرىنى باوەرپى ئايىنى، بە شىبەيەكى كويىرانە بىّ ھىچ ئامادەيىەك بۇ رەخنەگىرنو وەلەسەنگاندىن. ئەو بناغەي ئايىن دەباتەوە بۇ ترس لە كۆتايسىيەكى بىتەوە، هەلچىنىنى ھىوا لەسەر زيانىكى دىكە، خۆبەدەستەوەدان و سەرقالبۇون بە جىبەجىڭىرىنى فەرمانە كانى خواكانەوە. ئەو گالتىمى بەمجۇرە بۆچۇنانە دىت! پىيداگرىيى دەكات لەسەر ئەوەي پىۋىستە وەها بىزىن كە دواى مردن ھىچ شتىك لە گۆپى نىيە. ئەوەي پىيى دەوتىت نەمرىيى رەقح، ھىچ مانايانەكى نىيەو جۆرىكە لە جۆرە كانى فرييدان. لاي ئەو جىگە لەم جىهانە، لەم زيانە، لەم ئىستايە، شتىكى دىكە لە گۆپى نىيە.

(۲)

کامو هیچ باودریکی به
ئومید نیه، پییوایه ئومید هیچ
نیه جگه له خۆفريودان و وەھمیک
که خۆمان دروستمان کردووه
پییوه و گیرۆد بیوین. سەرجمان
رەدەکیشیت بۆ بۆچونیکی
نیتچە سەبارەت به ئومید له
کتیبی (مرۆف)، هەتا بلیی
مرۆف(دا که دەلیت زیوس ھەمو
گرفتو کیشەو ناخوشییە کانی له

سندوقە کەی پاندۇراوە بڵاکرده وە: نەخوشى، نەمامەتى، خراپە کاربى. بەتاام يەك دانە
خراپە لە سندوقە کەدا ھېشتە وە، چونکە لەھەمۇويان مالۇیرانکەرتە. ئەوەيان چىيە؟
بە دلنىايى (ئوميد) دا. کامو واي بۆ دەچىت کە خراپتىن كردە يەك کە لىيمان بودشىتە وە،
خۆ ھەلۋاسىنە بە ئوميددا، چونکە ئەوە لوتكەی خۆفريودانە. لوتكەي ئەو خۆ
فرىودانەش ئوميدى ئايىيە.

کاموش لەسەر ھەمان ھىلى نىچە دەروات و پىيمان دەلیت ئوميد سەرچاوهى
گەورەترين نەمامەتىيە کانى مرۆفە، ھەربىيشه زىوس زۆر دانايانە ئەوهى لە
سندوقە کەدا ھېشتە وە بەرەتاي نە كرد. ئاخىر ھەلچىنى ئوميدى گەورە لەسەر هېچ،
لەسەر بىيەنگى و بۆشاپىيە كى خنكىنەر، لەكۆتايىدا جگە لە ئازاركىشان و
رەنجبەخەسارچوون چى لى شىن دەبىت؟

(۳)

بە برواي من ئەممە يەكىكە لە بويرانەترين سەرنجە کانى کامو: ئوميدى كەن بە شتىكى
دىكە لەوى، مايىە كارەساتىكى گەورە يە. بۆچى؟ چونكە دەبىتە ھۆزى ئەوهى لە بەھاى
ئەم ژيانە ئىستا كەم بىكەنە وە، ئەم دنيا يە بە چاوى سووك سەيربىكەن. خۇشتان زۆر
شتتان لەمبارەيە وە بىستووه كە ئەممە دنيا يە فانىيە و دنيا يە كى دىكە ھەيە ئەبەدىيە،
پىويستە ژيانى ئىستا و ئىرەت وىران بىكەيت بۆ ئەوهى لە ئايىنداو لەوى ژيانىكى

کامه رانت به نسیب بیت. هول بدهن له گهل مندا بیر بکنهوه لهو بههاو جوانیانه‌ی دراون به بهشت و له چاوی کامووه سهیر بکنه و بزانن په راستی وایه!

(ε)

دنهويٽ پرسپارٽکتان لئي بكم:

نه گهر جاريکيان سيسيفوس بـهـرـدـهـكـهـيـ بـرـدـهـ سـهـرـ كـيـوهـكـهـ،ـ بـيـنـيـ بـهـرـدـهـكـهـ جـيـيـگـيرـ بـوـوـ،ـ تـلـ نـهـبـوـوـ بـوـخـارـهـوـهــ بـهـ وـاتـاـيـهـكـيـ دـيـكـهـ خـواـكـانـ لـيـيـ خـوـشـ بـوـونــ.ـ بـهـ بـرـوـاـيـ ئـيـوهـ ئـهـوـيـكـهـ كـهـ هـمـوـوـ تـهـمـهـنـيـ خـوـيـ خـمـريـكـيـ بـرـدـنـهـسـهـرـهـوـهـيـ بـهـرـدـهـكـهـ بـوـوـهــ،ـ دـوـاـيـ ئـهـوـهـ دـهـبـيـتـ چـىـ بـكـاتـ؟ـ وـهـلـامـيـ ئـمـمـ پـرـسـيـارـهـ بـوـ خـوـتـانـ لـيـدـهـكـرـيـمــ.

(6)

کارهـسـاتـهـ کـهـ مـهـرـشـکـیـنـهـ کـهـ لـهـ ئـوـمـیـدـیـ ئـائـینـیدـاـیـهـ!ـ کـهـ دـهـ گـهـ رـیـتـهـ وـ بـوـ جـیـهـانـبـیـنـیـیـ هـهـلـهـ کـهـیـ،ـ کـهـ هـهـمـوـ شـتـیـکـیـ لـهـسـرـ ئـوـهـ هـهـلـچـنـیـوـهـ مـرـدـنـ کـوـتـایـ نـبـیـتـ.ـ لـایـ کـامـوـ هـیـچـ گـوـمـانـیـکـ لـهـوـدـاـ نـیـهـ کـهـ مـرـدـنـ کـوـتـایـیـهـ،ـ نـهـکـ سـهـرـتـاـیـ گـهـشـتـیـکـیـ درـیـشـتـرـ لـهـ جـیـگـایـهـ کـیـ دـیـکـهـ.ـ مـرـدـنـ لـهـنـاـوـچـوـنـیـ تـهـوـاـوـهـتـیـ جـهـسـتـهـ وـ پـوـحـ وـ هـهـمـوـ شـتـیـکـهـ.ـ خـالـیـ کـوـتـایـیـهـ.ـ لـهـدـوـایـ ئـوـهـوـدـهـ شـتـیـکـیـ دـیـکـهـ لـهـوـیـ نـیـهـ.ـ ئـوـمـیـدـیـ ئـائـینـیـیـ تـوـانـایـ ئـوـهـمـانـ لـیـ زـهـوتـ دـهـکـاتـ کـهـ هـهـلـوـیـسـتـیـکـیـ وـاقـعـیـیـانـهـمـانـ بـهـرـاـمـبـهـرـیـ ژـیـانـ هـهـبـیـتـ.ـ زـوـرـ مـکـوـرـانـهـ دـدـلـیـتـ،ـ مـنـ هـهـرـگـیـزـ نـامـهـوـیـتـ باـوـهـ بـهـوـ بـهـیـنـمـ کـهـ مـرـدـنـ دـهـرـواـزـهـیـهـ کـهـ بـهـرـهـ ژـیـانـیـکـیـ دـیـکـهـ،ـ لـایـ مـنـ ئـهـمـهـ دـرـگـایـهـ کـیـ دـاـخـراـوـهـ.ـ بـوـونـ لـیـرـهـوـ ژـیـانـ لـهـمـ سـاتـهـداـ،ـ دـرـیـشـ نـابـنـهـوـ بـوـ هـیـچـ جـیـگـایـهـ کـیـ دـیـکـهـ.ـ لـهـنـیـوـانـ چـاوـهـ کـانـیـ ئـیـمـهـ وـ ئـهـسـتـیـرـهـ کـانـیـ ئـاسـماـنـداـ،ـ هـیـچـ شـتـیـکـ نـیـهـ تـاـ ئـهـفـسـانـهـ کـانـیـ،ـ خـوـمـانـیـ،ـ بـسـداـ خـدـلـیـوـاسـینـ.

(۶)

با پیکده و بیریکی لی بکهینه و ده به یه ک ثاو له سهر میزه کهی من دانراوه، ورده ورده و به ددم قسه کردن نه و ده لیتی ده خومه و دوای ته وهی هه مسوو تاوه کهم خوارد وه، ئیتر چ لوچیکیک هه یه له وهدا که بمرد و ام بیم له سهر به رزکردن نه وهی ده به که بؤ لای لیوم و خوژ و پیشان بددم که تاوده خومه وه. ئایا پرسه که بؤ زیانیش وا نیه؟ دوای ته وهی زیان کوتایی هات، قسه کردن له بارهی زیانه وه تا چهند زیرانه یه؟ ئایا ده توانين زیان به دده تاوه کهی سهر میزه کهی من بشوبهیین؟ واته ته گه ری پرکردن وهی یاخود گورینی به دده بیه کی دیکه هه بیت؟

(۷)

رەنگە يەكىك باس لە رۆح و نەمرىيى رۇچ بکات! زۇرباشە، ئىستا توڭ لە كىشەيەكى گەورەدایت، چونكە كارىكى زۆر ھەيى بىكەيت! ھەولۇدان بۇ سەماندىنى ئەوەى تا ئىستا كەس بۇي نەسەلىتراوه، ئەركىتكى سەختىرە لە بەرزىزەنەوە گابەرەدە كە بۇ سەر لوتكمى كىيەكە. لەبىرى ئەو بۇچى لەم و تەيەمى كامۇ ورد نايىتەوه: جىهان جوانەو لەدەرەوەيدا هىچ سەرفازىيەك لە گۆپى نىيە.

(۸)

بە بىرواي ئىيە، لەم ھۆلەدا چەند كەسمان ھەيى كە بەو جۆرەى كامۇ دەلىت، ھېشتا خۆيان نەكۈشتىرىت؟ توڭ كە ھەروا وەك مەر دواى دابونەرىتە باوەكانى خىزانەكتەن كۆمەلگاكتەن بەلگەنەويستەكانى ئايىنەكتە دەكەويت، ئىترە هەرچىيەك بن، هىچ چارىكىت نىيە كە مالاۋايى لە مەرۇقىبۇنى خۆت بکەت، واتە مەرۇقەكتە بکۈزىتەن بۇونەوەرىتىكى دىكە پەرەدرە بکەيت. توڭ كە ئەو باوەرانەت پەسەند كەردووە، دلىرىنى ئەودەت نەبۇوە بىانخەيتە ئىزىز پەرسىيارەوە گومانىيانلى بکەيت، كە مەتمانەت پىيىكەردوون و ھەستت كەردووە دەتوانىت لە سايەياندا بېتىت و كامۇ گۇتهنى ئەوەت كەردووە بە بازنى ھەوانەوە خۆت و هىچ پالىنەرىكىت نىيە بۇ ئەوەى لىيى درېباز بېيت" بوارىكىت بۇ خۆت نەھېشتۈتەوه كە بەشە ئەقلەيەكەى بۇونت بەكاربەيىنەت، توڭ كەسىكىت دەمىيەك خۆت لەناوبەردووە.

(۹)

ئايىن چىه جىگە لە كۆمەلېيك بىنەماي جىيگىرو بەلگەنەويست كە مەرۇقەكان بەر لە پىيىگەيشتنى ئەقلەيان و ھەر لەساوايەوه لەگەل شىردا دەرخواردىيان دەدرىت، ئەوە دەتوانىن

بلیین ئەم کەسانە ھەر لە بنەرتەوە لەداییک نەبۇون، واتە پىرسە كە زۆر لەوە كوشىنەتەرە كە تىيىدا بىر لە خۆكۈشتۈن بىكەينەوە. كامۇز دەلىت، قىسە لە نىتىچە وەرىگىن، خودا مەردو هيچ نەما بۇ دواى مردىغان، ئىتىر كاتى ئەوە هاتۇرە چىز لە ژيانى ئېرەمان وەرىگىرەن، سەدەھايە رۇومان لە خۆمان وەرىگىرەوە سەپەرى كۈنىيەكى تارىيەك دەكەين. ئىستا كاتى ئەوە هاتۇرە بە رۆزى رۇوناك سەپەرى خۆمان بىكەين. ئەمە نامە رەسىنە كەمى كامۇيىە: كاتىنەك دەسىپەدارى ئومىتىدەك دەپىن لەوى، دەتوانىن ئاسۇدە بىبن لېرىدە.

(1 ·)

ثایین خدیریکی به خشینه و دلار کردنه و دلار کارییه کانه، هم خوی به ریگا هله که داده روات، هم تیمه ش به هله داده بات. تیمه پیوستیمان به خواهیک نیه گونا هکردن و پاداشتو سزامان بخولقیتیت. تیوه پیوستیمان به یه ک شته: یارمه تیدانی خودی خوتان! تو لهناو پوچیدا نفرز برویت، که ثمه مه زانی و لیی دلنيا برویت، ینجا بیکه به زه مینه بخ بریار دانت تا نازادی خوت به دهست بهینیت و سده نجام له لو تکه نه هامه تیدا هه است به ناسوده بکهیت، چونکه هیچ چاره یه کی دیکه له گوری نیه. هر کس هات و تی من و دلایم هم مو پرسیاره کانم لایه، لافی ته و ده لیدا که ده توانیت لیکدا نهود بخ هم مو شته کان پیشکه ش بکات " جگه له و دهی پیشکه نین، چاره یه کی دیکه مان همه یه؟

زاراوهی ئازادىي لهنار فەلسەفەي پوچىيدا چى دەكەت؟ مەبەستى كامۆچ چ جۆرە ئازادىيەكە؟ ياش ئەم پرسىيارە بېئىت بۇ ئەوهى لە شوينى خۆيدا زياتر لەسەرى رابوهەستىن.

(11)

توندترین و سه ختیرین رهخنه کانی کامو به تاراسته‌ی ئایینه. بهلام ناییت و ها تیبگهین که کامو به تنهای رهخنه لەتایین گرتوده. نا، شو زوریک لە تاراسته کانی بیرکردنوه‌ی ئیمە خستوتە زیر پرسیاره‌وو پییوابووه ۋوانىش له كۆتايدا به همان ئەنجامان دەگىيەن: خۆكوشتن. بۇ ئەوهى باشتۇرۇ قوقۇلۇر له کامو تیبگەن، پېشىيارتان بۇ دەكەم ھەردۇر رۆمانى (نامۇ) و (تاععون) ئى کامو بخويننەو، كە ھەردوكيان لەدەورى

بیروکهی گوزه رانکردن به بی خوا ده سورینه وه. پیماییت هه رد وو کیان و هرگیر در او نه ته سمر زمانی کوردى.

(۱۲)

کامو ده پرسیت: تو بچی باودرت
به بونی خوا همه يه؟ ئایا تم باودردى
تو ئەنجامى بیرکردنەوە قوولو
پرسیار کردنى رژدو پیداگریيە له سەر
تىگەيشتن، ئایا ئەم پرسەت بردۆتە
بەردەمى ئەقلو بۆ ئەوهى دور لە
بەلگەنەویستەكانى ئایينو ھەستو
سۆزەكانى خوت و حەزكى دنت لەوهى
بە وجۇرە بىت کە دەلىن، تا لمۇيدا دور
لەھەمۇ ئەو پالنەرانە بىرى
لېپكەيتەوه؟ ئایا لە كۆتايىدا ئەقلو
ئاكايى خوت بىياريان له سەرداوه؟

ھەر خۆشى وەلامدەداتمۇدە کە لاي زۆرىنىھى زۆرى مەرۆفە كان شتىكى لە مجۇرە رۇونادات.
ئاخىر بۆ ئەوهى ددان بە بونى خوا يان دەسەلەتىكى بالاى گەردوونىيىدا بنىيىت، دەبىت
وەلامى دوو پرسیارى زۆر بەرەتى بەدەتەوه، چونكە تەنها ئەوانە دەتوانن پاساوى بونى
خوا يان ئەو دەسەلاتە بالا يە بەدەنمۇدە:

يە كەم: دەبىت وەلامى پرسە بەرەتىيەكانى بون بەدەتەوه، پرسیارە بەرەتىيەكە
دەریارە ئەوهى ئىمە لە كويۇھاتۇين و جارەنسەمان بەچى دەگات؟
دۇوھەميش پرسیارى دادپەرەرەيى: چاڭ خەللات و خراپ سزا بىرىت.

كاتىك مەرۆف ھەروا بە ئاسانى وەلامىك بۆ ئەم دوو پرسیارە قبۇل دەگات،
ئارامىيەكى دەرونىيى بەدەست دەھىيىت، دەتوانىت ژيانىكى ساولىكانە ئازەل ئاسا
بىگوزەرەتىت. ئەم ژيانەش له سەر حىسابى گەشەنە كەردن و تەمەلبۇونى ئەقل دەكەۋىت،
چونكە ئەقلىش لە ئەنجامى بەكارنەھىيىناندا سىتر گەوج دەبىت. كاتىك خۆمان دەددىنە
دەست ژمارەيەك دىيدو بۆچۈن و وەك بەلگەنەویستو جىنگىر وەريان دەگرىن، ئەوه
پەرداختىك ژەھر دەرخواردى ئەقلمان دەددىن و خۆكۈزىيە كامؤىيەكە ئەنجام دەددىن.

(۱۳)

ئىستا ئەگەر پرسىيارىك بىكمەن ئاييا خۆكوشتن، لە وجورەي حەممە عومەر عوسمان، پاساوىتكى ھەمە ؟ بەشىۋەيە كى دىكە، ئاييا ئەم ژيانە يېھىوايە، شايىستەي گۈزدەندە ؟ ئاييا باودەر چارەسەرىيەك نىبە بۇ ئەم تەلەزگەمە ؟ كامۆ وەلام دەداتمۇدە كە نەخىر، باودەر ھىچ نىبە جىڭە لە خۆدىزىنەوە لە پرسە بىنەرەتىيە كە: پۇچىسى ژيان. بەردەوامبۇونى سىسىفوس لەسەر بىردىنەسەرەوە بەرددەكە تەنها بۇ ئەوەي بەچاوى خۆى بىبىنېت كە تىل دەبىتەوە بۇ خوارەوە، كەردىيەكى پۇچە، ئەگەر سىسىفوس رازى بىت بەوەي كە ئەوە ئىرادەي خواكانەو ئەنجامى ھەلەو گۇناھە كانى خۆيەتى !

چارەسەر چىيە ؟ لە دىدى كامۆدا، سەرەتا دەبىت دان بەمۇدا بىنېن كە ژيان پۇچە، ھىچ ئاماڭىنلىكى نىبە، ھىچ ھىوايەك لە ئايىندا بەدى ناكىت. كە ئەمەمان زانى و پىمان لىيىنا، ئىنجا ھەولۇ بىدەن ئازادىي خۆمان بپارىزىن و ھەتا دواھەمەن قەترە مومارەسەي ژيان بىكەين. ئەو دەپرسىت: لەگەل تىڭەيشتىنىكى ئاواھىدا، دەتوانىن درك بەمۇ بىكەين كە سىسىفوس لە ژيانى خۆيدا ئاسۇدەيە ؟

جىڭە لە ئىستا و ئىرە، شتىكى دىكە نىبە !

(۱)

ھۆى سەرەكىي دلگىرىي ئايىن ئەوەيە كە مرۆقەكان رېزگاردەكەت لە نىڭەرانىي بىركەنەوە لە بۇون، بەشىۋەيەك لە شىۋەكان لە دووتۇرىي ھەندىيەك سروت و سرۇدو جوولەي ھىيمايىيەوە، مەستىيان دەكەت و لە چوارچىۋە خۆيدا دەيانھىلىتەوە و اھەست دەكەن لەناو بازنهى حەوانەوەدان. ئايىن بەنگكىشان ھەردوکيان يېك ئەنجامىيان ھەمەيە: ئاسۇدەيىيەكى ساختە. كامۆ زۆر كارى بە ئايىن نىبە، لاي ئەو گرفتىكى بىچارەسەرەوە ھەلکەرن لەگەلەدا شىاۋ نىبە، دەبىت لەدواوه جىنھىلىرىت.

ئەو زۆر لەسەرتەمبەللىيى ھزرىيى مرۆقەكان رادەوەستىت و ھەلۋەستە دەكەت ! دەبىنېت ھەولۇ دەدەن لە پاشتى باودەرەوە خۆيان حەشار بىدەن، ترسنۇكى و بىچارەسى خۆيان

بشارنهوه. ئىمە بۇونەوەر زىرەكىن و كۆمەللىك پرسىيار ھەن كە دەبىت بەرزيان بکەينەوه، پرسىياركەدن بۇ ئىمە شتىكى سروشىيە، بەلکو نەكەرنى پرسىيار جىڭگاي تىسان و درەنگ بۇونە. ھەموو پرسىيارەكانىش دەربارە ئىستاۋ ئىرەن، قىسەكەدن لەبارە جىڭگايەكى دىكەوه، لوتكەپوچىيە. دركەرنى بەوهى تەنها ئىرەمان ھەيە، يەكەمین ھەنگاوى دركەرنە بە پوچىيى بۇون، وردبۇونەوەيەكى زۇرىشى ناوىت، بە تايىھەتى كە بۇوە بە سەرسىيمى گشتىيى سەردەمە كەمان.

بەلام! ئەوهى بۇ كامىڭ گۈنگە مشتومپەكەن نىيە دەربارە ئەوهى ئىمە ژيانىكى پوچمان ھەيە، ياخود زىيان خۆى ھەر لە بنەرەتەوه پوچە، ھەولىش نادات راھەي بکات و لېكدا نەوهى ماقۇللىي پېشىكەش بکات. ئەمانە پرۇزە ئەو نىن، چونكە دلىنيا يە لەوهى بىسىەمەرن. ھىچكام لەم دوو پرۇزە يە خزمەتى ھزرى ئەو ناكەن، بۇيە دەلىت ئەوهى بۇ من گۈنگە، ئەوهى چۆن لەگەل ئەم پوچىتىيەدا ھەلبكەين. پېداگرىيىش دەكات لەسەر ئەوهى بەھىچ جۇرىك كۆتا يە كەمى بە خۆكوشتن نايەت.

(۲)

كۆمەلە وتارىكى كامىز بەناوىشانى (زەماوەندە كان) تەرخانن بۇ پرسى ئايىن. (نازانم كرايىت بە كوردىي يان نا). لىرەدا راشكاوانە دەيىنин ترس و درەنگىي خۆى دەردەبىرىت بەرامبەر ئەو ئاسودەيى و خەيالرەحەتىيە ئايىن بۇ مەرقە كانى فەراھەم دەكات، كورد گوتەنى دەيانگە وجىنەت. ياخود ئەگەر كەمىيىك مىانپۇتر قىسە بکەين، وايان لىدەكات لەگەل ترسى مەردندا ھەلبكەن، بەوهى بەلىنى جىهانىكى دىكەيان پى بىدات لەوى.

جار لەدواي جار دووبارە دەكتەوه كە ئەوه پەستە مەرك شتىكى حەتىيە، وەك چۆن كورد دەلىت "ھەموومان مەرنىك

قه‌زاريin". بهلام دهبيت لهوه تيبيگهين که مردن کوتاييه و غه‌يرى ئەم زيانه هيج
شتيكى ديكه له گۈرئى نيه. لمبه‌رئوه باشتروايه دەسبەردارى خوا بيت، چونكە ئەم زۆر
دەمييکە دەسبەردارى تۆ بۇوەو فېرى داولىته ناو ئەم پۇچىيە ناوى زيانه. (ئەمەيان
وەك رۆحى قوشەيى دەلىم، چونكە لاي کامۆ خوايەك لەوئى نيه تا وەك گەلى جولە كە
بىر لەوه بىكەينەوە دەسبەردارمان بۇوە يان نا). ئەمە واقىعىيکى زۆر رەق و ترش و تالە،
کامۆ وەك بەردەتكە دەيکيىشىت بە تەختى ناوجاوانمانداد پاشان دەليت "دلنیابى ئاكايانە
بەرامبەر مەرك بى بۇونى هىچ ھىۋايك". ئەپەرى دانايىه. شتىك نيه ناوى
كامەرانىيى مەرۋەتتىت لە دەرەوهى زيان. لەگەل مەردىدا ھەمۇ شتىك تەمواو دەبيت.
کامۆ دەليت: کامەرانىت دەويت؟ دەرفەتىيكت ھەمە لىرە بۇي بگەرىت، ئەگەر
نەتلۇزىيەوە ئىتر دەرگا بەرۋوتدا دادەخىت، وەك ئەم دەرگايىي كە بۇ تۆ تەرخان بۇو،
بەلام بە درىيىاتى زيانىت بويىرىي ئەمەت نەكىد لىيەھى بچىتە ژۇرەوه، تا لەكوتايىدا
پاسەوانە كە دايىخت (مەبەستم لە يەكىك لە چىرۇكە كانىي كافكايە).

(۳)

زوریک له مروقه کان پییانخوشه له دهرهوهی ئهو جیهانه ماتریالیيەی تىيیدا دەشىن، شتگەلېكى دىكە هەبن بۇ ئەوهى ئاسودەييان پى بېھەشن و ئومىيەدان لەسەر ھەلبچن. زورجارىش ئهو خواسته له پەرەدەيەكى ترس و تۆقىن دەئالىنن و دەنگدانەوهەيەكى تۆقىنەريان لەدەرەھەستياندا دەبىت.

ئىستا ئەگەر من پرسىيار له يەكىك لە ئىتىه بىكم كە چۈن قىدىيەك لە فەيسىبۈرك دابىبەزىئىم ياخود ھىيەدۇنىيەكى وايەرلىس چۈن بەكاربەيىنم، زور بە ئاسانى وەلامم دەست دەكەۋىت، بەلام ئەگەر لەبارە سروشىتى زىيانوھ بېرسىم، يان بېرسىم ئايلا لە ئاسۇدا چ چارەنوسىيەك چاودەپىمان دەكەت، ئەمەيان جۆرە تۆقىنەك، ترسىيەك لە ناخى ئىيۇدا دروست دەكەت. مەسىلەكە خودى وەلامەكان نىيە، بەلكو گرفته كوشىنده كە ئەوهەيە كە ئەقلمان تەمەل بېيت و دەسبەردارى پرسىياركىردن بېيت. كارەسات لەوهەدایە كە ئەم پرسىيارانە بەھاى خۇيان لەدەست بەدن، ئىيۇ وابزانى شايىستەي ئەوه نىن بەرزبىرىيەنەوه، ياخود بەو وەلامانە راپى بىن كە خەلەكانى دىكە داوىيانەتمەوه، بەتاپىيەتى شەو وەلامانەي زور دىرىينن و لە ئەقلەيىكەوه ھاتۇون كە ئەم پىداویىستى و ئامرازانەي بىركردنەوهى ئىيۇدى لەبەردەستدا نېبۈوه.

(٤)

رەنگە يەكىك لە ئىيە بلىت، ئەگەر بە شىۋىدە كى واقىعىيانە بىروانىن، ئەمە شتىكى تەندروستە. ئاخىر خۆ مەرۆفە كان هەموويان لە يەك ئاستى ئەقلىيدا نىن، هەمووان وەك يەك ناتوانن بەرگەنىيەن بىگرن. هەركەسە شىۋازىكى تايىھەتى خۆى ھەي بۇ دۆزىنەوەي ھاوسمەنگىيە لەنیوان نىڭەرانى و دلىيابىدا. مەرۆفە كان زۇر مەيليان لە وەرگەرنەوەي وەلماھ يەكلايىكراوه رەها كانن. دەيانەويت تەواو دلىيا بىن و ھەست بە ئاسودەيى بىخەن.

بەلام خۆ ژيان بە ئارەزوو ئىيمە ھەلناسۇرىت، جىهان زۇر بە ئەستەم نەيىنېيەكانى خۆيان پى دەلىت، بۇ دۆزىنەوەي ئەو نەيىنېيەنانە دەبىت زۇر ماندوو بىبىن. ئىيمە دەمانەويت نەيىنېيى گەمە كە بىزانىن، بەلام زۇر جار بەو وەلمامانە راپى دەبىن كە ھىچ جۆرە نەيىنېيەك ئاشكرا ناكەن. كامۇ زۇر راپشقاوانە دەلىت كە مەرۆف رووبەرپۇ بەرامبەرى نائەقلانىيەت دەوەستىت و باوەشى پىتدا دەكات. لە تاخىشىدا خواتىكى ھەي بۇ كامەرانى و ئەقل، پوچىيى لە ئەنجامى رووبەرپۇبوونەوەي ئەم پىويسىتىيە مەرۆبىيە بىيەنگىيى ترسىنەرلى گەردونون پەيدا دەبىت. مەرۆف زۇر بە پەرۇشەوە دەپوانىتە گەردون، بەلام گەردون لەناو بىيەنگىيە كى ھەتا بلىيى تۈقىنەردا نغۇر بۇوه.

(٥)

جىاوازىيەكى زۇر ھەيە لەنیوان ژيانى مەرۆفى ھاوجەرخ بۇ خۆى و ئامىرە تەكەنلۈچىيەكانىيەوە، لەكەمل ژيانى ئەوانەدا كە سەددەھايەكى درېت بەر لە ئىيمە گوزەرانىيان كەردووە. لەنیوانى ئەو دووانەدا شتىكى بابهەتىيى نادۆزىنەوە كە لەسەرى كۆك بن بۇ داننان بە بۇونى دەسىلەتىكى بالادا، تەنانەت ئەگەر ئەو دانىيەنەش ھەبىت، ھېشتا وەلمامى پرسىيارىكى گرنگى وەك ئەمە: دەبىت چۆن ژيانى خۆمان بىگوزەرتىن، دابىن ناكات. پوچىيى لەۋادىيە كە مەرۆفى ھاوجەرخ و مەرۆفى ھەزار سال لەمەوبىر لە يەك چوارچىوەي ئاكارىي و رەفتارىيدا كۆبکەينەوە. ھىچكام لەمانە وەلمامى پرسىيارى ئەو نادەنەوە كە دەبىت چۆن بىشىن. بىشىك ئەم قسانە رەخنەي زۇريان لىيەگىرىت، بەلام خۆ ئەمە راپى كامۇيە، ئەم پىيمان دەلىت، ئەم جۆرە رەفتارو بىركەنەوە رووكەشىيە بەس نىيە بۇ تىيەكەيشتن لە ژيان و جىهان.

(٦)

کامۆ زیاتر پیتاگریی دهکات و دهلىت که ئایین باسى خولقاندى گەردۇونو پەيدابۇنى ئىمە لەسەر زەمین دەکات. ھەروەها پىمان دەلىت کە ئىۋە گۇناھبارن و ھەلە دەكەن و دەبىت باج و كەفارەي ھەلە كاتتان بىدەن. تا لە كۆتايىدا يەكىك لە دوو بىزادەتان بە چارە بېيت: بەھەشت يان دۆزدەخ. ئەمە ژيانى ئىمەمەي لە سايىھى ئايىندا، ژيان هىچ نىيە جىڭ لە جۆرە تاقىكىردنەوەيەكى مەرۆفە گۇناھبارەكان بۆ پاكبۇونەوە، ئەنجامە كانىش لە ژيان و دىنياپە كى دىكەدا دەخرىيە رۇو.

بەلام لاي کامۆ، ئەمانە قىسەي بىنەمان و وەلەمى پرسىيارە بۇونگەراپىيەكان نادەنەوە. ئايىن ھەرچىمان پىبلىت، ھەر پاساوىتكى ھەبىت، ھىشتا ھەر گرفتى ئەو دەمەننەت كە ژيان هىچ شتىكى لىشين نابىت و زۇريش نالۇيىكىيانەيە. ئايىن و پياوه كانى بە ھەموو شىۋىدەيك ھەلۇن دەدەن ژيانغان بۆ سادە بىكەنەوە، بەلام بەرددوام بۆمان دەرەدە كەۋىت كە ژيان زۇر لەمە ئالۇزترەو ئەو جۆرە قسانەي پياوانى ئايىن هىچ نىن جىڭ لە جەختىكىردن لەسەر پۇچىتى ژيان.

بەلام خۆ مەسىلە كە بە تەنها ئايىن نىيە، لە دەرەوە ئايىش جۆرەها كايەمان ھەيە كە تىيىاندا مەرۆف كەرەوەي خۆكۈشتىنى فەلسەفييانە ئەنجام دەدا. مەرۆفە كان بۇونەوەرى سەيرىن، ھەمېشە بەدواي باودەرى پەھادا دەگەرپىن، ھەندىك لەوانە باودەرىكى پەھاييان بە زانست و تەكىنەلۇزىيا ھەيە، بەرددوام گەريانە ئەو دەكەن كە زانست كامەرانى و ئاسودەيى بۆ مەرۆفە كان دەھىننەت. بەلام، رەنگە ئەو مايمە خورپان بېت بۆ ھەندىك لە ئىۋە، كە زانست و تەكىنەلۇجياش وەك باقى كايەكانى ژيان، جىڭ لە ئامراز ھىچى تر نىن، ئەم ئامرازانەش لەسەر ئەوانە راودەستاون كە بەكارىاندەھىننەن.

(٧)

بەرپاست! ئەو كامەرانىيەي لە زانستەوە بۆمان فەراھەم كراوه چىھە؟ زانست و تەكىنەلۇزىيا تا چ ئاستىيەك توانىييانە ئاسودەمان بىكەن؟ ئاخىر خۆ ئىمە رۇزانە بە چاوى خۆمان دەبىننەن چەكى ويئانكەرۇ كۆمەللىكۈزى ترسناكتە دادەھىنرەت. رۇزانە گۆيىيىستى قەلاچۇكىردىنى مەرۆفە كان دەبىن، لە شويىنە جىاجىاكانى جىهاندا كوشتنى بە كۆمەل و لەناوبردىنى گەروپەكان روودەدات. ئىستا واز لە دىن بەھىنە، ئىمە خۆكۈشتىنمان لە

جۆریکی دیکه هەیه: بە کاربەریی و سەرفکردنی شتەکان، بە تایبەتى ئەو شتانەی کە
ھیچ پیویست نین. ئەمەش خۆی لە خۆیدا جۆرە خۆکوشتنىكە.

بىرۇ بەر ئاوىئەکەو سەیرى خۆت بىكە، ئەم پەتايىھ چىھ كە بىلاؤبۇتەوە، مەبەستىم پەتايىھ
كېپىنى كالاڭانە، ئەو كالايانەي كە پیویست نين، بەلام تو بە جىڭايىك گەيشتۈرىت كە
دەبىت ئەوانە بىكىت و لاي خۆت كەلە كىيان بىكەيت. كاتىك خەرىكى بازاركىن دەبىت و
كالاى نوى دەكىرت، جۆرە كامەرانىيەك داتىدەكىرت، ھەندىك بەم كامەرانىيە دەلىن
پەتايى شت كېرىن. ئەمەش ديسان پىگايىكە بۇ ھەلاتن لە واقعى بۇ خۆ دوورخىستەوە لە
ھەقىقەتە تالاڭانى ژيان. لە نزىكتانەوە كەسانىك ھەن كە تا رادەي نەخۆشىي بەمەوە
گرفتار بۇون. ھەندىك لە دۆست و ھاۋارىيەكانى ئىيە وادەزانن كە بە كەلە كە كەرنى
كەلوپەلە كان لاي خۆيان، كۆكىنەوەيان لە مالە كانىاندا ھەست بە كامەرانى دەكەن، كە
بىڭومان ئەمە بەھىچ جۆرەك دروست نىيە.

تو بروانە، كاتىك ئوتومبىلەكەت دەگۆرۈت، بى ئەودى ھىچ كىشەيەكى ھەبىت،
تەنها بۇ ئەودى ئوتومبىلەكى نويتر بىكىت، ئەمە بۇ مۇبايلە كەشت دروستە، ھەرودە
بۇ كېپىنى كراسىتكى نویش گۈنگە تا بىخەيتە پال ئەو كراسانەي ھىشتا لەبرت
نەكىدوون” ئەم كارە جۆرە خۆشىيەكى تىدىايم، بەلام زوو تىدەپەرپىت و نامىنېت. لاي
كامۇ ئەمەش ديسان جۆرەكە لە خۆکوشتن. بۇچى؟ چونكە تو بەم كارە ھەمۇر
ھىوايەكى خۆت لەناو ئەو شتانەدا جىڭىر دەكەيت كە لەخۆتىان كۆدە كەيتەوە،
وادەزانىت ئەوە دەبىتە ماناي ژيان.

(٨)

ئەمانە ھەندىك لەو پانتايىانەن كە بە راي كامۇ مەۋەقە كان تىيىاندا كردەوەي
خۆکوشتن ئەنجام دەدەن. ئەگەر بېرتان بىخەمەوە، من سى نۇونەم ھىننائىوە: ئايىن،
باوهشىرىدىن بە زانست و تەكىنەلۆزىيادا، خۆدانە دەستىي جىھانى بە کاربەریي و سەرفکردن.
ئەمانە چى پىيکىيانەو دەبەستىتەوە؟ بىڭومان ھەرسىيەكىان تا رادەيەك كايىي پیویستن،
بەلام بۇ كايىي ئايىن كە دەمىكە گۈنگىيەكە خۆى لەدەست داواوە ئىستا ناتوانىت ھىچ
خزمەتىيكمان پى بىكەت، ئەمەيان پرسىيەكى جىاوازە. ھەرچۈنلەك بىت زىددە ئىسلىكىن
تىيىاندا، دەبىتە هوى كۈزىنەوەي گومانەكانى ئەقل، چىتە تواناي پرسىياركىن

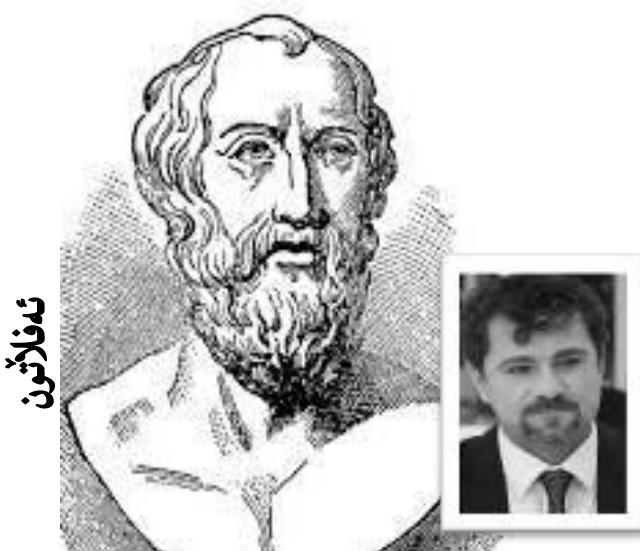
نامیئیت دهباره‌ی بون به شیوه‌یه کی گشتی و بونی مرؤفیش لمناو جیهانه‌کهیدا،
ههروهها چاره‌نوسى مرؤفایه‌تی به کوی دهکات.

(۹)

کامۆ هەرگیز نەودى لەبىر ناچىت كە مرۇقبوون ئەركىكى قورس و گرانە” بە
گالىنەجارىيەكەوە دەلىت، من نامەويىت بلىمەت بىم، خۆم گرفتم زۆرە چونكە ھەول دەدەم
مرۇق بىم. ئەم قىسىمە جۆرە ئايرونىيەكى تىدايە، هەروهها بېرىكى زۆريش ناكۆكىي تىدايە
لەگەل قىسەكانى پىشىوومان. وردبۇونەوە لىيى بۆ خۆتان جىندهھىلەم، بەلام ئەم وتهىيە
كامۆتان بىردىخەمەوە، كە دەلىت مرۇق لەناو گەردونىيکى بىئامانجى بىسەرەوبەرۇ
بىباڭدا دەزى.

میتۆلۆزیا

ھەولێک بۆ خویندنه وەبیه کى ئەنترۆپۆلۆزییانە^(١)

رېبىن رەسول ئىسماعىل

(١)

سەددەی نۆزدە لەئەوروپا، بەھۆی لیکۆلینەودو بايەخە گرنگە کانیان بەتۈرىنىسىوەدى ئەنترۆپۆلۆزى، تۈيىھەرانى بوارى ئەنترۆپۆلۆزى راستەمۆخۇ بەر كۆمەلیك میتۆلۆزیيائى تازەو نوى كەوتىن، كاتىئىك بىينيان بەشىئىكى زۆر كولتۇورى زارەكى ئەو ناوجەمەيى داگىركردووه. بىيگومان ئەوه بەرەچاوا كەردى شارەذايى كۆنیان لەبارەي میتۆلۆزیيائى گۈيىكى و رۆمانى كۆنەوە كە بىبۇنە باكىرىاوندىيىكى مىئۇوبىي و ئەدبىيى و هونەرى گەورە بۆ ئەوروپا، ئىتە

لیزهدا ئەوروبییە کان لەروانگەیە کیتردە تەماشای میتۆلۇزىيائىان كردو، بۇوه ھۆى سەرەھەلدىنى شۇرىشىك لەبوارى ھونەر و ئىستاتىكادا. سەرلەنۋى میتۆلۇزىيا وەك شىيەو فۇرمىيەكى گۈزارشتىلىكراوى ھونەرى و كولتوورو ئەدەبى مىللەت تەماشا كارايەوە هاتە بەرباس و توپىزىنەوە زۇرۇ گىرنگ. ئەنترۆپىلۇزىيەتە کان رېلىكى گەورەيان لە بەدۆكىيەمېننەكەن دەنەنەن تۆماركەن و پاراستىنى ئەم سەرمایە مەعنەھەيەي ھۆزۇ عەشيرەتە بەھارايىە کان ھەبۇو، ئىنجا لەئاسيا و ئەفرىقيا بۇوبىت، يَا لەناواچە كانى ئەمرىكا. بەبى ئەو ئەنترۆپىلۇزىيەت و زانا ئەركۆلۇزىيەستانە، رەنگە مەرقۇقا يەتى يَا ئەمەدتا بەشىك لە سامانە مەعنەھەيە خۆى لەدەست دەدابا، يَا زۇر درەنگ تۆمارو دۆكىيەمېننە دەكەن و بەشىكى زۆرىشىيان دەفەوتان و لەناو دەچۈن.

یه کیک له کیشہ بهرد و امه کان ئه و هیه ئه و تیورانه هی تاییه هن به خستنه رهو و تیوریزه کردنی بواری لیکولینه وله میتولوژیا، سدر به لقو و زانستی جیاوازن، چونکه بشیکی زور له زانسته کان به کاری خویان ده زان بیین له روانگه هی خویانه وه کار له سه ر میتولوژیا بکهن و تیوریزه بکهن. بو نمونه، ئیمە له نیتو بوارو کایه هی ئه نترۆپولوژیا کولوستوریدا میتولوژیا تیوریزه ده کین و لیبی ده کولینه وه، ته نانه ت بشیکی زوری ئم لیکولینه و هی شان هر لهم چوار چیوهیدا ده خوولیته وه، به لام بو زانیاری زیاتر، په نامان بردو ته بهر چهند زانستیکی تریش. به کارهینانی تیوری درونی و درونشیکاری بو تیوریزه کردنی میتولوژیا له میانه هی خویندنه وه و سه پاندی لۆژیکی عه قلییه و هیه، بو ئه و هی له میانه هی عه قلییه وه راشه بکرت.

تیوره سوسيولوژيه کانی تایيهت به ميتولوزيا بو شرۆفه كردنى ميتولوزيا يە له ميانهى كۆمه لگە و سىستەمى كۆمەلايەتىيەدە. قوتا بخانەمى مىزۇويى وەكىو بەشىك لەئەركى خۆى دەزانىت، بىت لىكۈلىنەوە له ميتولوزيا بىكەت بەو سىفەتەى دەتوازىت لە ميانهى ميتولوزيا وە تىشك بخىتە سەر بەشىكى گەنگى مىزۇوى كۆنى مرۆڤايەتى. هەر لقىكى زاسىتى بە تاماجىنلىكى تایيەتى و جىاواز لە ميتولوزيا دەكۈلىتەدە، بۆيە ئاسايىھە كاتىك ئىيمە لەم بواردا، بەر كۆمه لېك روانىن و تیورى جىاواز بکەوين. لە كەل ھەبۈونى ئەم روانگە و تیورە جىاوازانەش، بەلام خويندە وە شرۆفه كردنى ميتولوزيا دەكەۋىتە ئىرەن دىك پىوەرى تىريش، چونكە ئەم تیورو پىپۇرپىانەش خۆيان بەسەر شىوازى خويندە وە راڭە كردنى ميتولوزيا دابەش دەبن، ھەيانە تەنبا جەخت دەكاتە سەر بەنەچە و سەرەتەلىنى ميتولوزيا، ھەمە جەخت دەكاتە سەر فرمان و ئەركى

میتولوژیا له نیو کۆمه لگهدا، هەمیه تەنیا جەخت دەکاتە سەر بابەتی میتولوژیا کان و لە سەر بەنەمای بابەتی جیاواز پۆلیتینیان دەکات. بۆیە، وەکو چۆن لقى زانستی جیاواز هەن لیکۆلینەوە لە میتولوژیا کان دەکەن، ئەوھاش خویندەوەی جیاوازیش ھەن، ریبازو تیۆری جیاوازیش ھەن بۆ خویندەوە شرۆڤە کەردنیان.

ئىمە دەتوانىن ئەم ھەولە بۆ سەرلەنۇی گۆرانەوە بايەخ و توپىزىنەوە بەمیتولوژیا، راستەو خۆ بېبەستىنەوە بەبزوونتەوە رۆمانتىكىيەوە، چونكە ئەوانە ھاتن ھەنگاوىكىتر چۈونە پىشەوە وَا تەماشاي میتولوژیا يان كرد و دەکو ئەوەي بەنچەی ھونەرو ئايىن و مىشۇوش بن، لىرەوە رۆمانتىكە کان سەرچاوهىكى گەورە لە بن نەھاتۇرى سرووشى ھزرو بىركەنەوە خۆيانىان لى ھەلینجا. لىرەوە زانستە مەرقاچا تىيە کان بەگشتى بايەخى زۆريان بەم توپىزىنەوانە داۋ لیکۆلینەوە زۆريان لەبارەي فۇرم و سىيمبولي قۇول و مانا شاراوه کانى نىيۇ میتولوژىا كرد، ئەوەش بۆ خویندەوە تىيگەيشتن لە مەرۆڤ، بۆيە کۆمه لىيىك دروازى تازە بەرروى میتولوژىادا كرايەوە لە نىيۇ كايە کانى: مەرۇناسى و، کۆمه لىناسى و دەرونشىكارى و دەرۇونزنانى، بۆ تىيگەيشتنو شىكەنەوەي رەفتارى مەرۆڤ و ھەست و سۆز و پالىنەرە کانى پشت بىركەنەوە ئايىن و مىشۇو و چىرۇكە مىيللىيە كانىيەوە.

(۲)

لىرەوە پىويىستىبو زانستىكى تازە سەرەھەلبات و خۆى بۆ ئەم توپىزىنەوە لیکۆلینەوە قۇولانە تەرخان بکات، ئەو زانستەش میتولوژىا Mythology بۇو. ئەم وشەيە لە بەنچەدا، وشەيەك و چەمكىك و زاراوهىكى يۈناني كۆنەوە لە دەرە بېگە پىكىدىت، میتۆ Mytho وشەيەكى يۈنانييە بەماناي چىرۇكى مىلللى و تەقلیدى دىت لەبارە خواھندو پالەوانە کان. بېگە دوومى Logy بەماناي زانست دىت و لە نىيۇ زۆرەي زانستە كۆمەلايەتىيە کاندا وەکو پاشگەتكى بۇونى ھەيە و دەلالەت لە زانستىك دەکات. میتولوژىا Mythology بەماناي ئەفسانەناسى، ياخىن ئەفسانەزانى بەكاردىت، دەلالەت لە كۆمەلى چىرۇك و ئەفسانەي مىللەتىك لە مىللەتە کان، وەکو ئەوەي بلىيەن میتولوژىيائى كۆنی مىزۆپۆتاميا، میتولوژىيائى ميسىرى كۆن، میتولوژىيائى يۈناني كۆن، ياخىن میتولوژىيائى رۆمانى.

لە بەرئەوەي ئەم چەمكەي تاوه کو ئىمەرۆش ئىمە بەكارى دىئىن - مەبەستمان چەمكى میتولوژىيائى - بۆيە كەمەرە بەم شىيەوە مانايەي ئىستاي، لەلايەن يۈنانييە کان سەرەي

هەلداوه، برووا وايه ئەفلاتون يەكەم كەس بۇويىت كە بهكارى هيئناوه، ئەويش كاتىيىك ئامازەدى بۇ چەمكى موتۆلۈزىيا Muthologia كردووه بەماناي "ھەوال لەبارەي"، يَا بەماناي "چىرۇك و گىرانەوە" بەكارىيەنناوه، لېرەو بە گۇپىنى پىتى (U) بۇ پىتى (y)^(۵)، گۇپىنى پىتى دوايى (a) بۇ پىتى (e)، ئەم چەمكە لەنىيۇ زمانە لاتىنييە ئەوروپىيەكاندا بەكارھاتۇووه بۇتە مىتۆلۈزىيا Mythologie.^(۶)

مىتۆلۈزىيا وەكۆ زانستىيکى تازە بايەخ بەناساندى ئەفسانە دەدات، لىكۆلىنەوەيان لەبارەيەوە دەكەت، لەبارەي بىنەچەو سەرھەلدىنى، شىرىۋەو راۋەھەلدىنى، توېزىنەوە لەبونىادو وەزىفەي كەسايىھەتىيەكانى، لەلايەنە دەرۈونىيەكەي پالەوانەكانى، پالپىشته فيكىرى و ھزىسييەكان، باكىگەراوندە كۆمەلایتى و مروقىيەكان، بىرۇباوەرۇ عەقىدە ئايىنى، وىيەنەو ھونەرى داستاناتامىزى گۈچىن و رووداوه كانى، ... تاد. بىڭومان وەكۆ ھەر زانستىيکى تىريش، كۆمەلېك رېبازو قوتا باخانە جىاواز سەريان ھەلداوه ھەر يەكەو لەپوانگەيەكى دىيارىكراوهە لىكۆلىنەوەي لەبارەيەوە دەكەن و لە ھەولى ئەمەدان تىورىزىھىان بىكەن و شىرىۋە شىكارى جىاواز پىشىكەش دەكەن.

(۳)

لەگەل ئەودشا، پىيىستە ئىيمە بىزانىن لەكاتى توېزىنەوە لەبارەي مىتۆلۈزىيادا، ھەميشه دەبىت دوو چەمك و مانا لەيەكتى جىا بىكەينەوە. چەمكى مىت-Myth-خۆزى وەكۆ بىرگەي يەكەمى ئەم چەمكە، بەماناي خودى ئەفسانە بەكاردىت، بەلام كاتىيىك لۆجىيا logie ئىدىتى دەچىتە سەر، دەبىتە زانستى ئەفسانەكان، واتا ئەمۇ زانستە دىت لە ئەفسانەكان دەكۆزىتەوە. ھەر لېرەشەوە دەبىت ورىيابىن كە زۆر جار كاتىيىك ئىيمە لەنىيۇ ئەم لىكۆلىنەوەدا چەمكى مىتۆلۈزىيا بەكار دىيىن، ھەندىكچار بەماناي خودى زانستە كە بەكاردىت، ھەندىكچارى تىريش بەماناي ئەفسانەكان بەكاردىت.

ئەلىكسى لوسيف^(۷) لەبارە شىۋاپىز تەماشا كەردىغان بۇ مىتۆلۈزىياو ئەو جۆرە تىيکەلاؤسىيە ئەم چەمكە لە خەيالى توېزەران دروستىكىردووه، دەنووسىت: "مىتۆلۈزىيا بىدۇھە نىيە، وەم نىيە، شتىيکىش نىيە خەيال دروستىكىردىت. بەلام، تىيکەلاؤكىدىنى مىتۆلۈزىيا بە بىدۇھە و دەم و خەيال، تىيکەلاؤسىيە كە ھەموو مىتۆدەكانى لىكۆلىنەوەي زانستى كە بەسەر مىتۆلۈزىيادا پراكتىك كراون، تىيىدە كەون. ئەو تىيکەلاؤسىيەكە، دەبىت وەكۆ ھەنگاوى يەكەم بۇ ھەر جۆرە لىكۆلىنەوەيەك، خۆمانى لى دەرىياز بىكەين".

کەواتە، ئەوە خالىيە كەم و هەر گرنگە بۆ ھەر لىكۆلىنە وەيەك لەبارەدى مىتۆلۇزىيا، ئىنجا چ لەلايەنى ئەنتەپۆلۇزىيە و بىت، يا لەلايەنى سۆسىيەلۆزى و ئەتنۆلۆزى و ھەر لايەنىكى ترى زانستىيە و بىت. لوسيف كاتىيك بەردەۋام دەبىت لەسەر شەقە كردنى بۆچۈونى خۆى لەبارەدى مىتۆلۇزىيا وە، دەنۈسىت: "ئىمە ئەگەر بىيىن لەپوانگەمى زانستىيە وە تەماشاي مىتۆلۇزىيا بىكەين، ناسايىيە لەبارەدى مىتۆلۇزىيا وە بلىيىن بىدۇعىيە، بەلام ھەموو زانستىك ئەوها نالىت، تەننیا يەك روانگەمى زانستى تەسکى مىيۇنۇسانى ئەوروپاي مۆددىەن ئەم قىسىيە دەكەن-مېزۇنۇسانى ئەم سى سەدىيە دوايسى. لەپوانگەيەكى كەسييانەوە كە ھەر بەثارەزوو بانگەشەي بۆ كراوه، بەراستى دەشىت بگۇترىت مىتۆلۇزىيا بىريتىيە لە داهىتىنان. بەلام، ئىمە مەرجىكمان بۆ خۆمان داناوه، ئەويش بىريتىيە لەوەي بىيىن مىتۆلۇزىيا بخېينە بەر شىكىردنە وەيەي ئىمەش لەميانەي روانگەيەكى زانستى، يا ئائىنى، يا ھونەرى و كۆمەلایەتى نىيە، بەلكو لەپوانگەي خودى مىتۆلۇزىيا خۆيەتى. ئىمە دېيىن بەچاوى مىتۆلۇزىيا خۆى، تەماشاي مىتۆلۇزىيا دەكەين، بەچاوىيەكى ئەفسانەيە وە تەماشاي ئەفسانە دەكەين. ئەم جۆرە پوانىنە ئەفسانەيە بۆ ئەفسانە، جىڭگاي بايەخى ئىمەيە".

كەواتە، ئىمە بۆ ئەوە لە مىتۆلۇزىيا تىېڭىن، ئاسان نىيە بىيىن تىزىرىكى زانستى بەسەردا بىسەپىتىن، راستە ھەموو ئەو لىكۆلەرانە لە ئەفسانەيان كۆلىۋەتەوە، ھاتۇن بەپىتى تىزىرىكى دىيارىكراو كاريان لەسەر كردووه، بەلام نابىت ھىچ تىزىرىك بەزۇرى و بەشىۋەيەكى تاڭرەند بەسەر ئەم بوارەدى لىكۆلىنە و دا بىسەپىتىت، چونكە ناتوانىت شەقەيەكى تەواوو دروستمان پىبدات، ئەگەرچى رەنگە لەزۇر لايەنىشەوە راپىكەر بىت. لوسيف پىتى وايە سەرەھەلدىنى مىتۆلۇزىيا لەنىيە مېزۇو دوورو كۆنلى مەرقۇقا يەتىدا، داهىتىنان. ھەر لەم روانگەيەشەوە دېت سىغەتى بىدۇعە وەھم خوراھەتى دادەمالىت. ئەم روانگەيەلى لوسيف كارى لەسەر دەكات، وەكى ئەوە وايە ئىمە تەماشاي ئاۋىتىنە بىكەين تاواھ كوشىۋە دەۋام بىيىن، ئەم دېت پىشىنیار دەكات ئىمە لەميانە مىتۆلۇزىيا خۆيەوە، ھەلسەنگاندىن بۆ مىتۆلۇزىيا بىكەين. ئەگەر ئەم كارەمان كرد، بىيگومان ناتوانىن راپ بۆچۈونى پىشىۋەختە بەسەر مىتۆلۇزىيادا بىسەپىتىن. ئىنجا لوسيف ئەم شىۋە داسەپاوا وەسقە-مىتۆلۇزىيا بىدۇعە وەھم خوراھاتە-بۆ ئەركىيەلۆزىست و زاناكانى سى سەدەدى دوايى ئەوروپا دەكىيەتەوە توْمەتباريان دەكات بەوەي دەستيان ھەبۈوه لەبەلارىدا بىردى ئەو توْيىزىنەوانەي كە لەم بوارەدا ئەنچامدرابون.

ئەلیکسی لوسيف پىيى وايە مىتۆلۇزىيا خۆى خاودنى حەقىقەتى تايىېتى خۆيەتى، خاودنى راستگۆبى و راشكاوى تايىېتى خۆيەتى، چونكە مىتۆلۇزىيا دەتوانىت كۆمەلېك چەمكى ئالۇز لەيەكترى جىا بىكاتەوە ئامازە بۇ ئەو دەكەت كە مىتۆلۇزىيا دەتوانىت شتى خەيالى لەشتى واقىعى جىا بىكاتەوە، شتى وىنَاكراو لەواقع و حەقىقتە جىا بىكاتەوە، بەلام خودى ئەم جىا كەردنەوەش ھەر بەشىوارىيىكى مىتۆلۇزىيانە ئەنجام دەدرىت.

ئىنجا دەنۈسىتتى: "مىتۆلۇزىيا بۇنيادىكى زانستى نىيە، بۇنيادىكى زانستى بەرائى نىيە، بەلكو پىيوەندىيەكى زىندىوو خودى-بابەتى ئالۇگۇرپىيەكراوه، لەنیتو خۆيدا ھەلگرى حەقىقتىيەكە دەكەۋىتتە دەرەوە زانستى تايىېت بەخۆى، حەقىقتىيەكى تەھواو مىتۆلۇزىيانە يە. ھەروەها خاودنى راستگۆبى تايىېتى و بۇنيادى تايىېتى خۆيەتى، خاودنى شەرعىيەتى تايىېت بەخۆيەتى".

(٤)

جۆزىف كامبل لەبارەي ماناي چەمكى مىتۆلۇزىاوه دەلىت: "برىتىيە لە چىرۇك لەبارەي خاودندەكان، بۆيە پىويىست دەكەت ئەم پرسىارەي خوارەوش لەخۆت پېرسىت: خاودند چىيە؟ خاودند برىتىيە لەدەستنىشان كردىنى ھىزى پالنەر، ياخىرىيە لە سىستەمەيىك لە بەها كە لەنیتو ژيانى مەرقۇش و گەردۇون لەكاردايە، ھىزىيەكى وا كە لەنیتو جەستەي كەسىي خۆت و سروشت بۇونى ھەيە. مىتۆلۇزىيا برىتىيە لە كۆمەلېك خوازەي مەجازى بۇ توانا روحىيە كانى نىسو بۇونەوەرى مەرقۇشى و ئەم

ھىزانەي ژيانى تىدا دروست دەكەن و ھەر خۆيان زىندىوېتى بە جىهان دەبەخشىن. بەلام، كۆمەلېك مىتۆلۇزىاوه خاودندى تىريش ھەن پەيوەستن بەكۆمەلگەي دىاريکراو، ياخىرىيە لەن تايىېتن بەپاراستن و چاودىرىيەكى دەستەيە كە قىسىمەلگە. بەقىسىمەلگە تىرى، دوو جۆرە مىتۆلۇزىاى جىاواز بۇونىان ھەيە، ئەم مىتۆلۇزىيانە بەسروشتى و جىهانى سروشتى خۆت دەتبەستنەوە، ئەم ژينگەيەي كە تو بەشىكىت لىيى، لەگەل ئەم مىتۆلۇزىيانە بەدەستنىشانكراوى كۆمەلایەتىن و بەكۆمەلگەيە كە دىاريکراوت

دەبەستنەوە، چونكە تۆ ھەر بەتەنیا مەرۆقىيەکى سروشتى نىت، بەلکو ئەندامى لەنیو گروپ و كۆمەلېيکى دىاريکراويسدا".

لىزەدا ئىمە ھەر تەنیا لەبەردەم پىناسەيەكى سادەدا نىن، بەلکو جگە لەھەولۇدان بىز پىناسەكىدن، كامبىل دىت پرسىيارى ترىش دەورۇۋىزىنىت كە تايىەتن بەميتۇلۇزىيائ ئايىنى و دەيمەنەت لەم رېڭايەوە فراوانى بوارى كارى مىتۇلۇزىدا دەستىشان بىكەت. رەنگە گرنگەرەن خالى كە لەنیو ئەم پىناسەيەكى كامبىلدا جىڭكەسەرنج بىت، ئەوە بىت كە مىتۇلۇزىيا وەك خوازى مەجازى بىز توانا پوحىيەكانى مەرۆق دەستىشان دەكەت. دواتر كامبىل دىت دوو جۆر مىتۇلۇزىيامان بۇ لەيەكترى جىيا دەكتەوە، يەكە ميان ئەوانەن كە بەكۆمەلەكەي جىهانىمان دەبەستنەوە، لە ھەر دوو حالتىشدا مىتۇلۇزىا يەك فرمان و ئامانجى دىاريکراويان ھەيە، ئەھۋىش بىرىتىيە لەسىستەمى بەكۆمەلەلايەتىكىدىنى تاك لەنیو كۆمەلەكەيەكى دىاريکراودا. لەنیو ئەم روانىنى كامبىلدا دەتوانىن بەئاشكرا فرمان و وەزىفەي كۆمەلەلايەتى مىتۇلۇزىيا بەدى بىكەين، شىوازى رېكخىستنى كۆمەلەلايەتى لەنیو كۆمەلەكەدا، ئىنجا لەبازنەيەكى بچۈوك و خۆجىيەتى بىت، يَا لەبازنەيەكى گەورە و فروانتر وەك مەرۆقىيەك لەنیو جىهاندا.

(٥)

لە كاتىكىدا ويلىام ج. دۆتى William G. Doty كىتىبى (ميتۆگرافىا Mythography)دا، ھەولۇددات پىناسەيەكى تازە دروستىكەت كە پىشتر لەنیو لېكۆلەنەو ئەنتەپتۇلۇزىيەكەندا، ھەركىز ئەوھا بەم شىوه گشتىگىر بۇونى نەبۇوه تەماشى مىتۇلۇزىيا نەكراوه. ھەولۇددات كۆمەلېيک پىناسەي جىاواز، لەنیو يەك قالبىدا پىكەوە كۆبکاتەوە، تاوه كۆ ئەم پىناسە تازەيەي دەيغانە رپو، بتوانىت ئەندە گشتىگىر بىت هىچ لايەنېكى مىتۇلۇزىيەن فەراموش نەكىد بىت. ويلىام دۆتى دەنۇسىت: "بەشى بنچىنەيى مىتۇلۇزىيا لەتۇرىكى ئالۇزى مىتۇلۇزىيا پىكىدىت كە لەلایەنى كولتسورى و خەيالىكىدەنەو بايەخىكى زۇريان ھەيە، چىرۇكە كانىشىيان لەميانە زمانى زارەكى مەجازى و سىمبولىك و خەياللىنىكى و ئىناكار او گىېپدارا وەتەوە، بۇتە ھۆى دروستىكەنلى بپواپىھىنەن و بەشدارىيەكى سۆزدارانە، پىشاندانى ھۆكارە بەرأيە كان و دامەززىنەرە كانى لايەنە جىاوازە كانى جىهانى راستەقىنەو تاقىكراوو، رۆللى رەگەزى مەرۆق و شوينگەي رېزەيى لەنیويدا. مىتۇلۇزىيەكەن ھەندىتكىجار بەھاى سىياسى و ئەخلاقى

کولتووریک لەکولتوورەكان دەگوازنهەوە، سەمتىيىك بەشىرۆقە كىدەن و شارەزايى تاكەكس دەبەخشن، ئەمەش لەروانگەيە كى جىهانىيەوە كە دەخوازىت بۇونەورى سەرەوو مەرقاپايەتى دەستى تىيورىدەن، ئەمە جىگە لەباسكىرىنى چەند لايمىيەنىكى سىستەمى سروشت و كولتوورى".

وەكۆ گۇمان ئەم پىناسەيە زۆر فراوان و گشتىگىر، وەكۆ ھەر زانايە كى ترى ئەنترۆپىلۆزىش راستەوخۇ مىتۆلۆزىيا دەبەستىتەوە بە بنەما كولتوورىيە كان. ئىنجا دواتر جەخت لەسەر زمانى مىتۆلۆزىيا دەكتەوە، لەپال زمانى مەجازىيدا، سىفەتى سىمبولىكىش بەزمانى گىرمانەوە مىتۆلۆزى دەبەخشىت، لەپالىشىدا جەخت دەكتە سەر چەمكى ويناكىردن وەكۆ فاكتەرىيکى گرنگى زمانى گىرمانەوە مىتۆلۆزى.

لەلای ويلىام دۆتى، زمانى گىرمانەوە مىتۆلۆزى بەھۆى ئەم سىفەتاناھو، توانييەتى جۆرىيەك لەقەناعەتپىكىردن و بپواپىيەناب بۇ ئەو كەسانە دروستىكەت كە دەيانىسىتن، ئەم بپواپىكىردن دەبىتە هۆى بەرەمەيتانى جۆرىيەك لە بەشدارى و ورۇزانىكى سۈزدارانە، ئىنجا جەختىش دەكىتەسەر ھۆكارو فاكتەرە بەرايىەكانى ھەممو رواداھەكانى نىيۇ مىيىزۈسى مەرقاپايەتى و ئىشكەردىن لەسەر ئەو ھېزانانەي بۇونەتە هۆى دروستىكەن ئەم رووداوانەو ھۆكارە بەرايىەكان ئاپاسەتە دەكەن.

مىتۆلۆزىيا كاتىيەك دىيت بەدواى بنەچە كاندا دەگەرېت، ھەولىش دەدات لەپەراوىزى ئەم رووداوانەدا، شويىنگەو پىيگەي مەرقاپەتەنەشان بىكەت، لەميانەي دەستتىشانكىردىنى پىيگەي مەرقاپىشەو كۆمەللىك بەھاي ئەخلاقى و كۆمەلايەتى و شابورى و سىياسى دەچەسپىيەن. لىرەدا ويلىام دۆتى كار لەسەر ئەنجامى كارىگەرى مىتۆلۆزىيا كان دەكت بەسەر كۆمەلگەي مەرقاپايەتىدا، چونكە ئىمە تا ئىستاش زۆر بەشاشكرا كۆمەللىك بەھاي ئەخلاقى و كۆمەلايەتى خۆمان، لە مىتۆلۆزىيا كان وەردەگەرين و لەپىگاي ئەوانەو وەكۆ بەھاي ئايدىيالى لەنيتو كۆمەلگەي مەرقاپايەتىدا چەسپاون.

مەرقاپەتەنەشان كولتوورىدا، لېكۈلەنەو لەبارەي بىنەما كانى سەرەلدىنى لەميانەي ئەنترۆپىلۆزىيائى كولتوورىدا، كۆمەللىك بەھاي ئەخلاقى و كۆمەلايەتى كۆمەلگەي خۆيدا بىكەت، ئىنجا گرنگ نىيە ئەندامى چ كۆمەلگەيە كە، دەشىت كورد بىت، يَا عەرەب و تۈرك و فارس، يَا ھەر كۆمەلگەيە كى ترى ئەوروپى بەغۇونە وەربىگەت، بەرۇونى بۆي دەردەكەۋىت بەشىكى زۆرى بەھا ئەخلاقى و كۆمەلايەتىيە كان، باكگاراوندىكى ئايىنى و مىتۆلۆزىيان ھەيە. ئەم

بەها میتۆلۆژیانە تا ئىستاش لە سەردەمى نانۇ تەكۈلۆژيادا، كۆمەلگەئى مرۆقايمەتى ئاراپاستە دەكەن و بەرپىوە دەبەن.

(٦)

میتۆلۆژيا گەورەترين و بەھېزىرىن توخمى كولتۇرىيە و بە يەكىك لەتوخە سەرەكىيە كانى ھەموو كولتۇرىيە دادەنرىت، ھەرچەندە لەزىانى رۆزانەدا بەزەقى دىيار نىيە، بەلام لەزۆرىيە كۆمەلگەكان ھېزىيەكى سەرەكىيە كە دىت سىستەم و داب و نەرىت و بەھا كان كاراوا ئاراپاستە دەكات. لەسەرتادا بۆچۈونىيەكى كشتىگىر لەبارەي میتۆلۆژيا لەثارادا بۇ بەوهى كە بىتىناغەيە و لەخۇرا ھاتۆتە بۇون، بەلام ئەنترۆپۆلۆژىستى فەرەنسى كلۇد ليقى شتزاوس لەميانەي توپىشىنەوە مەيدانىيەكانى لەبارەي ھۆزە بەرايىيەكاندا، گەيشتە ئەو باودەي بىركىدنەوەي میتۆلۆژى لەدەرەوەي لۆزىيەن ئىيە، بەلكو خۆى لەخۆيدا لېكدانەوەيەكى لۆزىيەكىيە. بىڭومان ئەو لۆزىيەكى شتزاوس باسى لىيۆد دەكات لۆزىيەكى فەلسەفەنى ئىيە، بەلكو لۆزىيەكىيە میتۆلۆژىيە و پىوهندى بە سىستەمى لۆزىيەكى ئەم ھۆزو گەلە بەرايىانەوە ھەيە كە ئەم لېكۆلىيەوەي لەبارەيانەوە كردووە.

پىش ئەم بىرمەندەش، لېكۆلىيەوە لەبارەي میتۆلۆژيا لەسەددەي ھەزەدەيەمەوە دەستى پىيىركىدبۇو، بەتاپىيەتىش لەبورى ئايىنناسى و ئەنترۆپۆلۆژىيەوە، ئىنجا لەبورى ئەركىيۆلۆژى و كۆمەلناسىيەوە، بەلام ھەر يەكىك لەم لقۇ زانستانە، لەپوانگەيەك و بەشىوەيەكى جىاواز پىتەسەي ئەم بوارە تازەيە لېكۆلىيەوەيان دەكەد، بەجۇرىيەك بۇونە ھۆى دروستبۇونى ئاللۇزى و پىشىوي بۇ تىيەكەيشتن لە میتۆلۆژيا، ھەر لېرىدەشەوە ئىمە دەبىنین چەندىن زانستى جىاواز خۆيان لەقەرەي لېكۆلىيەوەي میتۆلۆژى دەدەن، ھەر يەكىكىشىان بەبورى كارى خۆى دەزانىت. بىڭومان ئىمە لەبەرئەوەي ئەم لېكۆلىيەوەمان تەرخانكىدووە بۇ خويىندەوە شەرقەيەكى ئەنترۆپۆلۆژىستانە، بۇيە ھەولىددەن ھەر لەچوارچىوەي ئەنترۆپۆلۆژىدا مىيىنەوە كە مەتر بچىينە سەر لايەنى زمانەوانى و فەلسەفەنى و ئايىنناسىيەوە.

شاعر مستند

The image is a black and white photograph of a middle-aged man with dark hair and a well-groomed mustache. He is dressed in a dark suit jacket over a light-colored shirt and a patterned tie. He is looking slightly to his left with a thoughtful expression. The background is out of focus, showing what might be a lecture hall or a conference room with other people present.

نهنگاهی به کارهای نهنتروپولوژی سه‌سترنده و ته‌نا به کارهای نهنتروپولوژی می‌گذارد. این ایده‌ها برای ایجاد یک روش مبتدا برای ارزیابی این ایده‌ها در اینجا معرفی شدند. این ایده‌ها برای ایجاد یک روش مبتدا برای ارزیابی این ایده‌ها در اینجا معرفی شدند.

یه کیک له کیشے کانی ئەم پیناسەیه جەختکردنەوە بپیاره له سەر ئەودى جىھانى نیسو
میتۆلۇزىيا كان، جىھانىكى خەيالىيە واقيعى نىيە، جىھانىكە ھەرگىز بۇونى نەبۇوه،
بەلکو داھىنراوه و ئەنچامى خەيالى گشتى كۆمەلگەيە كى دىيارىكراوه. بەلام، بۆچى
پیناسە ئەنترۆپولۇزى جەخت دەكانە سەر نا واقعىيەتى میتۆلۇزى؟ لەبەرئەوەي پىسى
وايە مادام كەسە كان و كاتە كەي و دانەرە كەي دىيار نىن و ئاشكرا نىيە كىن و چىن، ئەوە
پەكىك لە بىنەماكانى واقيعى بۇونى خۆى لەدەستداوه.

لیزدا ئىمە پىناسەيەكى زۆر وردو فراوان بەدى دەكەين، بەجۇرىيەك بەشىكى ھەرە زۆرى بابهەتكەي داپوشىوە، بۇيە دەتوانىن لەوە تىبگەين كە چۈن روانگەي ئەنۋەپولۇزى دىت تەماشاي مىتۆلۇزىا دەكەت و يارمەتىمان دەدات بۇ تىگەيىشتنىكى باشتى لەرۇانگەي زانستىكى ترەوە، چونكە لەجەختىرىنى دەنەرەنادىيارى، بەمانانى چىرۇكى نادىيار، زەمەنلىنى نادىيار، شوئىنى نادىيار، دانەرلى نادىيار، جىهانى نادىيار، دەيەۋېت پىمان بلىت كە ئەوە بەشىكە لە راپردووى دور. لەگەل ئەوهەشدا دەستنىشانى كەسايەتى پالەوانى مىتۆلۇزىا كانىش دەكەت كە بەرددام لەنیو ھەمو مىتۆلۇزىا كاندا ئامادەيىان ھەيەو، بەويىنەو شىيەو روخسارى جىاواز خۆيان دەردەخەن و نمايش دەكەن، بەوهەش دانەرلى مىتۆلۇزىا كان و يىستوپيانە سەرسامى خۆيان لەئاست توانىاي گەورە خواهندو شەيتانە كان لە گۈرپىنى روخسارى خۆياندا دەرجەن كە تەواو پىچەوانەي روخسارى مەرۆفە و ھەركىز ناگۈرپىت و شىيەو روخسارى ترى زۆر جىاواز وەرنەگىرت، چونكە خواهندو شەيتانە كان لەنیو مىتۆلۇزىا كاندا بە ئاسانى دەبنە مەرۆف، دەبنە ئازەل، دەبنە باران و ھەورە تىريشقە ئاواو ئاگر، بەپىي پىداويىستى كەسايەتى خۆيان و رۆلەكەيان دەتوانى خۆيان بگۈنچىن.

خالىكى گرنگى ئەم پىناسە ئەنۋەپولۇزىيە، خۆى لەوە دەبىنەتەوە كە جەخت دەكەتە سەر لايەنلى گرنگى مىتۆلۇزىا بۇ خەستەنەپوو سەرەلەدان و مانانى عورف و بىرۇباوەر دىاردە سروشتى و حەقىقەتە كانى ترى كۆمەلگەكان، كە لەميانەيدا سىىستەمى كۆمەلايەتى كار دەكەت و چالاکى دەنۋىيەت. لەم پىناسەيەدا خالىكى گرنگ ھەيە كە ئەنۋەپولۇزىا خۆى ئىشى زۆرى لەسەر كەرددووە جەختى لەسەر دەكىتىسى، ئەويىش چەمكى راستى كۆمەلايەتىيە. راستىيە كۆمەلايەتىيە كان لەبەرئەوە باكىراوندىكى قوللۇ دەرەزى مىۋۇپىيان ھەيە، لەلايەن مەرۆۋە تاكە كانەوە راپە ناڭرىيەن، ئەوهە مىتۆلۇزىا يە دىت شەرقىيان دەكەت و بنەماو ھۆكارەكانى سەرەلەلەيان دەخاتەپوو، ئەوهەش خالىكى گرنگە، ھەم لەنیو مىتۆلۇزىا و ھەميش لەنیو لېكۈلىنى دەكەتە مىتۆلۇزىيە كاندا. دواتر جەخت دەكىتە سەر بابهە سەرەكىيە كانى نىيۇ مىتۆلۇزىا- ئىمە دواتر بەوردى كاريان لەسەر دەكەين-پاشان جەخت دەكىتە سەر كارىگەرلى مىتۆلۇزىا بەسەر لايەنە ژىارىيە كانى تاك و كۆمەلگە، بەتاپىيەتىش لەلايەنلىنى سرووت و ئايىنىيەوە، چونكە مىتۆلۇزىا جەلەوە بەها بەم لايەنانە دەبەخشىت، لەھەمان كاتىشدا بەشىك لەم لايەنانەش پېرۆز دەكەت.

کەواتە، بەپىي ئەم پىناسەو تىڭەيشتنە ئەنترۆپۆلۆژىيە بىت، مىتۆلۆزىا لەشىۋەى تارمايىەك لەپىشت بىركىدەنەوە كانى ئەم مەرقانەيە كە لەكۆمەلگە ئەتنى و ئايىيەكاندا دەزىن، سىستەمى كۆمەلایەتى و بەھاو ئەخلاقىيان بۇ ديارى دەكات، كۆمەلىك وەلاميان پىددەلات لەبارە كۆمەلىك رووداوى گرنگ كە هەميسە سەرقالىيان دەكات و بىرىلى دەكەنۈدە، فاكتەرە كانى سەرەتەلەدانى بەنچەرى پووداواو شتە كانىيان پىددەلات. رەنگە يەك لەھۆكارە كانى دەستتەرىن بەمىتۆلۆزىا لەنىيۆ گەلاندا، پەيوەست بىت بەلايەننى رەوحىيەوە، چونكە زۆرجار ھېزى ئەفسانەبى چارەسەرى زۆر لەو گفت و كىشە رەوحىيانەى مرۆفە كان دەكات، ئەم كىشانەى مرۆقايەتى كە لەدوابى رووداواو كارەساتە كان دووچاريان دىت.

(٧)

مالىنوفسکى كە بەيە كىك لەپىشىرەوانى قوتا بخانەى و دزىفى نىيۇ ئەنترۆپۆلۆزىا دادەنرېت، كاتىك ھەولىدەلات لەروانگەي پىپۇرى خۆى لەكايىە ئەنترۆپۆلۆزىا كولتسورىيەوە، پىناسەمىتۆلۆزىا بىكەت. لەلائى قوتا بخانەى و دزىفىيەوە بەپوانىنى مالىنۇقسىكى، پىناسە كان نەيانتوانىيە تىڭەيشتن لەبارە مىتۆلۆزىا دروست بىكەن، چونكە ناكىرىت مىتۆلۆزىا لەسياقى گشتى كۆمەلایەتى خۆى دەربەينرېت. بۆيە دىت لەم بارەيەو دەلىت:" مەبەست لە مىتۆلۆزىا ئەم نىيە راستىيە پىيۆستە كان بەپىي رەزامەندى تىپروانىنى زانستى شىكار بىكەت، يا حەزىزدىنىكى با بهتىانە بىت بۇ فيرىبون و زانىن، بەلکو مەبەست لىي زىندىوو كەنەوەي واقعىيەكى تىپەرە، بەلام بەشىۋەيە كى رۆمانتا مىيّز".

ئەمە مالىنۇقسىكى بىرىلى دەكتەرە، بىرىتىيە لەوەي نابىت بەپىي روانىنى زانستى شىكرىدەنەوە بۇ مىتۆلۆزىا بىكىرىت، ئەگەر ئەم پىيۆرەنەي بەسەردا بىسەپىنرېت، ئەم بىگومان مىتۆلۆزىا لەبورى لىكۆلىنەوەي تايىبەت بە خۆى دىتە دەرەوە. ھەرودەها جەخت دەكتە سەر ئەمە شتىك نىيە بۇ فيرىبون و زانىن،

یا بانه‌ویت لیبانه‌وه فیرین، بهلکو له‌لای مالینوچسکی مه‌بست له هه‌مورو می‌تولوژیا يه زیندو و کردن‌وه واقعییکه تازه تیپه‌ریوه، که به‌شیوه‌یه کی رومان‌امیز نووسراوه‌ته و ده‌بیت هه‌ر به‌شیوه‌ی واقعییانه خوشی لیکولینه‌وه له‌باره‌یه و بکریت. مالینوچسکی پی وایه به که‌سیکی نیو کومه‌لگه به‌رایی، می‌تولوژیا ئافراندن و دروستکردن گه‌ردون و جیهان، ته‌نیا چیروکیک نییه، بهلکو واقعییکی ژیاریه، چونکه ئه‌م می‌تولوژیا يانه له‌نیو سرووت و سروشت و ئه‌خلاق و به‌ها کومه‌لایه‌تیبه کان ره‌نگیداوه‌ته و بؤیه کاتیک ئیمه دین می‌تولوژیا له‌م په‌گورپیشه‌یه داد دبریتین و ته‌نیا وه کو چیروکیکی خه‌یالی مامه‌لیه له‌گه‌لدا ده‌که‌ین، ئه‌وه ئیمه ناتوانین به‌ته‌واوی پیناسه‌ی بکه‌ین و له کاریگه‌ریه کانی تیبگه‌ین.

مالینوچسکی کاتیک هه‌ولیدا پیناسه‌یه کی تایبه‌ت بؤ می‌تولوژیا داباشیت، هات په‌نای برده به‌خویندنه‌وه سروشتی می‌تولوژیا فرمانه کومه‌لایه‌تی و ئایینی و سرووت‌ه کانی له‌نیو کومه‌لگه به‌راییه کاندا، بؤیه ده‌بینین ده‌لیت: "می‌تولوژیا شرۆفه‌یه که نییه له‌پیناوا تیّرکردن حەزى زانستی، بهلکو چیروکیکه ژیان به‌هه‌ر حدقیقەتیکی ئه‌سلیدا ده‌کاته‌وه، به‌رسقی پیوستییه کی ئایینی قولله، هه‌ولیدا ئه‌خلافتیه، فرمان و ئه‌رکیکه. له‌سەر ئاستی کومه‌لایه‌تیشدا بريتییه له‌کومه‌لیک فرمان، ته‌نامه‌ت له‌نیو کومه‌لگه به‌راییه کاندا بريتییه له‌کومه‌لیک داخوازی. می‌تولوژیا و‌زیفه‌یه کی گه‌وره‌ی هه‌یه و ناتوانیت ده‌سبه‌رداری بین، دیت شرۆفه‌پاساو بؤ کومه‌لیک بیروباوه‌ر دینیت‌ه و، به‌یاسایان ده‌کات، ده‌یانس‌ه‌پینیت، ئه‌ووهش له‌چوارچیوه‌ی کومه‌لیک ئاهه‌نگی سرووت‌تامیزدا، بؤیه کومه‌لیک بندما بره‌هم دینیت بؤ ئه‌وهی مرۆف به‌کاریان بینیت و پیّرەویان لیبکات". لیرەدا ئیمه زۆر به‌روونی روانگه‌ی و‌زیفی مالینوچسکی ده‌بینین کاتیک جه‌خت ده‌کاته‌سەر ئه‌وهی له‌سەر ئاستی کومه‌لایه‌تیدا، می‌تولوژیا بريتییه له‌کومه‌لیک فرمان و ئه‌رکیکه، بريتییه له‌کومه‌لیک داخوازی و ئه‌رکی گه‌وره‌ی که‌وتۆتە سەر شان و ناتوانیت له‌ژیر بالیاندا بیتە دەر.

(۸)

می‌تولوژیا-ئه‌فسانه‌ناسی خۆی وا ده‌ناسینیت که گوتاریک و خویندنه‌وه، زانست و شرۆفه‌یه که له‌باره‌ی ئه‌فسانه پیشکەش ده‌کات، زانستیکه ده‌یه‌ویت شوینی خۆی له‌نیو زانسته کانیتردا بکاته‌وه و، بتوانیت به‌گشتی و به‌تایبەتی، قسە له‌باره‌ی ئه‌فسانه بکات.

قسه لەبارەی چى، ئەفسانە؟ لەبارەي بىنەچەو سروشت و جەوهەرى ئەفسانە وەكۆ ئەوهى بەدرېزايى مىزۇوى بىركردنەودى مرۆقايەتى بىونى ھەبوبە، بەجۆرىكى لەميانەي ئەم قىسىمە وە خۆى وەكۆ زانستىكى تايىەتى پىشانبدات و بتوانىت رۇلىكى زانستى بىگىرىت. لەميانەي چىيە وە ئەم رۇلە زانستىيە بۆ خۆى دروست دەكت؟ لەميانەي كۆملەلىك مىتۇدو شىوازى بىركردنەوە كاركردنەوە. پىش ھەموو شىتىك، ھات ئامرازەكانى كارى خۆى دەستنىشانكىد، دواتر ھات چەمك و ستراتىيەتە كانى خۆى پىناسە كردوو دارپشت، ئىنجا وەكۆ بابەتىكى ئەقادىيەتەن ئەنئۇ بوارى لىكۆللىنىمە وە مەۋناسى و لەناوەرپاستى سەددەي نۆزدەيم بەدواوه لەنئۇ زۆرىك لەزانكۆ ئەورۇپى و ئەمرىكىيە كاندا بەشى تايىەتى خويىندىنى بۆ كرايەوە.

لىرەدا كۆملەلىك بوارى لىكۆللىنىمە وە پەيوەست بەميتۆلۇزيا سەريان ھەلدا، وەكۆ: ميتۆلۇزىيە بەراوردكاري، مىزۇوى ئايىنەكان، ئەم زانستانەش ھەميشە بەشىكى گرنگىان لەنئۇ ميتۆلۇزىا، بەشىكى كەميشيان لەنئۇ سۆسييۇلۇزىدا بۇو، تاوه كەفرۆيد ھات بەشىكىشى خستەسەر سايكۆلۇزىا و دەرونتشىكارى. لەپاستىدا بەشىكى گرنگى لىكۆللىنىمە وە ميتۆلۇزى لەلاينى ئەنترۆپىلۇزىستە كانەوە ئەنچام دراوە و رۇلى سەرەكىان ھەبوبە لەپىشخىستنى ئەم بوارەت توېزىنەوە، بەتايىەتى كاتىتكەنديك ئەنترۆپىلۇزىست ھاتن كاريان لەسەر شىوازى گواستنەوەي ميتۆلۇزىا كە بەشىوهى زارەكى و گىپانەوە دەماو دەم ئەنچام دراوە، چونكە كۆملەلگە كانى بەرايى، ھىشتا نەببۇونە خاوهنى پىتو ئامرازەكانى نووسىن، بۆيە لايەنېكى گرنگى ئىشىكىدىيان لەسەر شىوازى بەرھەمهىتىنى يادوەرى بۇو. بەلام يادوەرى چۈن دەتوانىت كولتسور بەرھەم بىنېت؟

لىرەشا ئىمە ھەولىددەين كار لەسەر ھەمان رېچكە ئەنترۆپىلۇزى بکەين و دەپرسىن: يادوەرى چىيە؟ چۈن يادوەرى و عەقل يەكانگىر بۇون؟ چۈن عەقل تووانى كولتسور بەرھەم بىنېت؟ شىوازەكانى گواستنەوەي كولتسورى چىن؟ چۈن لەنھەوەيەكەوە دەگوازىتىمە بۆ نەوهىيەكى تر؟ ئەوه لەپال كۆملەلىك پرسىارو و دلەمى تر كە ھەولمانداوه لەنئۇ ئەم لىكۆللىنىمە يەدا كاريان لەسەر بکەين.

(٩)

لە كاتىكدا قوتا بىخانەي سۆسييۇلۇزىي فەرەنسى لەگەن توېزەرىيەكى وەكۆ مارسيل موس دىت، لە گرنگى كولتسورى نىئۇ كۆملەلگە بەرايىە كان دەكۆللىتەوە سەردەمېكى نوئى لەنئۇ

ئەم بوارەدا دەکاتەوە، بەوەش ھەردوو رېچكەی توپىشىنەوەي ئەنتىپۆلۆزى و سۆسىيۆلۆزى تىيەكەلاًوى يەكترى دەبن. موس پىيى وايە مرۇۋ دىاردىيە كى گشتىيە و پىويسىتە لە ھەمۇر گۈشەنىگاوا لايە كەوە لىكۆلىنەوەي لەباردىيەوە بىرىت. پىيى وابۇ بۇ لىكۆلىنەوە لە مرۇۋو كۆمەلگەي مرۇۋايەتى، پىويسىتە لە ميانەي دامەزراوە كۆمەلايەتىيە و لىكۆلىنەوەي لەباردىيەوە بىرىت، چونكە مرۇۋ دىاردىيە كى ھەممە كىيەو ناكىت بەش بەش بىرىت.

ئىمە دەيىنин موس لە ميانەي لىكۆلىنەوە كانىدا، پەنجە دەخاتە سەر چەمكى كولتسورى نىيۇ كۆمەلگەي بەرابىي و، ھەولۇددات شىۋازەكانى گواستنەوەو ئالوگۆر ئەم كولتسورە دەستنيشان بکات، شىۋازى سەپاندن و رەوايەتى و چاودىرىي كۆمەلايەتى ئەم كولتسورە دىاري بکات. ھەولۇددات بزانىت چۈن و لە كۆيىدا گۆرانكارىي و ھەموارى تىيدا كراودو، ئەم ھەموارو گۆرانكارىيە چەندە جىڭگاي خۇى كردۇتىوەو چۈن چۆتە سەر، يا ھەولىداوھ تىيىبىنى ئەوھ بکات كە چۈن جوولەو رەفتارى كەسە كان لەنەوەيە كەمە بۇ نەوەيە كى تر گوازاراوتەوەو چەندە گۆرانكارى بەسەردا ھاتۇرەو چ جۆرە ئىنزاھىيەكى دەلالى تىيدا رۈويداوھ.

لەم توپىشىنەوانەدا، موس توانىيەتى دوو جۆرە شىۋازو رۇخسارى كولتسورى دەستنيشان بکات، يەكمىان شىۋازىتىكى وشىيارانەي كولتسورىيە و ھەمۇر فەرەنگى كۆمەلايەتى لە خۇ دەگرىت كە خۇى لەيادەوەرى گشتىدا دەبىنېتەوە، ئەوەش لەلای ئەم كەسانەيە كە نەھىنېيە كانىيان لەلایو دەيانپارىزىن و گەشەپ پىددەن. دوودم، برىتىيە لە فەرەنگىكى كە لەسەر ئاستى ناوшиيارانەي كۆمەلگەبى بۇونى ھەيە.

ئەو فەرەنگى موس لىرەدا ئاماژەپ بۇ كردووھ، بىيگومان پىمان وايە بەشىكى دانەبرَاوە لە كولتسورى مىللى گەلانى بەرابىي و ئىستاش، لەسەر ئاستى لىكۆلىنەوەي ئەنتىپۆلۆزىدا، لەسايەي چەمكى نەخشەي دەرەھەستىيەوە گوزارشى لىكراوە. لىرەدا

گرنگه ئىمە بزانىن نەخشە دەرھەستى خۆى لەسەر ئاستى لىكۆلىنەوە ئەنترۆپۆلۆزىدا ماناي چىيە؟ بۆچى بەكاردىت؟ چۆن كار دەكات؟ ھەروەها پىوهندى نەخشە دەرھەستى بە كولتوورەو چىيە؟

(١٠)

كولتوور بەگشتى بەرھەمەينراوى مەرقاھىتىيە، پرۆسەيەكە لەسەر ئاستى مىۋوپىدا ئەنجامدراوە وەك توپىكى چنراوى بەھىز دامەزراوە. ئەم چنراوە مەرقىيە، دواجار وينەي نەخشەيەكى دارپىزراوو پىتەو پىكىدىنېت، ئەو نەخشەيە خۆى، لمبەنەچەدا مولۇكى ھىچ كەسىكى ديارىكراو نىيە، تەنانەت خاودنى تاكە مىۋوپىكى ديارىكراو يىش نىيە. وەك و بەرسقىيەك بۇ كۆي پىنەتە كانى زيانى كرەكى، لە ناوهەدە خۆيدا كۆي بېرىپاۋەرە گشتگىر و بەھا و چەمكە كانى كولتوورى ھەلگەرتۇوە.

لەنیئۇ توپىزىنەوە ئەنترۆپۆلۆزىدا، وا باوه ھەرفەتارىكى مەرقۇلەم زيانى كۆمەلایەتىدا، بەشىكى دانېبرَاوە لە كولتوورى ئەو كۆمەلگەيەتىيە دەزىت، چونكە نەخشە كولتوورى لە سايەي پرۆسەي پەروەردەي گشتىيەوە لەناخى مەرقۇلەتەنارە بېتىو توچەكانى لە چەشنى تۆيىك لەمېشىكىدا دەچىنرىت، بۆيم بەشىكى گەورەي عەقلى مەرقۇلەپىكىدىنېت. بېڭۈمان ئەو بەپىيى تەمنەن كەم و زىياد دەكات. كەواتە، نەخشەيەكى دەرھەستى لەعەقلى تاكە كەسدا دەخولقىت، بەو بېتەش تاكە كەس راستەخۇ بەگۈرەي چۆنۈيەتى ئەو نەخشەيە بەرپىۋە دەچىت، لېرەو بېرۈكە دانانى چەمكى نەخشە دەرھەستى لەنیئۇ ئەنترۆپۆلۆزىيا هاتە ئاراواه كە دوايى زۇر لە ئەنترۆپۆلۆزىستان لەسەرەي رېتكەوتىن و دانىيان بە كارىگەرەيە كەيەوە ناوه.

لېرەدا ئىمە دەتوانىن نەخشە دەرھەستى بەجۇرە پىناسە بکەين بەوەي: ئەو نەخشەيەكى كە لە سەرتاپاي كولتوورى باوي گرۇوب و كۆمەلەيە كى كۆمەلایەتى ديارىكراو پىكەباتووە و چەمكى زيان لەلائى كەسە كان لەسەر يەك وينە پىشان دەدات، كەسە كانىش ھەلگى ئەو نەخشەيە دەبن. سەرچەمى توچە كولتوورەيە كان بە ئەلەقىيە كى فرمانىيە و بەيەكەوە گۈيدراون و ھەرييە كەيان پىوهندىيە كى پىتەولى لەگەل ئەويديكەدا ھەيە، بەمەش لىكىدرابى كولتوورىي پىكىدىن. نەخشە دەرھەستى بۇنيادىيەكى چەسپاۋى ھەيە و شىۋەي بازنهيى و ھەرگەرتۇوە بەسەر ويسىتى مەرقىدا زالى،

مهبەستمان بازنه‌بىي واتە لايىنه هزرى و كىدارىيەكەي مروققە كە چۆن ھەممو رۆژىيەك لەزىيانى كۆمەلایەتىدا لەسەر ھەمان رېتىم دووبارە دەبىتەوە.

(۱۱)

ئەو فەرھەنگى موس باسى لىتۇ دەكەت خۇى لەنىيۇ چەمكى كولتسورى باودا بەرجەستە دەكەت، كولتسور كە لەدوا جاردا دەبىتە ھۆى دارشتنى نەخشەي دەرھەستى كە عەقلى مروققى لەسەر پەروردە دەكىيەت و ئاپاستە دەكىيەت. لەميانەي لېكۆلىنىەوە ئەنترۆپۆلۆزىيەكاندا، بەزۆر شىيۇ چەمكى دەلالەت و ماناي كولتسور بەدە دەكەين، كولتسور و دەكەن ئەرەبەي زۆربەي ئەنترۆپۆلۆزىيەتە كان تىيىدەكەن، ئەو چەمكەيە كە لەناوهەيدا بېرۆكەي دەستىيەردىنى مروققايەتى ھەلگەرتۇوە، يان خستانەسەرى شتىكە بۆ حالەتىك لەحالەتە كانى سروشت، يانىش چۈونە ناواھەيدىان بۆ راستكەرنەوەيان. واتە كولتسور راستەوختۇ بەجهوھەرى مروققايەتىيەوە گىرىداوە، لەبەرئەوە رەگەزە كانى ناو كولتسورىيەك و دەكەن بۇويىكى زىندۇو وان، لەدایك دەبن و گەشەدەكەن و لەناویش دەچن، بۆيە خويىندەوەي كولتسورىيەك زىاد لەپەھەندو روانگەيە كى زانستى دەۋىتى.

نەخشەي دەرھەستى ھەلگەرى چەندىن چەمكى دەكەن نۆرم و بەھا كۆمەلایەتىيە كە شىيۇ ھەنە كات و شوين لەزىيانى كۆمەلایەتى كەشتى دىيارى دەكەت، و دەكەن راستىيە كۆمەلایەتىيە كان و ھۆشىيارى كۆمەلایەتى و نەشىياوى كۆمەلایەتى و چەندى دىكە. لەبنەرەتدا ئەم نەخشە نەبيزىداوە، ئامانىدەي يادھەرلى كۆى كەشتى كۆمەلگە دەكەت، بۆيە زۆرجار كات تىيەر دەكەت، تاك لە نائاكايى ئەو يادھەرلىيانە لە ئىستادا زىندۇو راپەگرىيەت و لەزىيانى رۆژانەيدا لەئەنجامى كارلىيەك كەن دەكەن دووبارە پراكتىزەي دەكەتەوە.

تاكە كەسە كان بەگۈرەي ئەو (راستىيە كۆمەلایەتىيە) رەفتار دەكەن كە كولتسور لەسەرتاواه لە نەخشەي دەرھەستى ئەماندا تۆمارى كردوون، بەھا باودە كان ماوەيە كى زەمەنى درېش بەزىندۇوېي دەمېنەوە، پارىزگارى لەمانەوەيان دەكىي، ئەمەدەش بەھۆى گواستنەوەيان لەنەوەيە كەن بۆ نەوەيە كى تر. ھەر كۆمەلگەيەك خاودەنی جۆرىيەك لەرەستى كۆمەلایەتى تايىبەت بەخۇيەتى كە لەوانىتە جىيائى دەكەتەوە. جىگە لەھەش، نەخشەي دەرھەستى ھەلگەرى جۆرىيەك لەھۆشىيارى كۆمەلایەتىيە كە دەبىتە ھۆى ئەوەي چەندىن پابەندبۇون لەسەر تاك لە بەرانبەر دىيائى دەرەووېریدا دروست دەكەت.

(۱۲)

مرۆڤ بەردەوام دروستكەر و بەرهەمهىنەری مىتۆلۆزىيائى، ھەر كاتىك سەردەمى مىتۆلۆزىيائىك كۆتسايى پىدىت، ئەوه مرۆڤ خۆى سەردەمىيکى تازەرى مىتۆلۆزى دەسپىيەدە كاتەوه. لىرەدا مەبەستم بەتەواوى مانايى مىتۆلۇزىيا نىيە وەكۇ ئەوهى باوهۇ ئىستا پىناسەو ماناکەي دەخەينە رۇو، بەلگۇ زۆرتر مەبەستم رووداوه گېڭانەوه چىرۆكە مەزىنەكانە كە بەردەوام لەماوهى ئەو چەند سەددەيەي دوايدا رۆلى مىتۆلۆزىيائان بىنىيە. ئەوهى هانى مرۆڤى داوه مىتۆلۆزىياو چىرۆك بەرھەم بىنېت، ھەمان ئەو فاكتەر و پاساوانەن كە پىشتر خىستانەرۇو، ئەمانە ھاندەرى مرۆڤ بۇون بۇ بەرھەمهىنەنەن بىركىردنەوه ھىزرو فەلسەفە، لەگەل ئەوهى مرۆڤ زىاتر ويسەتوویەتى بەردەوام مانايىكە بەزىيانى خۆى بىدات و لەميانەي ئەو مانايىدا زىيانى خۆى بېستىتەوه بەبۇون و گەردوون و جىهان، ئەوهەش كارىتكى رەوايە.

زاراوهى مىتۆلۆزىا- Mythology راستەرخۇ ئاراستەرى كۆمەلېيک ئەفسانەمان دەكت كە لەكۆى گشتىدا سىستەمىكى ئەفسانەبى پىكىدىن و كۆمەلگە كان لەماوهىيەكى زەمەنلى دىاريکراودا ھانايىان بۇ بردووه بەكاريان ھىنارادو لەپرسى تايىەت بەرڭە كىرىنى خواودندو دەسەلاتى خواودندەكان و سروشتى و گەردوون و مرۆقىدا بىرلايان پىيان ھەبۈوه. لىرەدا مىتۆلۆزىيا دەبىتە زانست و ئەو زاراوهىيە مانايى ئەفسانەناسى دەدات.

بىنگومان زۆر لەمېزە رووداوه گېڭانەوهى ئەفسانەكان پانتايىە كى گەورەيان لەنىيۇ ئەدەب و ھونەرى گەلان داگىر كردووه، بەلام بايەخدان بەتۈزىنەوه لە ئەفسانەكان، بەم شىۋەيەي كە ئىستا ھەمە، لەسەدەي ھەزىدەيە مەوه سەرى ھەلداو ھاتەبۇون. ئىنجا كۆمەلېيک زاناي گەورەي مىتۆلۆزى ھاتن ئەم زانستەيان قۇولۇتى كرده، بەجۇرىك ئىستا لەزۆر لايەنەوه بەستراوەتەوه بە ئەنترۇپۇلۆزىياو ئەنترۇپۇلۆزىستە كان بەشىكى زۆرى توپىزىنەوه كانى خوييان بۇ كۆكىرىنەوهى مىتۆلۆزىيائى گەلانى سەرەتايى تەرخان دەكەن.

ديارە پىمان وايە مىتۆلۆزىا-ئەفسانە وەك چىرۆك بۇ ئەوه دروستبۇون تاوه كو لە مامەلە كىرن لەگەل قەيرانە كانى مرۆقايەتىدا يارمەتىمان بىدەن، بۇ ئەوهى يارمەتى خەلک بىدات، تاوه كو بتوانى دەستنىشانى رووگەي ئايىندهى خوييان بىكەن لەميانە دەستنىشانكىرىنى پابردوويىكى نا مىۋۇووييەوه، يارەنگە نىوه مىۋۇوويي بىت.

راسته ئىستا ئىمە واتە ماشاي مىتۆلۇزىيا دەكەين وەكۇ ئەوهى بىرىتىيە لە چىرۇكىيلىكى خەمیالى و ناواقىيە، بەلام دىسان ماناي ئەوه نىيە كە ھەموو مىتۆلۇزىيا كان ناواقىيەن، بەلكو پىيمان وايد بەشىك لە مىتۆلۇزىيا كان لە چىرۇكى راستەقىنە وەرگىراون، بەلام لەسەر شىيەدى رۆمانى ئىستادا پە كراون لە فەنتازيا. بۆيە لە بەشىكى ئەو پىئناسانە سەرەوددا، ئىمە ماناي سىستەم بەدى دەكەين، بەو مانايەى كۆى گشتى سىستەمى ھزرى و عەقلى و كۆمەللايدى و پەروردەبىي كۆمەلگەكان، لەسەر بىنەماي مىتۆلۇزى دامەزراون و پەنگە تا ئىستاش لەنىيۇ زۆر كۆمەلگەدا ئەو بىنەمايە بۇونى ھەبىت، ئەگەرچى زۆر بەزەقى و ديارو ئاشكرا نەبىت، بەلام لەنىيۇ مومارەسەئى ژيانى رۆزانەي خەملەك رەنگىدا وەته.

پەرأويىز و سەرچاوه كان

- ١) ئەم نۇوسىيە بەشىكە لە كېتىيەك ھېشتا بلاونە كراوهەتەوە.
- ٢) دور الأسطورة الدينية في بناء النظام الاجتماعي، فضيلة الكبير، بحث ماجستير سنة ٢٠٠٩، جامعة الحاج لخضر، الجزائر، ص ٣١.
- ٣) ئەليكسى فېرىدرۇقىچ لوسىف (١٨٩٣/٩ - ١٩٨٨/٥)، فەلسەفەكارو فىلولۇزىست و كولتوورلۇزىستىكى پۇسىيە و يەكىكە لەكەسايەتىيە ناودارەكانى نىيۇ فەلسەفەئى پۇسى لەسەدە بىستەدا. كۆمەلەتكەنگى ھېيە لەبارە فەلسەفە مىتۆلۇزىياو ئايىن و زمانەوانى.
- ٤) فلسفة الأسطورة، اليكسي لوسيف، ترجمة: منذر حلوم، دار الحوار للنشر والتوزيع، اللاذقية، سوريا، الطبعة الأولى، ٢٠٠٠، ص ٤١.
- ٥) فلسفة الأسطورة، اليكسي لوسيف، ترجمة: منذر حلوم، دار الحوار للنشر والتوزيع، اللاذقية، سوريا، الطبعة الأولى، ٢٠٠٠، ص ٤١.
- ٦) فلسفة الأسطورة، اليكسي لوسيف، ترجمة: منذر حلوم، دار الحوار للنشر والتوزيع، اللاذقية، سوريا، الطبعة الأولى، ٢٠٠٠، ص ٧٠.
- ٧) جۈزىيە كامبل Joseph Campbell (٢٠/٣-١٩٨٧/١٠/٣)، يەكىكە لەمىتۆلۇزىستە كانى ئەمېرىكاو كۆمەلەتكەنگى و تارو توپىزىنەوهى لەبارە مىتۆلۇزىيا نۇوسىيە.

- ٨) سلطان الاسطورة، جوزيف كامبل مع بيل مويرز، تحرير: ايجي سوفلاورز، ترجمة: بدر الدبيب، المشروع القومي للترجمة، القاهرة، ٢٠٠٢، ص ٥٣.
- ٩) ويليام دوكي (١٩٢٩-٢٠١٧)، ئاييناسو ئەنتروپىلۇزىستى و مىتقلۇزىستىكى ئەمريكى بۇو ماوهىكى زۆر لە زانكى ئەلاماى ئەمريكىدا مامۆستاى ئاييناسى بۇو.
- ١٠) توجهات دراسة الاسطورة النظرية في حقل الانثروبولوجيا الثقافية، د. ياس خضر عباس، بحث منشور على الانترنت، ٢٠١٣، ص ٥.
- ١١) بەپىي توپىشىنە وە ئەنتروپىلۇزىبىكى، توخىمە سەرەكى و پېكھەنە رۇھە كانى ھەموو كولتۇرىك بىرىتىن لە (مىتقلۇزىبا، ئايىن و سېحرى بىرىباوەر، زمان، هونەر، داب و نەرىت).
- ١٢) كلود ليشى شتراوس Claud Levi Strauss (٢٠٠٩/١٠/٣٠ - ١٩٠٨/١١/٢٨)، فەلسەفەكارو كۆمەلناس و ئەنتروپىلۇزىستىكى فەرەنسى بۇو، يەكىك بۇو لەناودارلىرىن بونىادگەر لە جىهانداو زورجارىش پەوتى بونىادگەر بەناوى ئەم دەناسىرىتە وە وەك پېشەرەوى پەوتى بونىادگەر ئەواچەرخ دەناسىرىت. خاوهنى كۆمەلەك نووسىن و لېكۈلەنە وە گىنگە لە بوارى ئەنتروپىلۇزىبا ماوهىكى زۆريش لەنۇو ھۆزە بە رايىھە كاندا ژياوە مىتقلۇزىبا كانى ئەوانى تۆمارو بە دۆكىيەمىتىرىدۇوە.
- ١٣) شاكر مستەفا سەليم Shakir Mustafa Salim (١٩١٩ - ١٩٨٥)، ئەنتروپىلۇزىستى و كۆمەلناس و نووسەرلە لېكۈلەرەكى عىراقى بۇو، كۆمەلەك كېتىپ و توپىشىنە وە كۆمەلەيەتى و ئەنتروپىلۇزى ھەيە، لەگەن فەرەنگىكى گەورە ئىنگلىزى-عەرەبى تايىھەت بە زاراوه ئەنتروپىلۇزىبىكى.
- ١٤) قاموس الانثروبولوجيا، د. شاكر مصطفى سليم، الطبعة الاولى، الكويت، ١٩٨١، ص ٦٥٩.
- ١٥) برونيسلاف مالينوفسكي Bronislaw Malinowski (١٩٤٢/٥/١٦ - ١٨٨٤/٤/٧)، ئەنتروپىلۇزىست و ئەتنۆگرافىستىكى بەرەچەلەك پۆلەندى و بەرەگە زنامە بەريتاني بۇو. كۆمەلەك كېتىپ و لېكۈلەنە وە زۆرى ھەيە لە بارەي فېزىيە فەلسىخە و ئەنتروپىلۇزىبا كولتۇرى.
- ١٦) ئەنتروپىلۇزىبا، لېكۈلەنە وە تىۋرى، نووسىنى: پېيىن پەسول ئىسماعىل، ديار عەزىز شەريف، دەزگاى چاپ و پەخشى پېيىن، ھەولىتىر، چاپى يەكەم، ٢٠٠٤، ل ١٦٢.
- ١٧) دور الأسطورة الدينية في بناء النظام الاجتماعي، فضيلة الكبير، بحث ماجستير سنة ٢٠٠٩، جامعة الحاج لخضر، الجزائر، ص ٢٣.
- ١٨) مارسييل موس Macel Mauss (١٨٧٢ - ١٩٥٠)، سیاسەتمەدارو كۆمەلناس و ئەنتروپىلۇزىست و ئەنتروپىلۇزىست و فەلسەفەكارىتكى فەرەنسى بۇو، كۆپى خوشكى ئەمیل دۆركەيىمى ئەنتروپىلۇزىستى ناودارى جىهانى بۇوە. خاوهنى كۆمەلەك لېكۈلەنە وە كېتىپ بۇوە.
- ١٩) اختلاق الميثولوجيا، مارسييل ديتيان، ترجمة: د. مصباح الصمد، مراجعة: د. بسام بركة، المنظمة العربية للترجمة، الطبعة الأولى، بيروت، ٢٠٠٨، ص ١١٥.
- ٢٠) ئەنتروپىلۇزىبا، لېكۈلەنە وە تىۋرى، نووسىنى: پېيىن پەسول ئىسماعىل، ديار عەزىز شەريف، دەزگاى چاپ و پەخشى پېيىن، ھەولىتىر، چاپى يەكەم، ٢٠٠٤، ل ١٥٩.

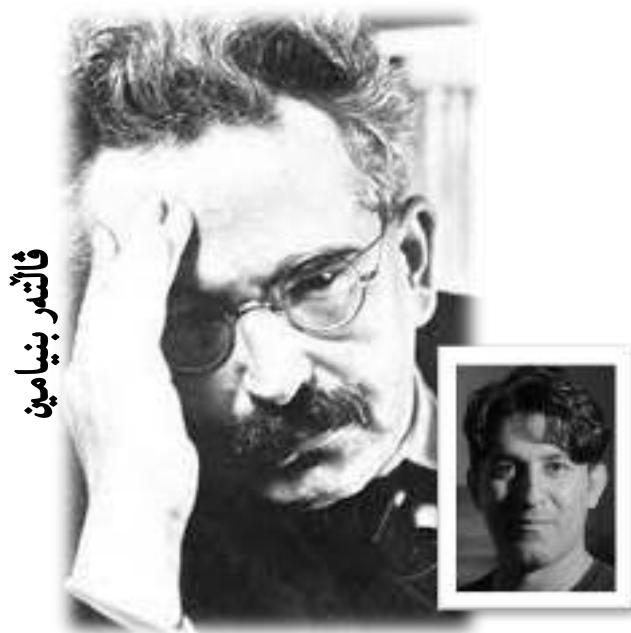
(۲۱) ئىدوارد تايلور لەكتىبى (كولتۇرى سەرەتايى)دا، وا پىتاسەمى كولتۇر دەكەت: "كولتۇر ھەمەكىيەكى لىتكىراوه لەمەعرىفە و عەقىدە و ھونەرو پەوشىت و ياساو دابو نەرىت، ھەروھا ھەر تواناكارى و دايىتكى كەوا مۇۋە بەحوكى ئەندامىكى كۆمەلگە يە وەرى دەگىرىت، دەگىتىتەوە". پۇبەرت بىرىست دەلىت: "كولتۇر ھەمەكىيەكى لىتكىراوه پىتكەاتووه لەھەمۇ ئە و شتانەمى بىرى لىدىھەينەوە، يَا بەكردار پىيىھەلدىستىن، يانىش ئە و قسانەمى كە وەكى ئەندامىكى كۆمەلگە دەيانكەين". كلايدكلاوكەن لەبارەمى كولتۇرەوە دەلىت: "مەبەست لەكولتۇر ھەمۇ ئە و نەخشە داپېزراوه مىڭۈوبىيانەن كە پېپەوى ژيان دىاري دەكەن، وەكى نەخشەى دىارو ئاشكراوو نادىيارو شاردراوه، عەقلى و نا عەقلى و پەفتار لەگەل شتە مادىيەكان، ئەوانەش لەھەمۇ كاتىكى دىاريكراودا بۇنىيان ھەيءە، وەكى ئەوەى خاوهنى تواناكارىيەكى بەھېزىن بۆ ئاراستەكردىنى پەفتارى خەلک و پېنمايى كردىيان". بندىكىت دەلىت: "شتىكى حەتمى لەسروشتى مۇۋقايەتىدايە، ئەويش ئەوەيە مۇۋە كولتۇرە خۆى لەتوخىمە جىاكاراوه جىاوازەكاندا لەسايەى كۆكىردىنەوەيادا بۇنىاد دەنلىت، بەم پىيەش لەو ئەفسانەيە دەرباز دەبىن كە پېپوایە كولتۇر بۇنەوەرىكى گىرىدراوى فرمانگەربىيە، ئەمەش تا بتوانىن توپىشىنەوەى ژيانى كولتۇرەيمان بەشىۋەيەكى باپەتىيانە بکەين تا لەلائەكى دېيەوە بتوانىن بەسەر دىاردەكاندا زال بىن". بېوانە كتىبى: ئەنترۆپۆلۆزىيا، لىتكۈلىنەوەى تىئىرى، نۇوسىنى: پېپىن پەرسول ئىسماعىل، دىار عەزىز شەريف، دەزگاى چاپ و پەخشى پېپىن، ھەولىر، چاپى يەكەم، ۲۰۰۴، ۱۵۵-۱۵۶.

(۲۲) ئەنترۆپۆلۆزىيا، لىتكۈلىنەوەى تىئىرى، نۇوسىنى: پېپىن پەرسول ئىسماعىل، دىار عەزىز شەريف، دەزگاى چاپ و پەخشى پېپىن، ھەولىر، چاپى يەكەم، ۲۰۰۴، ۱۵۶.

(۲۳) ھەمۇ ئە دىاردانەى كولتۇرە باو لەپىگەى نەخشەى زەينىيەوە دروستيان دەكەت، لەنىيۇ ئەندامانى كۆمەلگە وەكى پاستى كۆمەلگە ئەلەيەتى جىيگىر خۆيان دەردەخەن و جۆرىك لەپېرۇزى وەردەگەن، بەجۆرىك لەزۇر كات و شوپىندا، ئەندامانى كۆمەلگە ئامادەن لەپىتاوايان گىيانى خۆيان بکەنە قوربانى.

(۲۴) تاریخ الاسطورة، کارین ارمسترونغ، توجەم: وجىھ قانصۇ، الگبە الولى، بىرۇت، ۲۰۰۸، ص. ۸.

پادیوهی دكتور والتر بنیامین دەربارەی پەيوەندىيى پېتاكۆگىيى، فيلم و پادىوه

نووسىنى: پىشىرەو مەھمەد

دەروازە

وەك چۆن زىگفرييد كراكاوهرى هاۋىتىيى، دكتورى تەلارساز، مىدىيايەكى فراوانى چەپى لىبرالى وەك فرانكفورته تسايتونگ بەكاردەھىنېت بۇ دامەزراڭدىن تىۋرە كولتوروپىيە رادىكالىكەي لە كۆمارى قايقار^(۱)، ئاوهاش بنىامين پەيوەندىيى بە مىدىيائى نوپىي جەماوەرىيەوە دەكات و نەك تەنها لەبارە كارىگەرەيە كانيانەوە دەنۈسىت، بەلكو ھەروەها خۆشى دەبىتە چالاکوانىيىكى پراكىتىكىيى تەو مىدىيايە. والتەر بنىامين ۱۸۹۲-۱۹۴۰، فەيلەسوف، تىۋىزىزەكەرى كولتۇرپىي، مىدىيائى نوپىي سىنەماو دواجار بىرمەندى رادىكالى مۇدىرنىيىست و ماركسىيىت، لە زانكۆكانى بىرەن و فرانكفورت دكتورو

پوست دکتّورا دهخوینیت، بهلّام به‌هوی مارکسیست‌بُونی و جوله‌که‌بُونه‌که‌ی، له‌سه‌روبه‌ندی قهیرانی گهوره‌ی ثه‌لمانیا له ۱۹۲۹ او سه‌ره‌له‌دانی زیاتری راسته‌وه‌کان، که مارکسیسته‌کان و جوله‌که‌کانیان به هۆکاری هه‌موو قهیرانه‌کانی ثه‌لمانیا ده‌زانی، ورده ورده شوینی مارکسیسته جوله‌که‌کان لمه‌دیت و بنیامین چیز کاری ٿه‌کادمیی ده‌ستنا‌که‌وت، لبه‌رته‌وه رووده‌کاته کاری تازاده بواری رۆزنامه‌گه‌ربی و میدیابی. یه‌که‌م کتیبی خۆی له ڙانری نائه‌کادمیی و سه‌ر به‌ڙانری موٽتازی شارنشینی، له ۱۹۲۸ ادا به‌ناوی "شەقامی یه‌کتاراسته" (Einbahnstraße) بلاوده‌کاته‌وه. سالی ۱۹۳۳ که هیتلر ده‌سنه‌لّات ده‌گریته ده‌ست، بنیامین راده‌کات و ٿاواره‌ی پاریس ده‌بیت، تا سالی ۱۹۴۰ که هیتلر پاریس ده‌گریت، بیرمه‌نددکه بۆسهر سنوری ئیسپانیا راده‌کات به‌هیواي نهودی بپه‌ریته‌وه پۆرتوگال و له‌ویشه‌وه بهو فیزا‌یه‌ی گریتل و تیودر ٿادرنؤو هۆرکه‌ایمر له په‌یانگای کۆمەلّایه‌تی، که پاشان به قوتاچانه‌ی فرانکفورت ناسرا، بؤیان و درگرتووه پیئی بگاته که‌ناراوه کانی نیویورک، شه‌و له‌سمر سنور پۆلیسی ژنه‌رال فرانکوی ئیسپانی هاویه‌یانی هیتلر خۆی و پانزه هاوه‌لی دیکه‌ی ده‌گرن، هه‌په‌شەی راده‌ستکردنوه‌ی به پۆلیسی ثه‌لمانیا لیده‌کهن، شه‌و له هۆتیلیکی سه‌ر سنور، له گوندیک به‌ناوی پۆرتبو، ده‌یانه‌یلله‌وه، سه‌ر لبه‌یانی له ژووره‌که‌یدا جه‌سته‌یه‌ک به سارديی که‌تووه مرسدوه. چیزکه باوه‌که ده‌لیت بنیامین بۆ نه‌وه‌ی راده‌ستی پۆلیسی ثه‌لمانی نه‌کریت خۆی کوشتووه. ئه‌م چیزکه له سالانی ۲۰۰۰ به‌دواوه گومانی خراوه‌ت‌سه‌رو داچید ماواسی فیلمسازی ٿه‌رژه‌تینی سالی ۲۰۰۵ فیلییکی دۆکۆمیت‌تاری بھرمه‌مد‌هینیت به‌ناوی "کی والـتـهـ بـنـیـامـیـنـ کـوـشـتـ؟" شوینپیئی نه‌و به‌لگه‌نامانه هه‌لّده‌گریته‌وه که ده‌ریده‌خات نه‌و شه‌وه‌ی بنیامین مرسدوه دو پۆلیسی نه‌ینی گیستاپوی ثه‌لمانی له هوتیلکه بسوون و دکتّوری پشکنه‌ریش زانیاری هه‌لّه‌ی له‌باره‌ی ته‌رمه‌که‌وه نووسیوه ده‌شگوٽریت له گورستانیکی کاتولیک نیزراوه، له کاتیکدا کاتولیکیه‌ت هه‌رگیز ریکا به ناشتنی نه‌و که‌سانه نادات که خۆیان ده‌کوژن.^(۲)

ئیمە له‌وه ده‌گه‌ریبن بچینه ناو ورده‌کاریه‌وه، سه‌باره‌ت به کۆی تیوره فه‌لسه‌فی و هونه‌ربی و کولتوروی و فوتوگرافی و سینه‌مايه‌کانیشی، ناچینه ناو ورده‌کاریه‌وه، بنیامین کیویک نووسراوی زۆر و زه‌وندی به‌جیه‌یشتون که هه‌ریه‌که‌یان له بواریکدا خۆیان تیوره‌یه‌کی مه‌عريفی نوی و پادیکالیان پیکه‌هیناوه^(۳)، نه‌وه‌ی ئیمە له‌م

لیکولینه و دیهدا دهمانه ویت کاری له سهه بر بکهین، به کارهینانی فیلم و رادیوییه و دک تیورهیه کی نویی پهروه رد هی و پیداگوگی رادیکال و ئەلتەرناتیف. زورینهی نووسراوه کانی بنیامین، پیداگوگین، بهو ماناپیهی ئەو بربار له سهه شته کان ده دات - کاره هونه ریبیه کان، شته ناگرگنگه کان، ئەزمونه کان - لە پهیوندیدا به توانيانه و بۆ به دهسته و دانی در فهتیک له پیتناوی فیربوون، له پیتناوی فراوانکردنی و شیاریی توانا کاندا و ئەو رهفتارانه له ژیانی رۆژانهی هاوچه رخدا پیویست بعون. هەروهه شته کان و هەلومه مرجه کان، خیرا هەلەسەنگینیین، ئەمیش له پهیوندیدا به و هی چۆن زۆرینهیان دهسته کەن به کۆنترۆلکردنی پرسه کوییه کان، له پیتناوی زالبسوون و رینما یکردنیاندا. ئەجۆره پیشاندان و نواندنهی شته کان یان هەلومه مرجه کان له گوشەنیگای ئەگەر توپانی فیربوونه و - به بیرکردن و لە و هی چۆن ده توپان گەشە به عاده تە تازه کان یا خود له ناوبردنی عاده تە کۆنه کان بدهن - پشت به سەرھەلدان و دەرکەوتىنى شوین، فەمزا یان ژوریکی یاری (Spielraum) دەبەستیت بۆ مەشقىردن یان ژورى جولە کردن^(۴). تیوری بنیامین له ثازاد کردنی شوین فەزا کان بۆ پهروه رد، لە سەددە نویدا، بەتايیهت دواي گەپانه و هی بىرى راستەر وئى كە لە دەنالىد تەرمپدا دەگاتە لوتکە، جۆريک كەسايەتىي دەسەل تخوازى له ناو كۆمەلگا خۇرئا وايىه کاندا بەرجه ستە كردد و، كە تیورى پهروه رد هی دواي جەنگ بېياريوو ئەو كەسايەتىي بگۈرۈت بۆ كەسايەتىيە كى هيىمنى رو ئاشتىخوازى، بەلام رپووداوه کان پىچەوانە كەيان سەماندو تیورىزە كارانى بوارى پهروه دەش گەرانه و بۆ كىشە بىنچىنە كەنی پیداگوگی و پهروه رد تا بىزان كىشە کانی ئەم پهروه رد هی لە كويىدایه. بەشىك لە لیکۆله ران بنیامينيان دووبارە كەشىركەد و، ئەم لیکولینه و دیهی منىش بەشىك لەو پرسەيە.

باسى شوینە کانی يارىكىردىغان كەر، ئەم ئەم شوین- فەزا يە بۆ يارىكىردن دەچىتە نىيۇ چەمكە شوينىيە کانی دىكەي بنیامین، و دک شوین- جەستە و وينە- شوین (Leibraum and Bildraum)، كە دزەدە كاتە ناو سەردەمى مۆدىرنە و، و دک، بۆ نۇونە، دىتە ناو سىنە ماوه، كە تىايىدا بىنەر رپووبەر رپوو دىنامىكى وينە فىلم دەبىتە و جەستە كۆلە كتىقى بىنەر انىش لەلايەن هيىزە کانى "تەكەنەلۇزىيە دووەم" و و دەگىرىتە بەر.^(۵) ژورى يارىكىردن پانتايىمك بۆ يارى ويناكىن و خەيال بە دەستە و دەدات. ئەمەش گەشە بە توانيامك دەدات بۆ بېركردنە و هى تازه لە گەورە سالاندا ياخود توپان او ئامرازى ناجىيگىر لە گەمل زمان لەنیو مندالاندا، بەو پادىيە ئەمە شوينىيە كى ويناكراوه لە واقىعا،

بەھەمان شیوھ پۆتىنىشىھلىكە بۆ نىشتەجىيۇنون و ئاشناپۇن كە لە فۆرمى تەكىيىكىي فىلم ياخود راپىچ يان لە نزىكايەتىي مندالان بە فەزاي فيكىرى حىكايەتى پەريانەوە ھەيە و دەكىيت ناوى نۇونەي زىاترىش بەھېزىت.

لە وتارەكەيدا بەناوى "ئەزمۇن و ھەزارىي" (Erfahrung und Armut)، لە ۱۹۳۳دا، بنىامىن رپودەكتە ئەوانەي باودپىان بە دامەزراوەكانى مۆدىرن و مۆدىلى پەروردەبىي نىيۇ حىكايەتىي مىللى و حىكايەتى پەريان لەدەستداوە. ئەو بىر لە چەمكىيىكى كۆنلى حىكمەت دەكتەوە، كە ئىستا دووركەوتۇۋەتەوە لە نەوهەكانى ھاواچەرخ، ئەو نەوانەي بەھۆى بەپىشەسازىيۇن يان بەھۆى جەنگى يەكەمىي جىهان و پاشھاتەكانىيەوە وېرانكراون و لەناوبران. بنىامىن بە حىكايەتىكى مىللى

دەستپىيەكت، ئامازە بە كاتىكى ناتايىبەتمەندى پىش جەنگ دەكت كاتىكى لەلاي نەوهەكانى پىشۇر حىكمەت لە دەمەوە بۆ گۈزى دەگوازىرمايەوە. حىكايەتى ئەفسانەيى باس لە چۆنایەتىي پەروردەكردنى مندالان لەلایەن باوكىيانەوە دەكت بەتوانو لېھاتۇويى كارى قورسەوە

لەرىگاي فريودانىيان و باودپىتەينانىان كە گەنجىنەيەكى حەشاردرار لە رەزەكەي دراوسىكەياندا ھەيە. گۇرپىنى زەۋى لە گەرانى بىھۇدە بەدواي زېردا بەرھەمى گەنجىنەيەكى ھەستپىتكراوە، چىننەوەيەكى سەرسورھىنەرى مىوە. بنىامىن دەلىت جارىيەك جىهانىكە ھەبۇوە كە تىايىدا، بەم شىۋاژ يان شىۋاژ دىكە، پىرەكان حىكمەتەكانى خۇيان تەسلىمي لاوهەكان كردووە. حىكمەتەكەيان لە نىيۇ ئەزمۇندا لەدaiكىبۇو و لەرىگاي فۇرم و شىۋاژ وانە پراكتىكىيەكانەوە گواسترابۇوە بۆ نەوهەدى داھاتۇو، ئەو وانانەي لەساتى زىياندا لەرىگاي پراكتىكىردنەوە فيرى بىوون. بنىامىن ھەروەها باس لە چۆنایەتى ھاتنى جەنگى جىهانىي دەكت كە ئەم پرۆسەيەي گواستنەوەدى وەستاند بەھۆى دەستىيەرداڭ لە مۆدىلەكانى ئەزمۇننى ئە نەوانەي راپاستەوھۇز پىش ياخود دواي جەنگ ھاتابۇون. ئەمە وەك بلېيىت خاكى بەپىتە مىھەبانى حىكايەتى ئەفسانەيى بىبۇوە تۆز و خۆلى چەھوسيئەرى خەندىقەكان، كە ھىچ

میوه‌یه کی پی نییه جگه له قهوزه‌یه کی ویرانکه‌ری ودک گورستانیتک. بنیامین دهپرسیت:
 "له کوی نیوه وشه کان له سره‌مه رکیک دهیستن که له نهوده‌یه که و ده‌گوازرايده و بوز
 نهوده‌ی داهاتنو هاوشیوه‌یه موستیله‌یه کی به‌نرخ؟" له کوییه ئه و بازنه و بهره‌مه
 زیپینه‌ی زیندووترو تازه‌تر دهیست زیاتر له روزی ده‌گه‌وتندیدا؟ بنیامین ده‌لام ده‌داته‌وه،
 له‌هیچ کوییه‌ک. تنه‌ها له‌یه کدابران، مه‌شقی بی‌رفح و مه‌شقی تامیری بوونی همیه.
 ئه‌مه به‌ته‌واویی پیچه‌وانه‌ی فهزاو شوینیکی یاریکردنه. ئه‌مه فهزایه‌کی نزیکه مه‌رگه،
 که مردنی ئه‌زمون و زمان له‌تمایز ده‌گریت. ئه‌مه شوین و فهزایه‌که تیایدا شوینه
 هاوبه‌شنه‌کانی بوونی هاچه‌رخ -سروشتی ستراتیژی ژیان، سه‌قامگیریی ثابوریی،
 به‌رد‌ه‌وامیتیی جه‌سته‌ی ته‌ندرؤست، بنه‌ماو بناغه‌ی ئه‌خلافیی بوون- به‌ره‌و
 به‌تالب‌بوونه‌وه و له‌به‌هاکه‌وتن ده‌چیت. ئه‌مه‌شمان لمو شته‌دا بینی که جه‌نگ به‌دووی خویدا
 هیئنای:

"له‌به‌رئه‌وه‌ی ئه‌زمون له هه‌موو شوینیکدا تا ئه‌م را‌دیه به‌ته‌واویی، نه‌که‌وتبو و
 نوچسان نه‌بیوو: جه‌نگ سه‌نگه‌ر به سه‌نگه‌ری ئه‌زمونی ستراتیژی بـه‌تال کردبوووه،
 هه‌لاؤسان ئه‌زمونی ثابوریی، بـریتیی ئه‌زمونی جه‌سته‌یی، دـه‌سـهـلـاتـهـ بالـاـدـهـستـهـ کـانـ
 ئه‌زمونه ئه‌خلافییه کـانـیـانـ دـارـمـانـدـبـوـ".^(۶)

جه‌نگ هه‌موو چاوه‌پانییه کانی ویرانکرد. باوه‌پیوون به ژیان که ده‌بوو به‌شیوه‌یه کی
 ستراتیژیی دا‌پـیـزـرـیـتـ - هاوشیوه‌یه جه‌نگ - له‌نیو ئه‌زمونی جه‌نگیکی تاکتیکیدا
 له‌ناو ده‌چیت که تیایدا سه‌ربازان ده‌که‌ونه ناو گه‌رده‌لوولی ته‌پـوـتـوـزـ و تـوـفـانـهـوهـ و له‌نیو
 خـمـنـدـقـهـ کـانـدـاـ دـهـنـیـزـرـیـنـ، شـوـینـهـ کـانـیـانـ بـهـشـیـوهـیـهـ کـیـ وـیرـانـکـهـرـانـهـ لـهـپـیـنـاوـیـ مـانـزـرـداـ
 تـهـفـرـوـتـوـنـاـ دـهـکـرـیـتـ. بنـیـامـینـ بـهـمـجـوـرـهـ تـیـگـهـیـشـتـنـیـ تـیـزـیـ خـوـیـ بـوـ ئـهـزمـونـیـ چـاـکـکـراـوـیـ
 هـاـوـچـهـرـخـ پـوـخـتـ دـهـکـاتـهـوهـ:

"ئهـوـ نـهـوـدـهـیـ بـهـ گـالـیـسـکـهـ وـ بـهـسـهـرـ رـیـگـایـ ئـهـسـپـهـوـهـ رـوـیـشـتـبـوـوـ بـوـ قـوـتـاـخـانـهـ، ئـیـسـتاـ
 لـهـژـیـرـ ئـاسـمـانـیـکـیـ کـراـوـهـ دـهـشـتـ وـ دـهـرـیـکـداـ رـاـوـهـسـتـابـوـوـ کـهـ هـهـموـوـ شـتـیـکـیـ گـورـانـیـ بـهـسـهـرـداـ
 هـاـتـبـوـوـ، جـگـهـ لـهـ هـهـوـرـهـ کـانـیـ نـهـبـیـتـ" وـ لـهـژـیـرـ ئـهـ وـهـوـرـانـهـداـ، لـهـ مـهـیدـانـیـ هـیـزـیـکـیـ
 درـوـسـتـکـراـوـیـ ئـهـمـ زـرـیـانـ وـ تـهـقـیـنـهـوـهـ وـ وـیرـانـکـهـرـانـهـداـ، جـهـسـتـهـیـ لـاـواـزوـ نـاسـکـیـ مـرـوـقـ
 وـهـسـتـابـوـوـ".^(۷)

تـهـنـهـاـ پـهـیـوـنـدـیـ بـهـ سـهـرـهـمـیـ پـیـشـ جـهـنـگـهـوـهـ بـرـیـتـیـیـهـ بـهـ جـهـسـتـهـیـ نـاسـکـوـ لـاـواـزوـ
 زـیـانـدـیـتـوـوـیـ مـرـوـقـ کـهـ بـیـ بـهـرـگـرـیـ لـهـژـیـرـ هـهـوـرـهـ کـانـدـاـ وـهـسـتـابـوـوـ. تـهـنـهـتـ دـوـایـ

ئاگر بەستیش، جەنگاودر بە بەجىھىلار اوی و تەنهاو بى بەرگرىي لە دىيەنىكدا دەمىيەتىه وە كە هەمېشە بەردەواام دەبىت لەوەي ناوچەي جەنگ و پىكىدادان بىت. جەستەيە كى نوى لە ئالوگۇرە كارەساتبارو دراما تىكىيە كانى نىوان تەكەنلۈزىياو سروشتدا دروست دەكىيت "شىتىك لەلاين تەكەنلۈزىياو دروست دەكىيت، كە هەر خۆي ويئانى دەكات. لە كەرتى كۆتايى كتىبى "شەقامى يەكتاراستە" دا بەناوى "بەردو كۆملەلى خۆر" لە ناودەراستى دەيە ۱۹۲۰دا، بنيامين دەربارەي دەنگانەوە ھەۋانىكى جىهانىي دەنووسىت، كە لەنیو جوش و خرۇشى شىستانىي جەنگدا گەيشتبوو لوتىكە: "لە شەوهكانى قەكارىي دوايانىن جەنگدا، جەستەي مەرقا تىبى لەلاين ھەستىكەوە ھەۋىنراو تووشى شۆك بۇ كە لە خۆشىي و بەختەوەرىي پەركەم دەچوو".^(۸) جەستەيە كى نوى، فيزىيەتكى تازە دەمارناسىيە كى نوى، كە سەرەتايى شەوهى سايكلولۇزىيە درېزەكانى را بەردوو بەياد دەھىننەتىه وە، كەچى دەچىتىه نىيۇ مەيدانىكى كراوەي ھېزىدەكانەوە كە بىتىيە لە جىهان و بۆئەمەش پاشت بە پارچەو كەرتە بەجىماوه كانى ھىواي مەرقىي دەبەستىت. بەرپرسىيارىتىي بنچىنەبى و پىنگەيىشتووى بنيامين بىتىيە لە "ماترياليزمى ئەنترۆپولۇزىي"، كە ئادۇرنۇ، لە گەل سەرزەنشتىكى دەن و پەتكەردنەوە دەك ئاگاداربۇنىتىك لە دوبارە پىكەتىنانەوە بەردوپىشچۇرى سروشت و بەتايىھەت جەستەي مەرقىي دەستىنىشانى دەكات، كە ئەندامە ھەستە كىيە كانى مەرقەلەرىيگاى گەشە كەرنى تەكەنلۈزىياو ئەزمۇونى شتە كان دەكەن.^(۹) ئەم ئەزمۇونە خىراتر دەبىت و لە سەر جەستەدا ھەستى پىنەكىيت. ئەمە واتا ئە و ماترياليزمە، دەك ئادۇرنۇ پىناسەي دەكات، كە كردى بەرجەستە بۇنى خۆي لە خودى جەستەي مەرقەلەر دەكىيت. ماترياليزمى ئەنترۆپولۇزىي لاي بنيامين، دەرخستن و ئاماشە كەرنى بە سەبېرىيكتىسازىي (Subjektivierung) يە كى ماترياليزم، لە شوينەدا كە پىويسىتى پىيەتى. لە لېكىدانەوە تىنگەيىشتنى ئەمدا، ئەمە مەرقەھى لە سەرددەمى سەرمایەدارىي پىشەسازىيدا لە دايىك دەبىت، ئەمە مەرقەھى بەشىوازگەلى زۆر جىاوازەوە پەيوەندىي لە گەل جىهان، لەناو جىهاندا دەكات و ئەمەش پەرسەيە كى فيرىبۇونى چۈنۈتىي مامەلە كەرنى لە گەل جىهاندا لە ئىزىر ھەلۇمەرچە تازە كانى ئەزۇون و كاركىدن و جولەوە. ئەم فيرىبۇونە مامەلە كەرنى دەستوپەنچەنەرمىكىن لە گەل ھەلۇمەرچە كاندا ئەمە شتەيە كە پىويسىتى بە يارىكىدن، ياخود، زۆر دقىقىتر، پىويسىتى بە بەرھەمەيىنانى ئەگەر توانا تازە كانى فيرىبۇون (Neue Lernmöglichenkeiten) ھەيە لەرىيگاى يارىيەوە. ئەم جەستەيە جەوهەرىيەكى

و دستاو نییه، و دک ده کریت له هیرشه کهی ئادورنۆوه لیبخوینینه وه، به لکو
به پیچه وانه و جهسته يه کي نیوانگره، جهسته يه که شیوه و کاتی ده گوریت،
به برد و امیل ریگای ثامرازه کان و به هئی وینه کانه وه داده مه زریت وه و
پیکده هیزیت وه. هندیک جار، ئەمە جهسته مەست و به جوشها تو (rauschhafte) ی
ئەزمونه، که کوتووه ته بردەم جەنگ، هاتوھاواری پیشە سازی، شۇرش و گەرمابی
وینه راکردووه کانی جیهانه. فېربون لەزیر ئەم ھەلومەرجانە چ مانایه ک دەبە خشیت؟
ئادورنۆ دواى جەنگ، لە سالى ۱۹۵۰ دا، لە گەلھاوارانی لە پەيانگای توییزینه وه دی
کۆمەلایه تیی لە ئەمریکا توییزینه و دی کیان ئەنجامدا بەناوی کەسايەتی دەسەلەخواز، کە
خۆی لە ۱۰۰ لەپەرەدا بینییه و دی تەم توییزینه و دی دیاریکردنی کەسايەتی
دەسەلەخواز بۇ بەودا کە راستە جەنگ کۆتايى ھاتووه ھەردو نازىزمى ھىتلەر و
فاشیزمى موسولینى نەماون و کوتوون، بەلام پەروردەی پیش جەنگ تا ئىستاش
جۈرە کەسايەتییه کى بە جىنەيشتووه: سار، رەق، بى ھەست، بى بەزەبى، ئىگۈيىستە و
ئەجۆرە کەسايەتییه ھەمیشە ئامادەي بچىتە و پال ھەمو ئە و بزووتنە وانه کە
بانگەوازى دەسەلەخوازى دەكەن و ئەگەرى دەركەوتىنە و دی فاشیزمیانلى
بە دیدە كریت^(۱)، فاشیزم و کارەكتەرە کانی نە مردوون، لەناو لیبرال دیوکراسىي و
پەروردە كەيدا درىزە بە ژيانى خۆيان دەدەن. بەلام ئە و دەستنىشان كردنی ئادورنۆ بۇ
دروستىردنی کەسايەتییه کى لیبرالى بە ويىزدان و سەربەست لە پەروردە و، تىۋەرەي کە
كتومت دواى حەفتا سال لەناو خودى لیبرال دیوکراسىيدا شىكتى ھىننا و ھەر ئەم
ليبرال دیوکراسىيي کەسانى و دک دۆنالد ترەمپ، فيكتور ئۆربان، ماتيو سالفينى، ژاير
بۆلسونارۆو. تاد، بەرھەم دەھىنیت. كەواتە ئە و رەخنەيە ئادورنۆ لە مۆدىلى
نواندىنە و دی بەنیامين ھېبۈو، ئامانى پىچەوانە خۆى پىيکا و
تىۋەرە كە بەنیامين، زىاتر ھەم توانى دەستنىشان كردن و ھەم رۆزگارىي ھەبۇو.

"بەرە و كۆمەلەي خۆر" (Zum Planetarium) ئە و پیشان دەدات کە چۈن
كەلکەلەي بەردە و امى بەنیامين دواى جەنگ بىتىيە لە خەم و كەلکەلەي کى پىدا گۈگىي.
بنیامين بە پرسىيارى فيكىردن دەست بە نووسىنە كەي دەكەت، سەرەتا بە داراشتنى
ئە و دەھىي پرسىيارى كەونارا (Antiquity) دەبىت چ فيرى مۇدىرىنىتە بىكەت: ئەزمونى
گەردوونىي (كۆسمىك) دەبىت بۇونى ھەبىت و دەبىت ئەزمونىي كى نەشئە گرتۇر
و ھاوبەش (كۆمۇنال) بىت. ئەم پەيونىي نەشئەي و كۆمۇنالە بە

گهرد وونه وه لهنیو کۆمەلگای عەقلانییدا نەزۆک و بى بەرھەم کراوەد قەددەغە کراوەد کورتکراوە تەوە بۆ ئەزمۇونى شاعیرانى تاکگەرا کە گۆرانى و ھەلبەست بەسەر شەوانى مانگەشەودا دەخوینەن، بەلام بە تەواویبى و بەمۇتلەقىش مایەی رەتكىرنە وە دەركىردن نىيە. لەراستىدا، بەشىپەيدىكى كارەساتبارو دراما تىك لە فۇرمۇ شىۋازى بەلارپىدا براوى حەمام و گەرمادە كانى جەنگى خوتىناوېيدا دەگەرپىتەوە. تەكىنەلۇزىيا بزوئىنەرى خۆيەتى، بەلام تەكىنەلۇزىيا ئاۋىتەو تىككەلى سەرمايىھ شىۋازە كانى سەرمايىھ پەيوەندىيە كانى بەرھەمەھىتىان (Produktionsverhältnisse) دەبىت. سەرمايىھ ھەولە كانى تەكىنەلۇزىيا بەشاراستىمى ھەڙاندىن و تىكىدانى پەيوەندىيە كانى نىوان مەرقا يەتىي و سروشت بەرھەمەزدۇ ئارەززوو تىرەنە خۆرانە بۆ بەرھەمەھىتىانى قازانچ دەبات، بەرھەمەزدۇ قوربايىكىردىنى مەرقە كان دەبات لەنیو كارگە كانى بەرھەمەھىتىانى قازانجىدا. سەرمايىھ تەكىنەلۇزىيا دەكاتە دوژمنى سروشت، ولاتان داگىر دەكات، دىيەنە كان مىلىتارىزە بەسەربازىي دەكات، كوشتا رو قەسابىغانە بۆ مەرقە كان دادھېيىتىت. ئەمەش بىنامىن بەرھەمەزدۇ گەرانە وە ئامازە كەردىيەت دىكە بە بىندا گۆڭگىي دەبات:

"زالبونو بالآد هستی بمه سه روش تدا، که فیرکاری یمپریالیسته کانه، ئامانجی سدرجه می ته کنه لوزیا یه. به لام کی متمانه بی کوتزولی ئهو دار حیزه رانه هه یه که دهیگوت بالآد هستی و زالبون بمه سه مندالدا له لاینه گوره کانه و ئامانجی په رو هرد یه؟ ئایا په رو هرد لمه روروی همه مسو شتیکه و فهرمانیکی جیانه کراوهی په یوندی نیوان نه و کان و دوا جار بالآد هستی نییه، ئه گهه ئیمه ئهم زاراو یه به کار بھین، واتا بالآد هستی ئهم په یوندیانه، نه ک بالآد هستی مندال؟ به محزره ته کنه لوزیا نابیت بالآد هستی و زالبون بیت بمه سه روش تدا، به لکو دهیت په یوندی نیوان سرو شت و مر ۋېتت".^(۱)

پهرودره با بهتیکی ریکختنی په یوندییه کانه. ته او و دک ئامانجی ته کنه لوزیا، له په یوندییه کانی به مرؤفه کانه وه، با بهتیکه بۆ زالبون به سه رچه و ساندن وهدا، له بهرئه و دش پهرودره ده بیت ریکختنی هدو لیکی کوئی و هاویه شو کومونوال بیت، به شیوه یه ک لاؤان و به سالاچووان لیه کتره وه فیرین. گه ران به دوای خولق و عاده ته تازه کان گرنگه بۆ شم ریکختنیه په یوندییه کانی نیوان مرؤفه کان، سروشت و ته کنه لوزیا. عاده ته دروستبووه کان، هر که له زیر هه لومه رجه تازه کاندا له پینناوی ژیاندا گیرانه بمر، ئاماده ده بن بۆ بمناوه کیکردن (Verinnerlichung) ای په یوندییه ریکخراوه تازه کان.

بەلام عادەتە تازە سوودمەندە کان ناکریت لەسەرەدە بسەرپیشىن. لە هەلسەنگاندىيىكىدا بەناوى "پىداڭۆكىي كۆلۈتىالىيى" ، لە ۱۹۳۰ دا، بىنiamin قەشمەرى بى "رىفۇرمىزمى سادەكارانە" ئەلويس يالكۆتزى و كتىبەكەى دەربارە حىكايەتى پەريان لە رۆزگارى ھاواچەرخدا، بەناوى حىكايەتى پەريان و ھاواچەرخ: حىكايەتى مىللەي ئەلمانىي و سەردەمى ئىيە (۱۹۳۰) Märchen und Gegenwart. Das deutsche Volksmärchen und unserer Zeit

بانگەشەى بۇ نويىكىرنەوە و گونجاندى حىكايەتى پەريان بۇ "ھەستەورىيە ھاواچەرخە کان" دەكىد، و پىتىوابۇ دەكىيت لەم پىگایەوە ئەم ھەستەورىيانە لە خوين و توندوتىيىنى پاك بىكىنەوە. بىنiamin بە تانەم و تەشەرەدە دەلىت كە ئەم پىداڭۆك (فييركار) انه ھىچ شتىيك لە بابهەتى لىكۆلۈنەوە كانيان فىر نابن و تەنانەت مەحالە بىر لەو بىكەينەوە كە فىر دەبن. ئەوان ئەم باوهەپىان بەخۇيان ھەيە كە لەمانىي پىشكەوت تووخوازىيدا دېبىنە كەسانى مۆدىن. لە مامەلە كەندا لە گەل مندالان وەك بۇون بە "رىنيشاندەر" بۇيان لە جىهانىكىدا كە وادەردە كە ويىت لە ودىيى توندوتىيىنى و ھىرارشىيەت و ھەرمىيەتەوە بىت، ئەوان لە راستىدا وەك داگىركەرانى بىر كەندا وە ئارەزووە كانى مندال دەجولىيەوە. ئەوان ناتوانىن، وەك بىنiamin لە "ئامرازە كۆنە کان" دا باسى دەكىات، لەمە تىبىگەن كە مندالان ئامادەيىان بۇ "گۇتىيسك" بىرەمەيى و ترسناكىيى، سەتكارىيى و بەنامرۆيىكىدن" ھەيە.^(۱۲)

"ئەو شىوازە پىداڭۆكىي مندال كە نووسەر تىايىدا بە توانايە، دەقاودەق يەكسانە بە 'سايىكۆلۈزىيە مەرقۇشى سەرتايى' بەناوبانگ و ناسراو - مەرقۇش سەرتايىيە كان وەك بەكارىبەرە ئەورۇپىيە لە بەھەشت نىيەدراوە كانى كالا ناوخۇيە كان. ئەمە خۇي لەھەر جولەيە كى بەم چەشىنەدا دەردەخات: 'حىكايەتى پەريان پىگا بە مندال دەدات خۇي لە گەل پالەواندا يەكسان بىكەت. ئەمە پىيۆيىستى بە پەيىوندىيە خۇيە كسانكەرە كان بە و لاوازىيە مندالىيەوە ھەيە كە ئەمە لە پەيىوندىيدا بە جىهانى پىيگەيىشتۇرانەوە ئەزمۇون دەكەت'. بە پىادە كەنلىقى تەفسىرى بالاى فرۇيد بۇ بالا دەستىيى و ئەولەويەتى مندالىي (لە لىكۆلۈنەوە كەيدا دەربارە نارسىزىم)، ياخود تەنانەت بۇ ئەزمۇون، كە دژو پىچەوانە كەيى

راسته، کیشیه کی نیچگار گهوره له گهله نه و دهقهدا دروست دهیت که بهشیوه کی دهستکرد تیایدا بانگه شهی بیرکورتیه ک دهکات که لمژیر ثالای سهدهمی هاوجه رخدا، جهنگیکی موقعه دهس دزی هه مهو شتیک به گهله دهخات که پهیوهندی به هستیاریتیی رفزگاری هاوجه رخهود نهیت و له راستیدا نه مهش (و دک بهشیک له هوزه نه فریقیه کان) مندانان له ریزی پیشه ودی بهره جهنگ داده دیت.^(۱۳)

جهنگ سرهه لددات. ئیمپریالیسته کولتوورییه کان دهبنه به پرسی پهروه ده ده پیداگوگی. خویان و مندانانیان - هاوشن له گهله بکه رو با بهته کولونییه کانیان - هیج فیرنابن، بەلکو چون بهشیوه کی په رته واژه و سه رلیتیکدەر ئازاری زیاتر بخنه و، له کاتیکدا که دهیانه ویت نه مه پهروه ده دیه به کالاوه گریبدنه و. به پیچه وانه و، لە نیو گونجان و نه رمیی فهزای یاریکردندا، نهوان فیزی یاریکردن و یاریکردن فیربوون ده بن.

فیلم

بنيامین دهستده کات به فراوانکردن و په ره دان به چه مکی شوینی یاریکردن له پهیوهندیدا به بەرگریکردنی له فیلمی سوچیتی لە ۱۹۲۷ دهیت لە فیلمدا ناوجه و هەریتیکی نویی و شیاریی دیته بونه و ده م و شیارییه ده رکه و تووه بهشیوه کی بنچینه بی به ستراوه ته و به شیکردن و دیه کی زینگه و چینی کۆمەلایه تی. لانیکەم له روسیا، پرۆلیتاریا بوده ته پاله وانی فهزاو شوینه کانی فیلم، که شوینه گشتی و کۆلە کتیقه کان بۆ کەسە کۆیی و کۆلە کتیقه کان - نه و راستییه فیلمی کەشتیی جهنگی پوتە مکین (Panzerkreuzer Potemkin) "بويه کە محار نەم با بهته رووندە کاته و".

بنيامین له فیلمندا به دوای مۆدیل و شیوازه کانی کاری پهروه دهیدا ده گه پارا و نه مانه ش خویان و دک کۆلە کتیقیست (کۆگەرا) له چەند فۆرمیتیکدا و هەروه دا دوباره بونه و شایانی بەرھە مەینانه و پیشان دهدا. نه و میدیا تەکنەلۆژییه، که له وانه يه تەواو قەناعە تپیکەرانه، کۆمەلە دەرفەتیک بۆ پراکتیکی دهسته جەمعیی و کۆلە کتیق و فیربوونی کۆلە کتیق بە دهسته و ده دات. بە تایبەت میدیا کانی فۆتوگرافی و فیلم، که بهشیوه کی تاقانه لە پیگای خەون و "ناوشیاریی ئۆپتیکی" (optisch) نه و توانای کردن و دیه ریچکە و شیوازه تازە کانیان هەیه. تەکنەلۆژیا کولتوورییه کان خویان ده کەنە و بۆ پرۆژەی "رۆشنیسازی ناموقه دهس" (profane unbewußt

جهانی نوی که روزانه ژمدونی دهد. عادت (Verhalten) خود والیدکات ببینیت و لمرووه و شیار دهیت به روی همه موسو شتیکدا، تهناهه ناسراوترین شته کان، دهکریت لاین پیاده کردن ته کنه لوزیانه و دک شتی نوی درگهون - واتا "ورد کردن" و "پیکهینانه و له کاتیک و له همان کاتدا. له و تاره کهیدا به ناوی "کورته میزروی فوتografی" (۱۹۳۱) دا، بنیامین دنوسیت:

"مادام ئەمە شتیکی هاویشه، که بۇ نۇونە، ئىمە بىرۆ كەی كمان له سەر ئەو شتە ھەیە کە بە شداری لە کردە پیاسە کردن (ئەگەر بەشیو گشتییە کەی و شە کە بە کاری بھینن) دا دهکات، ئەوا ئىمە بە گشتیی هیچ بىرۆ كەی كمان نییە له سەر رەودانی ئەوەی لە میانە تېكشکاندن و دابەشکردن ئەو ساتەدا کە كەسیتک بە راستی ھەنگا و دنیت. فوتografی، لەریگا ئەو ئامرازانە بۇ جولەی ھیواش و گەورە کردن ھەیەتى، نھینیيە کە ئاشکرا دهکات".^(۱۵)

ئەو نھینیيە ئاشکرا دهیت و دەردە کەھویت دەرگیرى "ویستگە ناچاود روانکراوه کان" دهیت کە لە مالیکدا ياخود لە ژورنیکدا يان لە شەقامیکدا نابینرین و شاراونەتەوە. ئەمانە شوین و فەزا وینەبىي و دەركراوه کانى يارىکردن، دیمەنیتکى تازە زۆر بىز پەيدندىيە تازە کانى نیوان خەلک، سروشت و تەکنه لوزىيا.

فیلم بینەران دهکاتە خەلکانیتکى نوی ياخود تازە بۇوه و - ئەو كەسانى چىز ھەروا بەسانايى خەلکانى لۆکالىي و نەيتىن نين، بەلكو بۇونەتە كۆمەلە لىيکدەرە و شىكارىيەتى تازە لە نیوان پارچە ویران و كەرتبۇوه کانى ژيانى رۆزانە ياندا. جىهان لە فيلما دەشكىت لەپىنۇي ئەوەي دوبىارە و دک جىهانىتکى وينەبىي بونىاد بىرىتتەوە:

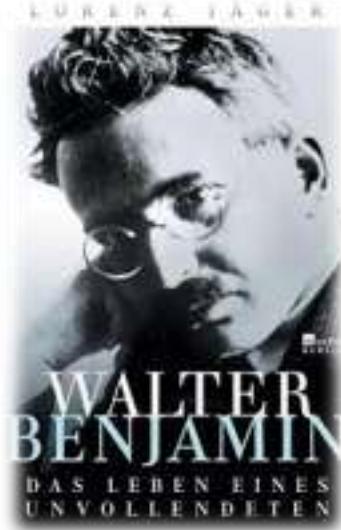
"پاشان سىنه ما ئەم جىهانە سەرتاپا زىندايىە بە دىنامىتى لە دابشە كردنى ساتىکدا تەقاندەوە، لە بەرئە و دېستا ئىمە گەشتە دوور و درىزکراوه و فراوانکراوه كەي سەركىيىشى نیوان پارچە ویرانبۇوه فراوان و زۆر و زەدندە کانى دەگرىيەبەر".^(۱۶)

شوينىتکى ئاشنا لە ئاشنایەتى دەترازىنەتى واتا ئاشنا دهکریت - و دک بلىيت، پاش جەنگ - ناچە سەركىيىشى. وينەي ماتريال يان كەرسەتە بە وجورە لە تەکنه لوزىيا جەماورىيە تازە کانى دوبىارە بەرھە مەھىنانە و دا پىشان دراوه، بىنەنەك لە دىيوي بىنەنە و دەردە خات. ئەمە شتیتکى زىندۇو، پىسىداویتکى دەركەوتە ژيانە لە لاین ئامىرە و - و كەچى ھىشتا ئەمە ژيانە کە وادەردە کەھویت ھەميشە لە نیوان

مهیل و ئاره زوروه ناوە کييە كانى خۆيدا هيچتاراوه تەوه، چاوه‌پوانى دۆزىنەوەي نېوانگرگىيىكى راستەقىنه و چۈونى بۇ نىيۆ وينە كردووه. فيلم، فوتۆگرافىي، وينەي نزىكىراوه، جولە، ھەموو ئەمانە ماددهو جەستەي جىهان وەك سەنتىيېتكى و كۆيا بهتىكى تازە كراوه لەنىيۆ وينەدا دروست دەكەن. ئەجۇرە بىينىنە تەنها بىينىنەكى سادە نىيە. بەلكو دووربىنىيى و بىينىنەكى ناوە كييە. ياخود بەگشتىي هەر بىينىن نىيە لەو مانا نەريتىيەي مەۋە بۇ بىينىن ھەيەتى. ئەمە بىينىنەكى تەواو كراو و تەكمىلە كراوه — تەكمىلە كراو لەلایەن "ناوشيارىي ئۆپتىكىي" يەوه لەنىيۆ ئامىردا كە بۇ بىينەر دەبىنەت (ياخود لەپىتىناوى بىينەردا سەميردەكەت و دەبىنەت) و لمە رېڭايەوە پىش كالفارمىي و قىزەدونىي مەبەست دەكەويتەوە. دەستەوازە كەي بنىامىن "ناوشيارىي ئۆپتىكىي" پىشىنارى ئەوه دەكەت كە فيلم خۆي، پاتتايى و كەرتى سىنەمايى، پرۆسە كانى مۇئتاز، دەتوانى بچەنە ئەودىيى مەبەستە كانى فيلمسازەوە تىيېپەرپىن. ناوشيارىي فيلمىي شانس و بەختى ورددەكارىيى و ئەو ساتانە دەگرىتە خۆي كە كاتىيەك وينەكان و چالاكىي تۆمار دەكرىن لە شىۋازا و پىنگا ناچاوه‌پوانكراوه كاندا نايش دەكرىن ياخود بەشىۋاזה دوور دەستە كان لە چاوى ئاسايىيەوە، دەرك دەكرىن و دەبىنرىن. ئەم ناوشيارىي سىنەمايى كە لە فيلما دەرخراوه، دەبىتە شتىكىي وشىارانە، بەگشتىي، دەبىتە شتىك دەستانان پىيگات تا بە ئاسانى شىكارى بکەين. ئەمەش ورددەچەرخىتە سەر لايەنى پىداگوگىي.

بنىامىن لە وتارى "ھەوال دەربارەي

گولەكان"دا، كە نرخاندىن و رانانىتكە بۇ كتىيېكى وينەيى كارپل بلۆسفيلد (Karl Blossfeldt) بەناوى "فۆرمە سەرەتايىيە كانى ھونەر" (Urformen der Kunst) باس لە چۈنۈيەتى "كانييە كى ثاوى گەرمى جىهانە تازە كانى وينە دەكەت كە لە سات و خالە كانى ئەزمۇونى ئىمەدا دەستەدەكەت بە زىكزىك، لەو شوينەدا كە ئىمە بەكەمىي بىرمان لە مومكىنبوون و شىاوبۇونيان كردىبووه".^(١٧) لېرەدا، ستايىشىكىرىنىي فۆرمە سروشتىيە كان، شتىكى نەبىنراو تا ئىستا، روون دەبىتەوە دىتە ناو رۇشنايىيەوە

به جۆریک که واده‌ده کەویت تەواو ئاشنا بىت، واتا لەم شتەدا کە ئىمە پىيىدەلىن سروشت. لەراستىدا، لەرۇانگەمى شتى نوى لەنىيۇ شتى كۆندا، تواناي خودى بىينىن دوباره دروست دەكىتىھە وە. كامىرا رېڭاي بىينىن بەھۆى ثامىرە وە ديارىدە كات و لەم رووه وە مەرۆقە كان لە مۆدىل و شىۋاژە كانى خولقۇ عادەتە كۆنە كانى بىينىن جىادە كاتە وە. لە ويىنە كانى بلوسفىيلدا، "سروشتى دووەم" دىتە بەر دىدە بىنەرانوھە. ئەوھى لەنىيۇ ئەم لەپەرەنەدا دەبىنرىن كۆمەلە گۆچانىيىكى قەشە كانن كە لە پەرى نەعامەدا غایش كراون، لە كاتىيىكدا فۇرمە كۆنە كانى ستووونە كان لە كلکى ئەسپە كانوھە سەرھەلددەن و تىرە تەوتەمىيە كاتىش لە زىنە كانى ئەسپە كاندا دەرە كەونو.. تاد، بنيامىن تىيىنلىسى ئەوھە دەكات كە چۈن فۆتۆگرافىي بلوسفىيلدە رېڭا بە شىكىرنوھە و لېكدانوھە لە دېمەنلىكى نامۆدا دەدات: "ئىمە، چاودىران، سەرگەردان لەنىيۇ ئەم رووه كە زەبەلاحانەدا وەك كۆمەلە گەشتىيارىيىكى بچكۈلە وەستاوين".^(١٨) هەركە مەرۆقە كان لەنىيۇ ئەم قەلە مەرە وە تازەيىدە سەرگەردان دەبن، لەناورەراستى سروشتىيىكدا كە ھەمان شتە و ھاوكات جىاوازىشە، بەشىوه يەكى كارىگەر، دەبنە كۆمەلە ئەنترۆپىلۇزىستىك لەسەر خۆيان و بۆخۆيان. واتا دەبنە مەرۆقىناسى خودى خۆيان. ئەوان دەستدە كەن بە ناسىنى خۆيان و پىشاندانى جىهانىيىكى باشتىر - يان لەراستىدا تەنها - لەرېڭاي نېوانگرى خۆيانوھە.

پەيانە سروشتىيە كانى جىهان لە ويىنە تەكىنەلۇزىيدا وردو خاش دەبن ياخود لەيەك دەترازىن، رېڭا بەشىكاركىدنى بەشە كانى دەدرىت لەپىتاوى كردىنە وە رېڭايىك بۆ دوبارە پەيکەر يەندىكىرن و رېڭىخستنە وە لەسەر يەكدانانە وەيان وەك گەشتىيك. بنيامىن، لەناونانى نوسخە سەرتايى بەشىك لە بەرھەمە كەمى "كارى ھونەرىي لەسەردەمى بەرھەمەھىننانە وە تەكىنەكىيدا" بەناوى "مېكى ماوس" باس لەوە دەكات كە لە فيلم كارتۆنە كاندا، بەتايمىت لە فيلم كارتۆننى گەشتىيارانى سەركىشىدا، ئەو گەشتىيارانە كۆمەلېتكى گەشت لەرېڭاي "ويىانە" پەرتەوازە كراوهە فراوانە كانوھە بەدەستە وە دەدەن. شوين (Raum) لەرېڭاي مۇتتاژە وە فراوان و كۆدە كەتىتە وە، لە كاتىيىكدا كات (Time) لەرېڭاي پىچخواردن و بازنىيىكىدە كانى زەمەنە وە، درېزۇ فراوان دەكىتىھە وە. بنيامىن كارەكتەر و ئەكتەرە كانى دىزىنى وەك كەسايەتىيە يۆتۆپىيە كان پىشان دەدات، ھەلبەت بە ئاماژە كەرن بۇ نۇو سەرە سۆسيالىيىتى يۆتۆپىيە، شارپل فۆرييە (Charles Fourier) و پىشىننانى ساتىرىيىستە كانى سەرەمى گرانقىيل دەربارەي ژيانى مۆدىرەن ياخود تىۋەرە كانى زانستى سروشتىيى.^(١٩) كارەكتەرە كانى فيلم كارتۆن لە شوينى يارىكىدەندا نىشته جى

دەبن كە لەئىستادا، لەرىيگاي ويناكىرنەوە زىندۇو دەكىتىھەوە، وەك ئامادەكارىيەك بىرەمە مەھىيىنانى عادەتە تازەكانى دەركىردن و تىيگەيشتن.

لەنىۋ ئەم دەقە كارتۇنپىيانەدا، ئامرازەكانى سەرمایىه دارانەي كاركىردن بەسەر كرييکاردا فەرمان دەكات و ئامىرى كاريگەربىي بەفۆرمىيەكى كۆنرىتىي تەواو تەكىكىيانە ئەم جولەيە پېشان دەدات و بەدەستەوە دەدات. ئامىرى دەبىتە شتىكى زىندۇو، لە كاتىيەكدا مرۆفە كان دەبىنە پاشكۆي ئامىرى. فيلم ئەم شىۋاژى كاركىردن بە باشىي پېشان دەدات.^(٢٠) لە تىيېنېيەكدا دەربارەي بودلىر لە كىيېپى پرۆژەي پاساژەكاندا بىنامىن ئامازە بە ئەفسانەكانى سەدەكانى ناوهراست دەكات كە شۆكى لېكولەر بۆ ئەو كەسانە دەھىنەن كە سىحرىيان لېكراوه. ئەزمۇونىيەكى وەھاي شۆك وەك "پىكەنин و خەندەر رەقى دۆزدەخ" دەھىنەتەوە، وەك ئەو هيزانە دەردەكەويت كە زانىن و مەعرىفەي هەنوکەبى دەپىن. بىنامىن پىمان دەلىت كە بودلىر — كە جوش و خۇشىيەكى زۆرى بۆ ئامرازە يارىكىردنە خۇجولىيەرە كان ھەبوو — ئەم پىكەنинە قاقا گويىكەرەي بە باشىي دەناسىيى و ھەروەها بىنامىن ئامازە بە لېكۈلىيەوە كەي خۆى دەربارەي شانۆي ماتەمى بارۆك دەكات، كە دەلىت لە پىكەنинدا، بابەت پرپىتىي پرۆج بەدەستدەھىنېت، لە بەرگىكى تەواو گۇراوى پىزىپەر ناباودا. بىيەنگىي بابهت لە پىكەنинدا تىيدەپەرىنېت. بابهت رەھەندى رەحىيى و درەگرىت. ئەم وزانە ھاوشاپىسى ئەو وزانەن جىهانى كالاچى لە فيتىشىزىمە كەي خۆيدا زىندۇو دەكەنەوە. رۆحىكى وەھاي جادووبىي، ژىنگەيە كى تەواو زىندۇو، زىاتر جىهانى پىكلامى بازىرگانىيە تا ئەوهى جىهانى مىكى ماوس ياخود تارمايىەكانى پىش نانى بەيانىي (Vormittagsspu�) يەنەن رېشىتمەن، يان ھەر بەرھەمەيەك كە كۆمەلەيەك شۆكى جولىنەر بە ماددەو بابهت دەبەخشىت. بە دووبارە دارپاشتنەوە ئەو شتەي بىنامىن لەبارە بىستىنى بىكەنېنى بەرز لەلائەن بودلىرەوە گوتۈرىيەتى، دەكىتىت بلىيەن ئەمە دووبارە دەنگدانەوەيەتى لە گوينىغانداو شتىكى زۆرمان دەداتى بىرى لېكەنەوە — واتا، بە دووبارە بۇنيادنانەوە كاغانەوە خەرىك بىن.^(٢١) ئەم خزمەتە ھەم فيلمى كۆمىدىي ئەمرىكىي و ھەم فيلمەكانى يەكىتىي سۆقىت دايىنيان كردووە.

ئەم جۆرەي فيلم بىتىيە لە فيلمى كۆمىدىي، بەلام تەنها بەو مانايمە كە پىكەنین خولانەوە سوورانەوەيەك بە دەوري خەرەندىيەكى ترس و تۆقىندا دەرورۇشىت. لە يەكەمياندا، واتا فيلمى كۆمىدىي، تەكەنەلۇزىيا بەشىۋەيە كى پىكەنیناوابىي بەرەللا

ده‌کریت تا کۆمەلە ئەگەر توانييەكى نوئىي جولە دەركىردن بە بىنەرى مرؤىيى بېھە خشىت. لە دووه مىياندا، واتا فيلمى سۆشىت، كاتىك جەنگى چىنايەتىي بەھە مۇر درېندەيى خۆي دووبارە دەخريتىمۇر سەر شاشەي سينەما، دەسەللتى ويرانكەرى تەكەنەلۆزىيا بانگدەكىتە وهو بەردەوامىش بەپال دەسەللتە رېڭارېخوازىيەكەيە و پىشان دەدرىت.

پادىء

وەك سەرەتا لەم نووسىنەدا باسماڭىردى، بنىامىن پەنا دەباتە بەر فۆرمە تازەكانى نواندەنە وهو مىيديا تازە جەماوەرىيەكان بۆ دارپشتىنى تىۋىرىدە كى پادىكالى پىداگۆگىي و پەرودەدىيى. فيلم ياودرىتكى سەرەكىي گەشتە كەيەتى، بەلام پادىء پىكھىنەرىيىكى زۆر بنچىنەي ئەم گەشتە كەيەتى كە زۆر كەم ئاپرىلىدراوەتە وهو. بنىامىن لەنیوان ۱۹۲۷ تا ۱۹۲۳ تۈرىكەمى ۹۰ بەرناમەي پادىقىيى دەنۇسىتەت خۆي پېشكەشيان دەكتات، ھەم لە ويستگەي پادىء فرانكفورت و ھەم بەرلىن و ئەم پۆزد كاستانەش بە "پادىء دكتور والتمەرنىامىن" ناسراون و خۆشىپەختانە ئەمپۇر لە كەتىبى سەرىيە خۇدا بە زمانە جىاوازەكان چاپكراون. بنىامىن پىيوايە دەكىرىت لە ئاراستەتى رۇيىشتەن بەرە سۆسيالىزمدا، ئەم ئامىرۇ تەكەنەلۆزىيا تازانە لەپىنماوى تواناكان بۆ كۆپانكارىيە راستەقىنەو پادىكالەكان بەكاربەيىتىن. بەرناມە پادىقىيەكانى بنىامىن، لەم پرووەدە، تا رۇزگارى ئەمپۇر رۇزلىكى زۆر بنچىنەيى پەرودەدىيى و پىداگۆگىي دەگىرپەن. يەكىك لە ناواھەرۆك و تىيما بنچىنەيىەكانى بەرناມە پادىقىيەكان رەھەندى پىداگۆگىي حىكايەتى پەريانە، كە پاشان لە ۱۹۳۶ دا زۆر فراواتر لە وتارى "حىكايەتھوان" دا درېژەدى پىيەددەت. خواستى پەرودەدىيى و پىداگۆگىي حىكايەتى ۋەريان يەكىك لەم نۇونەي پەيوەندىيى نىوان دەركىردن و ئەكت نواندىن (تىيگەيشتن و جولە) (Wahrnehmung und Handlung) دەرەخات. تىيمايەي دىكەي بەرناມە پادىقىيەكان شىكىردنەوە كۆمەلائىتىي و سىاسييانە رۇوداوه سروشتىيەكانە. بۆ نۇونە "جىهانىكى ويران": ئەمە بەمانى وشەكە بابەتى واندەيەكى پادىقىيى بنىامىنە لە ۱۹۳۱ دەربارە بۇومەلەر زەنلىشىپۇنە لە سالى ۱۷۵۵ دا.^(۲۲) لەم واندەيەدا بنىامىن باس لە دوايىن دۆزىنەوە كانى ناو زانستى بۇولەمەر زەناسىيى دەكتات، كە دەرىدەخات زەوى بە جولەيە، زىندووه، ھەمىشە دەلەرزىت، بەلام لەواندەيە ئىمەي مەرقەكان وشىارانە تىبىنلىي ئەمە نەكەين. زەوى

بوونیکی ناچالاک نییه، بەلکو لەرپووی میئژووییەوە گشتیتییەکی گەردۇنیبى رپووهو گۆرانە لە پەيەندىبى ناوهكىي پېر لە جولەدا لەگەل خۆى و ھەروھا لەگەل ئىمەو تەكەنەلۆزىاشدا. بنىامين پىتىمان دەلىت ئىستا ئىمە دەزانىن كە تۆفان و شەپۆلەكان كار لە توپىزىلى زەوی دەكەن، چىا كان دادەخورىن، رپوکارى دەريا لەگەل ھەلچۈونەكانىدا خەست دەبىتىھە، زەوی سارد دەبىتىھەوە بەرددەكان بەھۆى گۈزىيە ناوهكىيەكانەوە دەشكىن و درز دەبەن، پالەپەستۆكانى كىشىكىرىنىش كار لە رپوکارى زەوی دەكەن. پىشىوتەرا بىردىكرايەوە — لە يۈنانييەكانووه تا ئەماننېيل كانت، تاكو دۆزىنەوەكانى ۱۸۷۰ — كە بوومەلەر زەكان بەھۆى غازەكان و بەھەلمبۇونەكانى دواى سووتان و گەرمبۇون لە ناوهندى زەويىدا رپوودەدن.

لە راستىدا، وەك بنىامين تىبىنىيى دەكەت، بومەلەر زەكان، وەك خەلک پىيوايە، لە كاكلەمى ناوهكىي زەویيەوە نايەن، كە وادبىنرىت توابىتىھە، ياخود لە بووبىت بە قوور. بەلکو، لە رپووداوهكانى ناو توپىزىلى زەویيەوە دىن.

بابەت، ماددە بەبرەدوامىيى دەجولىت و بەھۆى شوينگۈر كىيى بى كۆتايى تىكتۇنیكى پەرھىي (Plate tectonics) — وەك تەكニكەكانى بىرىن و دووبارە-دارشتىنەوەكانى مۆنتاش - زەوی ھەميشە ھەولى بەرقەرار كىرىنەنگىيى دەدات. گەشتە زىندۇوەكەى بۇ سەقامگىرىي دەبىتىھ ناسەقامگىر بۇونى ئىمە لە فۆرمى بومەلەر زەكاندا.^(۲۳) بە جولە شاراوانەيەوە كە لە ھەندىيەك ئاستدا لە ويىستە تازەكانى بومەلەر زەناسىيى لە ئەلمانيا و شوينەكانى دىكە بەرپووی گشتىيدا كرانووه، ئەم جەستە چالاکە (زەوی) ئىستا رپووبەرپووی تەكەنەلۆزىيا دەبىتىھە، بەو جۆرە لەرىگائى مەرقەكان و پەيەندىبى كۆمەلایەتىيەكانىانەو نىوانگىرىي كراوه. بنىامين لىرەدا گەشىبىنە سەبارەت بە پەيەندىبى كەنەلۆزىيا دەقەقەنەن ئەلەنەن كەنەلۆزىيا دەقەقەنەن كەنەلۆزىيا، لەرىگائى پىشىبىنېيەوە، رېگائىمەك دەدۆزىتىھە كە بەھۆيەوە پېڭەيەكى يەكسان بە

پیشکه و توتوریین ثامر از ه کان ده به خشیت لانیکه م به ثمن دامه هسته و درییه روونه کانی
 ئه و سه گانه له روزانی پیش بومه لم رزه یه کی گهوره دا تو نای پیش بینی کردنیان همیه.
 له رادیو بوو کاتیک بنیامینی پیگه یشت و کار له سه ر تایبه ترین به رهه می
 پیدا گوگی و پهروه دیسانه خوی ده کات، روز به تایبه تر له و انه زورو زه وندانه دیدا بو
 ساتی لاوی پیشکه شی ده کردن. ئه و رادیوییه له بنه ره دتا و دک میدیا یه کی پهروه دیی
 ده بینی. رادیو ده تو نیت شه زموونی پهروه دیی به بیسه رانی ببه خشیت، هندیکیان
 داوای به شداری کردنیان لیده کریت، ئه گهه رهاتو لوژیکی فورمه ته کنیکیه کهیان
 گرت بهر. بنیامین هه رو ها له ناوه راسته کانی دهیه ۱۹۲۰ دا، به شداری له یاریه
 رادیوییه کان و "مودیله کانی بیستن"ی شه زموونی دیدا ده کات، که هندیکیان بو مندان و
 که سانی دیکه له رادیویی گشتی دیدا پیشکه ش ده کران. کارو به رهه می رادیویی بنیامین -
 که نزیک ببوده ده ۸۰ بر نامه - به هوی سیاسه تی لیبرالی کو ماری چایار به رانه بر به
 میدیا، ده سته بهر ببود. که سانی داهی نه ره و دک هانس فلیش، زاوی پاول هیندمیسی
 ئاواز دانه ری به ناویانگ و تیرنست شون شه رکی به رنامه دانانی کول توری هریمایه تیان
 له شه ست بوو. بو نمونه، فلیش له یه که م به رنامه رادیویی کانیدا له ۱۹۲۴،
 ده ستیکرد بوده ته نجامد ای تاقی کردن و کانی ده نگی زیندو و راسته و خز تا وابکات
 بیسه رئا کای له نیوانگی بیی خوی و با به ته که ماده ده که دا ه بیت. فلیش ئاماده کاری بود
 شانو رادیوییه کانی بیتر تزلت بریشت و فلیکس قایل کرد بود، تیرنست کریتیکی به رهه
 موسیقای رادیویی دامه زراند بوده له ۱۹۳۱ دا یه که م ویستگه شه لمانی بو به رهه می
 ئه لیک تر یونی رادیویی دامه زراند بوده. شون که متر له فلیش تاقی کاری کی فه رمی بود.
 سه رسام بوده به دراما رادیویی که تو ای شیکردن و کانی هه لومه رجه سو سیو لوزیه کان و
 ژیانی روزانه هه بوده. بو والتهر بنیامین، که له نزیک و کاری له گهه شون ده کرد،
 کاری رادیویی ریگایه ک بوده که شه دان و تاقی کردن و کانی تیوره هه باره ده به
 کول توری میدیا یی و گو رانی پیگه کی به رهه مهینه ری کول توری و روش بیری. به شیکی
 زور له لیک تر یونه کانی به دادا چون بون هونه رمه ندان و روش بیرانی هه لبه زو دا به زکه
 له سه دهی نوزده به دواوه. نووسراوه به ناویانگ کانی و دک "نووسه ره و دک به رهه مهینه"
 (۱۹۳۴) و "کاری هونه ری له سه ده می به رهه مهینه و دهیک "تکنیکی دا" (۱۹۳۵) -
 (۱۹۳۶) به مه بستی کو مه له لیک تر یونه و دیک له و ثا سویانه نووسرا بون که بینه بنه ما
 بو روش بیرانی ره خنی بی سفر ده می مودی دین، به تایبه ته وانه نیاند و دیست بانگه شه بو

هونهր وەك ئايىنېكى نوي بىكەن. راديو، بە تواناکەيەوە بۆ رۆشنگەردنەوەي جەماوەريي و ديموكراتيزە كىرىدىنى دەستكەوتە كانى رۆشنگەرلىي، سياقىكى ئىچگار گرنگى بۆ كىرىكارانى مەعرىفەسازى سەردەمى مۇدۇر دايىنكرد.

لە سالى ۱۹۳۱دا، بنيامين دەقه بەناوبانگە كەي "چەند رامانىك دەربارەي راديو" دەنووسىت، كە تىيدا دەستدەكتات بە تىۋىزىزە كىرىدىنى راديو وەك فۇرمىتىكى كولتۇورى جەماوەريي لەگەل مۇنتاشۇ تاقىكىرىنى وەدا بگۇنجىت. بەلام راديو ناتوانىت وزە ناوەكىيە كەي خۆي بەدىبەپىت. سەرەكىيەتىن شىكستى راديو ھەولە ھەميشەيە كەيەتى بۆ "جىابۇنەوەيە كى بنچىنەيى نىوان پېشىكەشكارو بىسىر، جىابۇنەوەيەك كە بەھۆى بنچىنە تەكىنەلۆژىيە كەيەوە دەردەكەۋىت".^(۲۴) بنيامين دەلىت تەنانەت مندالىيکىش ئاگاى لەوەيە كە "لەبەرژەندىي راديو خۇيدايە ھەر كەسىك لە ھەر دەرفەتىكدا بەيىنەتى بەردەم مایكۆفون، وابكات بوارى گشتىي بېتىھ شايەتھالى كۆمەلە چاپىكەوتىن و دانوستان و گفتۇرى كە تىيدا ھەركەسىك دەشىت قىسى بۆ گوتىن ھېبىت". بەشىوهەيە كى پەزىتىنىشىال بوارو مەيدانىتىكى ديموكراتىيە و دەكرىت بەھۆيە و زۆرىيە زۆرى دەنگە نەبىستراواه كان بىيىتىن. بەلینە كانى مىدىا تازەكە لەسەردەمى بنياميندا ئەمانە بۇون: دانانى بناغەي مۇنتاش، سروشىتىك بىكىت دووبارە بەرھەمبەيىرىتىو، چالاکىرىنىكى خواتىي بىسىر، مەوداو نزىكىي ھاوكاتو.. تاد:

"تا ئىستا هىچ دامەزراوەيە كى كولتۇوري راستەقىنە بۇونى نەبووە كە بەھۆى ئەو شارەزايدە لە بىسىردا لەرىگاى فۇرم و تەكىنەلۆژىيا كەيەوە دەيچىنەت، ھىنەدە رەوايەتىي وەرگۈرتىت".^(۲۵)

بەلام تواناوا ئەگەرە تەكىنەلۆژىيە كان بەدەگەمن رۇون دەكرىنەوە. حوكىمە كەي بنيامين دەربارەي راديوى ھاچەرخ بېيارىكى توندو رەقە. نەيتۇانيو تەھەدای "عەقلەيەتى بەكاربەر"ى بالا دەستى سەردەمە كە بکات، كە بەھۆيە و "جەماوەرى ناپۇون و نارپىك و نارپىكخراو" دروستبۇوە، كە تواناى بېياردانى نىيە، ناتوانىت ھەست و سۆزە كانى خۆي دەربېرىت. راديو نەيتۇانى كار بە دىيە تەكىنەلۆژىي و فۇرمالە كانى خۆي بکات - وەك تۆن و شىۋاپى دەنگ. بنيامين دەلىت، ئەوەي دەبىت بىكدرىت، دروستكەدنى بىسىرانى شارەزايدە، شارەزايدە كى نوي لەگەل ئەم مىدىا يەدا بگۇنجىت. راديو دەتوانىت بىسىرانى شارەزايدە دەرسىتكات، واتا، ئەو خەلکانە لەرۇوی دەنگىيە و دەگۇنجىن و بەكەلك دىن، چالاکانە بەشدارىي لەو شتەدا دەكەن كە دەبىسىن و سەرسام دەبن بەو تواناو

ئەگەرە تايىبەتىنە ئادىيەتەنەك ئەو كەسانەئى هەر لە سەرتاوه بەدواى بەرژەندىيە لەپىشىنەكانى خۆياندا دەگەرىن كە دەبىت ئەو مىدىيايە رەنگدانەوە ئەو بەرژەندىيەنە بىت، بۇ نۇونە ئەم تاقمى دوودەمە زياتر لەگەل رۆمان، مۇسقىايى كلاسيك و گەشتىنامەدا دەگۈنجىن تا رادىيە.

بنىامىن لەو دەرفەتە تىيگەيشتبۇ كە لە رادىيەدا ھەبۇو، بەلام لاي ئەۋىش رادىيە پرۆسەيەكى فيېرىبوون بۇو. لە ۱۹۳۴دا بايەتىكى كورتى رۆژنامەوانىيى دەنۈرسىتەت بەناوى "بۇ خولەكىيەك"، كە بەدەورى بايەت و ناوارەزىنى يىوان رۆمان/نيكشن و ئۆتۈبايۆگۈفىيدا. ھەروەھا بەمەبەستى خىتنەرۇوي جۆرە مۆدىلىكى فيېرىسوونىش نۇوسراپۇو، كە تىيىدا تىيۆردىيەك دادەرېتىت تا رۇونى بىكتەمە چۆن دەكىت دەنگ لە رادىيەدا بەكاربەيىنرېت. وتارەكە پىشىيارى شىۋازو رېڭايەكى بىركىنەوە دەربارە كۆيەتىي بىسىەران وەك جەماوەرىيەكى تاكەكەسە كان دەكەت:

"داى پرۆسەيەكى پىشكەشكىرىن كە چەند مانگىكى خايىند، لە كۆتايدا لەلايەن بەرپۇدەرایەتىيى وىستىگەي D ئەركى ئەوەم پىسپىيرىدرا...، بۇ ۲۰ خولەكە بىسىەران بە راپورتىكى تايىبەت بە بوارى پىسپۇرى خۆم، واتا كىتىپناس، سەرگەرم بىكەم. ئەگەر لىيەوانەكانىم دەنگدانەوە كىيان دۆزىيابىيە، ئەوا ئاسۇي دووبارە كەرنەوەيەكى بەردەوامى ئەجۆرە نىيەرداوانە بۇونى دەبۇو. بەرپۇدەبەرى بەشەكە هيىنە مىھەبان بۇ پىيىگۇم كە، بەپال نۇوسىن و دارپاشنى ئەم رامانانەوە، بەلام شىۋازى گەياندىيان بىنچىنەيىت بۇو. گوتى كەسانى سەرتا، دەكەونە ئەو ھەملەيەوە پىيانوابىت كە ئەوان وانە كەيان لەبرەدم مەيدانىكى گشتىيى كەم و زۆر، فراوانتردا پىشكەش دەكەن، كە تەنها بەرىكەوت نادىيارە. ھىچ شتىك لە پىشەوەي حەقىقەت بىت. بىسىەرى رادىيە بەگشتىيى ھەميشە تەنھا يە. تەنائەت ئەگەر تو بە ھەزاران بىسىەريش بگەيت تەنها بە ھەزاران تاكە بىسىەرى تەنها دەگەيت. دەبىت ھەميشە بەجۆرە بەجولىيەتەوە وەك بلىيەت تەنها قىسە بۇ يەك كەس دەگەيت - ياخود ژمارەيەكى زۆرى يەك كەسىي، ئەگەر حەزبکەيت: بەلام ھەرگىز بۇ بىرىكى گەورە نا".^(۲۶)

وانەيەكى دىكە، پەيوەندىيى بە كاتەوە ھەيە. رادىيە جەخت لەسەر پابەندبۇون بە كاتەوە دەكەت. رېكخەرى وىستىگەي رادىيە پىداگرېي لەسەر ئەو دەكەت كە دەبىت "لە كاتى خۆيدا تەواو بىت". بەرھەمە كە دەيەويت حىكاىيەتى پىشكەشكارىكى زمانگىراو، لەوانەيە بنىامىن مەبەستى خۆى بىت، لە ناودەھى "ستۆدىيى مۆدىيەنى

رادیۆدا" بگیریتەوە "کە ھەموو شتىيىك بۇ ئەوه رېكخابوو لە خزمەتى ئارامىي تەواوەتىيى بىزىردا بىت، خونچەو چەرىدىنىكى بى وينەتى تواناكانى". بە سەيرىدىنى كاتىزمىر، ئەو ئاگادار دەبىتەوە لەوەي بىيىنەت چەندە كات تىپەرييەو بىر لەوە دەكتەوە كە دەبىت لە كاتى خويىندەوەي بابەتە كەيدا، خىرايى خۆي زىاد بىكەت:

"ئەنە جولەيە كى يە كلاڭەرەوە يارمەتىدەر دەبىت: سەرجەمى بەشە كان پىويسىتە بىكىنە قوربانىي. ئەو بىر كەنەوانەي بەرەو دەرەنجام دەرۇن، دەبىت چاكبىرىن. بە خۆدرۇو خىستەوەم لە دەقە كەم، بى مەترىسىي تىيىناپەرىت. بەلام ھىچ چارەيە كى دىكەم نەبوو. وزە كافم كۆكەنەوە، چەندىن لايەرەي دەستنۇرسە كەم ھەلدانەوە، لە كاتىيىكدا بىز ماوەيە كى درىيەتكارا و ماماھو و لە كۆتايدا، وەك فەرەكەوانىك لەسەر ئەو مەيدانەي پىيىدا دەفريت، بە خوشحالىيەوە لە مەيدانى بىر كەنەوانەوە بەشى دەرەنجامدا نىشتەمەوە".^(٢٧)

بەلام پاشان ئەو تىدەگات كە بەھەلە كاتىزمىر خويىندۇتەوە زۇر زۇوتە بەرnamە كەم تەواو كەردووە. بىيىدەنگىي وەك ترسىيىك سەرتاپاي داگىرەدەكەت، كە لەنیو ھەزاران گوچىچە و ھۆل و دالاندا بىلابۇرەتەوە. دەست بۇ كاغەزىيە كى دەگەن دەبات و پىتە بزوئىنە كانى لىيەردەھىيىت و كۆمەلە پشۇويە كى بەرۋالەت ماناپە خش دروستەدەكەت. بە مجۇرە، دەگاتە كۆتايمىيە كەم. كاتى بەرnamە رادىيۆيى ھىشتا نەبۈوەتە خۇو نەرىتىيىك بۇ ئەو. لەم ژىنگە تەحەددەكەرە تازەيدە ئەو مەندايىكە كە يە كەم ھەنگاوى، شكسەتە كەسىيەكە دەبىت دووبارەو چەندبارە بکاتەوە تا دواجار ئاۋىتەيى نىيۇ مۆدىلىي بۇنى خۆي دەبىت. قىسىي نەستەق و چىرۇكە كورتە كانى بىنامىن ئىيمە لە تەبایي و پەيانە تازە كانى مەرۆفە كان و تەكىنەلۇزىيا ئاگاداردە كاتەوە شىمان لەبارەيانەوە فيرەدەكەت. كات كاتى ئامىيى رادىيۆيە. پىش ئەوەي غايىشە كە دروستىكىت، بۇ نىيۇ مالەكان دەگواستىتەوە، لەوى كە لەلایەن بىسەرانى فراوانەوە حوكىي لەسەر دەدرىت. لە كۆتايمىي چىرۇكە كەدا لىيىانىيە كەم. هارپىيەك رۆزى دواتر ستايىشى غايىشە كە دەكەت، بەلام غەمگىنە بەرانبەر بەو راستىيە كە بىسەرى رادىيۆ بۇ چىركەيەك بىلابۇونەوە بەرnamە رادىيۆ لە دەستداوە. وادەردە كەنەلۇزىيا و مەرۆفە كان ھىشتا دەبىت لە پەيوەندىي لە گەل يەكتەدا فىرى شتى زىاتر بن.

بنىامىن بە دووی كۆمەلە رېگا و شىيوازىيىكدا دەگەرا كار لە گەل دەرفەتە تەكىنەلۇزىيە كانى رادىيۆدا بکات و بەتايمىت بىسەران ھانبدات بىر لەو مەيدانىيە بکەنەوە

که خهريكن كه شفي ده كمن. يه كييك له بيرنامه راديوسيه کانى بنiamin بيرهه مييکي راديو فوني (بيرنامه راديوسي به موسيقاوه) كه بو مندالان دارپيشراوه بهناوى "هراوزهناي زور له سهه كاسپه" (Radau um Kasper) له ۱۹۳۲.^(۲۸) ئەمەش تاقىكىرنە وەيە كە لەگەل شويىنى شايستە دەنگى گوتاري راديوسيدا. دەپرسىت دەيىت كى بكمى بيرنامه راديوسي بىيت. دىالەكتو يارى دەنگىي يە كەدەخات. بىر لە شويىنى راديو لە مالۇوه، لە چۈونى بەنيي دابېشبوونى شويىنه گشتىيى و تايىھەتكاندا، دەكتەوه. هەروەها لە نامئۇون و بە كالابۇونى كارى كولتوورىي پادەمەنەت.

بيرنامه راديوسي يارىيە راديوسيه کان (Funkspiele) بيرنامەيە كى راديوسي كانۇونى دوودمى ۱۹۳۲ بۇو. بەمجۇره لە رۇزىنامە-راديو زوود-دىچە بلاوكرايەدە: "ئىوارەي رۇزى شەمە جۆرىيە كى يارى كۆمەللى ئەدەبىي لە سەردەمە پېشىو و زور موسيقايىتەكانداو لە هەمانكدا جوان پىخراو، نەك لەدەرەوەي كارىگەربى تاقىكىرنەوەي سايكۆلۇزىي و پىداگۆگىي پېشىكەش دەكات بەناوېشانى يارىيە راديوسيه کان^۱ و دكتۆر والتەر بنiamin بەرتىوه دېبات.

لىستىكى وشە سەرەكىيە ناپەيەندىدارەكان لە مايكەر فۇنەوە بو مندالىك، بو زىنەك، بو شاعيرىك، بو رۇزىنامەنۇسېك بو بىزنسمانىك - ئەو جۆرە مەرۆپيانە دەكىيەت بەباشىي فراوان بىكىن يان جىڭىر بىكىيەت، وەك سرود دەگۇتىتەوە. لەگەل خانە خويىدا، ئەركە كەيان وەرگىيەنى ئەم وشانەيە بو نىيۇ چىرۇكىي كورتى مانابەخش".^(۲۹)

بىسەران بانگەھىيىشتەرابۇون تا كۆمەلە ئەركىيە قورس ئەنجام بىدن و خۆيان بيرنامە پېشىكەش بىكەن و دەرەنچامى كاركىرنە كەشيان لە جۆرنالىكى ويسىتەگى راديودا بلاؤدە كەيىتەوە. ئەو وشانەي بو ئەركە كە هەلبىزىدرابۇون، لانىكەم، دوانەمانىيان ھەبۇو: "Kiefer, Ball, Strauß, Kamm, Bauer, Atlas" (سەۋېر/شەۋىلگە، تۆپ، چەپكەگول/نەعامە/خەبات، شانە/بەرىبەست/مل، جووتىيار/قەفەس، ئەتلەس/پەلە). وانە كە دەربارەي توanax فراوانىي گۆرانىي زمان بۇو. خەيال، سورىالىزمى جەماوەربىي و رامانى پىداگۆگىي لەسىر زمان بەتەواوېي لە نوسخەي بنiamin بو كولتسورى راديوسي دەردەكەون.

بنiamin پىيوابۇو پەروردەي بالادەست لەناو مۆددىلى پەروردەي بۆرۇزا زىيىدا، كۆلۈنىالىزە كەرنى مىشكى مندال و لىيسەندەنەوەي سەرەبەستىيە كەيەتى. دووبىارە بەخشىنە وەي دەرفەتى ئازاد بو پەروردەيە كى نوي نەك تەنەها مىشك و زەينى مندال،

بەلکو ھى گوره سالانىش بەشۇرۇشگىرىپى دەكات. نۇونەيەك، وەك پېشترىش باسماڭىد، سەبارەت بە رۆللى حىكايدەتىپەريان، بىنامىن لە بەرنامىھى "رېنىشاندەرى ئامرازى يارىپى بەرلىن ۱" نۇونەي حىكايدەتىپەريانى ئەمېلى گۈدىنى نۇوسەر دەھىننەتەو. بەتاپىتەت لە حىكايدەتى "تىنچن"، كچىكى لاو كە دەپىت بەشىۋەھى كى پالەوانخوازانە براڭانى بپارىزىت. كاتىك مەندىلان ھەتىو دەكەون، حىكايدەتىپەريانى باش بەلەننى ئەو دەدات كە ئەوان دەپىت بەھىچ جۆرىك ۋازار بەيەكتەنە گىيەن. لە ناكاو جادووگەرىپىك دەگاتە ناو دېمەنی پۇوداوه کان و شەپو ھەرا لەنیو براڭان دروستىدەكەت و پاداشتىش بۇ براوه دەپىتەو. جادووگەر فىيلبازانە بەخشۇرىيى دەيانباتە ناو ئەشكەوتە كەيەوە، ئىستا ئەو لەسەر شانى تىنچنە رېڭارىان بکات. ئەو دەپىت بگاتە ئەشكەوتى جادووگەرەكە، بەلام بەبى ئەوھى لەپىگا كات بەفيۇردا. جادووگەر داوى بۇ دەننەتەو، تا بىخلەتىنەت و بەداوه کانەو بىت و لە راستىدا ئەو داۋو تەلەنە بەشىۋەھى كى بەرچاولە كۆڭگە بازارە گۈرە ھاواچەرخە كان دەچن كە كۆمەلە ئامرازىكى يارىكىدىنى سەرنخىراكىشىان تىدايمە: "چەرخ و فەلە كى ئەسپى دارىن و كۆمەلە فاڭونىك، كۆمەلە ئەسپىكى بەردىن و لەسەرروو ھەمۈويە، مالە كارتۇنىيە سەرسورھىنەرەكان".^(۳۰) بەلام ھاۋپشتىيى و سۆلەدارىتىيى لەگەن براڭانى ئەوھى لىدەخوازىت كە دەپىت بەدەزى و دسوھسە خۆشىئەرەكانى فيتىشىزمى كالايدا بۇ دەپىتەوە، تەنانەت بىنامىن ئەوھىش رۇوندە كاتەوە كە ئەو وىنە يۈتۈپىي و خەياللىيانە لە فەرىي ئامرازە كانى يارىيدا كەلە كەراون، نابىت بەشىۋەھى كى فراوان فەراموش بىكىن، بەلکو دەپىت لە جادووى سەرمایيە رېڭار بىكىن، وەك چۈن دەپىت دەپىت داۋو تەلە رازاوه كانى جادووگەرەكە لەسيحر داباللارىن و ئامرازە كان خۆيان بگەرېتىنەو بۇ ھەرېتى بەكارىرىدىنى ئازادانەو سەرىيەست.

ئامرازە كانى يارىكىدن بەھۆى پېشاندانىان بەشىۋەھى فيتىشىزمى كالاىي، لەو كەوتۇون وەلەمى خواتى ئازادانەي مەندىل بەنەوە، بەلکو بەھۆى سېحرو جادووى سەرمایيەو جادوو لە مەندىل دەكەن و مېشىكىيان كۆلۈنیزە دەكەن، ھاوشىۋەھى داۋو تەلە كانى جادووگەرى ناو حىكايدەتىپەريان. بىنامىن لە پىرۇزەپا ساڭە كاندا پېتىۋايە ئۆبۈزىكتە بابەت و ئامرازە كان خاۋەن نەزم و رېكخىستى خۆيانى و دەنگو سەدە داي خۆيان ھەيە و بە لە جادوو خەستىيان، يان رېڭار كەردىيان لە دەسەلەتى سەرمایي، دەتسوانن پەيوەندىي پاستە و خۆ لەگەن مەندىلدا دروستىكەن. تىنچن دەيەۋىت نەرىتى ھاۋپشتىيى

زیندو بکاتهوه، جادوگه ر به فیله کانی دهیه ویت به تله هی و دسوه سه و هه و هسی سرسامی کالا کانییه و بکات، بهو مانایه و هک مارکس ده لیت فیتیشیزی می کالایی هاوپشتی کریکاران لهناو ده بات، بو دروستبوونه و هی هاوپشتی ده بیت به سه ر سه رمایه دا زال ببین. که واته بو زیندو بوبونه و هی نه ریتی هاوپشتی مندالان و په روهد هی ئازاد، ده بیت ئامرازه کانی یاریکدن، به تایبیت ئه مرپ لهناو نه ریتی پیشه سازی و قیدیو گهیه کاندا، له زیر هه یه نه جادووی کومپانیا زده لاحه کان ده ربیئنریت و و هک ئامرازی یاریکدنی سه ربہ ستانه می مندال له ده ره و هی ئاره زووی قازانچ، دابنرینه و ه. لیره و ه که سولیداریتی دروستبوو، ئه و په روهد دیه ش لهناو ده چیت که پیوایه مندال له قوتا بخانه و ه ده بیت سارد، رهق، توند، و بی هست بیت.

په راویزه کان:

- ۱- بز زانیاریی دورو و دریش لباره‌ی کراکاودره‌هه بگه‌رینهوه بز:

پیشره‌هه محمد، له کنود گوچه‌پینی کانته‌وه بز تیزیری فیلم: دروازه‌یهک بز فینو-مینولوزیای ماتریالیستی زیگفرید کراکاودر، ناووندی روشنبیریی رده‌هند، سلیمانیی، ۲۰۲۱.

۲- بز شم مه‌بسته بگه‌رینهوه بز نووسراوه‌هه کی من لهو باره‌یهوه: پیشره‌هه محمد، کی والشہر بنیامینی کوش <https://trans-cultures.fr/%DA%A9%DB%8E-%D9%88%D8%A7%DA%B5%D8%AA%DB%95%D8%B1-%D8%A8%D9%86%DB%8C%D8%A7%D9%85%DB%8C%D9%86%DB%8C-%/DA%A9%D9%88%D8%B4%D8%AA%D8%9F>

۳- بز شوانه‌ی دهیانه‌یت به زمانی کوردیی بچنه ناو وردکاریی بیزی بنیامین له سهر چه مکه کانی می‌شزو، تیزوری هونه‌ر، سینه‌ما، فوتوزگرافیی و شارسازیی، پیشناهیاری شم سی کتیبه دهکم:

پیشره‌هه محمد، دیاله کتیکی هونه‌ر سی‌یهه: درباره‌ی موده‌پینه، شار، سینه‌ما، فوتوزگرافیی، ته‌کنیک، ناووندی روشنبیریی رده‌هند، سلیمانیی، ۲۰۲۰ بز شره‌هه محمد، که‌رنده‌فالی شکستخواردون: خویندنه‌دهیه کی نوی بز تیزه کان درباره‌ی چه مکی می‌شزوی والشہر بنیامین، ناووندی روشنبیری رده‌هند، سلیمانیی، ۲۰۲۰ پیشره‌هه محمد، تؤفاییک له به‌هه شتمه‌وه هله‌لددکات: دروازه‌یهک بز هزری والشہر بنیامین، ناووندی روشنبیری رده‌هند، سلیمانیی، ۲۰۱۹.

Walter Benjamin, Gesammelte Schriften. Band. 7. Herausgegeben von Rolf -e
Tiedemann and Hermann Schweppenhäuser. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am
.Main, 1989

۵ - سه باره د بهم چه مکانه بگیرینه و بۆ و تاره کەی بنیامین لەبارهی سوریالیزمەوه:

Walter Benjamin, Surrealismus, die letzte Momentaufnahme der europäischen Intelligenz, in Gesammelte Schriften. 7 Bände, Unter Mitarbeit von Theodor W.

ADORNO herausgegeben von Rolf Tiedemann and Hermann Schweppenhäuser,

.Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972-1991

Walter Benjamin, Der Erzähler: Betrachtungen zum Werk Nikolai Lesskows, in -۶

Walter Benjamin: Erzählen, Schriften zur Theorie der Narration und zur literarischen Prosa Ausgewählt und mit einem Nachwort von Alexander Honold,

.Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 2007

۷ - هەمان سەرچاوه.

Walter Benjamin, Einbahnstraße, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1997, -۸

.s.123

Theodor W. Adorno and Walter Benjamin, The Complete Correspondence: 1928- -۹

1940, translated by Nicholas Walker, Harvard University Press, Cambridge, MA,

.1999, p.146

Theodor Adorno, Else Frenkel-Brunswik, et al. The Authoritarian Personality, -۱۰

.Verso, London, 2019

.Walter Benjamin, Einbahnstraße, ebenda, s.123-125 -۱۱

Walter Benjamin, Old Toys, in Selected Writings, vol. 2 (1927-1934), edited by -۱۲

Michael W. Jennings, Howard Eiland and Gary Smith, Harvard University Press,

.Cambridge MA, 1999, p.101

Walter Benami, Kolonialpädagogik, in Kritiken und Rezensionen Gesammelte -۱۳

.Schriften III. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1972, s.273

Walter Benjamin, Response to Oscar A. H. Schmitz, in Selected Writings, vol. 2 -۱۴

.(1927-1934), op.cit, pp.16-19

۱۵ - بۆ زانیاریی زیاتر لەسەر فۆتۆگرافیی لای بنیامین و پەیوەندیی بە سیاسەتى رادیکال و پەروەردەوە

بگەرینەوە بۆ: پێشپەدو محمد، فۆتۆگرافیی و سیاسەتى رادیکال: دەربارە سیاسەت، شیستاتیکا، تەکنیک، ناوەندى چاپەمەنیی پۆسا و پێگە، ھەولیز، ۲۰۲۱ .

.Walter Benjamin, Response to Oscar A. H. Schmitz, op.cit, p.17 -۱۶

Walter Benjamin, The Arcades Projects, translated by Howard Eiland and Kevin -۱۷

.McLaughlin, Harvard University Press, Cambridge MA, 1999, p.156

۱۸ - هەمان سەرچاوه، ل. ۱۴۷.

- ۱۹ - بۆ لیکۆلینهوه کی ورد درباره دیاله کتیکی هونه ری سیئیم، سرچاوه پیشتو، کهرتی: میکی ماوس بگەرینه وه بۆ: پیشپه و مەمد، دیاله کتیکی هونه ری سیئیم، سرچاوه پیشتو، کهرتی: میکی ماوس و مارکس.
- ۲۰ - بگەرینه وه بۆ فایلی 1, J54، لە کتیبی پروژه دیاله کاندابگەرینه وه بۆ: ۳۲۵.
- ۲۱ - سه باره دیاله کتیکی بینامین بۆ بودلیر لە کتیبی پروژه دیاله کاندابگەرینه وه بۆ: پیشپه و مەمد: بودلیر و شەقامە کانی پاریس: درباره بودلیر بینامین، گۆشاری شیعر، ژماره ۸، سلیمانی، ۲۰۱۹.
- ۲۲ - ئەم وتارەم کردووە بە کوردی و لە داھاتنويھ کی نزیکدا لە گەل کۆمەلە وتاریکی دیکەی بینامین چاپ و بىلار دەبىتەوە.

Walter Benjamin, Radio Benjamin, edited by Lecia Rosenthal, Verso, London, -۲۳
 .2014, p.162
 .۲۴ - ھەمان سرچاوه، ل. ۳۶۳.
 .۲۵ - ھەمان سرچاوه و لاپەزە.
 .Walter Benjamin, Gesammelte Schriften, Band 4. Ebenda, s.761 -۲۶
 .۲۷ - ھەمان سرچاوه، ل. ۷۶۳.
 .Radio Benjamin, op.cit, pp.201-220 -۲۸
 .Südwestdeutsche Rundfunk-Zeitung, vol. 8, no. 1 (1932): 2 -۲۹
 .Radio Benjamin, op.cit, p.38 -۳.

ئىسلام و نوييگەرلار

كەفتوكىچو لە كەل مەممەد ئەركۆن

مەممەد ئەركۆن

و: شوان ئەممەد

*جارىيكتىان ئەوه دوپاتىرىدە و كە زانستە عەقلى و ئىميرقىيە ئىسلامىيە كان وەك درېئ بۇونەوە يېكى كەلەپۇرى يېناني و فارسى و سريانى كۆن (وە كۆ ئايىن)، پەيوەندىيان بە ئىسلامدۇھ نىيەو ئەو زانستانە بۆ سەماندىنى شەزمۇونى ئايىنى هاتۇون. لېرەوھ ئەفلاتۆنیزمى "فارابى و ئىبن سينا و ئىخوان سەفا" و ئەزمۇنگەربىي "پازى و ئىبن توفىل" و ئەرسىتۆبىي (ئىبن روشى) و... تاد، بەدەركەوت. لەوبارەيەوھ چى دەلىيەت؟

-پرسىيارەكەت بە وجۇردە خىستەرۇو، كېشەي زۆر دەورۈزىنېت. ئەستەمە تەنها قسە لە ئەفلاتۆنیهتى "فارابى يان ئىبن سينا" بکەين، لە بەرئەوھى ھەرىدەك لەوان ئاسىۋىيە كى فەلسەفە جىاوازىيان ھەيدە. بەلام دەشىت پرسىيارەكەت بەشىۋەيە كى تايىبەت رۇشنايى بىخاتە سەر تەنها مەسەلەيەك، ئەويش پىيگەي فەلسەفەيە لە ھزرى ئىسلامىدا. مامەلەي فەيلەسۇفان لە كەل ئەو حەقىقەتە ئايىيانەدا چۆن بۇوە كە ئىسلام دەياغاتە رۇو؟ ئايَا

فەلسەفە بۆ ھزى ئىسلامى سوودمەند بۇوه ياخود رەگەزىيکى نەرىېنى بۇوه، وەك ئەۋەدى
ھەندى لە فوقەھاو زانايانى ئايىنىي پىيان وابۇوه؟

بەرای من گەر لەرۇوى مىژۇويىھە سەرنخى ئەو پرسىارە بىدەين، بەبى پەنابىدەن بۆ
ئەو بىيارە تىپلۇزىانە فوقةھا كان بەسەر فەلسەفە ياندا داوه، ئەوا دەكىيەت بلىيەن
بەدرىۋايى پەرەسەندىنى گاشتى بىرى ئىسلامى لەرۇوى فيكىيەوە، فەلسەفە رۇلىيىكى
ئىجابى بىنييۇوە. لەبەرئەوەدى فەيلەسۇفە كان پرسىارە كانىيان لەمیانە ئەوەو كەردووە كە
پىيى دەگۇتىيەت ھەلۇيىستى فەلسەفە. واتا ئەو ھەلۇيىستە سەرەخۆيىھە كى تەواو
دەبەخشىتە عەقل لەبىر كەنەددا، تا دەيگەيەنىتە مەسەلە بۇونى ئىنسانى و جىهان و
مىژۇو و كۆمەل و سياست.

ئەمە لە كاتىيەكدا فوقەھاو زانايانى تىپلۇزى لاي خۆيانە و ھەندىيەك تىپامانىان
ھىنابۇوه ئاراوه، بەلام لە چوارچىيەوە سنورى سروش-وھى دا. واتا بە بەستەوە ئەو
تىپامانى عەقلىيانە بەپىوانگە كانى وەحىيەوە، وەك ئەۋەدى لە قورئان و سونەدا
ھاتورە. ھەرئەمەشە ھەلۇيىستى تىپلۇزى لە ھەلۇيىستى فەلسەفە جىادە كاتەوە. بەلام ئەمە
ماناي ئەو ناگەيەنىت كە فەيلەسۇفە كان پىوانگە كانى وەحىييان پەتكەردىتەوە، چونكە
ئەوان ھەرگىز ئافەرەزى حەقىقەتى وەھى ناكەن و ئەوان بۆخۆيان كەسانى موسولىمان بپوادارو راستگۇبۇون... بۇ نۇونە ئىن روشن
دادوھەرىيکى گەورە بۇوه لە قورتوبەو كىتىبى (بداية المحتهد) ئەنوسىيۇوە كە كىتىبە كە
دەربارە ئىسولى فىقەھە بەپىيى مەزھەبى مالكىيە.

ناشىت وەك ھەندىيەك مەزەندەدى دەكەن، بوتىيەت فەيلەسۇفە كان (وەكى ئايىن)، دەز
بەئىسلام بۇون. ئەوان دەيانويسىت بىنەمايە كى فيكىرى پتەو بېھەخشىنە ئىسلام. ئەۋىش
لەپىيى گرتەبەرى ھەمان ئەو رېچكە فەلسەفييە فەيلەسۇفانى كۆنى يۈنان لەسەردەمى
ھىليلىنى رۇڭگارى "ئەفلۇتىن"دا پەھيرەويان دەكەد. ھەروەھا پزىكىش بەلائى ئەو

فهيله سوفه موسولمانه وه، هاوشاني کارو چالاكى فهله فىان بووه. بهو پييهي ئەويش بههه مان شيوه، زانستي ئەزمۇنلى و تىبىينىه.

به مخزره لەئىر ناوي فهله فهدا "وەك لە كۈن و سەدەتى ناوه راستدا باوبۇ" ، مەرج بۇ بە شىوھىكى گشتى تىكەيشتن لە هەلۆيىستى زانستى ھەبىت، بەمانى تىبىينىكىدنى واقعى و توانستە كانى عەقل، بەمەبەستى تىكەيشتن لە واقعى بەشىوھىكى زانستيانە. بەھۆي هاتنه ئاراي فهله فه لە جىهانى ئىسلامىدا، ژمارەيەك بىرمەندو ھەروەها چەند زانايەك پەيدابۇن كەدەھىتىنى زۆريان لە ماتمايىك و زانستە سروشتىيە كان و كىميياو گەردونناسى... تاد، كرد.

گەر لە مرۇدا ئىسلام شانازى بە توپمارە فيكىرى و زانستىيە درەوشادىيەوە بکات كە لە سەدەكانى يە كەمىنى كۆچى دا نووسراون، ئەوا لە بەرئەوەيە چالاكى فهله فه لە موادىيەدا قەلەمبازىكى گەورەيدا. كەوابى فهله فه لە رۇوى مىۋۇسىيەوە، رېلىكى ئەرىتى لە گەشەپىدانى فيكىرى ئىسلامىدا گىپاوه.

* كاتىك دەلىتىت ھىزرى ئىسلامى، ئەوا جەخت لە سەر پەيوهندى فهله فه بە ئىسلامەوە دەكەيتەوە؟

- راستە، كاتىك دەلىم "ھىزرى ئىسلامى" مەبەستم ئەو ھىزەيە لە بنەماوە لە قورئان و سونەتەوە سەرچاودە گرىت.

* كەواتە پەيوهندى ھەيە؟

- دەتوانىن وابلىين. لەگەل ئەوهىشدا فهيله سوفه موسولمانه كان، بەشىوھىكى ئازاد سەيرى جىهانيان كردووه. بۇ غۇونە بەبى ئەوهى گوئى بەوبەدن كە قورئان لە بارەي جىهانەوە و تويەتى. ئەوان دەيانويسىت لە فيزىيائى ئەرسىتۇرۇھ راڭەي جىهان بىكەن، ئەو ئەرسىتۇيەي ئاشنانى قورئان نەبوو. ئەوەش فهيله سوفه كانى رۇو بەرۇوی توانجى زانيانى تىئۆزۈشىا كرددووه.

* بەلام ئەو فهيله سوفانە بى سەلاندى دىدو بۆچۈونە كانى ئەرسىتۇ، بەردەواام دەگەرانەوە بى قورئان؟

-نا، وانییه. ئەوانە زۆر زانستى تربۇون لەوانەئى لەسەردەمى ئىستاماندا، داکۆكى لېپروباودى دەكەن. ئەمەرۆكە موسوّلمانانىيەك ھەن ھەولى سەماندىنى ئەو دەدەن، گوايىه دۆزىنەوە زانستىيە كان پىشتر لە قورئاندا باسکراوه. ئەوەش ھەلۋىستىيەكى زۆر ساويلكانىيە، لەبەر ئەوەت تەنها دەيەوەيت ستايىشى قورئان بىكەت. لەكاتىكدا فەيلەسوفان تەنها وەك مەرجەعىيەك نەبىت بۇ سەماندىنى بەلگەي فەلسەفە كە جىاوازە لە قورئان، باسى قورئان ناكەن. ئەوەش مىتۆدى فەلسەفە پەتىيە.

* ئەمە ماناي وايە فەيلەسوفان باوهەدارن، بەرلەوەي فەيلەسوفىن؟ *

-كتومت وايە. ئەويش لەبەرئەوەي لەسەددەكانى ناوەرەستدا، ئەگەرى باسکردنى بىرۆكەي ئىلحاد (بىباودى) لە ثارددانەبۇوە. فزازى گشتى لەو سەردەمەدا بەردەوام رپوھو بپۇابۇون بە ھەبۈويەكى بالادەست دەچوو، ئىت ئەوە بە شىۋازى ئەفلۇتىن بىت كە باسى لە ھەبۈوي يەكمە كەدوو، يان بەپىي گوتارى ئايىيى كە راپستەو خۇق قىسە لەمەر خواوەندىيەكى زىيندۇوى بەدەسەللت و مىھەربان دەكەت.... كەواتە ئەتايمىز بىرۆكەيەكى تازەيەو لەدوايدا دىت.

* بەھەر حال پرسىيارى فەلسەفى ئىسلامى پرسىيارىيەكى گريكيانە نەبۈوە؟ *

-فەيلەسوفە كان لە بىنەرتەوە پشتىيان بەدقە فەلسەفيەكانى گريك بەستبۇو، بەتايىيت كە (ئەفلاتۆن و ئەرسىتو) و فەيلەسوفە ھيللىنيەكان، بۇ سەر زمانى عەرەبى ودرگىرەرابۇون.

* بەلام ئەو فەيلەسوفانە پەيرەوى لايەنە ترازييەكانى پرسىيارى فەلسەفى يۇنانىيان نەكىدبۇو، ھېنەنەدە مەعرىيفى (ئىپستەملۇزى) يەكەيەو پەيوەستبۇون؟

-ئەو لەبەرئەوەي ئەوان ھەولى ئەوەياندا ئەو كەلهپورە يۇنانىه، بۇ ولامدانەوەي ئەو مەسەلانە بەكارىيەن كە پەيوەست بە ژىوارى ئىسلامىيەو. بەلى ئەوان وايانىكەد. بۇ نۇونە فارابى بىگە كە (شارى چاکەخوازان) ئىنۇسى. ئەو بەرھەمەيەكى سىياسىيەو لە (كۆمار) ئەفلاتۆن و دىيدو بۆچۈونە كانى ئەرسىتو لەكتىيەكە (ئاكارى نىكۆماك) دوھ ودرگىراوه.

فارابى لەميانى پشتىبەستنى بەكەلهپورى يۇنانى، دەيويىست بىر لە گىروگرفتەكانى شارى ئىسلامى بىكەتەو. بۇ ئەوەي وينەيە كمان لەبارەي ئەو فەرمانپەوا ئايديالىيەوە

بداتى "كە بەمانا شیعە سییە كەي" ، بە ئیمام ناوی دەبات. لەدەنچامدا دەكريت بلیین فەیلەسوفە كان هەولى ئەوەيانداوه، ديدو بۆچۈونىك "كە لە گریكە كانيان خواستبوو" ، بەسەر بارودۇخى ئىسلامىدا پراكتىزەبکەن. لەپېتىناوهشدا هەولیانداوه تا ھاوسەنگى و ھارمۇنىيەتىك لەنیوان بەرھەمى بىرى يۈنانى و بىرى ئىسلامىدا بىدۇزنهوه. بەلام ئەوانىش وەك فوقاھاكان بەشىۋەيەكى بىنەرەتى، پشتىان بەدەقە ئايىيەكە كانى وەك قورئان و فەرمۇودە بەستبوو. ئەوەش رېيى لە دروستبۇنى ناكۆكى لەنیوان ئەو دوو لايەنەدا نەگرت، ناكۆكىيەك كە نەك ھەر خەسلەتىكى فيكىرى پەتى ھەبۇو، بىگە خەسلەتى كۆمەللىيەتى و سیاسىيىسى ھەبۇو، لەبەرئەوهى فەلسەفە بەھەمان شیوھى فيقە پەيودىستە بە دەسەلەتەوە.

لەسەددەي سىيەم و چوارەمى كۆچىدا، دەتوانرىت بەناسانى سەرنجى ئەو ناكۆكىانە بىرىت. لەسەددەي چوارەمدا فەيلەسوفە كان لەسەر حىسابى فەقىيەكان پلەو پاچىيەكى بەرزىيان بەدەستكەوت ، بەلام لەسەددەي پىنچەممەوه بارودۇخە كە گۈزانكىارى بەسەرداھات.

***بزوتنەوە چاكسازىيە سەلمەنەيەكان لەسەددەي نۆزىدەھەممەوه، "كە بەدرىيەيونەوهىكى بىرى پاشكۆيایەتى دادەنیيت، نەك بىرى ئەفراندىن و داهىتان" ، ئايا لە راستىدا ئەمە بۆخۇى كاردانوھەيەكى نەتەوهىي مىژۇوبىي نەبۇو لەبەرامبىر نەھامەتى دەسەلائى عوسانى و سەرەتاكانى ھېرىش و شالاوى خۆرئاوادا؟**

-ئەم پرسىيارە تايىيەتە بەو بزوتنەوە رېفورميسitanەي (بەبزوتنەوە فەندەمەنەتىلىزىمە كان ناو دەبرىن و خاونەكانيان-ئوانەي بەرپىغۇرمىست ناسراون- خۇيان بە سلف الصالخ دەشوبەيىن)، بەمەبەستى سەرلەنوى دامەزراندىنەوهى ئىسلامىيەكى راستەقىنە، بۇ وەلامدانەوهى ئەو پرسىيارە تازانەي نويىگەر ئەوروپى لەسەددەي نۆزىدەوە خىستىنەپروو. كارەكە لەپەرەرەنگىيدابۇو، لەبەرئەوهى تازەگەر ئەوروپى ماتريالى ئەوروپى بە جۆرىيەك ھات تا بەزەبرو لەرېي شالاوى كۆلۈنىيالىستىشەوە خۆى بىسەپىئى. لەبەرامبىر ئەو شالاوددا موسولىمانان بۇ بەخۇرَاڭەيىشتن دەيانووت: "ئەوروپا شارستانىيەتىكى ماددى دامەزراند كە گومان لە بەھىزى ناكىرىت، بەلام ئىمە موسولىمان بەھەياتىنىي و كولتۇرلى خۆمانغان ھەمەي. بەھاگەلىك لەوەبەر ھەبۇو دەيىستاش تەنها ئەوەندەمان لەسەرە بىبۈزۈننەوە، تا ئىمەش بەھەمان شیوھى خۆرئاوا بىتوانىن لەپەرەدەيەكى مىژۇوبىي دىكە ھەلدىنەوە".

به محۆرە بزوتنەوەی فەندەمیئتالىزم دروستبۇو، ئەو بازاتەی لە سەرتاوه چەند رېفۇرمىستىكى مەزنى رېفۇرمىستە كەورەكانى وەك "جەمالەدىنى ئەفغانى و مەممەد عەبدە" رېبىهرايەتىان دەكەد. ئەو دوو كارەكتەرە هەلۋىستىكى پراكماٽيانەيان لەھەمبەر ئەو گىروڭرفتانەدا ھەبۇ كە لە ئاردادبۇون. ھاواكتەن دەدا بىسەلىتىن ئىسلام بەناودۇرۇكە ئەسىلىكەيەوە، ھىنندەي چارەسەر پىيە تابتوانىت رووبەرپۇرى ئەو ھەرەشەو مەترسىيانە بىتتەوە كە نويىگەرى سەددەي نۆزىدە دروستىيان دەكتە.

لەپرسىيارەكەتدا باست لە نەمامەتى عوسمانى و سەرتاكانى ھېرش و شالاوى ئەورۇپى كەرد. لەواقىعا ئەو دەستەوازىدەي تو بەكارىدىتىنى "نەمامەتى عوسمانى" شتىكى خوش و نەستەقە، لەبەرئەوەي بەشىۋەيەكى بىنەپەتى گۈزارشت لەو شىۋازە دەكتە كە عەرەب لەسەددەي نۆزىدە سەرتاكانى سەددەي بىستەمدا، چۆن لە ھەژمۇونى عوسمانىيەكانى رۇانىيۇو.

عەرەب لە گۆشەنىيگايەكى نەرىنېيەوە لەم دىاردەيەيان رۇانىيۇو. راستە عوسمانىيەكان ولاتانى عەرەبىان داگىركىدبۇو، بەلام وەك موسولىمان داگىريان كىدبۇو. كەواتە لەلایەك داگۆكىيان لە ئىسلام دەكردو لە لايەكى دىيە و داگىركىدنى ولاتانى عەرەبىان بە خاودەندارىيەكى شىۋە كۆلۈنیالى دادەنا. بەوجۆرە عەرەبەكان ھەستىيان بەوەكەد كەلەزىر ھەيمەندان نەوەك پاراستن. بىيگومان ئىمپراتوريەتى عوسمانى "لەسەددەي شانزەوە تا سەددەي نۆزىدە" ، سەروردە سامانى عەربىي بۆخۆي پاوانىكىدبۇو. بەبىئەوەي پىشکەوتتىكى راستەقىنەيان بۆ فەراھەم بکات، يان بايەخ بە سەرلەنۈي ژيانەوەي كولتۇرلى عەربىي بىدات.

ئەوە ھەقىقەتىكى مىزۇوېيە، بەلام ناتوانىن بلىيەن داگىركارىي عوسمانى سەرلەبەرى نەمامەتى بىووە. ئەوە بېيارىكى قورسە. بەھەرحال ئەو توركانەشى مىزۇوی خۆيان دەنۇوسنەوە، پەسەندى ئەوچۆرە حوكمانە ناكەن. بەرای من باشتە وايە ئەو چەمكە" واتە نەمامەتى عوسمانى "بەكارنەھىينرېت، تا كىشەو مىملانىتى لاوەكى لەنیوان خويىندەوەي عەرەب بۆ مىزۇوی خۆيان "لەوماوهەدا" ، لەگەل خويىندەوەي موسولىمانان (بۆ ھەمان مىزۇو) دروست نەبىت.

*رەنگە لەبەكارەتىنام بۆ ئەو دەستەوازىدەي ھەندىك زىيادەپېي تىدابىت، بەلام ئەوە بۆ كارىگەرى بىرى نەتهوەيى عەلمانى دەگەپىتەوە. بەھەرحال ئەدوا توركە عوسمانىيەكان

سەرەپای بەرەدانیان بەزمانی خۆیان و "بزوتنەوە کانی تەرىقەت" ، بەلام سوودىشيان بەعەرەب گەياندۇوە، نەك تەنھا بە دەولەمەندىرىنى مىۋىزىك و مۇيەقە کانیان، بەلکو بەكۆكۈرنەوە دەستنۇسوھى كەلەپۇورى ئىسلامىش.

-ھەروەھا بۆ نۇونە دەشىت بلېن "لەپۇوی مىڭۈۋىيەوە" لەسەردەمى عوسمانىدا، مىڭۈۋى هونەر لە قۇناغى گەشەكىدن و پەرسەندابۇوە. عوسمانىه کان بىناسازى گەورەبۇون و لەتەواوى جىهانى ئىسلامىدا، مىزگەوتى بەناوبانگىان دروستكىدووھ. ئەم كەلەپۇورە تەلارسازىيەش، تايىەتمەندى خۆى ھېيمى نابىت فەرامۆش بىكىت... پاشان لە رۇوی سەربازىيەوە بەھەمان شىيە، عوسمانىه کان

رۆلىكى پۆزەتىقانەيىان ھەبۇوە لەسەردەمى خۆيانداو ئەوەش تەنھا تا سەرتاكانى سەددەن نۆزىدە بەرەدەمېبووە، دواى ئەوە ٹەورۇپا بۇو بەقەوارەيەكى زەلەپەز عوسمانىه کان نەيانتوانىيۇوە بەپۇويىدا بودىتنەوە. كەواتىھ پىويسىتە سەبارەت بەسەردەمى عوسمانىيە کان، ھىئىدىك گۆران بەسەر بارى سەرنج و تىپوانىنمانىدا بىتىن. ھاوكتاھەولبىدەن زىاتر لە رۇوی مىڭۈۋىي-باھەتىيەوە ئەو قۇناغە بخىتىھ رۇو. ئەویش بە باسکەرنى خالە لاۋازە کانى لە روانگەيە كى عەرەبى و ئىسلامىيەوە. بەلام لەگەن داننان بەلايەنە ئىجايىيە كانىشىدا. ھەروەھا پىويسىتە جەخت لەسەر ئەو دابرانە گەورەي مىڭۈۋو بىكەينەوە، وەك ئەوەدى لە خۇرئاوا دەسەرتاتى سەددەن ھەزەدەوە "واتا لە كەن داننان دەركەوتى رۆلى ئامىرۇ خەنەتاراي سەرمایەدارى و ئەو كولتۇورە ھاوجەرخەي ھاوشانى بۇر ھاتەئارا، لەكەن مىڭۈۋى عەرەب و موسۇلمانان - كەزىيانى ئابورىيىان رۇوی لەداكشان كەردوو و پاشە كشىي بەخۇوھ بىتىنى" ، سەرەپاي دواكەمەتتۇوشىيىان لە رۇوی تەكەنەلۇزىيەوە.

ئەو بارودۇخە بۇوە مايىەي بالادەستى و زالبۇونى خۇرئاوا بەسەر جىهانى ئىسلامىدا، لەرۇوی سەربازىيەوە. بۆزىيە و تم دەبىت تىپوانىنى خۆمان لەمەر سەرپاپاي ئەو مىڭۈۋو و بىگۈپىن و بىگە پىويسىتە بەشىوھى فيئرمان بىرۇدىل بىخەنەرۇو. بىرۇدىل كەتىپەكى گەنگى

لەسەر ئەو باھەتە ھەيە و دەبۇو عەرەب بەشىۋەيە كى باھەتى تاوتۇيى بىكەن. لەبەر ئەوهەي يەكەمىن كىتىپىكە لەيەك كاتدا سەرنجى بونگۇرپىنى مىزۇوبىي ولاتانى ناودەراستى ئىسلامى و ئەوروپى دابى، كىتىپە كە ناوى "دەرياي سېنى ناودەراست و جىهانى ناودەراستە لەسەردەمى فىلىپى دووەم" سالى ۱۹۴۹ چاپبۇوه.

ئەو كىتىپە ئىيجىكار گۈنگۈم ئەوهەي جىنى داخىشە ئەوهەي، ئىمەمە عەرەب كاتىپە دەست بەنوسىنە وەي مىزۇوە خۆمان دەكەين، هىچ جۆرە بايەخىك بەواقىعى جوڭرافى و ئابورىي و ستراتىيىزى نادەين كەثاراپاستە كەشەي ھەردوو دونىيائى عەرەبى و ئەوروپى دەكەت. چونكە گەشەو پەرسەندىنى جىهانى عەرەبى، پەيوەستە بە بەرەپىشچۈونى جىهانى ئەوروپىيە وە.

سەرەختىك لەيەك كایەدا فەھىيىزى ھەبىت، ئەوا ئەو ھىزىانە دەچنە حالەتى پىشىرىكىرىدىنى يەكتىرىيە وە. ئەلبەتە ئەوهەشى سەردەكەۋىت و دەيياتە وە ھىيىزى گەورەيە. بەواتايە كى دى پىيويستە مىزۇو لە رۇوى پەيوەندىيە كانى ھىزىدە بخۇيىتىتە وە، نەك لە رۇوى ئەخلاقىيە وە. ئىمەمە عەرەب خواستى ئەوهەمان ھەيە، لەرۇوى ئەخلاقىيە وە حۆكم بەسەر مىزۇودا بىدەين. بەلام بۆچى خۆرئاوا بەسەرماندا زالىبوو؟ لەبەرئە وەيە بەھىزىتە و گەمەي ھىزىش تەواو لە بەرژەوندى ئەودايە. وەك چۆن ئىمە لەسەدە كانى ناودەراستدا بالادەستبۇين، چونكە لەرۇوى تەكىنېكى و سەربازىيە وە ھىزىتىبۇين.

*پىتوانىيە ھۆشىيارىي ئايىنى وەك درېئىبۇوندۇھە كى مىزۇوبىي ھۆشىيارى مىتۆلۇزى لە كۆمەلگا مرۆزىيە كاندا، لە ئەزمۇونى عەقللى ئەو كۆمەلگايانە دابپاۋ نەبۇوه: پەيوەندى گەردوون بەئەفرىتەرىيە وە لە بىرى يېنانيدا پاشان پەيوەندى مەرۇف بەم گەردووندۇھە، ھەردوھا بەدروستكەری ئەم گەردوونە وە لە فيكىرى بىرۇۋاازى خۆرئاوادا كە وەك ياخى بۇنىك لە بىرۇياوھە دەرەبەگايەتى و گەپانھە وەيەك بۆ پرسىيارى ھىليلىنى ھاتە ئارا... كەواتە بۆچى چاكسازى سەلەھى ئىسلامى لەرۇوى مىزۇوبىيە وە دىاردەيە كى شەرعى نەبىت، لە كاتىپىدا وەك دەزانىن سەرجەم ئايىنە سامىيە كان چاكسازى سەلەھى بۇون؟

-چاكسازى بە بزوتنەوەيە كى مىزۇوبىي دادەنرىت و لەسەددە نۆزىدە سەرى ھەلّدا. بەلام پىيويستە بلىيەن ئەو شىۋەيە كى رېفۇرمىستە كان وەلامى واقىعى مىزۇوبىيان پېيدا يە وە، بەرامبەر ئىسلاەم دىدگايە كى ئەفسانەيى لە خۆ گرتىبۇو، زىياد لەوهى دىدگايە كى مىزۇوبىي بىت. لەبەرئە وەي رېفۇرمىستە كان پېيان وابۇو ئىسلامى يە كەمىن (سەرەتا)

لەباريدايە گرفتەكانى سەدەي نۆزدە چارەسەر بکات و بەرەنگارى هانتە ناوهەوەي نويىگەرى ئابورى و سیاسى و فيكىرىي بىتەوە. ئەو نويىگەرىي پىشتر لە ئەوروپا شۇرش و تاقىكىرنەوەي ديموكراسى و پەرلەمانى و بزوتنەوەي زانستى ئىجگار مەزن زەمینەيان بۆ خۆشىرىدبوو. ھەموو ئەوانەش بۆخۆيان رۇوداوى مىزۋوپىي ئەرىنى بۇون و بۆ روبەرپۇبۇنەوەشى، موسولىمانان ويستيان وەلامىتىكى لە جۆرى ئەفسانەيى بىدەنەوە نەك مىزۋوپىي.

*رەنگە چاڭتۇرۇپ ئەم بىلەن ئەم وەلامانە لە جۆرىتكى تىيۇلۇزى بۇوە نەك مىتۇلۇزى؟
-نەخىر، لەرئەوەي تىيۇلۇزىا بۆخۆي عەقلانىيەتە، بريتىيە لە ھەولۇن و چالاکى عەقلەن،
بەواتايەكى دى ئەمەن قەلەيە دەيەنەتتىكى بىتىنەتتە ناو پەزىسى و دەھىيە،
لە كاتىيەكدا رۇئىياتى مىتۇلۇزى ھەولۇن ئەددەدات. بەشىوەيەكى رەمىزى يان مىتافۇریانە،
گۈزارشتى لە حەقىقەتى ئائىنىي بکات ياخود بەشىوەيەكى حەقىي وەك ئەمەن ئەمەن
رەاستىيەكەو سەلماندىن و جىنگىرپۇونى بەپىشى پېۋدانگى بارودۇخە كۆمەللىيەتى و ئابورىيەكان
نەبۇوە.

لىرەدا پىتىستە ئامازە بەوبكىيەت كە زاراوهى مىتۇلۇزى، بەردەواام بەرامبەر
چەمكى ئەفسانە دادەنرىت. ئەوەش كارىتكى دروست نىيە، لەرئەوەي چەمكى ئەفسانە
ماناى خورافى لەخۇدەگىيەت، بەلام لەگەل ئەوەشدا پىتىستە بەكاربەيىنەتتى. ھاوكات
دەبىت جەخت لەسەر مانا رەاستەقىنەكەي وشەي مىتۇلۇزىش بىكىتەوە كە ئامازىدە بۆ
رەھەندى پىسکۇلۇزى ھۆشىيارى .

لە قورئانىشدا دەكىيت ھاوتا زمانەوانىيەكەي ئەم وشەيە بەدۇزىنەوە، بەپىشىيە
بىنەرەتتىكە بۆ حەق و رەاستى. كەواتە ئەمەن بە ھىنندەگەتنى ئىسلام نىيە. كاتىيەك دەللىيەن
باس لە روئىايەكى مىتۇلۇزىيانە بۆ ئىسلام دەكىين، بەپىچەوانەو ئەمەن بەلگەي ئەمەن
پەيامى ئىسلامى بەپادەيەك دەلەمەندو بەبېرىشتە، دەتوانىت لەھەموو قۇناغە
مىزۋوپىيە جىاجىاكاندا بۇونى خۇى دوپات بکاتەوە. لەرئەوە موسولىمانان ئىسلام
دەكەنە مەرجەعىيەك، تا لەپىشەيەكى مىزۋوپىيە. بەم كارەيىان ئەوان پەزىسىيەكى گەپانەوە
"لەجۆرى مىتۇلۇزى" ، بۆ ئىسلام نەنجام دەدەن.

* ئەم گەرانەوەيە بۆ ئىسلامى يەكەمین (سەرەتا)، لەپۇرى مىڭۈسىيەپە پاساوى خۆبىيەدە ؟

-بىنگومان. لەبەرئەمەن ھۆيەش چاكسازى سەلەفي لە ولاتانى ئىسلامىدا، رۆلىكى ئىجگار گرنگى لەسەرەتا كانى دەركەوتىنى ناسىۋىنالستىدا بىنى. بۆ نۇونە "كۆرى زانىيان لە جەزايىر" كە كۆمەلەيەكى چاكسازىبۇو، رۆلىكى گەورە لە ژياندەنەوەي جولانەوەي نىشتىمانى جەزايىردا گىرما.

* بەشدارىي چاكسازىيەكى لەوجزرە، بۆخۇي بەشدارىيەكى سىياسى بۇو نەوهەك فىكىرى. تۆ بۆخۇيىشت جەخت لەسەر سەلەفېبۇونى دەكەيتىدۇه ؟

-لەپۇرى فىكرييەوە راست دەكەي. لەبەرئەمەن ھەلۆيىستەي دەلىت گەرانەوە بۆ ئىسلامى يەكەمین "سەرەتا"، بەسە بۆئەمەن ھەلۆيىستىكى لەلەپەشە و مەترىسيەكانى نويىگەرى پىيىدىرىتەوە، بۆخۇي لەپۇرى فىكرييەوە ھەلۆيىستىكى لاوازە.. لاوازە چونكە لەبرى ئەمەن لەپۇرى فىكرييەوە بەشدارى لەتاوتىكىدىنى نويىگەرىيدا بىكەت، بەمەبەستى ئاشناپۇن بەماھىيەتى و ناسىنى سەرچاۋىدى هيىز و توناناكانى، بەوندەوە دەۋەستىت بۆغۇونە كە بىلىت: "ئەوتا عومەرى كۆرى خەتاب بانگەوازى بۆ شورا كردووە، دەبا ئىمەش وەك ئەم بىكەين تا چار دەسەرە نازامم چى پىيىكەين". ئەمەش لەخۆيدا كاردانەوەيەكى ناواقعييە.

* بەبىردەوامى گەرانەوەيەك بۆ سەرچاۋەكان ھەبۇوە. تەنانەت سى ئايىنە ئاسمانىيەكە ھەرىيەكەيان بۆ ئەدەھاتن تا گەرانەوەيەك بىت بۆ بنج و بناوان، يان بۆ ئەمەن موسۇلمانان ناوى دەنین شەريعەتى ئىبراھىيمى ؟

-راستە، بەردەوام گەرانەوە بۆ رابردووی دامەزراندىن لە ئارەدابووە. ئەم گەرانەوەيەش خەسلەتى ھەلۆيىستى مىتۆلۇزىيە، چونكە مىتۆلۇزىيا ھەمىشە لای وايە حەقىقت

بەتەواوەتى لەناو ساتەوەختى دامەزراندندايە. ئەو ساتەوەختەش ھاوكاتە لەگەن دەركەوتى قارەمانى شارستانىدا كە رەنگە پىغەمبەر ياخود سەركىدىيە كى مەزن بىت. ئەمە لە كاتىكىدا ھەلۋىستى مىئۇوبىي، قۇناغە كانى گەشەسەندن و بەرەپېشچوون لەبەرچاودەگرىيەت و خۆى بەتهنەا قۇناغىكەوە نابەستىتەوە. لەبەر ئەم ھۆيە ھەلۋىستى سەلەفى بەھەلۋىستىكى مىتۈلۈزىيانە دەزمىردىت، چونكە دەيەۋىت بۆ رابردووەك بىگەرىتەوە كە بە ئايىدiali وەسفى دەكرىيەت و دەيەۋىت بىگەرىتەوە بۆ ساتەوەختى دامەزراندن، ساتەوەختىك كە من بەسەردەمى دامەزراندىنى حەقىقەتى ناودەنیم.

* لەپۇرى سىاسىيەوە، ئايا تۆ لەگەن ئەوجۇرە گەرانەوەيەدai، بەتايدىت كە قىسىت

لە پۇلى (كۆپى زانايان) كرد لە جەزائىر؟

-مەسەلە كە لەوددا ئىيە لەگەلەيدام يان لەدژى بىم. مافى ئەمەن ئىيە لايەنگىرى كەم، بەلكو وەك مىئۇونوسىك مافى ئەمەن ھەمە سەرنج بەدم و بلىم كەوا ھىزىيەكى كۆمەللىيەتى ھاتوتتە ئارا، ئەو ھىزەش روئىيەكى ئايىدۇلۇزى بەرھەمەتىناوە كەناغە كەمەنەوەيە بۆ ئىسلامى يەكەمین "سەرتا"، لەپىي ئەو گەرانەوەشەوە بەفيعلى بزوتنەوەي ئىسلامى توانىيەتى جەماوەر بەمۇبىلىز بىكەت، ھەرئەوەش دەرفەتى بۆ ئەو جەماوەرە رەخساند، تا بەشدارى لە بزوتنەوەي رېزگارىخوازى سىاسىيدا بىكەت.

بەواتايەكى دىكە، بزوتنەوە كە توانى لەپۇرى سىاسىيەوە رۇلىكى مىئۇوبىي ئەرىيىنى بېينىنى. بەلام لەپۇرى توپىشىنەوە فىكىرى و ھەرودە لە پۇرى تىڭەيشتنى ئەو رۇلەي رەنگە ئايىن بەشىوەيە كى گشتى لە كۆمەل و لە مەعرىفەدا بىگىپىت، ئەوا ساتوانىن بەئاسانى بلىين بزوتنەوە كە لەو رپودوو بەرەپېشچوونىكى واى بەدەستەتىناوە شايەنى باسکردن بىت.

* ھەندىيەك لایان وايد ئاقارى ئىسلامى سەلەفى لە فۇرمە سىاسىيەكى ئىستايىدا كە لم سالانەي دوايدا سەرى ھەلداوە، وەك بەرەنjamىيەكى حەقى لەبەرامبەر شىكىتى پەزىزەكانى نويىكەرنەوە بىرى عەرەبى بە ئامىر و ئامرازى مەعرىفى "تىپستەمۇلۇزى" دا ھاتوتتەئارا. پەزىزەيەك بە شىيەيەكى زۇرەملەييانە بەسدر واقىعى كەلپۇرۇ عەرەبى و كۆمەلگە كەمەندا "كە پەزىزە زۇرى بە كىشتوكالى ماوەتەوە" سەپىتزاوە. لەو ھەموئانە بۆ نويىكەرنەوە دراون ئەمانە بەپەزىزە: "پەرەسەندىنى شېلى شومىل، فابىەتى سەلامە موسا، دىكاراتىزىمى تەها حوسىئىن، ئېگىستانسىالىزىمى عەبدولپەھمان بەددەوى،

لۇزىكىھەتى زەكى مەھمۇد، ماركسىزمى تىزىنى و عەرەبى... تاد). ئەلبەتە كارىگەرىتى ئەم نويىكىردنوھىيە بەسەر بىرى سىپاھى عەرەبى ھاواچەرخەوە ناشاردەرىتەوە. لەوبارەيەوە چى دەلىن؟

-تۆ لىرەدا مەبەستت ژمارەيەك لەو رېبازە فيكىيانەيە كە لەساتەوەختى ئەھەدى بە رۇزگارى رېتىسانس ناودەبرىت، دەستى پېتىرىد. بەلام لىرەدا دەبىت ئاماژە بە رۇلى

ئەرىنیانەي ئەو ئاقارانە بەدەين. لەبەرئەھى "بۇ نۇونە كەسىكى وەك شىلى شومىل"، رۇلى لە ناساندى بىرى تىۋرى پەرەسەندىدا ھەبۇ. ئەو بىرەپىشت بە تىۋرىدەكى زانستى گرنگ دەبەستى. شىلى شومىل بەزمانى عەرەبى باسى لەو تىۋرىدە دەكىرد، شتىك كەوايىكەد لەسەرەتاي ئەم سەددەيداوا لەسەر لاپەرەكانى ھەردوو گۆڤارى (القطف) و (اللال) مشتومپىك دروست بىكت.

ئەو دوو گۆڤارە رۇلىكى ئىجگار گرنگىان، لەھىنانە ئاراى مشتومپىكى نوى

لەمەر ئەو تىۋرە زانستىيە تازانەدا بىنى. ھەرچەندە ئەو راستە كەئەو مشتومپانە بەو ئاراپاستە نەبۈون تا بزوتنەوەيە كى فيكىرى و زانستى لەنیو كۆمەلدا بخۇلقىنى، بەلام ئەمە رېيى ئەھەشى لىينەگرت تا ھەندىيەك بىرۇرا لەپەپەرى نويىگەرىيدا بىتە ناو كۆمەل و فەزايەكى فيكىرى تازەش دروست بىكت، فەزايەك لەپېزىانىخوازى زانستى بەكەلك. بۇ نۇنە ئەو دىيدو بۆچۈونە عەلمانىيە ھەرىيەك لە "سەلامە موساوا تەھا حوسىن" ھەولى رەواج پىيدانىان دەدا، بۆخۆى لە رۇشنبىرى عەرەبىدا رەھەندىيەكى پۆزەتىقىانەي ھەبۇو، لەبەر ئەھەشى هانى رۇشنبىرانى عەرەبى دەدا تا لە جۆرە بىرۇ بۆچۈنەيىكدا دەست بەتىپامان و لېقولبۇونەو بىكەن كەلەھەوبەر لەناو ئەو رۇشنبىرييە عەرەبى وەك پىّویست نەبۇو، يان گەشى نەكىدبوو .

ئەم ئاقارە زۆر لەو بەريانە ئەرىنیتە لەساتەوەختى ئىستادا دەبىينىن و جەخت لەسەر ئەھەدەكەت، ھەرچىھەك لە خۆرئاواوە دېت پىّویستە خۆمانى لى لابدەين و پېشتىگۈتى

بخهين. ئەوهش بەھەلۇيىستىكى كۆنەپەرسانە دادەنرىت، لە كاتىكدا سەلەفيەكان رېپەويىكى فيكىرى كراوەيان ھەبوو، بەمەبەستى ئاشناپۇون بەۋئاقارە فيكىرىھ تازانەو ھەولۇدان بەمەبەستى ودرگىرمانىان بۆ سەر زمانى عەرەبى و بەكارھىنائىان، بۆ تاوتۈيىكىدىنى پەرسەندىنى بىرى عەرەبى ئىسلامى. بۆ نۇونە سالى ۱۹۲۵ عەلى عەبدوللاراق باسى لمپرسى عەلمانىھت كردىبوو، كاتى كىتىبى "ئىسلام و ئىسلەنە حوكىمانى" نۇوسى، ئەو كىتىبەي ھەرایەكى گەورەي نايەوه. نۇوسەر لەو كىتىبەدا راپاپۇچۇونى فيكىرى زۆر بويىانەي فۇرمەلا كەدبۇو، بويىانەتەر لەوهى لەمپەدا گۈبىيىستى دەبىن.

ئەمپەكەش كەسانىك ھەن بەشىوازىكى دۆگمايانە دەلىن: "ئىسلام ئايىن و دەلەتمە پىيىستە مشتومرى لەسەر نەكەين، چونكە ھەر وابووه دەبىت ھەر واشىت". ئەمە لە كاتىكدا عەلى عەبدوللاراق ھەولىدا ئەم پرسىارە بورۇزىنى: "تا چ رادەيمەك خەلافەت وەك دەزگايىھ بەنەرەتىكى ئايىنى ھەبۇوه؟". ويسىتشى وەك مىئۇونوسىك وەلەمى ئەمە پرسىارە بەداتەوە، نەك وەك دۆگماتىستىك لەو دۆگماتىستانە رايەك دەسەپىيىنى بەبى شىكىرىدەنەوەي لە پروي فىكىريە، يان بەبى ئەوهى بەلىككۆلەنەوە باسىكى مىئۇوبىي پاساوى بەداتەوە.

بەفيعلیش كاتىك لەپۇرى مىئۇوبىيەوە دەست بەلىككۆلەنەوەي پەرسەندىنى خەلافەت دەكەين، دەبىنيت ناچار دەبىن تابلىيەن خەلافەت بەنەرەتىكى ئايىنى نەبۇوه، بەلام رپۇشىكى ئايىنى بۆ خۆي چىيۈوه، فوقەها كانىش ئەوهىيان بۆ دروستىكردووە. وەك لە پىشتىشىدا باسکىرد بەمۇدى فەزايى كولتۇرلى لەسەددى ناوه راستىدا سەرلەبەر فەزايىھ كى ئايىنى بۇوه، ئەوا خەلافەت بەدەزگايىھ كى ئايىنى دادەنرا. لەوهىدا گۆرانىك لە رووالەتى ئەو دەزگايىھدا ھەيىھ كە لە پروي مىئۇوبىيەوە، بۇونى خۆي لە پەيوەندىيەكانى ھېزەوە وەردەگرىت.

بەكارھىنائى ھېز دەرفەتى بۆ مەعاویيە رەخسانىد تا دەسەلەت بگەرىتەدەست، نەك دەزگايىھ لە دەزگا ئايىييەكان بە ناوى قورئان و سونەتەوە ئەمە دەسەلەتەي پىيدابى. دەقىيەك نىيە لە قورئان و فەرمودەدا، شەرعىيەتىك بەداتە مەعاویيە تا دەسەلەت بگەرىتە دەست. ئەوهش بۇخۆي دەسەلەت گىتنە دەست بۇو بەزەبى ھېز. ھەرودە عەباسىيەكانىش لەرپىي ھېزىو بەھۆي شۇرۇشەوە، دەسەلەتىيان گرتەدەست. دوو قۆناغ

ههبوو: سەردەمی پىيىسانسى سەلەفى كە تا سالى ۱۹۵۲ بەردەوام بۇو، لەھە بەدۋاش ئەفسەرانى ئازادىخواز لە مىسەدا دەسەلتىيان گىرته دەست.

* كەواتە ئاقارى ئىسلامى وەك كارداندۇھىدك لەبرامبەر سەردەمى شۆپشى عەرەبىدا ھاتنەئارا، زىياد لەھە پەرچە كەدارىيەك بىت لەدۇرى سەردەمى پىيىسانس؟ -وايە. بەلام دەبىت ئاماژە بەوهش بدرىت ھاوكات ئەو ئاقارە، رېلى لە بزوتنەوە نويخوازانەش دەبىتەوە كە لە سەردەمى پىيىسانس و لەسەر دەستى شېلى شومىيل و سەلامە موسا دروستبۇون. ئەو ئاقارە ھەرىيەك لەھە دوو كارەكتەرە بە بەكىتىگۈراوى خۆرئاوا دەزانى و لاي وايە، تەھا حىيىنىش خۆى بەخۆرئاوا فرۇشتۇرە.

كتىپتىك ھەمە بەناوى "تەرازوو ئىسلام"، شتى واي تىدايە بەئەقلەدا ناچىت. گۆرەننەتكى سەرانسەرلى لە دىدگائى ئايىدەلۈزىدا لەلای نەھە دواي سالى ۱۹۷۰ "واتە دواي مردىنى عەبدولناسر" پۇويدا، لەبەرئەوەي رەتكىرىنەوەي ھەزىزى نەتەوايەتى و شۆپشىگىپى (بەشىۋە ناسرييە كەي)، ھەروەھا پەرلەمانتارى و لىيرالىزم و بىرۇكە عەلمانى و گەشەسەندنە خۆرئاوايىھە كان "ودك ئەھە لەسەردەمى پىيىسانسدا ھاتنەئارا"، دەستى پىيىكەرە. ئەھە بەھەستى گەرەنەوە بۇ كولتسۇورىيەكى ئىسلامى پاكو بىيگەرە. پەرسەيە كى لە وجۇرە، لە حەفتاكاندا دەستى پىيىكەرە.

* پەنگە ئەھە خالىيىكى ھاوېشى نېوان سەلەفىيە كۆنەكان و ئىسلامىيە كانى ئەمپۇز بىت؟ -بەلىي وايەو ئىسلامىيە كانى ئەمپۇز، درېزە بە رەھوتى سەلەفىيە كۆنەكان دەددەن. لەيادت نەچىت بزوتنەوە ئېخوان مۇسلمىن كە حەسەن بەننا سالى ۱۹۲۸ دايەززاند، ئەوکات ئىعالانى شەرى لەدۇرى چەند ناۋىيىكى وەك سەلامە موسا و عەبدولرەھمان بەدەۋى و تەھا حىيىن كەد. كەتىپتىكە تەھا حىيىن (دەربارە شىعىرى جاھلى)، وەك كەتىپتىكە عەللىي عەبدولرازق نارەزايەتى لەناؤ مۇسلماناندا و رۇۋاند. كەواتە بزاوتسى ئىسلامى بزاوتسىكە لە قولايىداو بەردەوام، ئامادەگى خۆى لە كۆمەلگا ئىسلامىيە كاندا هەبۇوە. دەكىيەت بىيگەرپىنەوە بۇ سەدە ئاۋەرەست، چونكە چەمكى رېفۇرم "كە بۇ خۆى چەمكىنىكى كۆنە" و بىگە لە ساتەوەختى مردىنى پىيغەمبەرە دەستى پىيىكەرە، برىتىيە لە گەرەنەوە بۇ فۇرمى سەرەتا، بۇ ئەو فۇرمە لە مەدینە و لەسەر دەستى پىيغەمبەردا بەرجەستە بۇ بۇو.

لەوکاتەی مەعاویە دەسەللتى گرتەدەست، زمارەيەكى زۆرى موسولمانان بەتاپىبەت "شىعەو خەوارج" پىيان وابۇ دەسەللتى ئەمەوى بىدۇھىيە. پىيان وابۇ شاھنشاھىيە نەك خەلافەت. كەواتە لە جەوهەردا چاكسازى ھەلۋىستىيەكى ئىسلامىيەو بىرىتىيە لە گەرانەو بۆ چىركەساتى دامەزراندن، لە واقىعا دەنەو چىركەساتەيە يەزدان تىيىدا ھاتەگو.

* دەشىت ئاقارى ئىسلامى تەكانييەك بە كولتورى عەرەبى ئىسلامى بىدات بەرەو ئاسقى نوي، يان بەپای تو ئەو داخانىيەك بۆخۇ؟

- بەللى بەردەوام داخaran لەگۈرى دابوو، ئەم داخانەش بەشىوھىيەكى تايىېتى داخانىيەكى فيكىرييە. بەو پىيەي رەتكىردنەوەي نويگەرە يان رەتكىردنەوەي بەكاربردنى ئامرازە پىويسىتەكان، بۆ تىيگەيشتن لەوەي نويگەرەي ماناي چىيەو حالىبۇون لە رۆز و بەشدارى نويگەرە، لەبەرەوپىشچۇونى مىيژۇوبىي كۆمەلگا كان لەسەددەي شانزەھەمەو لە ئارەدايە، بەداخەو نەبزوتنەوەي چاكسازى و نەبزاوتى ئىسلامى لە ئىستادا، وەك پىويسىت بايەخيان بە بەرەو پىشچۇونى مىيژۇوبىي نويگەرەي نەداوە لەسەددەي شازدەوە، كاتىيەك دابرانييەك لەگەل سەددەي ناوەرەستىدا رۇویدا. ئەمە لە كاتىيەكدا ئىمە تا ئىستاش لە سەددەكانى ناوەرەست دانەبپاوابىن، بگەر بەپىچەوانەو داواي زىندۇوبۇونەوەشى دەكەين.

* ئەلېت سەددەي ناوەرەستى عەرەبى-ئىسلامى، نەك سەددەكانى ناوەرەستى ئەوروپى؟ - راستە، بەلام لەپۇرى ئىپسىتمۇلۇزىيەو ھەمان سەردەمەو پىويسىتە بەھەلەدا نەچىن.

* لەگەل شەوەشدا لە پۇرى ئاستى مەعرىفىيەو جىاوازىيەك ھەيە؟

- بەللى وايە، بەلام ئەوروپا توانى لەسەددەي دوانزەوە، ئەو زەمەنە كورتبكاتەوە كە ئىمە لە سەددەي ھەشتەمەوە تا ئەو كاتە بېبىوومان. لەسەرەتاي سەددەي دوانزەوە خۆرئاوا دەستى بە لىكۆلىنەوەي كەلەپۇورى يۈنانى كىردى، لەپال ئەمەشدا كەلەپۇورى

لاتینی بەھەم و ھەول و بەشدارییە فرە گرنگانەیەوە سەربار خست. ئەوەش ئەو کەلەپورەیە ئىمە لىيى بىئنگابۇين .

کەواتە لەسەدە دوانزەھەمەوە تا سەدە شانزە، ئەوروپا توانى بەشىۋەيەكى بەرفراوان لەتەواوى فەلسەفەي يېناني تىېڭىتى. لەسەدەمى رېنیسانسیشەوە ئەوروپا توانىيەتى زىاد لەوەبکات كە ئىمە كردوومانە، لەبەرئەودى لايەنى ئەدەبى سەربارى رەھەندى فەلسەفە خست، لەپى تاوتىكىرىدىنى ئەدەبىاتى كلاسيكى كۆنەوە. بەوەش نەريتىكى گرنگى دامەزراند كە بىرىتىبۇ لە لىكۆلىنىھەوەي ھەردو زمانى گىركى و لاتینى. ئەمە لە كاتىكدا ئىمە ھەرگىز بەشىۋەيەكى رىژدیانە لە زەمانى يېنانيمان نەكۈلىتەوە. كەواتە پىۋىستە زىادەرپۇيى نەكەين و بلىين سەدەكانى ناودەپاستى ئىمە بالادەستبۇوە.

* هەلۈيىستىكى ئەرىتىت لە خۆرھەلاتناسى ھەيە، بەو پىيەتى بەشدارى لە خويىندەوەي راپردو ئىستاى كەلەپورى عەرەبىدا كردووە، خويىندەوەيەكى مىزۇوبىي فيلۆلۇزى. دەريارەي بارى سەرەنجى (ئەدوارد سەعید) لەمەر خۆرھەلاتناسى دەلىت چى؟ بەتاپىدەت ئەو بۆچۈونەي دەلىت ئەم خۆرھەلاتناسىيە ھەر بەتنە لەدەرەوەدا مامەلە لەگەل شارستانىيەتى خۆرھەلاتدا ناكات، بەلكو لە پىگاي تىپوانىنىكى ناوهندچىتى ئەوروپىانەشەوە ئەنچام دەدات؟

-يىگۇمان. من پىمۇا خۆرھەلاتناسى لەسەدە نۆزدەوە رۆزلىكى ئەرىنلىي بىنیووھ، لەبەرئەودى رەھەندى مىزۇوبىي هيئانىيە گۆزى. واتە تاوتىكىرىدىنى مىزۇو وەك زانستىكى پۆزەتفىستى. زانستىكە باس لەو شتانە دەكات كە بە فيعلى لەناو كۆمەلدا روودەدات، ئەوەش لەباريدايە دىدگاي مىتۆلۇزى بۆمىزۇو پاست بکاتەوە. ئىمەش پىۋىستمان بەوەيە.

ھەروەها خۆرھەلاتناسى توانى بەشدارىيەكى ئەرىنلىت بکات، چونكە بەشىۋەيەكى زانستى چەند تىيكتىكى عەرەبى خستەرپو كە لەياد چوبۇنەوە. تا خۆرھەلاتناسى ھات و پىي ناساندىن، وەك "المقدمه". ھاوكات چۆن چەندىن دانراوى گرنگى دىكەي پىناساندىن. لەگەل سەدە نۆزدەھەمدا مامەلەيەكى فيلۆلۇگى لەگەل دەقىدا دەستى پىيىرىد. بەپىي ئەو رىبازە فيلۆلۇگىيە قوتا بخانە خۆرئاوا لەسەدە شانزەوە پەيرەوى دەكىد، واتە لەوەمەمەوەي بىرمەننەدە ھيۇمانسىتىيە كانى رېنیسانس دەستيان

بەلیکۆلینه‌وهى تىكسته گريکى و لاتينىيە كۆنه كان كردىبوو، بەمەبەستى بىلاوكردنەوهيان
بەشىوازىيەكى نوي.

*كواته خۆرەلەتناسى لەرىگاي ئەم فيلۆلۇگيايەوه، سوودى بەكمەپورى
عەرەبىمان گەياندۇوه. هەرچىش "ئىدوارد سەعید" دەربارەي ئەو وىنەيە دەيلەت كە
ھەندىيەك لە خۆرەلەتناسان دروستىيانكىردووه بۆخۆرى راستە، لەبرئەوهى وىنەيە كىان بىز
خۆرەلەلت داتاشىيە پشت بەو پىودانگە كولتۇرپيانە دەبەستى كە لە كولتسورى
خۆيانەوه سەرچاوه دەگرىت. ئەوهى ئەركى سەرشانى ئىممەيە، بەتهنها راستكىردنەوهى ئەو
وينەيەيە.

ئايا ئەمە چۈن دەبىت؟

-بە سەرلەنوى نووسىنەوهى مىژۇومان دەبىت. كى دەلى ئىمەش وينەيە كىمان
بۆخۆمان دروست نەكردووه، كاتىيەك دەستمان بەنووسىنەوهى مىژۇومان كردووه.

*كە زۆر جار وينەيەكى ھەلەبۇوه؟

-ئەوه پاستە. سەركونە كردى خۆرئاوا لەبرئەوهى ويناي خۆرەلەلتى ئىمە دەكەت،
وامان لىئاكات تا ئىمەش لە ويناكىردى خۆمان بەدۇورىن. پىويستە ئەوه بلىيەن كە
وينەي ئىسلام لەسەدەي يەكەمى كۆچى دا، "ئەو وينەيە بىزاتە ئىسلاممېيە كان
گواستويانەتەو" وينەيە كى مىژۇوي نىيە، بەلكو وينەيە كى مىتۆلۇزىيە. رەنگە ئەو
وينەيە بۆ جۆشدانى تىكۆشەران لەپىتىاو خواتى سىاسىدا سوودەند بىت، بەلام لەرپۇرى
فيكىريەوه وەك وينەيە كى ئەفسانەيى دەمەنەتەو نەك مىژۇويي. بەواتايە كى تر ئەوهى
خۆرەلەتناسى كردى بەناچارى كارىكبوو دەبۇو ببوايە، لەبرئەوهى هەر مىژۇونووسىك
مىژۇوى پېشىۋى خۆرى لەزىر كارىگەرى وينەيە رېشنىرىسى ئەو مىژۇونووسەدا
دەنسىتەو، كاتىيەك دەست بەنووسىنەوهى دەكەت. ئەم مەسەلەيەش هەر بەتهنها
خۆرەلەتناسەكان ناگىرىتەو تايىيەت نىيە بەوان.

*كواته بەم مانايمەبىت رەخنەگرتن لەپىرى خۆرەلەتناسى رەخنەيە كى ئايديالستىيە؟
-بىيگومان. پاشان ئەوه رەخنەيە كى بەرگىتامىزە، چونكە پېشتر مەزەندەي ئەوه
دەكەت موسولىمانان لەتوانىاندaiيە خۆيان لەو گرفته راپىسىكىن، لەكاتىيەكدا ئەوه راست
نىيە. تەواوى جىهان ناتوانىت لىيى دەربازىيەت، بەلكو بەپېچەوانەوه. ئىمە تىبىنى

ئەوەدەكەين ھەلۋىستى داکۆكىكىردىن لە ئىسلام بەو كىتىبانەوە زىياتر دىارە كە موسولىمانان دايىناندا، نەك خۆرھەلاتناسەكان. لەم حالەتمەشدا ھەلۋىستى داکۆكىكىردىن بۆخۆي وىنەيە. ئەوەش لەگەل ھەقىقەتى مىزۇويىدا نايەتەوە.

كەواتە ليزدا پىيوىستە سەرلەنۈي و بەشىوھىيە كى بابهەتى دەست بەھەلسەنگاندىنى مەسەلەي خۆرھەلاتناسى بىرىتەوە، ئەويش لەپىي چاوخشاندەوە بەو كۆسپو تەگەرانەي دىينە رېمى مىزۇونووس، ئەو دەمەي بەشىوھىيە كى بابهەتىانە ھەولى نۇوسييەوەي مىزۇوی كۆمەلگايەك دەدات. پىيوىستە ئەو مەرجە بىزانىن كە دەيىت مىزۇونووس بە جىيى بەھىنە، بۆئەوەي بتوانىت بەشىوھىيە كى بابهەتى مىزۇوی كۆمەلگايەك بىنۇسىتەوە. لەبەرامبەر ئەو مەسەلەيەشدا جىاوازىيەك لەنیوان خۆرھەلاتناسى و يەكىكى تردا نىيە. ئەوانە هەر ھەموويان لەبرەدم ھەمان ئىشكارلىيەتدان.

* ئەو پىزىز مىزۇويىدى بۆ ژىاندەوەي كەلەپۇورى عەرەبى بانگماوازت بىزدەكرد،

ئەو پىزىزەيە كى فەلسەفى - ئائىنيي - عەلمانىيە،
ياخود پىزىزەيە كى كۆمەلتايەتى - سىاسى-
ئابورىيە؟ بەتايمىت كە تو جىاوازى لەنیوان
كەلەپۇورى عەرەبى و ئىسلامىدا دەكەيت؟

-مەسەلەي كەلەپۇور مەسەلەيە كە بەندە بە لىيھاتووسي و كارامەي مىزۇونووسەوە. يەكەم لەبەرئەوەي كەلەپۇور سەر بە قۇناغىيەكە، ئېجگار دوورە لىيمانەوە. پاشان كەلەپۇورمان ئاخراوەتە ناو قۇناغىيەكەوە كە لە سەددەي يەكەمى كۆچيەوە درىيەز دەيىتەوە تا سەددەي حەوتەم.

* كەواتە لەمپۇدا چىمان لەو كەلەپۇورە ھەيدى؟

-لەمپۇدا تەنها بەشىيەكى دەزى، ئەويش لەپىي دامودەزگا كانماڭان و عەقىدەي ئىسلامىيەنەوە. چونكە كەلەپۇور وەك ئەوەي لەسەردەمى عەباسىدا ھەبۈوە، بەھىچ شىوھىيەك ئەوە نىيە كە ئەمپۇ ئىيەمە ھەمانە. بۆ نۇونە لەسەردەمى عەباسىدا فەلسەفە

"وەك پىشتىش باسىكىرد" ئامادەگىيەكى بەھىزى ھەبوو، لەكتىكدا ئەمۇرى دەبىينىن ھەلۋىستى فەلسەفي بەتمواودتى لمېيركىردنەوەي عەرەبىدا ئاوابۇوه.

لەمۇرىدا زۇرتۇر زىياتر حەز بە بىرکىردنەوەي كى لەجۆرى ئايى يولۇزى دەكەين، نەوەك فەلسەفي. بىرکىردنەوەي فەلسەفي دەگەمنە. بىيگۇمان ھەندى رۇشنىپەر ھەن سەروكاريان لە گەل فەلسەفەدا ھەمەي، بەلام ناتوانىن بلىيەن ھەلۋىستى فەلسەفي لە نىتو كولتۇورى فيكىريي ئىستاماندا بەرلىاوه. بىگە تەنانەت ئەفراندىنى ھونەرىش بەو بەرلىاۋىتىيە نىيە. بۇ نۇونە لە بىناسازى وەرىگەر، دەبىنيت ئەو مزگەوتانەي لەمۇرىدا دروستىدەكىيەن ھەمان ئەو وزەي دەرىپىنە ئىسلامىيەيان تىدىانييە، وەك ئەوەي لە مزگەوتە كۆنە كاندا بەدىدەكەين. لەمۇرىدا كارىگەرەتى ئەو بىناسازىيە مۆدىرنە دەبىينىن كە لە خۆرئاواه دىت. واتە جۆرە دابرائىك لە گەل دابونەرىتى بىناسازىيى ئىسلامىدا ھەيە. كەواتە كىشەي كەلەپۇر كىشەي مىيژۇوه.

* بەو پىيەي كەلەپۇر پاشماۋەيەكى بىيگىيانە؟

-نا، بىيگىيان نىيە... دەكىيەت بەجۆرىتىك لە جۆرە كان ژيانى بەبەردا بىكىيەتەوە، بۇ ئەو مەبەستەش پىيويستە ئاشنابىن پىتى.

* ھەتا ئىستاش ھەرىپى ئاشنابىن؟

-بەللى، تائىستاش پىي ئاشنابىن. لەناو ئەو ھەقىقەتانەي لە گەلماندا دەزى ئەوەيە ئىيمە لە دابرائىكداين لە گەل كەلەپۇردا، لەبەرئەوەيە دەمانبىنىت سەرلەنۈچ ھەولۇددەين پەيوەندى لە گەلدا بىگرىنەوە.

* ئەم دابرائە كەي دەستى پىيىكىد؟

-دەتوانىن بلىيەن لەسەدەي يازدەھەممەوە دەستى پىيىكىدۇوە. بۇ نۇونە لەو قۇناغەوە دەبىينىن ئەدەب بىرىتىبسوو لەوەي بە "ھىومانىسىتىيەتى عەرەبى" ناوزەدم كردووە، لەسەدەي چوارەمى كۆچىدا نۇونەي رۇشنىپەر كى ئىيچگار زىندۇر بۇوە. بەلام دواتر وايلىيەت ھىدى ھىدى ئاستى دابىزى و تەنها بۇوە چەند وانەيەك كە بەشىۋەيە كى سكولاڭى لەھەندىيە دامودەزگاى خويىندىدا دەوترايەوە. بەبى ئەوەي لەوەدا ھىچ چەشىنە ھاوسمەنگىيەك لە گەل گىانى داھىنەرانەي ئەو ئەدەبەدا ھېبىت. ھەمان شت بەنىسىبەت

فەلسەفەشەوە كە دەتوانىت بۇتىرىت بە مردىنى "ئىين روشىد" لە سالى ۱۹۹۸ كۆتساىي پىيھات. كەواتە بۆ ئەودى وەللىمى پېسيارەكەت بەدەمەوە، دەلىم پرۆژە مىزۇويى بۆ زيانىنەوەي كەلەپور پرۆژەيەكى "فەلسەفى يان لاھوتى ياخود عەلمانى" نىيە، بەلكو بەر لەھەر شتى ئەركى مىزۇونووسە بەوكارە ھەستى.

يە كەم شتىش پىويسىتە بىزىن كەلەپور چىيە و ناودرۆكى چىيە. لەبەرئەمە پىويسىتە لىكۆلىنەوەيەكى مىزۇويى تەواو دربارە كايىھەكانى كولتۇرلى عەربى ئىسلامى ئەنجام بەدەين، لانى كەم سەبارەت بە بەرھەمى شەش سەددى يە كەمە كۆچى. پاش ئەودى توانىمان بەشىۋەيەكى مىزۇويى بەواقيعى ئەو كەلەپورە ئاشنانىن، ئەوا پىويسىتە لەسەرمان بېرسىن ئەو كەلەپورە تاچ رادەيەك دەتوانىت پىيگەيەكى لەناو رۆشنېرىيى نويماندا ھەيىت. ئەوهش بۆخۆي گرفتىكە، چونكە لەراستىدا رۆشنېرىيى نويمان بارودۇخىكى تەواو جىاوازى لەو رۆشنېرىيە عەربىيە ئىسلامىيە ھىتاوەتە گۆر كە لە سەددى ناودرەاستىدا باوبۇوە.

ئەمرۆ رۆشنېرىيەكى عەلمانى پېشكەوتتو و بىئەندازە گرنگمان ھەيە، لەكاتىيەكدا ئەمە لەسەددى ناودرەاستىدا كارىتكى نەشياو بۇو. ھەروەها ئەمرۆكە لایەنېكى گرنگى زانستى راست و دروستمان ھەيە كە پانتايىھە كى گەورە لە مەعرىفە ئىنسانى ھەنۇكەدا داگىر كەردووە لەوەوبەر ئەو ئامادە گىيە نەبۇوە. كەواتە گرفتە كە لە جومگاندىنېكدا خۆي دەنويىت، ياخود بلىين لە پەيوەندى رۆشنېرىيى كەلەپور لەگەل رۆشنېرىيى تازەماندايە. يان بەواتايىھە كى دىكە دەكرىت بلىين لەو دابرانە ئىپسەتمۇلۇزىيەدا خۆي دەنويىت كە لەنيوان رۆشنېرىيى گەشەندۈرى ئەمپۇمان و رۆشنېرىيى كەلەپوردا روودەدات.

* لىزەدا دىيىنه سەر بابەتىكى جەوهەرى تر، ئەويش دىيوكراسيەتە. ئەم وشەيە كە سەرچاوه كەي گريكىيە و پاشان لەگەل تىپەپۈونى كاتدا بۆتە گرفتىكى سۆسىيۇ- سپاسى، ليبرالىكەن بەنويىندرايەتى و سۆسيالىيىتە كان بەمەيللى و ئىسلامە كان بەئىماندارى و... تاد دەبىسن، تۆ چۈنى دەبىنىت و جىوشۇيىنى لە پرۆژە مىزۇويىدا بۆ زيانىنەوەي كەلەپور لە كويىدایە؟

- مەسەلەي دىيوكراسيەت لەسەرجەم و لەتانى عەربىيدا، بەگەشە و پەرسەندىنى كۆمەلگەكان و هىزە كۆمەلایەتىيە چالاك و كارىگەرە كانەوە بەندە. بەداخووە ھەنۇكە گەر

بەشیوەیەکی بابەتی لە بارودۆخى كۆمەلگە عەرەبى و ئىسلامىيە كان بکۆلىنەوە، ئەوا
بەناچارى تىېبىنى ئەۋەدەكەين ئەزىزموونى دىموكراسى بەفيعلى پراكىتىزە نەبووە. بە
برۇبيانوى ھەمە جۆرە تەوقىداوە. ھەروەها مەسەلەنى شەرعىيەتى دەسەلەتىش، بە
شىيۆھەكىي جدى ئەگەرى ھىننانەثاراي لە گۆپىدانىيە. چۆن دەتوانىت شەرعىيەت بە بەر
رېزىمەكانى تىستادا بىكىت؟ بە ھەمان شىيۆھەلەنى بالا دەستبۇونى مىلللى
بەشىيۆھەكىي جدى و بويىانە لمئارادانىيە. بەداخەوە كەواتە لىرەدا خۆمان لەبەردەم
تاقىكىردنەوەيەكدا دەيىنەنەوە لەواقىعەدا ھېزىك بەپىيەدى دەبات، بۆتەوە دىت تا
دەسەلەت بىگرىتە دەست و بە جۆرىيەكىش ئەو دەسەلەتە بىسەپىنەت لەھەمۇ پىسۇدانگىيىكى
واتاي دىموكراسييەت بەدورىيەت.

* ئەوه بە چ واتايدى؟

-رەنگە ئەۋەبىت كە خۆى لە بىرۇكە ئازادى و دادپەرەيدا دەبىنەتەوە.

* بەمانا لىبرالىيەكە؟

-بەلىن بەمانا لىبرالىيەكە، چونكە ناشىت دىموكراسييەت بەبىنۇنى گفتۇرگۆو
مشتومىرى ئازاد لەناو كۆمەلدا ھەبىت، دەربارە ئەو كىشەو مەسەلانە ئىجى بايەخى
ھاولاتىيە. پىويسىتە ھەمۇ ھاولاتىيەك ئازادبىت لەوتىن و دەرىپىنى ئەۋەدى بىرى
لىىدەكتەوە، سەبارەت بە چارەنۇسى ئەو گەلە ئىنتىماي بۆئى ھەمەو لەناوياندا دەزى.
ھەروەها پىويسىتە ئازادى لە پىكھەنەنەنى كۆمەلە و رېكخراوو ئازادى بىلاوكردنەوەو
لىكۆلىنەوەو ھەلسەنگاندىش فەراھەم بىكىت. كۆئى ئەوانە مەرجىيەكى سەرەكى ھەمۇ
ئەزىزموونىيەكى دىموكراسى پىنگەھىن.

لیکن لینه وه شیعر چپزک

نهای نهادلی نسیمی نهای

- * شوپشی مهرگی نانی هدزاران.....ن: ئەندور حوسین-بازگر....۱۱۴
- * و.س. میروین: لە دواھەمین رۆزى جىھاندا.....ئا: جەمال پىرە....۱۲۱
- * ورتە ورت.....ئەندور رەشمی عەولان....۱۲۵
- * دەرگەيەك بەكراوهېي بىز خۆشۈستن....مەسىن ئاوارە....۱۲۹
- * خويندنەودى سىماي شىعى كوردى....ن: د. ئىسماعىل مەممودى....۱۳۲
- * شارەزايى لەبارە ئىستاناتىكا.....و: سەرتىپ اغا واحد بەگ....۱۵۷

حەممە عەزىز

شۆرپشى مەركى نانى ھەزاران

حەممە
عەزىز

لېك كۈلىنەوە - ئەنور حسىن - بازگر

ئەدەبیات و ھونھر، نابىت بىرھە بەھە رەھوت مىتىدە بىدات لە شوين رىاليزمىيىكى كۆمەللايەتى، زمانى تەبلىغات و ناواقىعى بەيان بىكات. ئەدەبیات و ھونھر، دەبىت ھەر پىكاپىرىك كىيشهو گرفته سىياسى و كۆمەللايەتىيەكان، وەكۇ بىنەماو ئامانج بىگرىت. كار لە سەر كارىگەربۇنى ئەم دەق و ئەدەبىاتە بىكات كە لە كۆمەلگادا جىنگەو شوين دابنىت، جىنگەو شوينىيىكى جىنگىرو پۆزەتىيە، ئەوهىش بەھە ماناپە دەبىت سەرچاودى ئاسودەگى و خۆشىخلىقى مەرىۋەكان بىتتە لانى كەم بىزە بخاتە سەر لىيۇي بەشەينەتان و ھەزارەكان، شىعرو ئەدەبىاتى زىندۇر ئەۋەيدى، كە بىبىتە جىنگەى تىيەامان و گومان و پرسىيار لاي تاكەكانى كۆمەلگاو بەشىكى زۆرى ئەم ئىنسانانە خۇيان لە ناو وينەو

وشهو ریتم ئاوازه کانى ئەم سەتەر دیپانەدا ببیننەوە، ئەمە گەورەبى شىعرە، كە چۈن پالنەرە بۆ به خىتهۇدى ئىنسان، بە ھەمان شىيە پالنەرىيکىش بىت بۆ رەوتى روو لە گەشەئى چىنایەتى و نىشاندانى ناشىرىنە کانى سەتمى سەرمائى.

لە چاودۇرانى سوورە سوار

"بىّرەوە ئاسمان جىلەوتە ئەسپى ژىرت مەشخەلە
بالىڭە تىيىزەوە بەھەستە سوورە سوارى كۆمەلە
زووكە سەنگەر ئاوددانكە پەنجدەرى ماندۇونەناس
ئارەقەت بۆ نۆبەرە ئان بۇتە بارانى پەلە
رەبە نەفرەت كە لە مەرك و ھەستەو بۆ كار و رەنج
كە ئەرە ئىنسانى كارگەر ئاسەوارى كۆتەلە

شۆرەشە ھەستە لە بۆسەوە لەمپەرى رې سلە مەكە
شۆرەش و گىانبازى زادە و خەسلەتى وەك تۆى كەلە
خۆر لە ئامىز بىگە ئاسۆى بەندەنان ئاخىز مەكە
مەشخەلەن كوا جىھەوارى تەمتومان و دووكەلە
دى بە دى پىشىمەرگە يەو شارى لە سەنگەر گرتۇھ
جىزەنى ئەۋە ئاگە سوورە وا لە سەر تۆ ماتەلە

دەركەوە نەم نەم بىارى سەۋىزىكە مەزراي گەنم
نان و ھەرزانى بەھاييان پەنگى تۆى تىيا تىيەلە
بىّرەوە جوانوى لە بەفرا كورۇن چوارپىملە تەزىو
پۇلە ئەستىيەتى كەنارگەتسۈمى بە دواي نوردا تمەريو
باسكى پالەي لە كار و كىيلەكەدا رەش ھەلگەپاۋ
رۇنلۇكى گۇندى لە مستى خاك بەزۇر راڭویىز كراو

تاوهل و رهشمالی رهوندی بی ههواری گهمهسیز
 ژیله مۆی گرکانی هەلچووی ژانی ئینسانی بوییر
 به ژنی لوتکەی هەلکشاوی زۆر سەرو بەژنی هەتاو
 مارشى كۆمۆنەی گەروی خۆرى شەوى ئەنگوستەچاوا
 سوارى زريان بە بىرچەخاخەدە پىش با كەوه
 بى هەزىنە شەنگەبالى كاڭ فۇئاد سەرىيەوه
 دەركەوه ھۆيە بە ھۆيە بەرد بەبازى پېگەتنەن
 رەنجدەرن خەلکى ھەزارن كارگەرى بەشمەينەتنەن
 بىرەوه ئاسمان جىلەوتە ئەسپى ژىرت مەشخەلە
 بالگەرە تىزىرەوه بەھەستە سورە سوارى كۆمەلە»

حەممە عەزىز، يەكىك لە دەنگو رەنگو ئەفسانانەي شىعورو ئەدبىياتى كوردى، ناو
 ئەدبىياتى كىيىكارى و پىالىزمى پرۆلىتارياو ئەدبىياتى چىنایەتى و ھونەرو ئەدبىياتى
 بەرگىيدايە، كە پپاپى ژيان و ھيواكانى ٗاستگۆن ئىنسانى و واقىعى بۇوه، بىرۇ
 بىرکەنەوهى حەممە عەزىز، تا بە ئىستايىش دەگات ھەر لەم جواڭرافيايدا شوين
 دەگرىت و بىر دەكتەوه دەنووسىت.

(۱)

حەممە عەزىز لە بەشى يەكمى شىعرى سورە سواردا، جىا لە وىنەو وىناكىدنى زۆر
 جوانى بۇ كارەكتەرىيىكى ئازىزو خۆشەويىستى گىان بەختىردو، كە خۆشەويىستى
 كىيىكاران و زەممەتكىشان بۇو، دەيمەيت بلىت «ئەو ئاسمانە پان و بەرينە، ئەو نۇرۇ
 مەشخەلە گۈگرتوھ، لە تاسەمى چاودەرانى ھاتنەوهى تۆ، خەرىكى زەماوندى
 سەركەوتتنىن».

ئەسپ و ئاسمان، وەكۈر ئاماژە بۇ ھىز و پاكى، بۇ قودرەت و گەورەيى، بۇ ئامادەگى
 ھەر دووكىيان لە چاودەرانى سورە سواردا تەنهاو تەنها لەبەر ئەم گىان بەختىردو دايە.
 شاعير، ليزەدا لە كۆي شىعە كەيدا، دەيمەيت ئەو وىنەو وىناكىدە بىدات بە خوينەر،
 كە ئەم دىالۆگەي لەگەل كەسىكە كە (ئاسمان، ئەسپ، سەنگەر، بارانى پەلە، شۆرش،

خۆر، ئاسوئى بەندەن، مەشغەلان، دى و گوند، باران، مەزراى گەنم، نان، جوانوی بەفر، پۆلە ئەستىرە، تاودەلى رەشمآل، ژىلەمۆ، هەتاو، مارش، رەنجدەران).

ھەموو ئەم وىنە بەرجەستانەي ناو جوڭرافىيەي مەرقۇيەتى، ھەموو ئەم مەدلولوو دەلالەت و ئەم زەمىز ئامازانەي كە بەردەوام لەگەل مەرقۇق و كۆمەلگا، بەرييەك دەكەون و ماماھەلە دەكەن، ھەموو ئەم زەمىز قەدو بالا بەرزانەي كە جىيگەي شايىستەيى و پېرىزىيەن لاي مەرقۇقى سوپەرمان و جىيگەي شانازى دۆستايىتى و نزىكبوونەون.

ھەموو ئەم سىمبولە گەردوپۇنىانەي، كە ھەزاران شاعيرىو ئەدىب، پېرىيانلى دەگۈن و دەيانخەنە ناو گولدانى مالەكانىيان و تابلوكانىيان، نەخش و نىگارى نىگاركىشەكان، شىعىرى شاعيرەكان، دەق و لىيکۆلىنەوهەكانى عىرفان و زاهىد و مۆسىقارە گەورەكان، رۇماننۇوسە بەھىزەكانى دونياوە، ھەموو ماتەلىن، چاودەروان، تا ئەم سوورە سوارە ئازىزە بىت، خۆمعاتە سەر ئەم ئەسپە شىيىە و سەنگەرى جىھەيشتۇرى چۆلکراوى ھەزاران و كىيىكاران ئاودادان بىكەتەوه.

(۲)

لىيەدا ديسان كارەكتەرى سەرەكى رەنجدەرە، ماندۇوناسە، باسکى پالەيە، بەزىنى لوتكەي ھەتاوه، كشت لايىك چاودەپۇانى جوولەم ھەستانەوهى ئەون، چاودەپۇان ئەستىتەوه، نەفرەت بىكەت لە مەرگ، مەرگىك، كە هيىنە بە سوپىيە، هيىنە تاسەبارە! هيىنە بە سوپىيە و قوولە، هەرگىز لە مەدنى ئاسايى كەسانى دى ناچىت، مەرگى ئەم گىيانبەختكىرىدە، مەرگى كارەكتەرىيەكە، مەزراكان بۇن و بەرامەمى ئەملى تىيگەرلە، مزگەوتەكان هيىشتا دەنگى نەعرەتەي روو بە دوزىمنى ئەوييان تىيەدا دەزرنىگىتەوه، رەشمآل و تاودەلى ھەزارەكان و قەرەجەكان و مەرپارەكان، ھەر لە حەسرەتدا رەش رەش داگىرساون و بە تاسەوه خەرىيەكە فەننا دەبن.

پۆلە پېشىمەرگەكان و سەنگەرەكانىيان، هيىشتا دەستىيان لە سەر پەلە پېتىكەي تەھەنگەكانىان بۇ تەفروتونا كەردىنى دوزىمنى ھارو دەيانمۇيىت بىنهو مەتەرىزەكانىيان تارو مار بىكەن.

مەرگى حەمە حوسىين، بېۋاپىنەكراوه لاي شاعير، شاعير ھاوار دەكەت، پې بە گەررووی بىرىنى مەزراو كانەكان، پې بە ئەشكەوت و دوندەكانى مەملەكتى فۇئاد، پې بە

دەشتى شىنى مەريوان و جەمىشارى سنهو ئاوى ھەنگو ۋازەرۇو بەرپەلىرى سارال ھاوار دەكەت، ھەستىتەوە، رېبىت، رېبىت، چونكە ھەمۇ شت لە سەر ئەو ماتەلە ... دواتر لە بەشى دووهەمى شىعرەكەدا حەماسىتىر دەنگ ھەلدەپىت.

حەمە حوسىئىن، وەکو يەكىك لە رەمزەكانى شۇرۇش، وەکو يەكىك لە رەمزەكانى بەرەنگارى كىيىكاران و زەممەتكىشان، بۇ شاعير، بەشىكى ھونمر ئەدبىياتى بەرگى يان مقاوهەمەيە، رۇو بەو فەزايىمى كە سىخناناخ كراوه بە سانسۇرۇ سەركوت و چاودىرى لە سەر شىعرو ئەدبىيات.

شاعير ھەول دەدات، ئەم فەزا پې لە سانسۇرۇ خەفەقانەدا بشكىنېت، كە بە سەر كۆى خەلکدا سەپىنراوه، لە رېكەمى شىعرەوە، لە رېكەمى ستايىش و ھاوارى خۇشەويسitanە بۇ كەسيك، كە جىا لەھە سىمبولى شۇرۇشە كە بۇوە خولقىنەر و بەدھىنەری فەزاي ئازادى، ئازادى، يەكسانى و عەدالەتى كۆمەلایتى بۇوە. بۇيە ئەم فۇرمۇ مۇدىلە لە شىعرى بەرەنگارى، يان شىعرو ئەدبىياتى بەرگى، شكەندىنى ترس و خەفەقان بۇو، شكەندىنى ئەو تەلىسمە سەركوتەرە بۇو، كە بالى كىشا بۇو بە سەر كۆمەلگادا، دروستكەدنى ھىوا بۇو بۇ بى ھىواكان، ھاوار بۇو بۇ دەنگە كې كراوهەكان.

ھەر ئەھە كە دەوتىت سىمبولەكانى ئەم جۆرە لە ئەدبىيات، ئەو رەمزو كارەكتەرانەن، ئەو قارەمانانەن، زىياتىر لە ئىنسانى ئاسابىي ھەلگىرى سىفات و خەسلەت و تايىبەتمەندى سەرو ئىنساننى، وەکو نىچە دەلىت «سوپەرمان»، مەرقى بە ئىرادەو گەورەن، كە لە ناو كۆمەلگادا جىڭگەو پېكەيە كى تايىبەتىيان پى دراوه».

ئەم سوپەرمانانە، لە شۇرۇشدا پېشەنگى شۇرۇش بۇون، بە بى ئەھە سلەمنەوەيان ھەبىت، يان دوودل بن، بە بى ئەھە سل لە بۆسەو لەمپەرە سەر رېكەگە ئەم شۇرۇشە بىكەنەوە! بۇ؟ چونكە پىيان وايە ئەم شۇرۇشە سىخنانەي بە بۇن و بەرامەي كۆلىتى مالە ھەزارەكان و ئىنېرژى لە مەزارو كورەخشت و گەرەكى فەقيرئاواو ھىز لەخانووە قورەكان وەردەگىرېت.

پىيى وايە لەم شۇرۇشەدا، كىيىكاران جىا لە زنجىرەكانىيان، جىا لە كۆتۈبەندەكانىيان ھىچ لە دەست نادەن، بەلام جىهانىك بە دەست دەھىتنىن، بۇيە ئەم سوورە سوارە، ئەم كارەكتەرە سىمبولە سل ناكاتەوە لە گىانبازى و بەزاندى بەندەنى پې لە ئاخىزىو تەم تو مان و تەپرو توشى.

ئەم کارەكتەرە شۆرۈشگىرە، لاي شاعير ھەر مرۆژ نەبۇو، نا، بەلکۇو ئەو فريشته بۇ
بۇ نەجات و رېزگارى بۇ گىرتىنى سەر چۆپى چەڑنى كىيىكاراتى لادى و گوندو مەزراكان.
ئەم کارەكتەرە، فريادرەسى دى بە دىئى كوردىستانە، كە پېھ لە پىشىمەرگەي ھاوارىي و
ھاوارپىيازو ھاوفىكىر تەى دەكەت، ئەسپى خۆى لەگەل ئەستىرەدا تاو دەدات، تا ئاڭرى
سۈورى كوردىستان لە بەشدارى چەڙنى سەركەوتىنى ھەزاراندا رۇشتەر بکات.
ئەو ھەميشه ئىلها مېشى خەزرا جوتىياران بۇو، ئەو زەمزەمى دەنگى ھەق
بۇو، ئەو جەنگا ودرى دەخولقاند بە ئىمانى قايم بە بىرۋاپا درپ و بەدىيەنانى خەونە كانى.

(٣)

حەممە عەزىز لە بەشى سىيىھەمى شىعىرە كەيدا دەيىھەيت رۇشتەر قىسە بکات، خۇ شاعير
لە خۆرە نىيە، بەم شكلە ستايىشى ئەم شۆرە سوارە زەجمەتكىيىش و سۆسىالىستە دەكەت،
ئەو باران بۇو بۇ مەزراى سەمۇزى ھەزاران، ئەم نان و توپشۇو بۇو بۇ بىرسىيە كان، ئەو
ئەسپى نەھامەتى و كارەساتە كان بۇو بۇ دەربازبۇون، ئەو ئەستىرە راخۇشارى ئاسمانى
زەجمەتكىشان بۇو، ئەو باسکو بازروى ناو مەزراكانى جوتىيارانى ئاوابىيە كانى مەريوان
بۇو، ئەو وەرزىپرو جوتىيار بۇو، مەزراكانى ئەوانى ئاوهدا دەكرەدە، ئەو فرمىيىسى كەز
خاك و نىشتمانە دىزاوه بۇو.

ئەو ھەموو وشە جوانە، ئەو ھەموو وەسفە جوانە، ھەرگىز ناتوانىت بىرىتى بەرى
كەسىيەك گەر خۆشە ويستى ناو دلى خەلکى نەبۇو بىت، گەر سىيمبۇل و ئارەزۇوي زۆرىنەي
خەلک نەبۇو بىت.

دەبى ئەو بلىيەم «گەر ئەركى نووسىن بە پلهى يەكەم بىرىتى بىت لە زمان، ئەوا لەم
شىعەرى حەممە عەزىزدا، زمان شەنەبای دەشتى سەنە و مەريوانە لالەزارى ئەو كەز
كىيانە را دەزدىت.

حەممە عەزىز، نەك تەنها لەم شىعە دىدا، بەلکۇو لە زۆرىنەي شىعە كانىدا، خاودەنى
پىيازو مىتۆدىكى تايىھەت بە خۆيەتى، گەر دەيىھى هەشتاكان، دەيىھى بەرگرى و شۆرۈش
بۇو بىت، حەممە عەزىز پىشەنگى سەرخانى ئەم شۆرۈش و بەرگرىيە بۇو، گەر دەيىھى
نەوەدە كان دەيىھى ئالۇڭتۇرۇ راپەرین شىكستى سەركوتكمەران و تىداچۇونىيان بۇو بىت،
حەممە عەزىز پىشەنگى وەستانەو بۇو بە دىرى داگىر كاران و بەردەوامبۇونى بۇو لە سەر
پىچكەو پىيازى خۆى، لە ژىر كارىگەرلى ھونەر ئەدەبىياتى كىيىكارى و سۆسىالىستىداو

تا ئىستايش درېزه بەم رەوت و رېبازه دەدات. واتا حەممە عەزىز، لە زۆربەي شىعرەكانىدا بە تايىبەت لەم شىعرەدا ھەرچى وشەي جوان و بە بەھايم، بۇ را زاندنه ودى ئەم دەقە جاويدانىيە بە كارى هيئناوه.

(لە بەزنى ھەتاو، شەوى ئەنگوستە چاو، پىش با كەوه، شەنگە بالا، بەردە باز، ئاسمان جلەوتە، سورە سوار) ئەم وشانە هيئىنە پېيك و رەوان خراونەتە ناو دیوارى بونىادى شىعرەكەوه، گەر ھەر يەك لەو خشتانە دەرىكەي لە دیوارى بونىادى ئەو پېيكەرەدا، گەر نەشپۇخىت توشى زەپىيەكى دەكەت و جوانىيەكى خۆي لە دەست دەدات، بۆيە رەنگە يەكىن لە ھەرە جوانىيەكانى شاعير ئەوه بىت، چۆن توانىيەتى ئەو ھەمۇر گۈزارش و وشەو وينەو زمانە جوانە بەۋۆزىتەوە بۇ وەسف و دەرىپىن و ئىحساس و باودەرەكانى؟

رەنگە ھەبىت پرسىارى ئەوه بکات، حەممە عەزىزىكى باشۇر، بۆچى هيئىنە وەكۈر شاعيرىكى رېززەلتاتى دەناسرىت، هيئىنە وەكۈر شاعيرىكى باشۇر ئابىنرىت؟ بۇ وەلامى ئەم پرسىارە دەبىت بلىم:

يەكەم: ئەوه راستە، حەممە عەزىز خەلکى باشۇرە، بەلام تىكەلەوبۇنى ئەو لەگەن رەوت و جەريانى چەپ و ماركسىزم بە تايىھەتى رەوتى رۇو لە ھەلکشاوى كۆمەلە واي كەردى عەزىزىش لە ناو ئەو جەريانە خۆي بەۋۆزىتەوە.

دەوەم: بۇ شاعير مەرج نىيە، خەلکى كويىيە، سەر بە كام رەنگو رەگەزو نىشتمان و جوڭرافيايە، بەلکۈر ئەوهى گەرینگە ئىنسانى بۇون و ھىومانىيەتى، كە ئەمە لە حەممە عەزىزدا رەنگدانە وەي ھەمە.

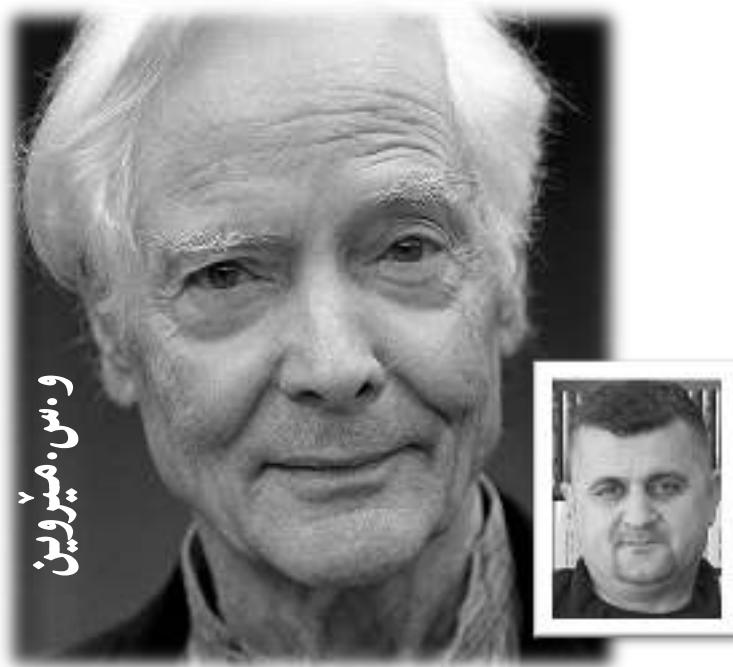
حەممە عەزىز، وەكۈر كەسىكى چەپ و ماركسىست سەيرى جىهان و شىعرو ئەددىباتى كەردوھ، بۆيە بەو شكلە شىعرەكانى پەرەي گرتۇر، بەلام ھەرگىز ئەو پارادۆكسە، نوقتەي بىھىزى شاعير نىيەو بەلکۈر رېيك نوقتەي بىھىزى شاعيرە.

ئەو كە لە (٢٦) رېيەندانى (١٣٥٧) لە شارى سەقز شەھيد بۇوه، واتا (٢٨) سال بە سەر دامەزراندن و (١٩) سالىش بە سەر خەباتى ئاشكراپى ئەو بزاۋە تىپەر بۇوه، كە شاعير ئەم شىعرە ئۇرسىيە.

٢٥-٣-٢٠-سەردەمىي كۆرۈنَا

سلیمانى-حەممە عەزىز

و.س. میروین
له دواھه مین روژان جیهاندا
دەھەوچ درەختىك بېرىنم

ئا: جەمال پىرە

ولیام ستانلی میروین بە يەكىك لە گرنگتىن شاعيرانى ويلايەته يەكگىتووه كانى ئەمریکا دادەنریت، لە رۆزى ۳۰ ئەيلولى ۱۹۲۷ لە شارى نیويۆرك لەدایكبووه، تا سالى ۱۹۳۶ ژيانى مندالى لە يۇنيەن سىتى ويلايەتى نیوجیئرسى بەسەربرىدووه، دواتر خانەوادەكەي روويانكىرىدۇتە شارى سکرانت لە ويلايەتى پىنسىلاقانيا (۱۹۲۷-۱۹۴۰). لەتەمەنىكى زۆر زووهە دەستى داودەن نووسىن، خاودەنی زىاتر لە سى كتىبى شىعرو پەخشان و ودرگىرانە. رووانىنە رەخنەبىيەكەي قولۇ بۇ بەرامبەر بەو جىهانەي

دامه‌زراوه‌کانی سه‌رگه‌رمی نابود‌کردن و توندوتیشین دژ به مرزف، که تیایدا چاوجنۆکی و ویرانکارییه‌کەی دەگاتە سەرجەم بۇونەوەرەکان.

میروین هەر لە مندالییەوە ھۆگرى ئەو شتانە بۇوە کە دەبۇونە ھۆى بېرىنگانەوە راپردوو، باوکى لە كلىسايەكى پرۆتستانتىدا قەشە بۇوە، سەرتا لە تەمەنە پىئىج سالىيەوە لە كلىسا سروودى ئايىنى دەوتەوە، مامۆستايىه‌كى ئىسپانى ھانىداوە شىعر بنوسيت و ھەولېدات شىعرەکانى لۆركا وەرىگىرېت.

ھەرچەندە بارودۇخى دارايى خانه‌وادەكەيان بوارى ئەوهى پىئىنەدا بۆ خويىندىن بىيىرنە زانكۆ، بەلام سکۆلەرسىپېتىكى لە زانكۆ بىرىستن بەدەستەتەينا. لەسى لە يانەيەكى دەستەبىزىرى سەر بە زانكۆكەدا بۇو مەيگىر، ئەمەش يارمەتىيەدرى بۇو لە بىرىستن خەرجىيەکانى ژيانى دايىن بکات.

كەوتۇتە ژىئر كارىگەرى شاعيرى ناودار "بى بلاكمۇر" و يارىددەرەكەی لە ھەمان زانكۆدا شاعير "جۈن بېرمان" كە بۇ يەكەمجار لە زانكۆدا دەركەوت كلاۋىيکى بەرازى لەسەرنا بۇو. لەدواى جەنگى جىهانى دووه‌مداو رىيڭ لەسالى ۱۹۴۶ لە واشتىن سەردانى نەخۆشخانە ئەلىزابىتى كرد بەمەبەستى بىيىنى شاعير عەزرا پاوهند، كە ئامۇزىگارى كرد خۆى فيېرى زمانى بىيانى و وەرىگىران بکات، بۆ ئەوهى دەرفەتى زىاترى بۆ بېرىخسەت زىاتر شارەزاي كەلتورەکانى تر بىت.

میروین گەرايىھە بۇ بىرىستن بۇ بەردىۋامىدان بە خويىندەكەی و ناوى خۆى لە بەشى زمانە ئەورۇپىيەكان تۆماركەر، بەلېنىشى بەخۆيدا لە ئايىندەدا وەك وەرىگىر ئەدەبىياتى فەرەنسى و ئىسپانى و ئيتالى كاربىكەت، سەرتاش لە شىعرەکانى "فېرىيکۆ گارسيا لۆركا" و دەقە ئىسپانىيە كۆنەكانەوە دەستى پىنگەد.

شەپى قىيىتىنام كارىگەرىيەكى زۆرى بەسەر گوتارە شىعىيەكەيدا ھەبۇوە، لە جولانەوەکانى دەرىپىنى نارەزايى دژ بەو شەرەدا شىعرەکانى بە گىپانەوەيەكى ناراستەو خۆى بى ھىيماكەنلىخالبەندى دەناسرانمۇوە.

و.س میروین ھاوكات بە وەرىگىر ئىتالى و لاتىنى و فەرەنسى، ھەروەها لە زمانەكانى سانسکريتى و ئىدىشى و ژاپۇنى و كىشواو زمانى ئىنگلizى ناوهند.

چهندین خلاتی به دسته متن‌ها و آثار ادبی، لوانه خلاتی شعری پولیتهرز له سالی ۱۹۷۱ و ۲۰۰۹، خلاتی چپکه‌گولی زیرین ۲۰۰۵ و سالی ۲۰۱۰ په رتوخانه‌ی کونگریس به حه‌قده‌هه‌مین پاشای ویلایه‌ته یه کگر توهه کانی شه مریکا ناوزه‌دی کرد ووه. میروین له ۱۵ های ثاداری سالی ۲۰۱۹ له تممه‌نه ۹۱ سالیدا له کاتی خه‌وتنیدا له مالله‌که‌ی خوی له هاوای کوچجی دوایی کرد.

شہر وین

له دواهه مین رۆزى جىهاندا
دەمەوی درەختىك برويىنم
بۇچى؟
بۇ مىوهو بەرھەمە كەھى نا
ئەو درەختى بەرھەمى ھەيە
ئەوه نىيە كە روواوه
درەختىك دەۋىت
بۇ يە كە مىار لە سەر زەھوی و دەستابىت
خۇر پېيدا شۇزپىتتە و دو
ئاش او بەر رەگە كانى كە و تېبىت
لە خاكىكى پې لە مردوودا
ھەورىش بە سەر يەك بە يە كى
كە ئا كانىدا تېيەرى.

۲۴

که بیر لہ تو د که ممهوہ
لہ سہر ثاوی کی کپدا دھچہ میں مہوہ
شہ و سہر د ۵۵، د کہ و ت

زهوي ده خووليتنهوه
ئاسمان ناجووليت
برزانگه كانم ئازاد ده بن
يەك بەدواى يەك
ھەلّدەوەرین
بۆ يەكە مجارو دواھە مينجار
بەيەكتە شاد دەبنەوه.

خورئاوابۇونى دواى باران

ھەورييکى كۆن تىيەدەپەرىت شىن بۆ كچە كەمى دەگىيپەيت
گۈيى لە قسەسى هېيج كەسييڭ نابىيەت
ھەر خولەكىتكە يەكىكە لە دەركايانەي ھەرگىز ناكىرىنەوه
بىرۇمە ھەر شوينىيڭ جۆگەيەكى بچووكى سارد ھەيە
تۆ ھاتىتە ناو دلەودو
شەوى بەدواهات
تارىكى ساردە
چونكە ئەستىيەكەن باوەرپىان بەيەكتە نىيە.

*سەرچاۋە: ئۇمارەيدىك سایت و پەيمى جىاجىا لە ئىنتەرنېتەوه.

ورته ورت

ئەنۇھىرى رەشى عەۋلۇ

باران...

قەقىنهسىّكە لە خۆلەمېشى خۆيىدا، بالىنىڭىدەداتەوە.

ھېچ لە دۆخى باران نەگۈزۈۋە

ھەزاران سالە... چۆنت دىيۇوه بىستۇوه ھەروايە.

رېگۈزۈنى داچىزىانەكانى... لە گەمەكانى رۆزگاردا كۆن نابن.

به خاشاکیش بى، هیندەتى تەرى لە نەغمەو
غەزەلە گەرم و گورەكانى دەرژىن، دانارزى و
رى بە رى
بالى نەينييە سرکە كانى، سەرمەدىيانە لىكىدداتەوه.
ھەتا ئىستا.. ئەمەيە گەپاندۇھ ئەبەدىيە كەي باران!

مروف...

لەودتەي ھەم.. و
خەرىكى خۆ ناسىنى خۆم
بە ورده دەردەدللى و شەرەشەقە كانى خۆمەوھ مژۇلم.
ئەوھ ھىچ لە خەيالە كانى خۆشىدا ئۆقرە ناگرم،
خۆم.. و
دنىا.. و
بن و بنەچەي گەردىلەيە كىش ھەلەدەكۆلەم،
ھیندە قوون بە گىچەلم
زۆر وەختان قىت قىت روو قايىم و لاسارانە
يارىيە كانىيش لە سروشت تىكىددەمەوھ.
ئەوھى ھەمەيە و نىيە
لە جوانى و ناشىرىينى
لە چاك و خراپ
لە ھەگبەو توورەكە كانى رۆدەنیم و دەپەستىيۇم.
جا توورەكەي ھۈزىنەم بى

توره‌کهی دلّم بی
 توره‌کهی شههودت و ههودس
 توره‌کهی مورادو نامورادیم
 توره‌کهی دلشکان و
 ئەشكى دلگەرمى ترم بى.
 به قىن لەدىيە كانم ئامادە و سازبۇرم... رەشبەلەك لەكەلن چەخماخدۇ رەشەبايەكى
 شىپىتىدا بىگرەم
 به خاترى شىكاندى شىكزى تاوه بارانىك
 هيئىنده فزولى و قوون بەگىچەل بۇوم
 حەيابەرانە .. بىپەردە، پەرەدە وەھمېيەكانى نىيوان فيىدەوس و دۆزەخەم ھەلداودتەوە
 ھەتا ئەوهى داپۆشراوە، بە سكۈنەت... رووتى رووتى بکەمەوە
 عەيىيەكانىيان لەرۇو ھەلماڭ
 لاوازىيەكانىيان بە روودا بىدەمەوە
 ھەتا ئەو چال و چۈلىانە لە جەوهەرياندا ھەن...
 بە ورەدە چەموى ھەقىقەتە كانى خۇم پېيان بکەمەوە..
 كەچى ھەمۇو ئەو رىسىك و
 سەرچىلى و
 كردو كۆشانەم، پشۇويىەكى ھەقىقىيىان نەدامى
 ئەو گۇمان و گومرایيانەم
 ئارامىم لى مەحرۇم دەكەن.
 ھەتا ئىستاش.. ئەمەيە كەرانەوە ئەبەدىيەكەي وەھمى سەۋىز و
 سۇر و
 پەمەيى
 مىرۇق.

ئازادى....

گەورەتىين درۆيەك، كە داھىنراپى!

ئېغىتراب....

من

تۆ

ئەو

ھىوا....

.....

.....

.....

.....

.

دەرگەيەك بە كراوهىسى بۇ خۆشويىستان

موحسين ئاواره

(۱)

من بۇ گولىنىڭ چۈرم
درکىيىك لەپەنجهم راچۇر
ئەي ئەودى سەبەتەيدىك گوللى پىيىه بۇ فرۇشتىن
دەبىي چەند پەنجهى ئاوسابىي
بە چىزووى درېكان چزا بىي
ھەلېتە ئەودى عاشقى گول بىي
دەست بۇ گول بەرى

دەبى لە مالى گولدا
بەبرىندارى بچىتە دەرى

(۲)

لەسىلهى دەرگەوە وەدىار كەوت
جوانى لى دەرزا
لە جۆگەلەى بەر دەمیدا
ورده بلىقى ئاوى رۇشنا
سەراودۇرى يەكتىيان دەنا
باق و بىريقى ئەو رووناكىيە
دەستى بە روومەوە وەنا

(۳)

ئەو بۆ ئەو كۆپە چايەت ناخۆيتەوە
لە ناو دەستتدا رەق بۆتەوە
ھۆشت لە كۆتىيە
ھەلّدەشاخىيى يان شۇر دەبىيەوە؟!
- راست دەفرمۇرى
سەيرى رووگەى ئەو چايەى نىئو كۆپە كە دەكەم
ۋىنەي خۆشەويىستە كەمى بەسەرەوەيە
چۈن بەو كەۋچەكەوە تىكىيدم
لە پىش چاوه كاندا لايمە؟

(۴)

دەريا دەريا
شەپۆلىك لە شەپۆلەكانى ھەنارە كەنار
ئەو كلىنكىسە تەرەي بۆ بهىينى
كە بە فرمىسىكى كېچىك تەر بۇوە

دەريا مەبەستى بۇو لىيى بەسلىيى وەردىتىنە وە
وەك دەيان چىرۇڭكى تراژىدى جىماوى سەر كەنار
بىانخۇينىتە وە

(٥)

لەسەر گۆرى دايىكم، نەمامىيىكم پواند
گىيانم وەك سەماوەرىيىكى دايىساو ھاتە كولن
تىكچۈزىا ھەست و سۆزى نىئو دل
دواى سالانىيىكى بەسەرچوو
نەمام بۇو بەدرەختىيك و
پرووھ ئاسمان ھەلچوو
ھېشۈرۈ رۇندىكى دەنك تەزەرىيى گرتبوو
ھەر قىله تەزەرىيەكى درەشاۋەدى
وئىنەيەكى دايىكمى تىا بۇو
ئاي كەپ لە حەسرەت و خۆزگە و بريا بۇو

(٦)

لە گۈيچىكەي گولىيىك راپەمىيىنم
گوارە ئالىتونىيەكەي گەلايىه
لەرە لەريشى لە گەل نەغمەمى بايە
ژىير پىستى گەلاكەيش
پىشالى ورد وردى تىايە
دەلىيى دەمارە وردىلە كانىيە
ژىير گۆنا پەمييەكەي توپىيە
خويىن بەنيوياندا گوزەر دەكەت
تاشىيۇەت لەنامىدا
ورپۇزان و خەوشانىيىك بەرپا كات

سیماش شیعری کوردی دوای راپه‌رین
به نمونه شیعره‌کانی روژنامه‌ی کوردستانی نوی‌وه
(۲۰۰۲-۱۹۹۲)

پیشکشه‌شی بهریز کاک ئیسماعیل کورد هو دلسوزیمه‌کانی

د. ئیسماعیل مه‌جمودی

ناونیشانی کتیب:

ئەرسەلان بايز ئیسماعیل،
سیماش شیعری کوردی دوای
راپه‌رین، (۱۹۹۲-۲۰۰۲)،
سلیمانی، دەزگای چاپ و
پەخشی سەردەم، ۲۰۰۳
لابره ۲۲۲

بابه‌تى كتىب:

تۆيىزىنەوە و خوتىندەنەوە شىعىرى كوردى دواى راپەپىن لە نىتوان سالەكانى (١٩٩٢-٢٠٠٢).

ھەلسەنگاندن و رەخنه‌ئەم كتىبە لە دوو بەشدا پېشىكەش دەكىت:

- ١) رەخنه‌ئى دەرەكى.
- ٢) رەخنه‌ئى ناوه‌كى

رەخنه‌ئى دەرەكى:

ئەرسەلان بايز لە دايىكبووی سالى ١٩٥٠ گوندى كارىتاتى سەر بە ناحىيە دىبەگە و سەر بە قەزاي مەخمورى سەر بە پارىزگاي ھەولىرە، قۇناغى سەرتايى و ناودىنى لە دىبەگە دواناودىنى لە ھەولىر تەواو كردوه^(١)، بروانامەي بە كالۋىريوس بەشى زمان و ئەددەبىياتى كوردى كۆلىتى ئەددەبىياتى زانكۆي بەغداد (١٩٧٠)، ماستەر لە ئەددەبىياتى كوردى لە زانكۆي سلېمانى (٢٠٠٠) و دكتۆرای ئەددەبىياتى كوردى لە زانكۆي سلېمانى (٢٠٠٣) و درگىرتوووه^(٢).

«فاشىزم (١٩٨٨)»، «راگەياندى شۆرپش و بزووتنەوە شىعىرى كوردى (٢٠١١)»، «رەقزانى سەخت»، «سيماي شىعىرى كوردى دواى راپەپىن (٢٠٠٣)»، «پىنگەي سىاسىي كورد لە رۆزھەلاتى ناوه‌راست (٢٠٠٨)»، «سەماي دۆلەفينە كان (٢٠١١)»، «كاژىر شەشى ئىوارە (٢٠١٦)»، «قاوهشى ژمارە ٣ (٢٠١٩)» و «كۆلەپشت (٢٠٢٠)» بەشىك لە كتىب و نووسراوه كانى نووسەرن.

ئەرسەلان بايز پاش كۆتايى كۆلىتى ئەددەبىيات بۆ ماوهىك لە رواندز دەبىتە مامۆستاي زمانى كوردى^(٣) و ھەندى رووداوى وەك روخانى دەزگاي پاشايىھەتى، پەيوەست بۇونى براکەي بە يەكىتىي قوتايىانى كوردستان، بىنىنى وينەي سەرۆك بارزانى و مام جەلال بە جلى پىشىمەركايدەتى و وانەكانى مامۆستاي وەھابى مامۆستايىان، دەبىتە ھۆي ئەودى لە سالى ١٩٧٠ داول لە بىنەمالەيەكى موحافىزەكارو ئاغەوه^(٤)، پەيوەندى بە كۆمەلەي ماركسىي لىينىنى كوردستانەوه بىكات، لە سالى ١٩٧٤ بۆ سالى ١٩٧٥ دەبىتە پىشىمەرگە لە شۆرپشى ئەيلۇلدًا.^(٥)

له سالی ۱۹۷۵ او پاش نسکوی شورش، له که‌ل خاله شیهاب و جه‌عفه‌رو شه‌نوده
چهند سه‌رکرد دیده کی دیکه‌ی کۆمەل‌دا له لایین رژیمی شه و کاته‌ی تیرانه‌وه را دهستی عیراق
ده کرینه‌وه و له لایین رژیمی به‌عسه‌وه تا سالی ۱۹۷۸ زیندانیی ده کریت.^(۱)

سالی ۱۹۷۹ پاش شه‌وهی ئازاد ده کریت، خوی ده‌گه‌ینیتە ناوەزنگ و ده بیت‌وه
به‌پیشمه‌رگه^(۲) و له يه‌که‌م کونفرانسی کۆمەل‌ی رەنخده‌ران له مالیمۆسى نزیک کانی
زددەی کوردستانی رۆزه‌ھەلات و دک شه‌ندامی يه‌دەگی سه‌رکردایته‌تی کۆمەل‌ه ده‌ستنیشان
ده کریت.^(۳) له سالی ۱۹۸۰ ده بیتە به‌پرسی رادیو سالی دواتر له لایین نه‌شیروان
موسـتـهـ فـاـوـهـ دـهـ کـرـیـتـهـ بـهـ پـرـسـیـ رـاـگـهـ یـانـدـنـیـ يـهـ کـیـتـیـ نـیـشـتـمـانـیـ کـوـرـدـسـتـانـ وـ دـوـوـ
مانـگـانـامـهـیـ شـهـ رـاـرـهـ وـ رـیـازـیـ نـوـیـ لهـ کـهـلـ هـاـوـرـیـ کـانـیـ دـهـ دـهـ دـهـ کـهـنـ وـ هـیـدـیـ هـیـدـیـ نـزـیـکـیـ مـامـ
جهـلـالـ،ـ وـاـتـهـ کـهـسـیـ يـهـ کـهـمـیـ يـهـ کـیـتـیـ نـیـشـتـمـانـیـ دـهـ بـیـتـهـ وـ دـهـ بـیـتـهـ جـیـگـهـیـ مـتـمـانـهـیـ.^(۴)

هـهـرـ لـهـ کـاتـیـ رـاـپـهـرـینـداـ دـهـ کـرـیـتـهـ بـهـ پـرـسـیـ رـاـگـهـ یـانـدـنـیـ بـهـرـهـ،ـ بـهـلـامـ لهـ لـایـینـ نـهـشـیرـوانـ

موسـتـهـ فـاـوـهـ لـاـدـهـ بـرـیـتـ وـ پـاـشـ رـاـپـهـرـینـ وـ لـهـ سـالـیـ ۱۹۹۲ـ وـ دـکـ يـهـ کـهـمـ سـهـ نـوـوـسـهـرـیـ

رـۆـزـنـاـمـهـیـ کـوـرـدـسـتـانـیـ نـوـیـ ۱۹۹۲ـ دـهـ بـهـ شـهـ دـهـ کـرـیـتـ.ـ لـهـ یـهـ کـهـمـ کـۆـنـگـرـهـیـ يـهـ کـیـتـیـ نـیـشـتـمـانـیـ

کـوـرـدـسـتـانـیـشـداـ لـهـ سـالـیـ ۱۹۹۲ـ دـاـ بـهـ شـهـ دـهـ اـمـیـ سـهـرـکـرـدـایـتـیـ هـلـدـبـرـیـتـ.ـ سـالـیـ ۱۹۹۳ـ

تاـ سـالـیـ ۱۹۹۶ـ لـیـپـرـسـراـوـیـ مـهـلـبـهـنـدـیـ رـیـکـخـسـتـنـیـ هـهـولـیـرـ دـهـ بـیـتـ،ـ پـاـشـانـ بـوـ مـاـوـهـیـ ۱۰ـ

سـالـ وـ دـکـ لـیـپـرـسـراـوـیـ مـهـکـتـهـبـیـ رـیـکـخـسـتـنـیـ دـهـستـنـیـشـانـ دـهـ کـرـیـتـ.ـ هـهـرـ لـهـ سـالـانـیـ

نهـوـهـتـهـ کـانـداـ چـهـندـ سـالـیـکـ وـهـزـیـرـیـ پـهـرـوـرـدـهـ دـهـ بـیـتـ وـ لـهـ سـالـیـ ۲۰۰۹ـ دـهـ چـیـتـهـ پـهـرـلـهـ مـانـیـ

هـهـرـیـمـیـ کـوـرـدـسـتـانـ وـ بـوـ مـاـوـهـیـ دـوـوـ سـالـ وـ دـکـ جـیـگـرـوـ دـوـوـ سـالـیـشـ وـ دـکـ سـهـ رـۆـکـیـ

پـهـرـلـهـ مـانـیـ کـوـرـدـسـتـانـ هـلـدـبـنـیـزـیـتـ^(۵) وـ پـاـشـ کـوتـایـیـ کـارـوـبـارـیـ پـهـرـلـهـ مـانـ،ـ جـیـاـ لـهـ شـهـرـکـیـ

حـیـزـیـ زـۆـرـتـرـ سـهـ رـقـالـیـ نـوـوـسـینـ وـ کـۆـکـرـنـهـ وـهـیـ بـیـرـهـوـرـیـهـ کـانـیـ دـهـ بـیـتـ وـ لـهـ مـبـارـهـوـهـ

دـهـ نـوـوـسـیـتـ «ـ زـیـانـ هـیـلـاـکـیـ کـرـدـوـوـمـ،ـ سـیـاسـتـ وـ "ـیـ.ـنـ.ـکـ"ـیـشـ زـیـاتـوـ دـهـ مـهـوـیـ هـرـچـیـ

لـهـ وـ مـاـوـهـیـ تـهـمـهـنـداـ دـیـوـمـهـ،ـ بـهـرـجـاـوـ کـهـوـتـوـوـهـ،ـ گـوـیـمـ لـیـبـوـوـهـ،ـ رـوـوـیدـاـوـهـ یـانـ بـهـ سـهـ رـمـ

هـاتـوـوـهـ کـوـلـهـ پـیـشـتـهـ کـهـمـیـ لـیـوـانـ لـیـوـ کـرـدـوـوـهـ،ـ بـهـ زـنـجـیرـهـ بـزـ مـنـالـهـ کـامـ وـ نـهـوـهـیـ ئـائـنـدـهـ

گـهـلـهـ کـهـمـ هـلـبـثـیـرـمـ.ـ دـلـنـیـاشـ بـهـشـیـکـیـ رـهـتـدـهـ کـهـنـهـوـهـ،ـ پـیـکـهـنـیـنـیـانـ بـهـ بـهـشـیـکـیـ تـرـیـشـ دـیـتـ،ـ

نـهـوـهـشـ کـهـمـهـشـ کـهـ دـهـ مـنـتـتـهـ وـ هـیـوـادـارـمـ سـوـوـدـهـ خـشـ بـتـ بـوـانـ^(۶).

نووسینی چهندین کتیبی و دک «رآگههیاندی شورش و بزووتنسهوهی شیعی کوردي (۲۰۱۶)»، «سنه مای دلپینه کان (۲۰۱۱)»، «کاژیر شهشی ئیواره (۲۰۱۶)»، «قاوهشی زماره ۳ (۲۰۱۹)»، «کوله پشت (۲۰۲۰)» ئەم کتیبەی بەردەست واتە

«سیمای شیعری کوردی دوای راپه‌رین^(۳)»، ودک نامه‌ی دکتورای نووسه‌ر له زانکۆ سلیمانی و بهشی زمانی و ئەددبیاتی کوردی، بەرهەمی نووسه‌ر له دوو بواری ژیانی پیش راپه‌رین و پاش راپه‌رین و ئەددبیاتی شۆرشگیرانه و هەروهەا خویندنی ئاکادمیانه له بهشی زمان و ئەددبیاتی کوردی و هەروهەا بەرپرسیاریه‌تییه کانی له شۆرش و دەزگا سیاسیه کانی کوردستانداو بەتاپیهت راگه‌یاندن و سەرنووسه‌ری کوردستانی نوی، ئەو رەواپییه بە نووسه‌ر ئەدات کە لەم بواردا واتە ئەددبیاتی راپه‌رین له رۆژنامەی کوردستاندا بنووسیت و ودک شارەزای ئەو بوارد و لەو سەردەمەدا پیشانه بکریت و ئەم بواره ودک نامه‌ی دکتوراشی هەلبېتیریت.

ئامانجە کانی نووسه‌ر بۇ نووسینى ئەم کتیبە بریتین له بايەخدانی تاپیهتی کوردستانی نوی بە ئەدب و بىلاوکردنەوەی شیعری نوی پاش راپه‌رین^(۱۲)، کاریگەری پووداوی راپه‌رین له سەر ژیانی سیاسی، فەرھەنگی و کۆمەلگەی کوردی^(۱۳) پیشگەی سەرپەرشتیی بائیکی راگه‌یاندنی شاخ و تە جزووبىی جەمسەری پیشگەوە لکاندنی بەرهەمە کانی پیش راپه‌رین و پاش راپه‌رین نووسەر بەگشتی پرسى راپه‌رین کە بە راي نووسەر، کۆمەلگە ئاکامى سەپەر بەرچەستەی له بواری شیعری کوردی و تەنانەت بوارە کانی دیکەدا لیکەوت و تووهتەوە، لە مەبەستە دیارە کانی هەلبېشاردنی ئەم بابهتە بىز نامه‌ی دکتورای نووسەرە.

نووسەر دەیەویت بە بۆچۈونىيکى زانستى و خۆپاراستن له ھەر جۇرە پېشداوەریيەك و لە روانگەمە کى زانستى ئەم رووداوه مىۋۇوييەو كارلىكەری و كارتىكەریيە کانی له سەر شیعرى دوای راپه‌رین رۇون بىكاتەوە.

كاتى نووسینى ئەم نامه‌ی دکتورایە نووسەر دەگەریتەوە بۇ سەردەمە سەرەتاپیه کانی دوای راپه‌رین و ھیواي خەلک و ھەندى سیاسەتمەدارى ودک نووسەر بۇ ئەوەی ھەریمی کوردستان بېتە نۇونەيە کى پیشگەوە ژیان و پیشگەوتىن و ديموكراسى له ناوجەکەداو ھەر لىرەوە دەتوانىن بانگەشە ئەو بکریت ئەم کتیبە لە درېژە ئەو ھەولانەدا نووسراوه، كە دەيانویست ئازادى و بايەخدان بە ژیان و فەرھەنگی كراوهى دوای راپه‌رین بەھۆى پى بەھن.

ھەر بۇيە دەتوانىن بانگەشە ئەو بکریت، بەردەنگە کانی ئەم کتیبە بازنەيە کى بەرپلاوی له لايەنگران و ھۆگرانى ئەندىشە سیاسى و مىۋۇوي سیاسى و شیعرى

به‌رهنگاری و کاریگه‌ری گوتاری راپه‌رین له سه‌ر ئەدەبیاتی کوردى و بهتایبەت شیعىرى كوردىيە.

زيادبوونى رەھەندى كەسى(خودى) پاش راپه‌رین، هاتنە ئاراي كەشىكى ئازادو زەمینە خۆشكەر بۇ ئامادەبوونى ژنان و باسکردن لە مەسىلە خودىيەكانى ژنان^(١٤)، دانەبران له سەر رەگ و رېشە، سەرداي بەخۆگرتنى دىمەنى جىهانى، بەكارھىتىانى وشەي سادە ساكارى رۆزانە، گۆپىنى مەجازەكان، هاتنى چەندىن وشەي نوى وەك (ئاشتى)، مافى مروق، ژن، مىنال، ژينگە، لايەنى سىتكىس و..) دوور بۇونەوە لە تەمومىز وەمىز، گرنگىدان بە مۆسيقاي شىعەر سۆز و ھەزان و جۆش و خروشى دەرۈونى لە جىاتى كىش لە رىزى گرنگىتىن کارىگەریيەكانى راپه‌رینن له سەر شىعەر کوردى ھەريمى كورستان كە نووسەر وەك گوتارىتى كەنى نوى پىناسەت دەكتات و ئەم كىتىبەش لە پىناؤ سەلاندى ئەم گوتارە نوييەت دواي راپه‌رینه^(١٥).

رەخنهى ناوهكى:

باپەت:

ناونىشانى ئەم كىتىبە پىكھاتوو له پىنچ وشەي: «سيما»، «شىعەر»، «كوردى»، «دواي»، «راپه‌رین» و چوارچىوەيەكى زەمەنى ديارىكراو، واتە سالەكانى نىوان ١٩٩٩ بۇ ٢٠٠٢.

وشەكانى «دواي راپه‌رین» له لايەكەوە نىشاندەرى روانگەيەكى مىۋزۇيە بىز خويندەوە ئەم باپەتە وشەي «سيما»ش له لايەكى ترەوە ھەلگرى واتايەكى ژورنالىستىيە، كە بەكارھىتىانىان له توېزىنەوەيەكى زانستىدا رەنگە بۇ راپىشانى سەرنخى بەردەنگ و خوينەرىيەكى زۆرتر بۇوبىت، ناكريت ئەوەش له بىر بکريت كە توېزەر جيا له لايەنى سىياسى، يەكىك لهو رۆژنامەنۇسانەي بىزافى نەتەوەيى كوردەو لەو رووەوە كارىگەرېي ئەدەبیاتى رۆژنامەگەری لەسەر بەرھەمى ئەم دەستە نووسەرانە شتىكى ئاسايىيە گەرجى نووسەر ھەولى تەواوى داوه كە بارى زانستى توېزىنەوەكە بەرجەستە تر بىت له بارى رۆژنامەنۇرسى و لەم بواردا سەركە و تۇوبۇو.

لە ناونىشانى ئەم كىتىبەدا و دەردەكەۋىت كە نووسەر ويسىتۈرۈيەتى توېزىنەوەيەك لەسەر شىعەر کوردى له ماوەيەكى زەمەنىي دە سالە و لە زەمینەيەكى ديارىكراو واتە رۆژنامەي كورستانى نوى وەك رۆژنامەي فەرمى يەكىتىي نىشتمانى كورستان بکات.

حالی گرنگ لەم ناونیشانەدا ئەوەیە کە ناونیشانى كتىبەكە هىچ وشەيەكى پىوه ديار نىيە كە هەلگرى واتايەكى بايە خدارانە (ارزشى) و لاينگرانە بىت، يان بىھوپىت بەرەو ثاپاستەيەكى ديارىكراومان رابكىشىت و ديارە نۇوسرە ئاگادارى ئەم خالە گرنگە بۇوە كە خەرىيکى نۇوسيىنى بەرھەمەنگى زانستىيە، بەلام وىنەي سەر بەرگى كتىبەكە بە جۈرىيەك دەھەپىت دېھەنەك لە رەوتى بازاشى سىاسى كوردو بە تايىەت خەباتى يەكىتىي نىشتمانى كوردستان پىشان بىت، رەنگى سەوزى كتىبەكە و نىشانەكانى كاولكارى و هاوكت دارستان و بازنهيەكى بەرجەستە كراو لە خوارەودى گۆشەي راستى كتىبەكە بە رەنگى سرۋشتى جىا لەھەدە ئەتوانىت ئاماژەيەك بە چىرۇكى بەشىك لە مىزۇرى هاواچەرخى سىاسى كوردستان بىت، رەنگى سەوز، ھيمىا خەباتى رەواو ھەروەها ئاماژەيەك بۆ يەكىتىي نىشتمانى كوردستان و كاولكارى و دارستان و ھەندى شويىنى رۇواناك و ئاماھەبوونى چەندىن شۇرۇشكىرى كورد لە بازنهيەكى جياكراوە، ھەمۇر ئاماژەيە بە پرسى راپەپىن و شۇرۇش و چياو خەباتى پر لە ھەزىنە شۇرۇشكىرىانى كوردو بەتايىەت يەكىتىي نىشتمانى كوردستان كە وەك رىيازىيەكى ترازييدىائامىزو هاوكت سەوزو رەواش پىناسەي دەكتات و لەمبارەوە واتە ھەللىزاردەن تەرەحى كتىبەكە بەرەو ئاراستەي يەكىتىي نىشتمانى كوردستان بای ئەداتەوە لەم رۇوهە واتە مەبەستى نۇوسرە بۆ خويىنەر دەرئەكەپىت كە مەبەستى سەرەكى ئەم كتىبە، خويىنەودى گوتارى شىعرى دواي راپەپىنى شىعرى زۇنى سەوز واتە زۇنى يەكىتىي نىشتمانى كوردستانە و ھەلبەت رېستەر رۆژنامەي كوردستانى نۇي وەك دەمەستى ئەم حىزبەش ھەر وەك پىشتر ئاماژەمان پىدا وەك ديارىكىرىنى شويىنى توپىزىنەوە كە لە خوارەودى ناونىشانى سەرەكى هاتورەو بە گشتى ديارىكىرىنى ناونىشان و بازنه و شويىنى توپىزىنەوە كە تەواو زانستى و شىاوى سەرنج و پامانە.

حالى دىكە، ھەروەها كە لە ناونىشانى كتىبەكە و ديارە، دەھەپىت لەسەر ورچەرخانى مىزۇويى شىعرى كوردى لە راپەپىنەوە بۆ دواي راپەپىن لە نىوان سالە كانى (١٩٩٢-٢٠٠٢) توپىزىنەوە كى زانستى جىبەجى بكتات، توپىزەر لە دەستپىيەكى كتىبەكەيدا بانگەشەي ئەو دەكتات كە دەھەپىت لە روانگەيەكى زانستىيەوە تىشك بختە سەر رۇوداۋىكى مىزۇويى و بە واتايەك كارىگەرلى راپەپىن وەك يەكى لە گرنگەتىن رۇوداۋە سىاسىيەكانى هاواچەرخى كوردستان لە ئەدەبى كوردىدا رۇونبكتاتەوە كە لە درېزەدا ئاماژە بە خالە ئەرىتى و نەرىنەيەكانى ئەم توپىزىنەوە ئەدەين.

پیشینه‌ی تویژینه‌وه:

ئەم کتىيېمى بەردەست ھەر وەك پىشتر ئامازەمان پىدا، نامەي دكتۆرای نۇوسەرەو
ئەو بە باشى ئاگادارى ئەودىيە كە لە نۇوسراوەيەكى ئاكادىمىي و زانستى، دەبىت بە وردى
ئامازە بە پىشينه‌ي تويزىنەوه کان لەم بوارەدا بىرىتى و خودى نۇوسەر لە مبارەدە
دەنۈسىت: «رېبازى لىكۆلىنەوهى زانستى ئەو بە مەرج دەزانى كە لە سەرەتادا باس
لەو باسانە بىرىت كە لەمەو بەر لە بارەي مەوزۇوعى ئەم نامەيەمە نۇوسراوە، ئەو
تىكەلبوونى ئەو باسە لە گەل سىماي نامە كەي ئىچىدە وايكىد ئەو باسە بىكەينە
بەشىكى سەربەخۇو بىخەينە پىش بەشە كان تىكرا لە سەر ئەو و تارانەي رەخنەش
بنووسىن كە لە كەشى ئازادى پاش راپەرىندا لە بارەي شىعەرە نۇوسران، با ھەندىكىان
باس لە شىعەر پىش راپەرىنىش بىكەن كە ئەو مىتۆدەي باس و لىكۆلىنەوهىيە باۋەرمان
پى يەتى لىكدانەوهى بارى كۆمەلائىتى و ئابورى و سىاسىي ئەو سەردەمەي لە شىعەريان
دەكۆلىيەوه بە پىتىست دەزانى»^(۱۶) كەواتە نۇوسەر دەزانىت دەبىت ھۆكاري سەرەكى
تويزىنەوه كە بە باسکەرنىكى رەخنەگرانە لەو كتىبانى كەوا لەم بوارەدا نۇوسراون رپون
بىكەتەوە بە واتايىھەك رۇونى بىكەتەوە سەرەرەي نۇوسىنىنى چەندىن كتىبى دىكە لەم
بوارەدا، ھۆكاري سەرەكى ھەلېڭاردنى ئەم ناونىشانە چ بۇوه؟ ديارە، كەمۇكۈرى و
لاوازىيەكانى نۇوسراوە كانى پىشىو و شتە نوئىيەكانى ئەم تويزىنەوهىيە يەك لەو ھۆكارە
سەرەكىيانە بۇوه نۇوسەر بە باشى ئاگادارى ئەم خالە گەرنگە بۇوه ھەر لەم پىناوەدا بە
وردى ئامازە بەو نۇوسراوانە كردو كە لەم بوارەداو پىش ئەم تويزىنەوهىيە نۇوسراون.
سالار مەحمۇد(۱) ئەدەب لە رۆزىنامەي كوردستانى نوى دا، سلىمانى،
كوردستانى نوى.

مەممەد نورى ئەممەد(۲) ئەلف تىكىست / رەخنەي سالى ۲۰۰۳، سلىمانى،
داناز.

كەمال مەعرووف(۲۰۰) ئەدەبى كوردى و رەخنەي ئەدەبى نوى، سلىمانى، گەلاۋىز
عەبدولقەھارى شىيخ(۲۰۰۰) ئەزمۇونەكان شىعەر كوردى، رەخنەو لىكۆلىنەوه،
ھەولىر، پاڭ.

ئەوانەی سەرەوە لە رىزى ئەو كتىيىبانەيە كە لەم بوارەدا نۇوسراون و جيا لەم كتىيىبانە كە نۇوسەر وەك بەشى سەرەكى پىشىنەي تۈيىتىنەوە كە ئاماڭەيىن پىددەكت، بە ژمارەيەك وتارى رەخنەگرانەي نۇوسەرانى دىكەي وەك سەلىم سەيدۆك، رېكپوش عەزىز مەممەد، حەممە سەعىد حەسەن، عەبدۇللا رەئۇف، عەتا قەرەداخى، ھىرۆ مەممەد، كەرىم دەشتى، عەدنان توفيق، سەرور كەرىم، ئازاد حەممە، ئەممەد رەزاو نەۋزاد ئەممەد ئاماڭە دەكتات كە لەم بوارەدا نۇوسراون.

ئەو نۇوسراوانەي كە سەبارەت بە شىعىرى كوردى و پرسى راپەرين نۇوسراون بە گشتى لە لايەن نۇوسەرەوە سەرەرای سوودگرتىنى لە ژمارەيە كىيان^(١٧)، چەندىن كەم و كورىان ھەيە كە ليزدا بە گرنگىتىن ئەم كەموکورپيانە لە روانگەي نۇوسەرەوە ئاماڭە دەكتەين: يەكەم: يەكەنەرگەتنەوەي ناونىشانى كتىب لە گەل ناودرۇك بۇ نۇونە كتىبە كەي سالار مەجمۇد^(١٨).

دۇوەم: باس نەكردن لە داهىيىنان و گۇزانكارييە كانى شىعىرى كوردى دواى راپەرين، بۇ نۇونە كتىبە كەي مەممەد نورى ئەممەد^(١٩).

سييھەم: گرنگىدان بە پرسى ژنائىتى لە باتىي گرنگىدان بە پرسى داهىيىنان و گۇزانكاري^(٢٠) بۇ نۇونە نۇوسىنى رېكپوش عەزىز مەممەد لە سەر شىعىرى كەزال ئەممەد.^(٢١)

چوارەم: هەندى جار تەنبا گرنگىدان بە ئەزمۇونى شىعىيەت و جوانكاري وەك نۇونەيى كتىبە كەي كەمال مەعرووف.^(٢٢) بە پىچەوانەوە هەندى جارىش خۆلادان لە دىاريىكىرىدىنى تايىيەتەندىيە كانى دەنگە شىعىيە كان وەك ئەم و تارەدى سەلاح سەيدۈك.^(٢٣) پىنچەم: ئاوردانەوە لە بەرھەمە شىعىيە كان لە روانگەي ئەركى شىعىيە وە فەراموشىرىدى بوارە ھونەرىيە كانى دىكە وەك ئەم كارەي عەتا قەرەداخى.

شەشم: ئاماڭەنەكردن بە شتىيەت لە بارەدى لە دەبى دواى راپەرين وەك وتارە كەي سەرور كەرىم و هەندى جارىش كەوتىنە ناكۆكى لە گەل خۆياندا وەك بەشىك لە نۇوسىنى كەي عەبدۇلقەھارى شىيخ.^(٢٤)

دواوته: ئەم كتىبە لە لايەن نۇوسەرىيە كى دكتۆرای زمان و ئەدەبى كوردى و هەرۇھا سىياسەتەدارو شۇرۇشكىرىيە كى بەشدار لە خەبات و بىزاشى رىزگارىخوازى كوردىستان و راپەريندا نۇوسراوەدەن دراوه جىا لە كەسايىتى سىياسى و بەرپرسىيەتى نۇوسەر، سەرەتايىك بىت بۇ خويىندە وەيە كى زانسىتى و بىتلەن بۇ بەشىك لە شىعىرى دواى

رپه‌رین و کاریگه‌رییه‌کانی پرسی رپه‌رین له سه‌ر شیعیری کوردی که هه‌ندی لایه‌نی له لایه‌ن تویزه‌رانی پیشوه به پهراویزخراوو ئەم بهره‌مه ده‌توانیت سه‌رتایه‌کی جددی بیت بۆ په‌رپیدانی راوبۆچونی زانستی لهم بواره‌دا.

ناوه‌روک:

کتیبه‌که بریتییه له پیشه‌کییه‌کو سی به‌ش و ئەنجامی لەزیر ناویشانی «باری سیاسی و ئابووری و رووناکبیری و کۆمەلایه‌تی له ماوهی ئەم باسەدا»، «رپه‌رین و ره‌نده‌کانی بیری شاعیران»، «ریچکه‌ی هونه‌ری شیعیری دوای رپه‌رین»، «ئەنجام» و «سه‌رچاوه‌کان».

پیشه‌کی:

تدرخان کراوه بۆ باسی هۆکاره‌کانی نووسینی کتیبه‌که، پرسی رپه‌رین، گرنگی رپه‌رین و هەروه‌ها کاریگه‌رییه کۆمەلایه‌تی و سیاسی و ئابوورییه‌کانی هه‌رییمی کوردستان له سه‌ر شیعیری دوای رپه‌رین و به وته‌ی نووسه‌ر، روونکردن‌هودی ئەم «رەوداوه میژووییه» که «شوین په‌نجه‌یه کی ئەوتۆی له ئەدھبی کوردیدا به جی هیشتوده که کارکردن‌که‌ی تا ئیستا بەردداوه^(۲۵)». هۆکاری نووسینی ئەم کتیبه‌یه نووسه‌ر له دریشە پیشه‌کیه‌که‌یدا ئاماژدیه کی خیرا به بەشە‌کانی ئەم کتیبه ده‌کات و دواتریش له زیر ناویشانی «چى له سه‌ر ئەم باسە نووسراوه^(۲۶) باسیکی رەخنه‌ئامیزانه‌ی کورت له پیشینه‌ی ئەم بواره باس ده‌کات.

بەشی یەکەم:

تایبەتە به پیش باسیک و دوو باسی سه‌رکی، پیش باسە‌که تەرخانکراوه بۆ باسیک به ناویشانی «له باری سیاسی و ئابووری و رووناکبیری و کۆمەلایه‌تی له ماوهی نیوان ۱۹۹۲-۲۰۰۲» که خۆی پیکھاتووه له پینچ پاش: «باری سیاسی و ئابووری»، «کۆرەو بپیاری ۶۸۸»، «ناوچەیه کی ثارام له کوردستاندا»، «ھەلبژاردنی په‌رلەمان» و «پیشانی حکومەتی هەریم».

له پاژی «باری سیاسی و ثابوری» نووسدر به پیویستی دهانیت: «سهره تا تیشك بخته سه رباری سیاسی و ثابوری و کومه لانیتی کوردستانی دوای راپه رین، نه و راستیانه بخته روکه زیان و گوزه رانی کومه لانی خلکی کوردستانی عیراق له پیش راپه رینی سالی ۱۹۹۱ هه رته نیا نه و نهبوو که بهر چهپوکی درنداشه سیاسه تی پاکتاوکردنی ره گه زیبی و بهزور راگواستن و درکردنی له شوینی سه دان ساله باووپارانیان که وتبونون^(۲۷) به لکو «کوردستان کرابووه بهندیخانه یه کی گهوره بۆ گهملی کورد»^(۲۸) و له دریزدا پیوایه: «نه گه ر شهربی دووه می کهند او دوابه دوای نه ویش راپه رینی کومه لانی خلکی کوردستان نه بواي، نه گه ر کوردستان له چنگی داگیرکه ره زازاد نه کرايه دوور نه بوبو ته عربی و ته عیسیش بگه یشتایه سه سنوره کانی ئیران و تور کیا^(۲۹) .»

پاسی یہ کھم :

باسی یه که می بابه ته که نووسه ر ته رخان کراوه بۆ بابه تی را پیرین و گۆرانکارییه کان
که له چەندین پاشدا به نیوە کانی گۆرانکاری سیاسی، گۆرانی ئابورى، گۆرانی
کۆمەلایەتی، گۆرانیکارییه روناکبیرییه کان پیشکەش کراوه.

له پاژی گۆرانکاری سیاسی و فره حیزی: ئاماژه بە دەسکەوتە کانی يەکە مین دەسەللتى كوردى وەك پېشکەش كردنى بەرنامە بۆ دابىنكردنى مافى ئازادى بىرۋىباوەرى سیاسى، ئايىنى، نەتهودىيى و... پاشان ئاماژه بە هەلگىرسانى شەپى ناوخۇ دەكتاتو سەپەرای ئەو پۇداواه دلتكىزىنە، نۇوسەر بەردەرام بەدەھاتسو ھىۋادارە لەمبارە دابىنكردنى ئاسايىش و ئازادى و نەمانى سانسۇرۇ پەسەندىرىنى ياساى شارەوانى وەك نىشانەكانى ھيوا بە ئائىنە دەپىشەوچۈنى ھەرىتى كوردىستان پېناسە دەكتات.^(۳۶)

له پاژى دووهە واتە پاژى گۆرانى ئابورى: سالانى سەخت و بىزىيى سەخت و خۇراڭىرنى خەلک بە گشتى و رۇوناكىبىران بە تايىھەت، ئاماژە بە ئەزمۇونى يەكەم كايىنە حکومەت و نەبوونى ژىرخان و پرسى كەمارقۇ ۋابلوقەسى سەر ولات و ھەروەھا بريارى ۹۸۶ ئەنجۇمەننى ئاسايىش سەبارەت بە بەرنامە فرۇشى نەوت لە پېناو خوراکى عىراق دەكتات و پىّوايە «سەركەوتىنى ثىدارە كوردىستان لە جىبەجى كردىنى بەرنامە نەوت بە خوراکدا، تواناي پىپۇرلىنى كوردو دلسىزى و ليھاتوبيي گەلى كوردى بە جىهان ناساند».^(۳۷)

له پاژى دواتر واتە باسى گۆرانکارى كۆمەللىيەتى، ژيانى مەدەنلىيەتى و ديارەددە كانى: نۇوسەر بانگەشەي ئەوه دەكتات «كايىنە يەك لە دواى يەكە كانى حکومەتى ھەرىم لە ھەولى چاڭىرىنى بارى كۆمەللىيەتى و پەروەردەيى و سايکۆلۈزى تاڭە كانى كۆمەلگەدا بۇون» كە وەك رىيگەر لە «بەردەم تواناوا بەھەرەكان». ^(۳۸) دا ناوى دەبات و بە ھەندى دەستكەوتىش لە بارى ژيانى مەدەنلىيەتى وەك كردنەوە تىپى وەرزشى، گىنگى دان بە پېشخىستىنى چالاکى بوارى تەندىروستى و پەسەندىرىنى بېرگەمى ۴ مادە ۱۰ ياساى ژمارە ۲ سالى ۱۹۹۲ لە پېناو كردىنى دابىنكردنى مافى ژنان و ھەروەھا ھەمورا كردن و ھەلۇشاندىنەوەي ئەو ياساىيە كە بۇونەتە ھۆي بەرزبۇونەوەي خورپەوشىت و پېشکەوتىنى كۆمەل بەرەو مەدەنلىيەت، ئاماژە دەكتات.^(۳۹)

له پاژى كۆتايى واتە پاژى گۆرانکارىيە رۇوناكىبىرييە كان: ئاماژە بە كردنەوەي دەزگاي سەردەم، موڭىيانى و كردنەوەي پىردى پىيۇندى رۇوناكىبىرى نىئوان شاعىرو نۇوسەرانى ھەرىتى كوردىستان لەگەل رۇوناكىبىرانى پارچە كانى ترى كوردىستان و ولاتانى عمرەبى و تەناتەت ئەوروپىش و ھەروەھا بايەخدان بە خويىندىنى بالا دروستكىرىنى نزىكى ۱۷۰ خويىندىنگە لەم ماوهىيە وەك گۆرانکارى بارى رۇوناكىبىرى كوردىستانى پاشى راپەپىن دەكتات.^(۴۰)

باسی دووهەمی - بەشی يەکەم :

ئەم بەشە تەرخان کراوه بۆ باسکردن لە سەر شیعرى كوردى پىش راپەرین و خۆى سىپاژە به ناونىشانەكانى «ناوەرۆكى شیعرى»، «روخسارى شیعرى»، «رۆژنامەگەرى دواى راپەرین».

ئەم باسە واتە باسی شیعرى كوردى پاش راپەرین تاييەته به پىداچۇونەوهى شیعرى كوردى پىش راپەرین واتە لە شەستەكانەوە تا نەوتەكانو نووسەر لە مبارەوە دەنۈسىت: "لە شەستەكانى سەددەي راپەرینى سالى ۱۹۹۱، ناكۆكى و مملانى يەكى گەورە لە نىوان گەللى كوردو داگىركەراندا ھەبۈدۈ ئەو مملانىيە چارەنۇرسىز بۇو" چونكە بەرای نووسەر "جۇودى نەتەوەيىمان، زمان، خاك و مىڭىز شمان لە بەرددەم دوورپىانىيەكى بۇون و نەبۇون دا بۇو".^(۴۱)

نووسەر لە درېزدە ئاماژىدەكى خىرا بە گەرنگىتىن خالقەكانى شیعرى شەستەكان دەكتات.

تايىەتمەندى بەرجەستە شیعرى شەستەكان لای نووسەر، ئاوىتە كەدنى عەشق و خۆشەويىستى و گەيشتن بە دلدارەكانيان لەگەل رزگار كەدنى كوردستان و بۆ نۇونە ئاماژە بە دوو شیعرى شىرىكۆ بىكەس و رەفيق ساپىر دەكتات.^(۴۲)

تايىەتمەندى بەرجەستە شیعرى ھەفتاكان و ھەشتەكان لای نووسەر، بە نىيۇنەتەوەيى كەدنى خەبات لە لايەن شاعيرانەوە پىنناسە دەكتات سەرەرای ئەوە ھەر خۇيان بە بەشىنىكى جيانەبۇوە لە سەنگەرى شۇرۇش و پىشىمەرگە ئەزان، بۆ نۇونە ئاماژە بە جەلال مىرزا، سەلاح شوان و عەبدوللە پەشىۋ دەكتات.^(۴۳)

نووسەر ھەر لەم پاشاداولە درېزى باسی شیعرى ھەشتاكاندا، ئاماژە بە سەرەھەلدىنى دوو رىباز لە سلىيەمانى و ھەولىرەدەكتات و لە مبارە دەنۈسىت: "لە سلىيەمانى شیعر بارگەن كراوه بە مەبەستى سىياسى و كۆمەللىيەتى زەق و راستەو خۆ، بەلام لە ھەولىر ھىزى داهىيان بۇوە مايەي مانەوەو رانە كەدن"^(۴۴) و بۆ نۇونە ئاماژە بە دوو شیعرى كامەران موکرى و دلشاد عەبدوللە دەكتات.

لە باسی روخسارى شیعرى: پاش باس كەدن لە كارىگەرى بەياننامە ئازارو گەشە كەدنى شیعرى كوردى و كارىگەرى گۇشارە عەربىيەكانى وەك كەلىمە ئىراق،

کۆمەلگەی گالیرى مىسرو گوقارى شىعرى لوبنان له سەر شىعرى كوردى، ئاماژە بە تايىەتىنە كانى شىعرى كوردى لە بارى روخسارى شىعرييە و دەكەت بۇ نۇونە: بەكارهينانى وشەي كوردى پەتى لە شىعرى حەفتاكاندا كە درىزىدى رەوتى پىرەمېردو گۆران و برايم ئەممەد بورو.

بەكارهينانى رەمز، پاش شۇرۇشى سالى ۱۹۷۴ و زۇربۇونى گوشارى رېزىم لە سەر بزاشقى نەته وھى كوردى.

هاتنى دەيان وشەي كوردى تازادو رەمزى فولكلورى كوردى و عەرەبى و بىانى و چەندىن زارەوهى نوى وەك (گۆددۇ، سىزىش، گەلگامش، زەردەشت، عيسا، ئەھرىن، مەزدا، باباگۇرپەتەپ) بۇ نىيۇ شىعرى كوردى.

دياربۇونى تەم و مىل لە سەر ھەندى شىعرو ئازادبۇون لە بوارى كىش و سەرواشادا كە خۇيان پابەندى هىچ كۆتۈك نە كەرددوو.^(٤٥)

لە پاپى كۆتايى ئەم باسە واتە رۆژنامە گەرمى دواى راپەرپىن: پاش ئاماژە بە مىدىاى سەر بە دەسەللات و ئىزىن نەدانى بە گەشەنە كەردنى رۆژنامە گەرمى كوردى و كىشە كانى بەرددەم رۆژنامە گەرمى شاخ، پرسى راپەرپىن بە «شەكۆدار»^(٤٦) ناودەبات و لەپەرۋا دايى راپەرپىن «لە بوارە كانى كولتوورو روونا كېرىيىشدا زەويە كى بەپىتى رەخساند بۇ ئەوهى تەكانييىكى چەندايەتى و چۈنایتى بە سەرچەم بوارە كانى روونا كېرىيى و كولتوري گەلە كەمان بدرىتتى»^(٤٧) و بۇ نۇونە ئاماژە بە رۆژنامە كوردىستانى نوى دەكەت كە وەك سەرتايىەك بۇ رۆژنامەوانى كوردى پىناسەي دەكەت و لە درىزەشدا پاش ئاماژەدان بە شەپى ناوخۇر كىشە كانى لە بەرددەم رۆژنامە گەرمى كوردى، رىكەوتى ۱۹۹۷ ئى واشتۇن لە نىوان دوو حىزىسى سەرەكى كوردستان وەك «تەقىنەوەيە كى راگەيىاندىن»^(٤٨) لە كوردستاندا ناودەبات.

بەشى دووهەم: تايىەتە بە باسکەرن و توپىزىنەوهى رەھەندە كانى بىرى شاعيران و بە واتايىەك كارىگەرېيە كانى راپەرپىن لە سەر رەھەندە كانى بىرى شاعيرانى پاش راپەرپىن و بە تايىەت رەھەندى كەسى، رەھەندى نەته وھى و جىهانى دەكەت.^(٤٩)

لە رەھەندى كەسى، دواى دوپاتكەرنەوهى بایەخى راپەرپىن، دەنۇوسىتەت: پاش راپەرپىن «شاعير گەرەيەوهى ناخى (تاك) ئى خۇي»^(٥٠) و بە هيىننانى چەندىن نۇونە لە شاعيرانى وەك دلشاد عەبدوللە، ئاوات حەمسەن، ھاشم سالح، كەڭىز ئەممەد، كەڭىز ئىبراھىم و قىنتۇس فايق و ھەروەها ئاماژە بە چەندىن شاعيرى كۆنلى كوردى و ھاواچەرخى

فارسی، له و بروادایه: «پاش راپه‌رین و نه‌مانی مهترسیه کانی سه‌رد همی داگیر کاری، تاکی کوردی خۆی دۆزیوەتمووه و ئیتە ئەوا تاکی جارانی بە کۆمەل نیه^(۵۱)» و هەروهە «له ئەزمۇونى ئازادى و ديموکراتى دواى راپه‌رین دا ئەجاره زن لە مينبهرى خۆشەویستیدا بە بىٰ ترس و سلەمینەوە پەيامى دلدارى ناخى خۆی را دەگەيەنی و بۇونى خۆی بەبوونى دەزگىرانە كەى دەبەستىيەو^(۵۲)».

له پاشى ب، واتە رەھەندى كۆمەلایەتى، دواى ئاماژەدان بە مىئرۇوی سەرەھەلدان و گەشە كەدنى شىعىرى نەتەوەيى بۆ سەردەمى پېش دەسپىكىدلى بزوتنەوەي سىياسى^(۵۳) و هەروهە گۆرانىكارى شىعىرى نەتەوەيى و قۇناغە کانى و بەتايىھەت سەدەي بىستەم شىعىرى حاجى قادر كۆيى و فايىق بىيکەس^(۵۴) و هيىنانى چەندىن نۇونەي شىعىرى ھاۋچەرخى كوردی دواى راپه‌رین بە نۇونە شىعىرە کانى عەبدوللە پەشىو، شىرکۆ بىيکەس، كەڭال ئەحمدە، ئاوات حەسەن، ئازاد حەمە، قوباد جەللى زادە باسکەدن لە سەريان^(۵۵)، تىپوانىنى خۆى لە چەندىن خالى ژىرەوە سەبارەت بە رەھەندى نەتەوەيى شىعىرى دواى راپه‌رین كۆدە كاتەوە پېتىايدى: «مەسەلەي نەتەوەيى و نىشتمانى لە نىيۇ ئەدەب و ھونەرى دواى راپه‌رین پاشە كىشە كىدوو^(۵۶)» و لە چەندىن ھۆكاري و دك: نەمانى رىزىي داگير كەر، پىشكەننەي ئىدارەيەكى كوردى سەرەبەخۆ، تىكشانى بىرۋايدىيۈلۆزىي ماركسىزم و بلۇكى رۆزھەلات، ھەلگىرسانى شەرى ناوخۇو بىٰ ھيواكىدىن رۆشنبىران لە دروستكەرنى بەھەشتىيەكى نۇونەيى لە كورستان، بە ئېغلىجى روانىنى شەپۇلى جىهانگىرى، دروستىبونى ئاكارى سېكىسى لە بۆشايى فيكىرى، گەرانەوە بۆ خودو خەونە رەنگالەيەكىن و ھاتنە كايىي گفتۇگۇ لە سەر بىرى فەلسەفە لاي بەشىكى رۆشنبىران كە پىيانوايدى لوازى ئەو بوارە ھۆكاري سەرەكى ئەم وەزعەي ئىستان^(۵۷)، و دك ھۆكاري سەرەكى پاشە كىشە مەسەلەي نەتەوەيى و نىشتمانى لە نىيۇ ئەدەب و ھونەرى كوردى دواى راپه‌رین ناودەبات.

له پاشى كۆتايى ئەم بەشە واتە رەھەندى جىهانى شىعىرى دواى راپه‌رین، پاش باسېكى كورت لە رەوتى جىهانى بۇون^(۵۸) و هيىنانەوە شىعىرى چەندىن شاعىرى و دك شىرکۆ بىيکەس، لەتىف ھەلمەت، قىنۇس فايىق و كەڭال ئىبراھىم خدر و دك نۇونە کانى كارىگەرى رەھەندى جىهانى لە سەر شىعىرى دواى راپه‌رین^(۵۹)، لەو باودەدايدى: «مەسەلەي بەجىهانى بۇونى شىعىرى كوردى لە ھەنگاوى سەرتايىدايدى و ھىشتا زۆرى

ماوه بگاته ئەو ئاستەھى لى دلنىا بىن، دياره مەبەستىشمان لە جىهانىي بۇون، دنياى عمرەبى و ئىرانى نىيە، بەلکو ئەورۇپا و ئەمريكا و لاتانى پىشىكەوتۈرى دنياىيە».^(٦٠)

بەشى سىيەم: تايىەتە بە باسکىردن و توپتىنەوەي بابەتى «رېچكەى ھونەرى شىعرى دواى راپەرپىن» و خۆى چوار پاژە بە ناونىشانە كانى «فەرەنگى شىعرى»، «وينەي شىعرى» و «ئاوازى ناودوھ شىعر». ^(٦١)

پاژى يەكەم واتە فەرەنگى شىعرى خۆى ھەلگرى سى وردەپاژە، وشە فەرەنگى كانى شىعرى دواى راپەرپىن، رەمزو شىعرى تەنز.

لە بەشى فەرەنگى شىعرى دياره مەبەستى شاعير لەم زاراوهى، ئەو شستانەيە كە شاعير بە كارى دەبات و لەمبارەوە دەنۇسىت: «شاعيرى وا ھەيە خويىندەوارىيەكى گەورەيە و زەخىرەيە كى زۆرى وشەي لەبەردەستىدايە و دەولەمەندە». ^(٦٢)

لە وردەپاژە وشە فەرەنگى كانى شىعرى دواى راپەرپىن، نۇوسەر لەو باودەدايە شىعرى كوردى كوردستانى عىراقى پىش راپەرپىن لە ژىر كارىگەرى ئەدەبىياتى عوسمانلى و تۈركى و عمرەبى دابۇوە دواى راپەرپىن ئەدەبىياتى فارسى كارىگەرى ئەوتۇرى لە سەر شىعرى دواى راپەرپىن ^(٦٣) ھەبۇوە ھەر لەم بارەوە دەنۇسىت: «بەلام من پىموابى شىعرى دواى راپەرپىن خاۋەنى مفرداتى خۇيەتى و جىاوازىيە كى بەرچاوى لەگەل پىش خۆيىدا ھەيە، وشە زاراوه كانى (ئەنفال، راڭواستن، پىشىمەرگە، ھەلەجە، ھەلە بشىما، كۆرەو، راپەرپىن، پارتىزان، پەناھەندە، سنورداش، سوتەمەرۆم باوي شەھىدەكان، ئەمنە سوورەكە، شاخ، ھەلۇي بەرزەفر، شانزەسى، كۆلەپشت، دايىكە شەھىد ^(٦٤) ... و لە درىزىداو بە ھىتاناھەوە شىعرى شاعيرانى وەك دىلشاد عەبدوللە، قوباد جەللى زادە، كەزان ئەجمەد، كەزان شىبراهىم، رۆز ھەلەجەبىي و سۆزىان مامە دەگەيە دوو ئەنجام:

يەكەم: شاعيرانى دواى راپەرپىن لە كەل ئەودا نىن وشەي وشكۇ قورسۇ زاراوه دىكىشاوه كان لە شىعرە كاندا بەكار بەھىنن و زۆرتر وشەي سادە بەكار دىتىن. ^(٦٥)

دووھم: بۇ يەكەمجار لە دواى راپەرپىن و لە شىعرى ژناندا وشە دەپرپىنى سىيىكسى نۇوسراوه كەپىشتر ئەو جۆرە بەرھەمانە بەرچاوان نەدەكەوتىن. ^(٦٦)

پاژى دووھمى ئەم بەشە تەرخانكراوه بۇ بابەتى رەمز، نۇوسەر سەبارەت بە ماناي رەمز دەنۇسىت: «رەمز جۈرىكە لە پىيەندى تىوان ناخى شاعيرىو دەرەپەر كە لە رىيگاى حەواسە كانەوە ھەستى پى ناكىرى، بەلکو لە رىيگاى خەيال و ئەبستراكتەوە دەركى پى دەكەين. شاعير بە ھۆى رەمزەوە بە دواى نەھىنى يە شاراوه كاندا دەگەپى كە زمانى

ئاسایی و باوی ئەدەب لە ئاستى دەرىپىنياندا نىيە".^(٦٧) نۇوسەر لە درېشەداو پاش ئامازە كردن بە چەندىن رەمىزى وەك عارف، شەراب، حەلاج، مەنسور، پىرى مورغان، ئەنەلەق و.. لە شىعرى كەلاسىك وەرۇھا چەندىن رەمىزى شەستەكان و حەفتاكانى وەك گىشارا، باباگۇڭۇر، عيسا، خاچ و داربېرۇو لە شىعرى شاعيران وەك شىرکۆ بىكەس و لەتىف ھەلمەت،^(٦٨) دىنەسەر باسى رەمىز لە شىعرى شاعيرانى پاش راپەرین و لەمبارەدە دەنووسىت: "ئەو رەمىزانەش كە لە دواى راپەرینەوە لە شىعرى شاعيرەكاندا بەكار ھاتۇن بەشى زۆريان تازىن و ھەلىنىجراون كە هيچ پىوهندىيەكىان تەنانەت بە دوو سالى پىش راپەرینشەوە نىيە".^(٦٩)

مۇگەوت، تەسبىح، گۆجان، ميوان، خانەقا، جەخانە، ئوردۇگا، ئەنفال، كۆپە و باران لە رىزى ئەو رەمىزانەيە كە نۇوسەر وەك نۇومەكانى رەمىزى شىعرى دواى راپەرین ئامازەدیان پى دەكەت.^(٧٠)

شىعرى تەنز، لەم بابەتمەدا. نۇوسەر پاش ئامازەدان بە رۆلى شىيخ رەزا تالىمبانى لە شىعرى تەنزى كەلاسىكداو ھەرۇھا نۇونەكانى پاش راپەرین بۇ نۇونە، كەزال ئەجمەد، ئازاد تۆفيق و مەممەد رەنجاو، لەمبارەدە دەنووسىت: بە پىچەوانەي شىعرى داشۋىرىنى قوناغى كلاسسىكى و ئەو جۆرە شىعرە سەردەمى شىيخ رەزا لەم لىكۆلىنەوەيەدا، شىعرى راستەوخۇى تەنز بۇ كەسى ديارىكراو كە راستەوخۇ ناوى ھاتبى بەرچاومان ناکوپىت، بەلكو شىپۇيەكى ناراستەوخۇى ودرگرتۇوە بە بەرگىكى تايىبەت پىچراوەتەوە. تەنز شىپۇيە كۆپە خۆيەوە ودرگرتۇوە، جا ئەو كۆپە دەستەيەك بن يان رىزىم، يان چىنېك يان حىزبىكى سىياسى بوبىت.^(٧١)

بەشى دووھەمى باسى سىيەم بە ناونىشانى وينەي شىعرى، دوو پاژە، يەكەم وينەي شىعرى: جۆرەكانى و چۈنەتى پىكەتىنيان، نۇوسەر لەمبارەدە مەبەستى خۆى لە وينەي شىعرى رۇون دەكتەوەو باس لە بىر، سۆزۈ خەيال وەك بونىاتى وينەي شىعرى دەكەت و دواى ئامازە بە چەندىن نۇونەي شاعيرانى وەك شىرکۆ بىكەس، سامى شۇرۇش، ۋىنۇس فايق، سەرودر كەريم، دىلشاد عەبدوللە، دلاودر قەرداغى، جەمال غەمبار، كەزال ئىبراھىم خدر و ھەرۇھا باسکەرن لە وينەي دەررونى، لەمبارەدە دەنووسىت: "سۆزى وورۇۋاوى شاعيرانى دواى راپەارىن لە ئاكامى رۇوبەر ووبوبەدەيان لەگەل تاقىكىردىنەوەدى نويىدا، دەركىاي ئەندىشەيەكى فراوانى ئەوتۆى لى كەردىنەوە كە بتوانن وينەي شىعرى نوبىي پى بنىيات بنىن و دەقە كانىان بەرادەي چىرى بابەتكانىان بە وينەي چىرتى بچىن و

تیپوانینیان بۆ ژیانی نویی دوای پەرپەرین بە هەموو رەھەندە کانیەوە داباریینە ناو
دەقە کانیانەوە^(۷۲).

پازی دووهەمی باسی سییەم بە ناونیشانی ئاوازی شیعری، هەلگری دوو وردەپاشی
کیش و سەروایه.

لە باسی کیش، پاش پیناسە کردنی تایبەتمەندییە کانی کیش لە شیعری کۆنی کوردى و
دواتر باسکردن لە شیعری نوى و ھینانى چەندین نۇونە لە شاعیرانى وەك شیئرکۆ
بىيکەس، كەۋاڻ ئەمەد، دلاوەر قەرەداغى و دلشاد عەبدوللە سەبارەت بە گۆرانى کیش لە
شیعری دوای راپەرپەرین دەنۈسىت^(۷۳): "شاعیرانى دوای راپەرپەرین زیاتر ئازاد بۇون لە کیش و
بۆ دروستکردنی ئاوازی دەرەوەی شیعرە کانیش لە بېرى کیش زیاتر پەنایان بىردىتە بەر
سۆز و ھەڙان و جۆش و خرۇشى ناخى شاعير".

لە وردەپاشی كۆتاپى واتە باسی سەروا، دوای باسکردن لە گۈنگى سەروا لە شیعرى
کۆن و ھینانەوەی چەندین نۇونە لە شاعیرانى كلاسيك، لە باودەردايە كە شیعرى کوردى
لە حەفتاكان بە دواوه ھەندى گۆرانىكارى بە سەر سەرواي شیعردا ھاتووه نەريتى باوى
سەرواي كلاسيك شكاوهە لەلېت كە جۆریك لە سەروا ھەر مابووه كەمتر خۆبەستنەو بە
سەروا لە شیعرى روانگەو لە حەفتاكان بە دواوه دەستى پىنكىد.^(۷۴)

نووسەر لە دواين پاشى كىتىبە كەيدا واتە پاشى ئاوازى ناوهەي شیعر، پىيوايە لە گەل
دوركەوتەنەوەي شاعیران لە كیش و سەروا وەك دوو بنەماي پىتكەننەرى ئاوازى شیعرى،
شاعیران خۆيان و رەخنەگرانيش روويان لە بنەمايەكى ترى ئاوازەيى دەق كەدوھ كە بە
ئاوازى ناوهە ناسراوه، نووسەر لە درىزەداو دواي ئاماژەدان بە راي چەندىن نووسەرى
دىكەو لەوانە شەوقى زەيف و ھینانەوەي چەندىن نۇونە لە شاعیرانى وەك دلشاد
عەبدوللە، سامى شۆپش، جەمال غەمبار، دلسوز حەممە، كەريم دەشتى^(۷۵) سەبارەت بە
شیعرى کوردى دواي راپەرپەرین و ئاوازى ناوهەي شیعر دەنۈسىت^(۷۶): "شیعرى کوردى دواي
راپەرپەرین پىي ناوهەتە قۇناغىيکى تازدەو لە بوارى دروستکردنی ئاوازى ناوهەي شیعر،
چونكە دواي راپەرپەرین سەرنج دان لە بەشىكى زۇرى ئەو شیعرانە ھەر سەروا بە تەنیا
نەبوەتە ھۆى دروستکردنى ئەو ئاوازە، بەلکو (رەنگ و ۋىنەمە ھاوبەش و ۋىنەمە دەز بە
يەكتىر، لە يەكتى زىيىكى ووشە و پىيت و فۇنىمە كان، كات و شوين) يش ئەگەر داھىنەرانە
بەكاربەھىنرەن دەبنە ھۆى دروستکردنى ئاوازى ناوهەي شیعر".^(۷۷)

ئەنجام:

نوسەر لە ئەنجامدا کۆی باسەکەی کورت و پوخت دەکاتەوە و لەمبارەوە بە چەندىن خالى سەرەكى ژىرەوە ئاماڭە دەکات:

يەكەم: پاش لكاندى كوردستان بە دەولەتى تازە دامەزراوى عىراقەوە، سياستى دەولەتە كانى بەغداد لە پىناو بەپەروايىخستنى كوردستان بسووەو لەمبارەوە دەنۇسىت: "رژىمى عىراق ھەميشە كوردستانى لە پەراويىزى پەزىزەكانى ئاوهداڭىرىدەوە بنياتنانى ئابورى داناواه"^(٧٧)

دووھەم: ئەم ستراتىزە رژىمى عىراق، كاريگەرى لە سەر شىعىرى كوردى بە تايىبەت لە سەر شىعىرى كوردى پىش راپەرین بە زەقى داناواه دەمبارە دەنۇسىت: "بۇ ئەوەي بىيىنه سەر شىعىرى پىش راپەرین، لە پىشەوە شىعىرى سالانى شەستو حەفتاوا هەشتا دەبىينىن كە دەتوانىن بلەن شىعىرى شاخ و كارى شۆرپشىگىرى بۇو، ئەگەر كۆمەلە وشەو وىيەنە كى ئەو كارەلى لى دەرىيىنى هەر قاوغىن دەمېنەتەوە، تەنانەت كە شاعيرى ئەو سەردەمە رۇو دەکاتە عاتىفە شىعىرى دىلدارى دەنۇسى، هەر سىماى شاعيرى شۆرپشى پىۋە دىيارە خاڭ و نىشمان و جوانى يان لەگەل خۆشەۋىستى و جوانى ئافەت و دىلدارىدا تىكەل دەبن."^(٧٨)

سييەم: رۆزنامەگەرى كوردى لە سەر شىعىرى كوردى دواي راپەرین، كاريگەرى و كارتىكەرى دىيارى داناواه.

چوارەم: كەشى ئازادى پاش راپەرین، شىعىرى شاعيرانى پاش راپەرینى فراوانتر كردو بەرەو پىشەوەي برد، هەروەها كۆمەلە شاعيرى تازەشى هيئانىيە و كايەوە.

پىنچەم: ئازادىي پاش راپەرین لايەن ئازادىي تاك و شەخسىي شاعيرىشى زىياد كردو و ئىتەن شاعير پاش راپەرین پىسى شەرم نەبۇ خۆي لەگەل خۆي و تىكۈشان جىابكاتەوە.

شەشەم: تىكەلّبۇنى ژن بە تەۋۇزمى شىعىرى كوردى و دەربېرىنى ھەستى قۇولى ژنانە، يەكى لە دىيەنە كانى شىعىرى پاش راپەرینە.

حەوتەم: شىعىرى كوردى پاش راپەرین لە سەر بناغەي شىعىرى كوردى پىش خۆي بونىاد نراوە سەرەپاى كارتىكەرى شىعىرى گەلانى دىكە، بەلام لە رەگ و رىشەو خاڭى خۆي دانەبراواه.

هەشتەم: شیعری کوردى دەنگى رەسەنى نەتەوەی کورد بسووه لە سیاسەت و تیکۆشانى جىا ناکریتەوە.

ئۆيەم: سەرەتاي جوولەي شیعری کوردى بەرەو بەجىهانى بۇون، بەلام ھېشتا لە سەرەتاي رېگەدایە.

دەيم: شیعری کوردى دواى راپەرین، لە بوارى بەكارھىنانى وشەي سادەو ساکارى رۆزانە، دوركەوتىنەوە لە رەمزۇ تەمۇمىز بە ھۆى كەشى ئازادى پاش راپەرینەوە، دەربىرىنى ئازادانە ھەندىۋەننەي پەنگ خواردوو لە رېگەي وىنەي شىعرييەوە. گۈنگى دان بە مۆسىقاي شىعر، ئەولەويەت دان بە سۆز و جوش و خۆشى دەرۈونى لە جىاتى كېش و بايەخدان بە ئاوازى ناوهەوە لە جىاتى سەرۋا لە رىزى گۈنگۈزىن تايىبەتمەندىيەكانى شىعرى کوردى دواى راپەرینەن كە لە شىعرى پېش راپەرین جىا دەكتەوە.

بەشى كۇتايمى :

ناوهەرۆك، بابەت، ئەدەبیات، راپوچۇونەكانى نۇوسەر ئەو سەرچاوانەي كەللىكى لىنى وەرگەرتۇون، پىيوىستى بە خويىندەوەو پىداچۇونەوە ھەيە، كە لىرەدا بە ھەندىيەكىان ئاماڭە دەكىيت.

ئەلـفـ- بۇچۇونى نۇوسەر:

بابەتىك كە لىرەدا لە لايمى نۇوسەرەوە باس كراوهەو وەك بابەتى توپىشىنەوە كى زانستى ھەلبىزىراوە، راستە لە بنەرەتدا بابەتىكى ئەدەبىيە، بەلام ھاوكات بابەتىكى سیاسى، مىزۇوبىي و رۇوناكىبىرىشە لىرەوە پىيوىستى بە تىكەيشتنىكى قۇولى ئەدەبى، سیاسى و مىزۇوبىي ھەيەو پىدەچىت لە مبارەرە نۇوسەر سەرکەوتۇوانە ئەمەي لەبرچاو گرتۇوەو بە بۇچۇونىكى زانستى رۇوبەرپۇرى ئەم پرسە بودتەوەو ھەلېت سەردىرى ھەولى نۇوسەر سەرکەوتۇويى نۇوسەر لەم باسەدا، پىدەچىت مىتىزدى شىكارى گوتار⁽⁷⁹⁾ دەيتوانى بايەخى توپىشىنەوە كە زۆرتر بکات ئەگەرچى ناكرىت ئەمەش لەبر چاو نەكىرىت كە ئەم كتىبە لە سالى ۲۰۰۳ بىلەكراوەتەوە لەو سەرەدەمەدا، مىتىزدى شىكارى گوتار ھېشتا لە رۆژھەلات و ولاتانى رۆژھەلات ئاواھە زال نەببۇو.

به گشتی نووسه‌ر تا راده‌یه کی به رچاو، ئاگاداری کاریگه‌ری رده‌نده کۆمەلایه‌تى و سیاسى و ئابورى و رووناکىرىيەكانى كۆمەلگا لە سەر ئەدەبیات و بە تايىبەت شىعر ھەبوودو بەم بۇنەوە گرنگىيەكى تاپاده‌يەك شياوى بەو رەھەندانە لەسەر شىعى دواى راپەرپىن داوهو لەم روودوه ھەروەها كە ئاماژەمان پىدا سەركەوتتو بۇو گەرچى ھەندى لايەنىش لە بۇچۇنى نووسەردا ھەن كە پىويىستى بە روونكىردنەوە ھەيە كە لىرەدا بە گرنگتىينيان ئاماژە دەكريت، بەلام بە گشتى بۇچۇنى نووسەر بۇ ئەم مەسىلە زانستى و ئاكاديمىكە دەكريت وەك خالىيىكى ئىجابى ئەم توپىزىنەوە پىناسە بکريت.

۱- ئاراستەئ شىوه‌يەكى يەك لايەنە و تەواو ئىجابى لە كەش و ھەواي پاش راپەرپىن:

نووسەر لە زۆربەي لاپەرەكىندادو بە شىۋازى ئاماژە شاشكرا، بەھىنانى بەلگەو ھەندى جاريش نموونە، پوانگەيەكى تەواو ئەرىتىنەي بۇ ئەنجامە كانى پرس و پوداوى راپەرپىن و لەوانەيە، كەش و ھەواي سالانى سەرتايى دواى راپەرپىن و بەراورد كىردىنى سەردەمى دەسەلەتى كوردى لە گەل دەسەلەتى بەعس، نووسەر ئاوهەا پەر لە ھىواو ئومىيدو شادمانى كەرىت، بەلام ناكرىت ھەر لە سالانى سەرتايى دواىي راپەرپىنيش، كارەساتى شەپى براکوشى پەراوىز بخريت.

كارەساتى شەپى براکوشى يەك لەو پرسە گرنگانەي دواى راپەرپىنە كە نووسەر بە چەند دېرىك بەسەر ئەرى كەرىدەتەوەو بە واتايىمك بەسەر يىدا زېرەكانە تىپەرپىوو، ئەكەرىت لە لايەنىكەو پاساو بۇ نووسەر بىنەنەوە كە وەك ديارەدەيە كى ناحەزو دىزىوو قىزەون، ئازارى زۆرى نووسەرى داوهو پىناخوش بۇوە كە زامە كە بکولىتەوە، بۆيە ئەۋەندە گرنگى پىنەداوهو ويستۈويەتى بەسەر يىدا تىپەرپىت، بەس ئەۋەشان لە بىر نەچىت كارەكەي نووسەر، زانستى و ئاكاديمىكە چاوهپى دەكريت چاپۇشى لە كارەساتى وانە كەرىت و زۆرتر لە سەرى جەخت بکاتەوەو كارىگەرەيەكانى ئەو كارەساتە ناخوشەش لەسەر شىعى كوردى دواى راپەرپىنيش باس بکات.

۲- كەماندن (دابەزانلىن):

مەبەست لە كەماندن ئەو شىۋازىيە كە مەسىلەيە كى قورس يان پرسىيەكى زۆر گرنگ، تەواو كورت دەكريتەوەو بە واتايىمك ئاستى دادەبەزىت و ھەندى جاريش ناثاسايى و كۆدەكەرىتەوە كە مانا و پىناسە تۈوشى دابەزاندن دەكات.

نووسه‌ر لم کتیبه‌دا ههندیجار تورشی که‌ماندن دهیت، بز نموونه شاعیر له باسی پیناسه‌کردنی تاییه‌تمهندیه‌کانی شیعری شهسته‌کان و حهفتاکان و ههشتاکان، بز چهندین دیرو چهندین تاییه‌تمهندی و نموونه دایده‌بهزینت^(۸)، گهرچی پیده‌چیت زوریش زانستی بز رپشتیت، بهلام به گشتی له و نموونانه‌دا ههست به که‌ماندنی تاییه‌تمهندیه‌کانی یه ک دهیه شیعر له چهند دیرکدا ده‌کریت و خوینه‌ری رهخنه‌گر قهناعه‌ت پیتاکه‌ت. ئه گهرچی ئم حالله‌ته لم کتیبه‌دا ده‌گمه‌نه، بهلام بز کتیبیکی زانستی و دک ئم کتیبه‌ی نووسه‌ر هه‌ر جیگه‌ی تیپامان و پهخنه و ههست ده‌کریت پیداچونه‌ودی ئم چهند نموونه‌ش ئم کتیبه ده‌له‌مه‌ندتر ده‌کات.

ب- شیواز (میتود):

نووسه‌ر لم توپیشیه‌وهداو له تیکرای کتیبه‌که‌دا له مه‌سه‌له‌ی به دهسته‌وهدانی شیوه‌یه‌کی جیاواز، سه‌رکه‌وتوبووه و ئه گهرچی خودی نووسه‌ر زور باسی شیواز، یان میتودی نووسینه‌که‌ی نه‌کردوه به‌س له رهوتی خویندنه‌ودی کتیبه‌که‌دا، خوینه‌ر تیده‌گات له چ شیوه‌یه‌ک که‌لکی و درگرتووه و هه‌لبه‌ت هه‌روه‌ها که پیشتریش ئاماژه‌مان پیدا، رپونکردنه‌وه‌دی نووسه‌ر له سه‌ر بابه‌تی شیوازی و میتودی نووسینی ئم برهه‌مه‌و هه‌روه‌ها هه‌لیزاردنی شیوازی شیکاری گوتار، دهیوانی ئم کتیبه‌یه کجار ده‌له‌مه‌ندتر بکات.

۱) سه‌رچاوه‌کان:

۱-۱) که‌لک و درگرتن له سه‌رچاوه سه‌رکیه‌کان:

که‌لک و درگرتنی شاعیر له سه‌رچاوه سه‌رکیه‌کانی به‌شی شیعری دوای راپه‌رین واته بابه‌تی سه‌رکی کتیبه‌که، شیاوی تیپامانه و نووسه‌ر لم به‌شه‌دا سه‌رکه‌وتوبووه، به‌س به گشتی ههست ده‌کریت له ههندی به‌شدا و دک به‌شی دروستبوونی ناوچه‌ی دژه فرین، نووسه‌ر ته‌نیا به ئاماژه‌بوونی خۆی له و که‌ش و هه‌وایه قهناعه‌تی کردووه بی گومان که‌لک و درگرتنی نووسه‌ر له سه‌رچاوه سه‌رکیه‌کانی چۆنیه‌تی دروستبوونی ناوچه‌ی دژه فرین، خوینه‌رانی زورتر رازی ده‌کرد، بهلام به گشتی لم بابه‌تهدادا، ئه کریت بانگه‌شی ئه‌وه بکریت نووسه‌ر لهم بواره‌دا تا راده‌یه کی به‌رچاو سه‌رکه‌وتوبووه.

۳) ئەدەبیاتى تۈيىزىنەوە:

يەك لە مەرچەكانى نۇسىنىيىكى زانستى ئەۋەيە، نۇرسەر لە بەكارھىنانى حۆكمى رەھاوا قاتع، بەكارھىنانى وشەي لايەنگرانەو ھەروھا جىئناوى يەكمەن كەس واتە «من»، دۇرلى بىگرىت و بە واتايىيەك ھەولۇ تەواوى نۇرسەر ئەۋەيىت كە ئەدەبیاتى تۈيىزىنەوە كە، بى لايەن و زانستى دۇر لە وشەي نازانستى و نىشاندەرى لايەنگرى و ستايىش و پەرواىيە خىستن بىت.

ھەر لە مبارەدە لەم كىتىبەدا بە دەگەمن رووبەررووى دەنگى رەھاوا قاتعى نۇرسەر دەبىنەوە وەك: «من» - ئامازە دەكەم، بە راي «من»، جەخت دەكەم، «من» ھەول دەدەم و بە گشتى لەم كىتىبەدا «من» بەدى ناكىرىت و بە دەگەمنىش تووشى حۆكمى رەھا جىگە لە چەند نۇونەيەكى وەك ئەمە خوارەوە دەبىتەوە: "كابىنە يەك لە دواى يەكە كانى حۆكمەتى هەرييمى كورستان ھەمىشە لە ھەولۇ چاڭىرىنى بارى كۆمەللىيەتى و پەروەردەيى و سايکۆلۆزى تاكەكانى كۆمەلگەكەماندا بۇون".^(٨٣)

ھەروھا نۇرسەر لەم كىتىبەدا زۆر دەگەمنىش وشەي نازانستى و ھەلگرى ماناي ئەرزشى بەكار دەبات مەگەر ئەھىدى ھەندىجار كە باس لە سىستەمى بە عەس دەكەت و وشەي «درېنداھ»^(٨٤) بۆ پىناسە كەردىنى ئەم دەلەتە بەكار دەبات و ئەوهش تا رادەيە كى زۆر ئاسايى دەنويىت. لېرەوە دەكىت بانگەشەي ئەوه بىكىت، بە كۆ، ئەدەبیاتى تۈيىزىنەوە كە تا رادەيە كى زۆر بى لايەنانەو گۈنجاوەو وادر دەكەوى ھەولۇ نۇرسەر لە درېژەي ھەلبىزادەنى ئەدەبیاتى زانستى و جياواز دا بۇوە واش نىشان دەدات تا رادەيە كى زۆر سەركەوتتو بۇوە ئەم تايىيە تەندىيە لە خالى بە هيىزەكانى ئەم كىتىبەيە.

دواوته:

روانىنى تاك لايەنە بۆ كەش و ھەواي دواى راپەرین (بە ئىيجابى تە ماشاڭىرنى رەھا راپەرین و ئەنچامەكانى و بەپەرواپىز خىستنى و شىيارانەي پۇداوى براڭۇزى)، كەماندن لە بەشى پىناسە كەردىنى شىعىرى شەستە كان و حەفتاكان و ھەشتاكان و رووبەرگى نازانستى و قەربالەغى كىتىبە كە، لە رېزى كەم و كورىيەكانى ئەم تۈيىزىنەوەيەن و ھەلبەت ئەوندە دەگەمنەن كە بىكىت زەق بىكىتەوە وەك سەرچاۋەيە كى تازەو زانستى لەم بوارەدا ئەم كىتىبە بىرىتە پەرواپىزەوە، لېرەوە بە روانگەيە كى رەخنەگانەوە، دەكىت بانگەشەي ئەوه بىكىت كە ئەم تۈيىزىنەوەيە لە ناو تۈيىزىنەوە كانى ھاوتاي خۇيدا دەتونانى سەرچەشن و

ریخوشکه‌ری روانگه‌یه کی زانستی بۆ - خویندکاران و تویژه‌ران و لایه‌نگرانی شیعری دوای راپه‌رین بیت.

دیاریکردنی زانستی بازنه‌ی زده‌منی تویژینه‌وو شوینی تویژینه‌وو واته بۆزنانمه کوردستانی نوی له نیوان سالیکانی ۱۹۹۲-۲۰۰۲، پیشکه‌شکردنی پیکوپیکی بابه‌ته‌کان، ئاماژه‌کردن به پیشینه‌ی تویژینه‌وو، ئەددیباتی تا راده‌یه کی بەرچاو نالایه‌نگرانه و گونجاو، پیگه‌یاندنی بابه‌ته‌کان، ئاماژه‌دان به کاریگه‌ریسیه کۆمەلایه‌تی و سیاسی و ئابوری و پووناکبیریه کان له سەر ئەدب، کەلک وەرگرتن له میژوو و سیاسەت بۆ خویندنه‌وو شیعر، رەفرنسدانی زانستی و ئەنجامی زانستی له خاله ئیجابییه کانی ئەم کتیبه‌ن، کە شیاوی ئەودیه ئەم بەرھەمە وەك سەرچاوه‌یه کی زانستی له بواری ئەدب و سیاسەتدا، پیناسە بکریت.

پەراویزه کان:

- ۱- کورده، ئیسماعیل (۲۰۱۹) زیان و خەباتی سیاسی د، ئەرسەلان بایز له چاپینکەوتنيکي میژووپیدا، سلیمانی، حەمدی: ۱۱-۱۸
- ۲- <https://ckb.wikipedia.org/wiki>-۲
- ۳- کورده، ئیسماعیل، هەمان: ۳۲
- ۴- هەمان: ۴/۲۳، هەمان: ۵
- ۵- ئەرسەلان بایز (۲۰۱۶) کازیز شەشی شیواره، ھولیز، ناوەندی ناویر: ۳۰۷-۳۴۲
- ۶- ئەرسەلان بایز (۲۰۱۹) قاودشی ژماره ۳، سلیمانی، حەمدی: ۲۴۰-۲۴۶
- ۷- ئەرسەلان بایز (۲۰۱۹) کوله‌پشت، سلیمانی، حەمدی: ۱۹۴-۱۵۳
- ۸- کورده، ئیسماعیل، هەمان: ۴-۳۳
- ۹- هەمان: ۳-۱۵۰، هەمان: ۱۰-۱
- ۱۰- ئەرسەلان بایز (۲۰۲۰) کوله‌پشت، سلیمانی، حەمدی: ۸
- ۱۱- ئەرسەلان بایز (۲۰۲۰) کوله‌پشت، سلیمانی، حەمدی: ۱۱
- ۱۲- ئەرسەلان بایز ئیسماعیل، سیماشی عەری کوردى دواى راپه‌رین، سلیمانی، سەردەم: ۷۲
- ۱۳- هەمان: ۱۰-۱۴، هەمان: ۹-۱۰
- ۱۴- ئەرسەلان بایز ئیسماعیل، سیماشی عەری کوردى دواى راپه‌رین، سلیمانی، سەردەم: ۲۰۵-۲۰۱
- ۱۵- ئەرسەلان بایز ئیسماعیل، سیماشی عەری کوردى دواى راپه‌رین، سلیمانی، سەردەم: ۱۰-۲۰۰
- ۱۶- ئەرسەلان بایز ئیسماعیل (۲۰۰۳) هەمان: ۱۰
- ۱۷- ئەرسەلان بایز ئیسماعیل (۲۰۰۳) هەمان: ۲۲
- ۱۸- هەمان: ۱۵، هەمان: ۱۴-۲۰/۱، هەمان: ۱۹-۱۳
- ۱۹- شیعرستان، ژماره (۵) ت ۱/۱، سلیمانی، ۱۱

- ۲۲- ههمان: ۱۵، ۲۳، ۱۶- ههمان: ۲۴، ۱۶- ههمان: ۲۰-۲۲
 ۲۵- ههمان: ۹، ۲۶- ههمان: ۲۳-۲۴
 ۲۷- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۳۰) ههمان: ۲۷
 ۲۸- ههمان: ۲۷، ۲۹- ههمان: ۲۹
 ۳۰- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۳۰) ههمان: ۳۲
 ۳۱- ههمان: ۳۲، ۳۲- ههمان: ۳۴
 ۳۳- ههمان: ۳۶، ۳۶- ههمان: ۳۸
 ۳۵- ثرسهلان بايز ئيسماعيل / ههمان: ۴۱
 ۳۶- ههمان: ۴۹، ۴۲-۴۵- ههمان: ۴۹
 ۳۸- ههمان: ۵۱، ۵۰-۵۱- ههمان: ۵۲-۵۵، ۵۰- ههمان: ۵۵-۵۸
 ۴۱- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۰۳) ههمان: ۵۹
 ۴۲- ههمان: ۶۰، ۵۹-۶۰- ههمان: ۶۳-۶۴- ههمان: ۶۴
 ۴۵- ههمان: ۶۸، ۶۵-۶۸- ههمان: ۶۹
 ۴۷- ههمان: ۶۹، ۶۹- ههمان: ۷۱
 ۴۹- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۳۰) ههمان: ۷۵-۱۲۸
 ۵۰- ههمان: ۷۷، ۷۷- ههمان: ۷۷، ۷۷- ههمان: ۵۲
 ۵۳- ههمان: ۹۲، ۹۲- ههمان: ۹۶-۹۶، ۹۳-۹۶- ههمان: ۹۳-۹۵
 ۵۶- ثرسهلان بايز ئيسماعيل، ههمان: ۱۱۳
 ۵۷- ههمان: ۱۱۴، ۱۱۳-۱۱۴- ههمان: ۱۱۵-۱۱۸
 ۵۹- ههمان: ۱۲۸، ۱۱۵-۱۲۸- ههمان: ۱۲۸
 ۶۱- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۰۳) ههمان: ۱۲۹-۲۰۱
 ۶۲- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۰۳) ههمان: ۱۳۲
 ۶۳- ههمان: ۱۳۳، ۱۳۲-۱۳۳- ههمان: ۱۳۴
 ۶۵- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۰۳) ههمان: ۱۳۵-۱۳۹
 ۶۶- ههمان: ۱۴۳، ۱۴۳- ههمان: ۱۴۵
 ۶۸- ههمان: ۱۵۲، ۱۴۶-۱۴۶- ههمان: ۱۵۳-۱۵۳- ههمان: ۱۵۴-۱۵۸
 ۷۱- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۰۳) ههمان: ۱۶۶-۱۵۹
 ۷۲- ههمان: ۱۶۷- ۱۶۷- ههمان: ۱۸۰
 ۷۳- ثرسهلان بايز ئيسماعيل (۲۰۳۰) ههمان: ۱۸۸
 ۷۴- ههمان: ۱۹۶-۱۹۵، ۱۹۵- ههمان: ۱۹۹-۱۹۶

٧٦- ئەرسەلان بایز ئىسماعىل(٢٠٣٠) ھەمان: ٢٠٠

٧٧- ھەمان: ٢٠١ /، ٧٨- ھەمان: ٢٠١

Discourse Analysis -٧٩

reduction -٨٠

٨١- ئەرسەلان بایز ئىسماعىل(٢٠٠٣) ھەمان: ٦٤

٨٢- ئەرسەلان بایز ئىسماعىل(٢٠٠٣) ھەمان: ٥٠ - ٥١

٨٣- ھەمان: ٢١

سەرچاوه کان:

١(ئەرسەلان بایز(٢٠١٦) كاژىپ شەشى ئىوارە، ھولىز، ناوەندى ئاۋىز.

٢(ئەرسەلان بایز (٢٠١٩) قاوداشى ژمارە ٣، سليمانى، حەمدى.

٣(ئەرسەلان بایز (٢٠٢٠) كۆلەپشت، سليمانى، حەمدى.

٤(كوردە، ئىسماعىل(٢٠١٩) ژيان و خەباتى سیاسى د، ئەرسەلان بایز لە چاپىنکەوتنىكى مىڭۈيىدا، سليمانى، حەمدى.

شارهزايى له بارهسى ئىستاتىكا^(١)

ئىلىخانى

نووسىنى: د. محمد ئەلمەھىز
و: لە عەرەبىيە وە: سەرتىپ ئاغا واحد بەگ

كارى ھونھرى راستەقىنه ئەو كارهىيە كە لە چواچىيە شارهزايى مەرۋاچايەتىدا ئەنجام دەدريت، ماناى ئەوهىي ئىمە ناتوانىن بەرھەمى ھونھرى لە شارهزايى زيانى زىندۇسى مەرۋى دابالىن. بەلام دەبىنин بەرھەمە ھونھرىيە كان شويىنىكى دانسقەيى داگىر دەكەن، وە كۆ ئەوهى بەشىيە كى دابراو لە بازىرەخە مەرۋىيە بەشدار بۇوە لە بەرھەمەيىنانىان ئەنجام درابىن. بۆيە دەبىنин بىريارىكى وە كۆ جۇن دىيۇي جەخت دەكاتە سەر ئەوهى بۇ ئەو كەسەي كە گرنگى بە فەلسەفەي ھونھە جوانە كان -ئىستاتىكا- دەدات ئەركىيە كى گرنگ لەئارادايەو بىريتىيە لە "ناوەرەڭى ئەزمۇونى كاركىردىن لەسەر دووبارە كەنەوهى ھۆكارە كانى پەيوەندى نىوان وينە كانى شارهزايى كە كارە ھونھرىيە كان لە حالەتى جەختكىردىن وە لەسەريان، لە رۇوداو و كرددو خەم و پەزارە رېۋزانە".

لیزدا چهند هۆکاریک هەن بەشدارییان لە شکۆمەندکردنی کاری ھونەری کردووە، بە پییەھی کاری ھونەری پیگەیەکی بەرزو جیاوازی ھەیە، وەکو ئەوهی ھیچ پەیوهندىيەك نەبىت لە نیوان ھونەر ژیانی رۆزانەدا، تەنانەت دەبىنین ئەم تىۋەرە لایەنگرى زۇريشى ھەيە. بەدلنىايىھەد ئەو ھۆکارانەر پۈلىان ھەبۇوە لە جىاكردنەوەي ھونەر لە ژیانى رۆزانەي مەرۆف، لەنیو ھونەرەدە گەشەيان نەكىردووە، چونكە دىدى مېشۇويى بۆ ھونەر جەخت دەكتە سەر نەبۇونى ھیچ جىاكردنەوەيەك لە نیوان ھونەرە ئەو واقىعەي كە تىيىدا بەرھەمەتىووە. ئەم ھەلۇيىستە پەيوهندى بەو دووبەرەكىيە ھەيە كە بە سەر ھزرى فەلسەفیدا زال بسووە، ئەوپۇش دووبەرەكى نیوان رۇحانىيەت و ماددىيەتە. واسەيرى رۇحانىيەت كراوە كە ھەميشە خاودن سروشتىيەكى تايىيەت و بالايە، ھیچ پەيوهندىيەكى بەو قورەدە نېيە كە ماددى نزم و ھەرزان تىيىدا دەزى -مەبەست مەرۆفە. ئەم دىيدە رۆلى دەبىت لە دوورخىستنەوەي ھونەر لە گۆرەپانى ژیانى رۆزانەي مەرۆفدا. ھەر ئەم دىيدەشە كە بە درىڭايى مېزۇ بۇتە ھۆى دابەش بسوون و رەنگدانەوەي بە سەر ھونەردا ھەبۇوە. بۆيە وا سەيرى ھونەر دەكىيەت كە لە سەررووى ھەموو مەبەستىيەكە و پەيوهست نابىت بە واقىعىيەكى ماددى نزم، لە كاتىكدا ھەر شتىك بگات بە واقىع ياخود ژیانى كۆمەللى ئەوا نزەمە لە دوورەدە بىت يان لە نزىكەوە نايىتە كارى ھونەری، تەنانەت ئىمەر كاتىك ئىمە سەيرى ئەو بەرھەمانە دەكەين كە ھەزاران سالە بەرھەم ھاتۇن ھەر لە كەرسەتكانى ناومالۇ قاپ و قاچاغو... تاد، وەکو بەھايەكى ھونەری و جیاواز لېيان دەرۋانىن و لە شوئىيەكى تايىيەت لە مۆزەخانە ھونەریيەكان دەيانپارىزىن.

ھەموو ئەم شتانە لە ژیانى رۆزانەمان دانەبراون كە تىياندا گەشەيانكىردووە، ғۇونەي ئەم بابەтанە چۈونەتە ناو ژیانى كۆمەللايەتى و لە كۆمەلگەي مەرۆيى دانەبراون. بۇ جەختىرىنەوە لەبارەتىكەلّبۇونى ھونەر بە ژیانى كۆمەللايەتىش، ئىمە دەبىنین ھونەری شانق وەکو سەماو نواندىنى بىيەنگەوە لە ميانەي پەيوهندىيان بە سررووت و بۇنە ئايىننېيەكانوو گەشەيان كىردووە، ھەرودەها وىنە كىشان و پەيكتاشى و موزىك و گۇرانى پەيوهستن بە ئامانجى كۆمەللايەتى، تەنانەت مومارەسەكىرىنى وەرزشى جەستەيىش لایەننېكى كۆمەللايەتى ھەيە و ئامرازىيەكى فيركارىيەو بۇ زىندۇو كەرسەتىش يادى باوبابىران، لەپىتىاپ بەھېزىزىنى گىيانى رېزگەتنە لە دەرۈونە كاندا.

بۆیه سەير نایت لەم بارەدا يۆنانییە کانى خەلکى ئەسینا دیدگایە کیان بونیادناوە كە دەلىٽ ھونەر كردارىكە لە كردارە کانى چاولىكەرى ياخود لاسايىكىدەن وەيە، ئەم ھەلۋىستە ئەو واتايە دەدات كە ليىرەدا ھاپېيۇھەستىيە كى پتەو ھەيە لە نىوان ئىستاتىكاو ژيانى رۆزانەدا. راستە ئەم بۆچۈنە لەبارە ھونەر تۇوشى بەرهەلستىيە كى زۆر دەبىت، وەلىٽ بلازبۇونەوە ئەم تىۋەر بە بەلگەيە كى يەكلاڭەرەوە دادەنریت لەسەر تىكەلاؤى لەنیوان ھونەر ژيانى كۆمەلایەتىدا. بە دلىيائىيە وە ئەم بىرۇكەيە گەر تواناى ئەو بلازبۇونەوە نەبۇوايە، ئەوا ھونەر لە شە گۈنگە کانى ژيانى رۆزانەى مروق دوور دەخرايەوە.

لە واقىعدا ئەو رىپازە نەبۆتە ھۆى ئەوەي ھونەر بىرىتى بىت لە وينەمى راستەقىنە باپەتە كان، بەلگۇ ئەو واتايەي ھەبۇوە كە ھونەر رەنگدانەوە كۆمەلېك ھەلچۈن و بىرۇكەيە كە پەيۇست بە سىستەمە سەرەكىيە کانى ژيانى كۆمەلایەتى مەرۆق.

بەم جۆرە دەبىنین رەھەندى كۆمەلایەتى لە لاي (جۈن دىوي) پىنگەيە كى جىاوازى ھەيە، بۆتە ھۆى ئەوەي خەلکىيە كۆمەلایەتى بە فەلسەفە كەي بىرىت، بە تايىەتىش كە پەيۇست بە بەرھەمە كەي (ھونەر شارەزايىھە)، چونكە دىوي لەم كىتىبەيدا وە كو فەيلەسوفىنە كۆمەلایەتى بىنەن دەردەكەۋىت.

لەم چوارچىوەدا دەوتىت (ھونەر شارەزايىھە) بە بەلگەيەك دەزمىردىت لەسەر ئەزمۇنگەرایى واقىعى كۆمەلایەتى، بۆيە دەبىنین ئەم دىدە گۆشەگىرە بۆ ھونەر چەند ھۆكارييە كى مىزۇويى لەپشتەوەيە، خۆ ئەگەر سەيرىيە كى ئەو مۆزەخانانە بىكەين كە شۇيىنەوارە ھونەر يە كامان دەگرنە خۆ، دەبىنин ھۆكارگەلېك ھەيە بۇونەتە ھۆى ئەم ھەلۋىستە دەورەپەرەزىيە لە ھونەر، ئەگەر بىگەرپىنى وە بۆ مۆزەخانە و ھۆلەكانى نايىشكى كارى ھونەرى لە سىستەمە نوتىيە كان، ئەمە بە رۇونى بەندى دەكەين. زۇربەي مۆزەخانە ئەورۇپىيە كان لەلایەكەوە پەيۇست بە دەركەوتىنى نەتمەوەپەرسىتى و دەستدرېشىي داگىر كارىيەنە بۆ سەر ولاتانەوە، بۆيە ھەمو پايتەختىيە كى ئەورۇپى سوورە لەسەر ئەوەي مۆزەخانەيە كى تايىبەت بە خۆي ھەبىت، ئەم مۆزەخانەيەش لايەنە كەي تريشى پەيۇست دەبىت بە گەورەيى ھونەرە كەي لە سەرەدەمانى راپىرەدە، لايەنە كەي تريشى بۆ نايىشكىدى ئەو دەستكەوتانەيە كە لە كاتى شالاۋە كانىيان بۆ سەر گەلانى تر دەستيان

به سه ردا گیراوه. باشترين نموونه بـو ئـمه، ئـمو دـزـيـنـانـهـيـه كـه لـه مـؤـزـهـخـانـهـيـ لـوقـهـرـيـ فـهـرـهـنـسـايـ تـايـيـهـتـ بهـ قـوـنـاغـيـ نـاـپـلـيـوـنـ هـهـيـهـ.

بـهـمـ شـيـوـهـيـهـ جـهـختـ دـهـكـريـتـهـ سـهـرـهـ بـهـ بـوـونـهـ بـهـ بـهـيـهـ نـيـوانـ دـيـدـيـ دـوـورـهـ پـهـ رـيـزـيـ هـونـهـرـ لـهـ سـهـرـدـهـ مـيـ نـوـيـ وـ دـهـرـكـهـ وـتـنـىـ نـهـتـهـ وـهـ پـهـ رـسـتـيـيـ وـ دـهـسـتـ دـرـيـثـيـ دـاـگـيرـكـارـيـداـ.

ئـهـمـهـشـ وـاتـايـ ئـهـوـهـ دـهـدـاتـ كـهـ

دوـورـهـ پـهـ رـيـزـيـ هـونـهـرـ لـهـ سـهـرـدـهـ مـيـ نـوـيـمانـ وـاتـايـ ئـهـوـهـ نـادـاتـ ئـهـمـهـ خـوـىـ لـهـ سـرـوـشـتـىـ هـونـهـرـدـاـيـهـ،ـ بـهـ لـكـوـ ئـهـمـ هـهـلـوـيـسـتـهـ هـوـكـارـيـ تـايـيـهـتـ خـوـىـ هـهـ بـوـوـهـ،ـ چـونـكـهـ لـهـ سـهـرـدـهـ مـانـهـيـ ئـهـوـ شـوـيـنـهـ وـارـهـ هـونـهـرـيـانـهـيـ تـيـيـداـ بـهـ رـهـمـ هـاتـوـوـهـ بـوـونـيـانـ نـهـ بـوـوـهـ وـهـ كـوـ ئـهـوـهـيـ ئـيـمـهـ

ئـيـسـتاـ لـهـنـيـوـ مـؤـزـهـخـانـهـ كـانـ بـهـ دـوـورـهـ پـهـيـزـيـ دـاـيـانـدـنـيـيـنـ.ـ لـهـ وـاقـيـعـداـ نـاـتـوـانـيـنـ پـشـتـكـيـرـيـ ئـهـ وـ كـهـسـانـهـ بـكـهـيـنـ كـهـ دـهـلـيـنـ بـوـونـيـ شـتـيـكـ لـهـ پـيـنـاـوـ خـودـيـ شـتـهـ كـهـ دـايـهـ،ـ بـهـ لـكـوـ مـرـؤـقـ هـهـمـيـشـهـ بـهـ هـهـلـوـيـسـتـهـ مـيـزـوـوـيـهـ كـانـيـ دـوـوـپـاـتـيـكـرـدـقـتـهـ وـهـ رـوـوـيـ نـهـ كـرـدـقـتـهـ بـهـ رـهـمـ هـمـهـيـنـانـيـ شـتـيـكـ تـهـنـيـاـ لـهـ مـيـانـهـيـيـداـ نـهـ بـوـوـيـيـتـ كـهـ پـهـيـوـنـدـيـ بـهـ زـيـانـيـ رـوـژـانـهـيـ خـوـىـ هـهـ بـوـوـهـ.ـ بـؤـيـهـ ئـيـمـهـ لـهـ گـهـلـ نـوـوـسـهـرـيـ فـهـرـهـنـسـيـ "ـكـوـتـيـهـ"ـ كـوـكـ وـ تـهـبـاـ نـيـنـ كـهـ جـيـاـواـزـيـ دـهـكـاتـ لـهـنـيـوانـ جـوـانـيـ وـ سـوـودـ وـ دـرـگـرـتـنـ لـهـ جـوـانـيـ وـ دـهـلـيـتـ:ـ "ـلـهـ رـاـسـتـيـداـ هـيـجـ شـتـيـكـ جـوـانـ نـيـيـهـ،ـ مـهـ گـهـرـ بـهـتـهـواـوـيـ خـالـيـ نـهـ بـوـوـ بـيـتـ لـهـ هـمـمـوـ مـهـبـهـسـتـيـكـ،ـ مـهـبـهـسـتـ لـيـيـ بـوـ هـيـجـ شـتـيـكـ دـهـسـتـ نـهـ دـاتـ ...ـ كـهـوـاتـهـ هـهـ شـتـيـكـ سـوـودـ بـهـ خـشـ بـيـتـ پـيـوـيـسـتـهـ نـاـشـيـرـيـنـيـشـ بـيـتـ".ـ

كـوـكـ نـيـنـ لـهـ گـهـلـ ئـهـ دـيـدـهـيـ كـهـ دـهـلـيـتـ هـونـهـرـ لـهـ پـيـنـاـوـ خـودـيـ هـونـهـرـدـاـيـهـ،ـ چـونـكـهـ هـهـلـوـيـسـتـهـ كـانـ پـيـچـهـوـانـهـيـ ئـهـمـهـيـانـ دـهـرـخـسـتـوـوـهـ،ـ هـونـهـرـ ئـهـوـ قـورـهـ پـيـسـ وـ چـهـپـهـلـ دـهـكـاتـ كـهـ خـاوـهـنـ سـرـوـشـتـيـكـيـ تـايـيـهـتـ وـ تـيـپـهـرـهـ كـهـ لـهـ وـاقـيـعـداـ تـيـيـداـ زـيـنـدـوـوـيـنـ،ـ چـونـكـهـ هـونـهـرـمـهـنـدـ مـرـؤـقـيـكـيـ سـرـوـشـبـهـ خـشـهـ،ـ خـاوـهـنـ سـرـوـشـتـيـكـيـ جـيـاـواـزـهـ،ـ نـايـيـتـ لـهـ نـرـخـيـ بـهـ رـهـمـهـ كـانـيـ كـهـ بـكـهـيـنـوـهـ،ـ ئـهـ گـهـرـ خـمـلـكـيـ رـهـشـوـكـ بـهـ كـارـيـ بـهـيـنـنـ.

بـؤـيـهـ دـهـبـيـتـ هـونـهـرـ بـهـ دـوـورـ بـهـگـيرـيـتـ لـهـمـ بـوـچـوـونـانـهـ تـاـوـهـ كـوـ بـتـوـانـرـيـتـ پـارـيـزـگـارـيـ لـهـ پـيـرـوـزـيـيـهـ كـهـيـ بـكـريـتـ.ـ هـمـمـوـ بـهـ رـهـمـيـنـكـيـ مـرـؤـقـ،ـ كـارـيـكـيـ مـرـؤـقـانـهـيـهـ،ـ بـهـوـ وـاتـايـهـيـ

ئامرازىيکه بۆ به دەستهينانى مەبەستىيىك، ئەمە بەرھەمى مروققە بەو واتايە واقعىيەتى مروققە، مروققى ھونەرمەند ھىچ پەيودنلى بە ھىزى بالاۋە نىيە وەكۇ ئەوهى ھەندىيەك كەس واي بۆ دەچن، گوايىه ئەم ھىزە بەرپرسە لەو بەرھەمە ھونەرىيانە كە بەرھەميان دىئنېت و لە جوغزى ئەو واقعىيەنى خۆي جىايى دەكەنەوە.

بەرپا كەردىنى لەمپەر لە نىوان ھونەرە قازانچ بەخشە كان و ھونەرە جوانە كان، دەبىتە ھۆى ئالۋۆزى و كىشەي تىنڭىشتن لە كارى ھونەرى. ئەوهى يارمەتى دوورە پەرپىزى و ھەبۈونى مۆزەخانە كانى داوه، دەركەوتىنى سەرمایيەدارىيە، توانايىك كە لەناو كۆمەلگە ئەوروپىيەكاندا ھەيەتى و ھەردەم سىستەمى سەرمایيەدارى جىاواز بۇوه لە سىستەمى دەرەبەگايەتى لەبوارى ئامرازەكانى بەرھەمەيىناندا. دەستىيەك دەولەمەندى دەرھاوېشتىوە، ئەم دەستىيە بە پىيوىستى زانىوە بېيتە خاودنى كارە ھونەرىيە دەگەنە كان و پارىزگارىيان لېپكەت. ئەوهش واتاي ئەوە دەدات كە سەرمایيەدارى بە كۆكىرىنەوە پاراستنى ئەم بەرھەمە ھونەرىيانە، رۇشنبىرىيە كە ھاوسەنگ لە گەل لايەن دارايىيەكەي، لە گۆرەپانى دارايىيەنى پىشكە كان و كاعەزى دارايىي و نەختىنەي بانكى بەرز بېيتەوە.

تەنائەت سىستەمى سەرمایيەدارى ھەست بە بەرزبۇونەوە جىاوازى خۆي دەكەت، بۆيە ھەلددەستىيەت بە كۆكىرىنەوە پاراستنى بەرھەمە ھونەرىيە دانسقە كان. ئەوهش واتاي ئەمە دەدات كە بەرھەمە ھونەرىيەكان بەھا خودى خۆيان لە خۆيان وەردەبگەن و ھىچ پەيودنلىيەكان بەو واقعىيە گۆراوه نىيە كە خاودنى سروشتىيەكى ماددى نىمە. ئەم ھەلۇيىستە بەشدارىيەر دووە لە دوورەپەرپىزى ھونەرە تەماشا كەن وەكۇ ئەوهى خاودنى خاسىيەتى پېرۋىزىيە.

گەشەسەنلىنى سەرمایيەدارى كارىگەرىيەكى بەھىزى ھەبۇوه لە سەرھەلەدان و ھەبۈونى مۆزەخانە، بەو واتايىي شوتىنەكى سروشتىيە بۆ كارە ھونەرىيەكان و بىرەدان بەو بىرۋەكەيەي كە پىيى وايە ئەم كارە ھونەرىيانە بە خۆيان ھەلساون بۆ سەرەبەخۆبۇون لە ژيانى گشتىداو گرنگىدان بە كارە ھونەرىيەكان تەننیا نەوهستاۋەتە سەرتاكە كان، بەلکو گەلان سوورن لە سەر دەرخستىنى ئاستى رۇشنبىرى خۆيان لە ميانەي دامەزراندىنى مۆزەخانە كان و بۇنيادنانى ئۆپپىراو شانۇ.

ئەم ھەلۇيىستە لە لايەنلى كۆمەللىيەوە جەخت دەكتە سەر گرنگى نەدان بە كاروبارى ماددى بە تەننیا، بەلکو گرنگى بە ھونەرىيش دەدات، بەشىكىش لە داھاتە كانيان سەرف

دەكەن بۇ كېپىنى كارى ھونەرى. بەلام دامەزراىدى نۇونەى وەكى بالەخانە كان و پاراستنى ئەو شويىنەوارە ھونەرييانە كە تىيىاندايە، تەنيا لايەكى ئە م پرسەن تاۋە كەنگىدان بە رۆشنبىرى و كولتۇر تىيىدا رەنگىداتەوە.

لە كاتىيىكدا واقىع جەخت دەكەت سەر پاراستنى ئەم كارە ھونەرييانە و جۈرىك لە پىرۆزى دەخاتە سەريان و لەواقع دايىانددەپىتىت، ئەمەش دەبىتىه ھۆى بەشدارى پىنەكەدن لە چىنەنەوەي بەرھەمى كولتسورى و رۆشنبىرى، لە كاتىيىكدا كارى ھونەرى ھەمېشە پەيوەستە بەو ژىنگەيەي تىيىدا بەرھەمەتتەوە ھونەرمەند لە كۆمەلگە كەم دوورەپەرتىز نايىت، بەلکو پىيەوەي دەلکىت و ھەولىدەدات لە مىيانە بەرھەمە كانى بەشدارى بکات لە گەشەپىدانى ئەو واقىعەي تىيىدا بەرھەمەتتەوە، ئەودش بەلگە نىيە بۇ ئەمە، بەلام ئەو كارە ھونەرييانە بەرھەم دىن، بۇ فرۇشتۇرۇش نمايش دەكىرين، دۆخە كەم وەكى كالىيەك وايە.

گەنگىدان بە ھونەر بۇتە ھۆى ھاندانى ھونەرمەندان و وابەستەبوونىيان بە كۆمەلگە و پىداوېستىيەكانىيان، بۆيە ئەم كارە ھونەرييانە لە خزمەت ھەستانە وە راپەرېنى كۆمەلگە كانى مروقايەتىدايە. ئەو بابەتەنە لە راپردوودا واتايەكىان ھەبۇو، خودان پىيگەيەك بۇن لە ژيانى كۆمەللايەتىدا، كەچى ئىستا بە گۆشەگىرى لەو بارودۇخەي تىيىدا گەشەيىكىردوو، كار دەكەت. لەم سۆنگەيەشدا ئەم بابەتەنە لە شارەزايى گشتى داپراون، لە چەند دروشىيەك بۇ چىز ودرگىرنو بروانامە گەلىيەن لە جۆرى تايىەت و لە كايىيە رۆشنبىرىي دەرناچىت.

گۇرانكاري و گەشەسەندىنى پىشەسازى شويىنگەي ھونەرمەندى لواز كردوو، كارىگەرېيە ئەرتىيەكانى لواز كردوو كە لەگەل تەۋزىمە بنچىنېيەكانى ناو كۆمەلگە ھەيەتى، چونكە پىشەسازى بۇتە كارىيەكى مىكانييەكى و رۆللى ھونەرمەندى پەراوايىز خستووە لە سايىيە بەرھەمەيىنانى بەرھەمى قەبەدا، بەھۆى ئەو پىشەكەوتىنە كە مروقايەتى لە بوارى پىشەسازى بە دەستىيەنناوە لەو سەرددەمە دوايىدا كارىگەرېيە كەم لواز كردوو.

بۆيە تىيىكەل بۇونى ھونەرمەند لە رېپەرە سروشتى خزمەتگوزارىيە كۆمەللايەتىيەكان سۇورداربۇوە كارىگەرە كەمتر بۇتەوە، بەراورد لەوە لە سەردەمە كانى راپردوو ھەيىبۇو. بۆيە ھونەرمەندان بپوايان وايە ئەو ئەركەي دەكەويتە سەر شانيان كە برىتىيە لە بەرھەمە ھونەرييەكانىيان، جەڭ لە ئامرازىيەكى داپراو بۇ گوزارشتىكەن لە خودى

خویان، هیچیتر نییه. بؤییه سوربوونیان له سهر کاره کانیان بؤ شهودیه بەرھەمە کانیان بۆ خزمەتگوزارییه ئابورییە کان نەقۇزرىيەتىوە كە پشتیان بەستووە، بەجەختىرىنەوە لە داپاندىنى ھونەر بەپلەيەك كە جىڭگاي سەرتىچ بىتت و دەگاتە راددەرى وروۋازىندن، لە ئەنجامى ئەممە يشدا بەرھەمە ھونەریيە کان بۇونەتە خاودن مۆركى شتىگەلىيکى سەربەخۇ ياخود بايەتگەلىيکى شاراھو داپۇشراو بە پلەيەك كە لە سەررووى ھەممۇ تىپوانىنىيەك بىتت.

بەم جۆرە دەبىنەن ھەمۇو ئەو ھۆكارانە بەشدارىيەن كردووە لە ھىئانە كايىھى ئەم كەندەللانەي نېوان شارەزايىھە كى ئاسايى و شارازايىھە كى ئىستاتىيکى . بە پىسى ئەم ھەلۋىستە بىت، جگە لە دانپىدانان بەھۆى ھونەر كارىيکى بالايمە، ھىچ شتىك لە بەردىماندا نەماوهەتەوە و لەنېوان ھونەر رو واقىعداو لە ئەنجامى جىاوازى سروشتە كانىيان ھىچ پەيوەندىيەك بۇونى نەماوهە.

کۆمەلیک هۆکار سهريان هەلداوه کە لهەپیش ئامازەمان پىدان و خۆی له دەست بەسەرداگرتەن بەسەر بەرھەمە ھونەرىيە کان دەنۇۋىنىت بە مەبەستى نايشىكىدى بۇ خەلک، ياخۆيە خاواهەنگىرىنىان بۇ شانا زىكىرىنى دەنەپىزىزىن بە كۆكىرىنى دەيان، كە له راستىدا بەھای ئەم جوانىتىيە لەلای خەلک كوشتووە.

بۇ درىزەپىدان بەباسى پىشۇو، كارىكى سروشتىيە رەخنەي ھونەرى رەنگى ئە و بۆيىه يە بىگىت كە واتەماشاي ھونەر دەكات، گوايە خاودەن پىرۆزىيە كى تايىيەتە و شۇينىڭەيە كى جىاوازو بالاًى ھەيە لەھەي بەشدارى لەھە دابراھنەدا كردووھ، لە قۇولۇ كردىنەوە درزو دروستكىرنى لەمپەر لەنىوان بەرھەمە ھونەرىيە كان و واقىعى ھەستىدا. بۆيىه لە ئەنجامى ئەم ھەلۋىستەدا دل خۇشى و شادمانى لە لاي خەلك قۇولبۇتە و بۇ ھەموو شىيىكى نامۇو نائاشايى وەك ئەھەي كە بەستىنەوەي ھونەر بە شارەزايى ئاسايى بە پىسەكىرنى كە مەكىنەوەي گىرنگى بەھاي ئىستاتىيەكى بېزمىردىت.

دیوی جهت دهکاته سه رزوری نه و تیورانه‌ی بو هونه‌ر دامه‌زرا وو به سانایی هه‌موار دهکرینه‌وه یا تیکه‌لی یه کتر دهکرین - بهو مه‌رجه‌ی مرؤف‌له و جوره بیت که شاره‌زوی شم کارانه بکات- و هلی نه و خوشمه‌ی لوه و تیورسانه‌ی خراونه‌ته رووه هه‌یه، نه‌مه‌یه خالی دهستپیکردن له لایاندا بریتیبه له جه‌ختکردنه‌وه له خولیسای دابران، چونکه هونه‌ر خاودنی سروشیتیکی گیانیبه که دهیتنه هوی پچاراندنی په یوندی نیوان هونه‌رو شاره‌زا بی بهره‌ست. بهلام نه‌مه و اتای نه‌وه نادات هه‌لوئیستیکی در بگرینه‌به رو

نکولی لهم خولیا روحانییه بکهین و جهخت له سهر خولیای ماددهی بی بایهخ و نزم بکهینهوه که له بههای کاره هونهربیه کان کم دهکاته و دایددهزینیتیه ئاستی بی نرخی و پوچی. بهلام دهیت تیپوانینیک دابندریت که ثه و چونییه تیبانه له ئهزمونی ئاساییدا بونیان ههیه له کاره هونهربیه کان دابالیت. کاتیک کاره هونهربیه کان له چوارچیوه مرؤییه کهی خزی دادهندریت، کاریگهربیه کهی قوولت و زیاتر دهیت له و تیورانه نوسراون و بانگشەی دوره په ریزی هونهه دهکهنه.

بۆیه ئیمه کۆك نین له گەل ئه و کەسانه پیتیان وايه "دیوی له میانه تیکەلکردنی هونهره جوانه کان له گەل هونهره قازانجبه خشە کان که دهیتیه هۆی ون بونی هونهره جوانه تایبەته کان له نیووندی ئەم کشتگیرییهدا هیچ پاساویکی نییه بۆ توخمی جوانی له چالاکی مرؤییدا. کەواته هونهره بە تەواوی واقیع نییه، بەلکو بەرھەمی بەیه کەگەیشتنی هونهرمەندی داهیتەرە بە واقیع و کارلیکردنە له گەلیدا. هونهره پراکتیکییه کان بواریک نین بۆ ئەزمونی هونهرى ئەبستراكت کە مەبەستە کانی قازانج دەپیکیت، له کاتیکدا ئەزمونە هونهربیه کان پینکاندنی ئەفراندنی هونهره له خودی خۆیدا".

ئیمه له گەل ئه و کەسانه هاوارپاين که ئەم پرسیارانه دەخنه روو "ئایا جوانی سوودو قازانجی خزی نییه وە کو چۈن سوود و قازانج جوانی خزیان ههیه؟ بە گوزارشتیکی تر، ئایا شایانی ئەو نین ئەو دژیه کییەی هەندىک تویىھە راھاتوون لە نیوان بنهماي جوانی و بنهماي سووددا تەماشاي بکەن، سووكو كەم بکەینه وە؟ ئایا تیببینیمان نە كردووه بەرھەمی هونھرى کاتیک دهیتیه کاریکی سەركەوتۇو، هەر دهیت لە ناخى سەركەوتىھە كەيدا نیوانى بنهماي جوانى و بنهماي سوودو قازانج پیکمەوه كۆ بکاتە وە؟".

پەرأویز: ۱) ناوی تەواوی ئەم وتارە بە زمانی عەربى بەم شیوه یە (شارەزایی ئىستاتىكى شارەزایىيە كى مرؤفانە یە)، بۆ ئەوهى ناونىشانە كە بە زمانى كوردى جوانتر بىت كەمیك دەستكارىمان كردووه.

**An Intellectual & Literaturey Quarterly
Magazine
published in Arbil
NO-53**

**Concessioner
Ismail Kurda**

**Editor-in-chief
Rebin Rasul Esmail**

**Editor staff
Jamal Pira Masoud Babay
Awat Ahmed Sultan**

**Director of Administration and Distribution
Umed Shakir Majrum**

2021

**Address: Kurdistan-Erbil
Tel: 0750 4481577. 07504786489**